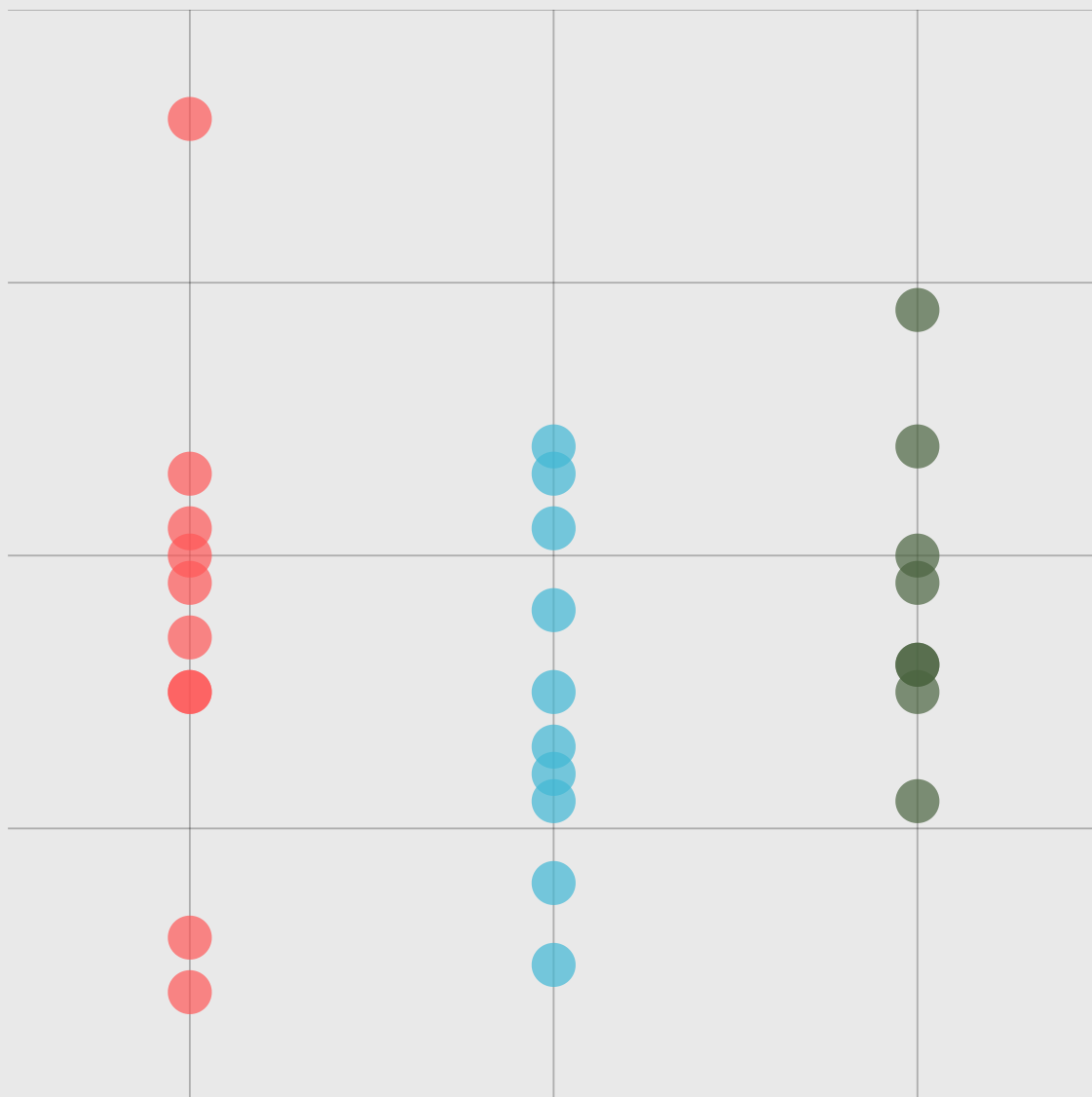

ZPRÁVA O GENDERU & ŽIVOTNÍM PROSTŘEDÍ

Moc, nerovnost a zelená transformace

Intersekcionalní analýza globálních trendů a jejich dopadů na Evropu a vybrané státy (Česko, Slovensko, Itálie)

2026

**Co-funded by
the European Union**

Financováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska představují názory a stanoviska autorů a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Domu zahraniční spolupráce. Evropská unie ani poskytovatel grantu za ně nenesou odpovědnost.

Publikace "Moc, nerovnost a zelená transformace" je výstupem projektu "GreenClusivity: Ekologie bez genderových hranic" (2024-1-CZ01-KA220-ADU-000245331), který je realizovaný čtyřmi organizacemi: Genderové informační centrum NORA (GIC NORA) z České republiky, Česká ženská lobby z České republiky, EnviroStopa ze Slovenska a Learnable z Itálie.

Více o projektu najdete na webu:

<https://sites.google.com/view/greenclusivity/about-project?authuser=3>

Autorský kolektiv:

Eva Paul Lukešová, Dagmar Matulíková, Tamara Jačisko Nasri, Anastasia Blokhina (GIC NORA)

Magdalena Skonecká, Eliška Drusanová, Diana Soták Gregorová, Klára Hlavačková, Siyana Zheleva (Česká ženská lobby)

Rozália Vaňová, Frederika Ilečková (EnviroStopa)

Marica Sabbatini, Giulio Gabbianelli (Learnable)

Jsem pro rovnost.

Nora

Grafická úprava:

Eva Paul Lukešová, Dagmar Matulíková

© 2026, **Greenclusivity**: Ekologie bez genderových hranic: Brno, Praha, Zvolen, Fano

OBSAH

Předmluva.....	1
1. Úvod.....	3
1.1 EU neexistuje ve vakuu aneb stopy Evropy za jejími hranicemi.....	4
1.2 Projektový kontext.....	4
1.3 AI jako nástroj: Kritická reflexe využití, dopadů a etiky.....	4
2. Koncepční rámec: Životní prostředí, gender a moc.....	6
2.1 Chápání životního prostředí jako živého systému.....	6
2.2 Gender jako systém moci a významů.....	9
2.2.1 Genderová konstrukce poznání a moci.....	9
2.2.2 Genderové normy a stereotypy: Od struktur k chování.....	10
2.2.2.1 Genderová očekávání a sociální role.....	10
2.2.2.2 Identita, vnímání a maskulinita.....	10
2.2.2.3 Sociální tlak a genderovaná udržitelnost.....	11
2.3 Ekofeminismus: Přehodnocení moci, péče a přírody.....	13
2.3.1 Queer ekologie: Za hranicemi binárních opozic v přírodě i společnosti.....	14
2.4 Udržitelnost jako politický a etický projekt.....	15
2.4.1 Cirkulární ekonomika a slib obnovy.....	16
2.5 Konzumerismus a kapitalismus: Systémy utvářející planetu.....	17
2.5.1 Konzumerismus, kapitalismus a jejich dopad na životní prostředí.....	18
2.6 Perspektivy spravedlnosti: propojení sociálních a environmentálních nerovností.....	20
2.6.1 Environmentální spravedlnost: Rovná práva na zdravou planetu.....	20
2.6.2 Klimatická spravedlnost: Kdo nese tíhu krize?.....	20
2.6.3 Environmentální rasismus: Když znečištění sleduje mocenské nerovnosti.....	21
3. Genderovaná spotřeba: Každodenní život v době udržitelnosti.....	22
3.1 Pochopení spotřební stopy.....	22
3.1.1 Spotřební stopa EU: Výsledky a poznatky.....	24
3.2 Kde je „pryč“? Skrytý život odpadu.....	26
3.2.1 Tendence v oblasti odpadů na celém světě a v Evropské unii.....	26
3.2.2 Gender a cirkulární ekonomika.....	26
3.2.3 Intersekcionalní dimenze odpadu.....	27
3.2.4 Odpadové puzzle.....	28
Ad 1) Potravinový odpad: Největší zdroj z domácností.....	29
Ad 2) Elektroodpad: Nejrychleji rostoucí zdroj odpadu.....	30
Ad 3) Stavební a demoliční odpad.....	35
Ad 4) Rychlá móda: Recyklace, odpad a genderové souvislosti.....	37
Ad 5) Obalový odpad: Skrytá cena pohodlí.....	38
3.3 Každodenní praxe a udržitelnost.....	41
3.3.1 Voda v každodenním životě.....	41
3.3.2 Stravování a potravinové systémy.....	43
3.3.3 Mobilita a doprava.....	46
3.3.4 Domácí komfort a spotřeba energie.....	50
3.3.5 Hygiena, domácí práce a péče.....	53

3.3.6 Textilní průmysl.....	59
3.3.7 Zahradničení a používání pesticidů.....	66
3.4 Zdraví, těla a environmentální nerovnosti.....	68
3.4.1 Neviditelné znečišťující látky: každodenní vystavování se chemikáliím a plastům.....	68
3.4.2 Kvalita vzduchu v uzavřených místnostech, genderované prostory a každodenní znečištění.....	70
3.4.2.1 When Gender Shapes the Air We Breathe.....	71
Feminizovaná perspektiva vystavování se znečištěnému vzduchu.....	71
Maskulinizovaná perspektiva vystavování se znečištěnému vzduchu.....	73
3.4.3 Romantizované jedy: Gender, krása a environmentální nespravedlnost.....	73
Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU.....	77
4. Překračování hranic jednotlivce: Sociálně-environmentální provázanosti.....	82
4.1 Genderové aspekty uhlíkové stopy.....	82
4.2 Genderové aspekty digitálních eko-inovací.....	85
4.2.1 Umělá inteligence v kontextu klimatické a genderové spravedlnosti.....	86
4.3 Dekarbonizace elektroenergetiky a gender.....	91
4.4 Spotřeba energie, udržitelnost a sociální spravedlnost v rámci energetické transformace.....	92
Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU.....	94
5. Globální rámec: gender, nerovnosti a klima.....	97
5.1 Ekonomické ztráty & nerovnoměrné zotavení: Kdo za to platí?.....	97
5.2 Genderově podmíněný prostor: Městské plánování a environmentální spravedlnost.....	98
5.2.1 Hrozba měst: fenomén městského tepelného ostrova.....	101
5.3 Klimatická (ne)spravedlnost: expozice, citlivost a adaptace.....	102
5.3.1 Klimatická mobilita & genderově podmíněná rizika.....	105
5.4 Komu patří půda, voda a energie? Přístup ke zdrojům z hlediska genderu.....	107
5.5 Greenwashing & gender: Moc, péče a trh.....	110
5.6 Ekocida: Právo, moc a genderově podmíněné škody.....	112
Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU.....	115
6. Od politiky k moci: genderová rovnost v zemědělském a klimatickém řízení.....	116
6.1 Gender mainstreaming v zemědělské politice EU: případy Itálie, Slovenska a Česka.....	116
6.1.1 Genderová rovnost ve Strategickém plánu České republiky pro Společnou zemědělskou politiku.....	117
6.1.2 Genderová rovnost ve Strategickém plánu Slovenska pro Společnou zemědělskou politiku.....	119
6.1.3 Genderová rovnost ve Strategickém plánu pro Společnou zemědělskou politiku v Itálii.....	119
6.1.4 Strukturální bariéry a realita každodenního života.....	120
6.2 Vliv zastoupení žen na environmentální politiku.....	121
6.2.1 Současné zastoupení žen v environmentálních politikách v zemích projektového konsorcia.....	122
6.2.1.1. Česká republika.....	122
6.2.1.2. Slovensko.....	124

6.2.1.3 Itálie.....	126
6.2.1.4 Srovnání.....	127
6.3. Lobbying a hnutí proti Green Dealu.....	129
Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU.....	132
7. Kdo formuje zelené znalosti? Gender a nerovnost ve výzkumu a inovacích.....	134
7.1 7.1 Ideální vědecká kariérní dráha a její genderově podmíněné bariéry.....	134
7.2 Genderově podmíněné struktury výzkumu a inovací.....	135
8. Závěr a doporučení.....	138
8.1 Závěry pro rozhodovací praxi: Převod intersekcionální rovnosti do ekologické stability.....	138
8.2 Shrnutí podle přínosu jednotlivých kapitol.....	139
8.3 Strategická doporučení podle jednotlivých kapitol.....	140
Doporučení pro kapitolu 2: Koncepční rámec: Životní prostředí, gender a moc.....	140
Doporučení pro kapitolu 3: Genderovaná spotřeba: Každodenní život v době udržitelnosti.....	140
Doporučení pro kapitolu 4: Překračování hranic jednotlivce: Sociálně-environmentální provázanosti.....	141
Doporučení pro kapitolu 5: Globální rámec: gender, nerovnosti a klima.....	141
Doporučení pro kapitolu 6: Od politiky k moci: Genderová rovnost v zemědělském a klimatickém řízení.....	142
Doporučení pro kapitolu 7: Kdo formuje zelené znalosti? Gender a nerovnost ve výzkumu a inovacích.....	142

Předmluva

„Klimatická krize bývá často popisována jazykem technologií, emisních křivek a ekonomických ukazatelů. Méně pozornosti se však věnuje tomu, že environmentální změny jsou zároveň otázkou moci, nerovnosti a každodenní zkušenosti. Kdo nese důsledky znečištění, energetické chudoby či klimatických katastrof? Kdo vykonává neplacenou péči v době krizí? Kdo rozhoduje o podobě transformace a čí hlas v těchto debatách naopak zůstává nevyslyšen? Tuto publikaci s názvem „Power, Inequality and the Green Transition“ jsme napsali s přesvědčením, že environmentální otázky nelze oddělit od otázek genderu či sociální spravedlnosti obecně.

Cílem textu, který jste právě otevřeli, ať už ve fyzické podobě nebo jeho online verzi, není nabídnout jediný správný výklad klimatické krize ani jednoduchý návod na její řešení. Publikace spíše otevírá prostor pro kritické přemýšlení o tom, jak jsou environmentální problémy propojeny se strukturami společnosti, ekonomikou, politickou reprezentací i kulturními představami o genderu, práci, péči a odpovědnosti.

Publikace propojuje akademické poznatky, feministickou a environmentální teorii, kvantitativní data, případové studie i konkrétní zkušenosti z evropského i globálního kontextu. Zaměřuje se jak na každodenní život obyčejných lidí, tak i na širší otázky klimatické politiky, energetiky, výzkumu nebo environmentální spravedlnosti jako takové. Jednotlivé kapitoly lze číst samostatně, dohromady však vytvářejí obraz světa, v němž ekologická krize není izolovaným problémem přírody, ale důsledkem způsobu, jakým organizujeme společnost a vztahy mezi lidmi navzájem i vůči okolnímu prostředí.

Doufáme, že tato publikace přispěje k debatě o spravedlivější a udržitelnější budoucnosti. Budoucnosti, která nebude založena pouze na technologických inovacích, ale také na solidaritě, péči a schopnosti představit si jiné způsoby společného života.”

- *tým projektu GreenClusivity*

Téma souvislostí environmentálních a sociálních nerovností se ve světě již pomalu otevírá. Jednou z osob, které se o tyto průsečíky zajímají a představují je širší společnosti, je publicistka Veronika Perková. Velmi si proto vážíme toho, že přijala pozvání napsat úvodní osobní svědectví o tom, proč je důležité věnovat se tomuto tématu v celé jeho komplexnosti:

„Většinu svého života jsem věřila, že můžeš být buď feministkou, nebo ochránkyní přírody, ale rozhodně ne obojí. V mých očích byly feministky odvážné ženy, které bojovaly za reprodukční práva, za ukončení genderově podmíněného násilí, za rovné platy, za větší zastoupení žen ve vedoucích pozicích a za rovnoměrné rozdělení péče o děti a domácnost. Ochránkyně a ochránce přírody jsem pak vnímala jako inspirativní lidi, kteří chrání přírodní rezervace, bojkotují developerské projekty, požadují ukončení nelegálního obchodu s volně žijícími zvířaty a volají po ne-růstu.

Tento jasný obraz se mi značně zamlžil, když jsem pro svůj podcast [Nature Solutionaries](#) začala dělat rozhovory s aktivisty a aktivistkami z Afriky, Asie a Jižní Ameriky. Nejprve jsem si uvědomila, že existuje mnohem více problémů, které mi dříve nedocházely, jako například

skutečnost, že [224 milionů žen se chce vyhnout těhotenství](#), ale nemá přístup k bezpečné a moderní antikoncepci. Nebo skutečnost, že [téměř polovina všech těhotenství – 121 milionů – je nechtěných](#) a více než 60 % z nich končí potratem.

Byla to pro mě šokující čísla a ještě horší bylo, že ani vlády, ani filantropové se příliš nezajímali o to, aby tyto ženy dostaly potřebnou pomoc. [V letech 2021 a 2022 získaly organizace zabývající se právy žen méně než 1 %](#) (142 milionů amerických dolarů) humanitární pomoci. Je paradoxem, že naše patriarchální společnost tlačí ženy k tomu, aby měly děti, ale jakmile je mají, nedostanou žádnou pomoc.

Další věc, kterou jsem se naučila při rozhovorech s aktivisty a aktivistkami v první linii, je, že vše na světě je vzájemně propojené. Pokud chceme žít zdravě, musíme žít ve zdravém prostředí, a abychom měli zdravé prostředí, musíme chránit přírodu. Nesmíme kácet lesy, zabíjet divoká zvířata, znečišťovat oceány, pálit úrodu na výrobu biopaliv, těžit vzácné kovy pro výrobu solárních panelů a stavět nekonečné silnice a sídliště. Ne. Abychom zastavili ekologickou krizi, musí se nejprve zastavit růst naší populace a spotřeby a poté začít klesat na udržitelnější úroveň.

Tyto poznatky mi pomohly stát se tím, kým jsem chtěla být: feministkou a environmentalistkou v jedné osobě! V současné době organizuji pravidelné feministické setkání a bojuji za vysazení ekologického koridoru, který propojí roztříštěné části přírodního prostředí. Podporuji vzdělávání dívek v Ugandě a učím studentstvo o ekologických mýtech souvisejících se solárními panely a větrnými turbínami. I vy můžete dělat obojí, pokud máte chuť.

Je to už dlouho, co naše patriarchální a kapitalistická společnost ztratila spojení s přírodou a začala vnímat vše jako zdroj, který je třeba vykořisťovat – ať už jde o půdu, zvíře, ženu, dítě nebo starého člověka s postižením. To je špatně. Musíme pochopit, že nejsme odděleni od přírody ani jeden od druhého, ale že se musíme vzájemně respektovat, pečovat o sebe a růst vedle sebe. Musíme si představit lepší budoucnost. Rovnostářštější, více založenou na komunitě, více lokální a více respektující přírodu. Čím méně budeme pracovat, tím více prostoru budeme mít jeden pro druhého, pro radost ze života, pro přírodu a pro budoucí generace.“

- Veronika Perková

Veronika Perková je oceněnou autorkou článků se společenským dopadem, jejíž texty vycházejí v deníku *The Guardian*, *BBC* a v časopise *Scientific American*. Je autorkou knihy "[Ask Great Questions. Get Great Answers](#)", produkuje dva podcasty ([Nature Solutionaries](#) a [Population 8 Billion](#)) a vyučuje techniky vedení rozhovorů na Masarykově univerzitě v České republice. V Brně také pravidelně pořádá feministická setkání a organizuje výlety do přírody pro maminky s dětmi.

1. Úvod

Ve světě čelícím prohlubující se environmentální krizi je stále zjevnější, že dopady změny klimatu, degradace životního prostředí a vyčerpávání přírodních zdrojů nejsou rozloženy rovnoměrně. Otázka spravedlnosti – kdo trpí, kdo rozhoduje a kdo pečuje – se stala ústřední součástí environmentální debaty. Zároveň narůstající množství výzkumů i aktivistických iniciativ potvrzuje, že genderové vztahy a environmentální otázky nepředstavují oddělené oblasti, ale jsou hluboce propojené a vzájemně se utvářejí.

Cílem tohoto dokumentu je zkoumat propojení mezi genderem a životním prostředím prostřednictvím interdisciplinární perspektivy vycházející ze sociologie, ekofeminismu, environmentální politiky a kulturní kritiky. V tomto kontextu je pojem **gender** chápán jako dynamický sociální konstrukt, který utváří role, mocenské vztahy a přístup k přírodním zdrojům. Pojem **životní prostředí** neodkazuje pouze k přírodnímu světu, ale také k institucím, politikám a narativům, které jej formují a regulují.

Historicky hrály ženy a další marginalizované skupiny zásadní, avšak často neviditelné role v péči o přírodu, komunity a každodenní zajištění života. Současně právě tato skupina bývá často nejvíce zasažena environmentálními katastrofami a změnou klimatu, zatímco v rozhodovacích procesech jsou ženy zastoupeny nejméně. V reakci na tyto nerovnosti vznikla řada přístupů usilujících o propojení ekologické a genderové spravedlnosti, mezi něž patří ekofeminismus, queer ekologie či globální klimatická spravedlnost.

Tento dokument se zaměřuje na několik klíčových otázek: Jak gender ovlivňuje dopady environmentálních problémů a reakce na ně? Jaké sociální, kulturní a politické faktory utvářejí genderově podmíněné zkušenosti s klimatickou krizí? Jaké alternativní rámce (např. péče, udržitelnost či komunita) mohou nabídnout odlišné, netechnokratické přístupy k životnímu prostředí?

Text je volně rozdělen do tří hlavních částí, které na sebe navazují a vzájemně se doplňují. První část se zaměřuje na individuální rovinu problému, například na přístup mužů, žen a dalších skupin k environmentálně šetrnému chování (třídění odpadu, nakládání s potravinami, móda, způsoby dopravy apod.). Ústředním tématem této části je tzv. **eco gender gap** (ve volném překladu ekologická genderová nerovnost). Tento pojem označuje rozdíly mezi pohlavími, typicky mezi muži a ženami, v postojích k životnímu prostředí, environmentálně uvědomělem chování a míře angažovanosti, přičemž výzkumy často ukazují, že ženy bývají ekologicky uvědomělejší a aktivnější než muži.

Druhá část se věnuje národní úrovni propojení mezi genderem a environmentálními otázkami. Text reflektuje politické i praktické důsledky těchto souvislostí a nabízí návrhy na environmentální politiky více zohledňující genderovou spravedlnost. Mezi probíraná témata patří například zastoupení žen v politice, národní legislativa a další institucionální rámce.

Třetí část se zaměřuje na globální úroveň, se zvláštním důrazem na Evropskou unii. Zkoumá rozmanité geografické a sociální kontexty, které ilustrují konkrétní dopady environmentálních problémů i strategie odporu či adaptace, například migraci nebo ekocidu.

Význam těchto témat v současnosti nelze přeceňovat. V době, kdy hledáme cesty k udržitelné budoucnosti, potřebujeme nejen technologické inovace, ale také hlubší porozumění sociálním strukturám a mocenským vztahům, které utvářejí svět, jenž budujeme, a určují, pro koho jej budujeme. Genderová perspektiva může významně přispět k vytváření inkluzivnějších a spravedlivějších environmentálních řešení.

1.1 EU neexistuje ve vakuu aneb stopy Evropy za jejími hranicemi

Přestože se tato zpráva zaměřuje především na země Evropské unie, zejména Českou republiku, Itálii a Slovensko (viz níže), je nevyhnutelné a zároveň nezbytné zohlednit globální perspektivu. Změna klimatu je globálním fenoménem a genderově podmíněné dopady jsou často nejviditelnější v zemích globálního Jihu. Evropské politiky jsou navíc úzce propojeny s globálními dodavatelskými řetězci, migrací, těžbou surovin i geopolitickými procesy.

Globální perspektiva v oblasti životního prostředí a genderu je pro Evropu zásadní, protože její spotřební vzorce, obchodní vztahy a využívání energie mají dalekosáhlé důsledky daleko za jejími hranicemi. Evropská poptávka po surovinách, textilu a zemědělských produktech často přispívá k degradaci životního prostředí a nepřiměřeně dopadá na producentské země, které bývají více vystaveny klimatickým rizikům a nedostatku zdrojů. Evropská unie zároveň hraje klíčovou roli při utváření mezinárodních klimatických a environmentálních dohod, což s sebou nese odpovědnost za začleňování genderové rovnosti a sociální spravedlnosti do globálních řešení.

Tato zpráva by měla sloužit jako podpůrný zdroj pro vzdělávací, advokační a politické aktivity v evropském kontextu. V některých případech, například u citovaných studií, je možné přenášet poznatky týkající se vztahu mezi genderem a životním prostředím ze zemí mimo Evropu také do prostředí členských států Evropské unie. Inspiraci skrze příklady dobré praxe ze zahraničí považujeme za účinný způsob zlepšování. Není totiž vždy nutné „znovu vynalézat kolo“.

1.2 Projektový kontext

Tento dokument vznikl v rámci tříletého mezinárodního projektu s názvem Greenclusivity, který je finančně podporován Evropskou unií. Cílem projektu je zvýšit povědomí akademické i široké veřejnosti o tom, jak spolu souvisí environmentální a sociální nespravedlnost, jak se projevují a jak se prohlubují.

Na projektu spolupracují tyto organizace: Genderové informační centrum NORA, o.p.s. (Brno, Česká republika); Česká ženská lobby (Praha, Česká republika); EnviroStopa (Zvolen, Slovensko); LEARNABLE SOCIETA' COOPERATIVA A R.L (Fano, Itálie).

1.3 AI jako nástroj: Kritická reflexe využití, dopadů a etiky

Při zpracování vybraných částí této zprávy jsme využili generativní umělou inteligenci (AI), konkrétně jazykový model ChatGPT. AI nebyla používána jako náhrada lidského autorství, ale jako nástroj umožňující efektivnější práci s informacemi, strukturální plánování textu, jazykové

úpravy či orientaci ve zdrojových materiálech. Chápeme ji tedy jako jeden z podpůrných prostředků tvůrčího procesu.

Využívání AI však není bez důsledků – zejména z environmentálního hlediska. Podle odhadů Mezinárodní agentury pro energii by spotřeba elektřiny datových center mohla do roku 2026 vzrůst až o 60 %, přičemž významnou roli v tomto nárůstu hraje rostoucí využívání umělé inteligence (IEA, 2024). To vytváří nové výzvy pro environmentální udržitelnost digitálních technologií. K ochlazování serverů se navíc často využívají vodní systémy, které odvádějí teplo do chladicích věží, kde dochází k odpařování vody. Odhaduje se, že ChatGPT tak celosvětově spotřebuje přibližně 39,16 milionu galonů vody denně.¹

Zároveň si uvědomujeme, že všechny technologické nástroje jsou produktem konkrétních sociálních a ekonomických podmínek, a umělá inteligence není výjimkou. Genderově citlivá reflexe této zprávy proto zahrnuje i samotný nástroj (ChatGPT), který jsme se rozhodli využít: kdo jej vytváří, na jakých datech je trénován, kdo z jeho používání těží a kdo naopak může být vyloučen. V našem pojetí je AI prostředkem, nikoli zárukou kvality, odbornosti či neutrality.

Současně uznáváme, že při kritickém a uvážlivém využívání může AI sloužit jako podpůrný nástroj pro výzkumníky a výzkumnice, zejména pro ty, jejichž práci ovlivňují časové limity, pečovatelské povinnosti nebo potřeba sladit profesní a osobní život. Tímto způsobem může AI přispívat k inkluzivnějším a flexibilnějším výzkumným postupům.

Přestože prosazujeme kritické a omezené využívání umělé inteligence, zároveň si uvědomujeme, že úplné odmítání těchto technologií by mohlo omezit naši schopnost reagovat na vyvíjející se společenské debaty a zajistit dostupnost a srozumitelnost komunikace. Používání ChatGPT se proto řídilo reflektivním přístupem: AI využíváme jako nástroj, nikoli jako náhradu odbornosti nebo etického úsudku. Jsme si vědomi mocenských vztahů, které jsou součástí vývoje AI, včetně otázek datové zaujatosti, produkce poznání a inkluze. Zároveň se domníváme, že úplné vyhýbání se AI by mohlo omezit efektivitu zprávy, hloubku analýzy i schopnost propojit komplexní interdisciplinární poznatky koherentním a přístupným způsobem.

Z těchto důvodů považujeme za důležité transparentně přiznat roli AI při tvorbě této zprávy a zároveň její využití zasadit do širších úvah o klimatické spravedlnosti, o přístupu ke znalostem a o strukturálních nerovnostech, včetně těch genderových. Těmto otázkám se podrobněji věnuje kapitola [Umělá inteligence v kontextu klimatické a genderové spravedlnosti](#). Kritická reflexe využívání AI je podle našeho názoru, stejně jako u jakéhokoli jiného nástroje, nezbytnou součástí odpovědné výzkumné praxe.

¹ Wright, I. 2025. ChatGPT Energy Consumption Visualized. Business Energy UK [online]. Dostupné na: <https://www.businessenergyuk.com/knowledge-hub/chatgpt-energy-consumption-visualized/>

2. Koncepční rámec: Životní prostředí, gender a moc

2.1 Chápání životního prostředí jako živého systému

Životní prostředí je definováno jako vše, co nás obklopuje a vytváří přirozené životní podmínky a předpoklady pro další vývoj. Zahrnuje veškeré aspekty prostředí lidské společnosti, včetně zastavěného prostředí, přírodního prostředí a přírodních zdrojů.

Životní prostředí a ekologie bývají často nesprávně zaměňovány. Zatímco životní prostředí představuje prostor, ve kterém probíhá život, ekologie nám pomáhá porozumět tomu, jak v tomto prostoru fungují životní systémy. Toto rozlišení je důležité, protože řešení environmentálních problémů často vyžaduje jak široké porozumění environmentálním systémům, tak hlubokou znalost ekologických interakcí.

Životní prostředí zahrnuje biotické (živé organismy) a abiotické faktory. Abiotické faktory jsou určeny chemickými a fyzikálními vlastnostmi a lze je obecně rozdělit do tří základních kategorií: klimatické (vlhkost, sluneční záření apod.), edafické (půda, geografie území apod.) a sociální.² Jinými slovy, životní prostředí představuje kombinaci biosféry a prvků technosféry a jejich vzájemných vztahů. Zatímco biosféra zahrnuje živé organismy a jejich prostředí, technosféra zahrnuje technologické objekty a systémy vytvořené člověkem.

Biosféra pokrývá rozsáhlé geograficky vymezené oblasti, které odrážejí specifické klimatické podmínky, označované jako biomy. V zásadě existuje pět typů biomů: pouště, vodní prostředí, tundra, travinné oblasti a lesy. Biomy poskytují životní podmínky pro různé typy ekosystémů, které spolu komunikují a vzájemně se ovlivňují. Ekosystémy lze chápat jako lokální společenství různých živých organismů a jejich interakcí v určité oblasti, které zajišťují biodiverzitu nezbytnou pro zdraví a stabilitu planety i lidské blaho.³

Biodiverzita zajišťuje klíčové ekosystémové procesy, jako je opylování, koloběh živin, čištění vody a tvorba půdy. Různorodé rostlinné a živočišné druhy vytvářejí širokou síť ekologických vztahů, v níž jsou jednotlivé druhy na sobě vzájemně závislé. Ztráta některých z nich může narušit stabilitu celých ekosystémů a ohrozit jejich integritu. Genetická rozmanitost v zemědělských plodinách a chovu zvířat zvyšuje odolnost vůči škůdcům, chorobám a změně klimatu. Vegetace navíc pomáhá regulovat klima tím, že ukládá uhlík a ovlivňuje srážky i teplotu. Ekosystémy s vysokou biodiverzitou jsou celkově odolnější vůči poruchám, jako jsou extrémní povětrnostní jevy, choroby či lidská činnost.

Životní prostředí versus rozvoj

Jedním z nejzásadnějších momentů formování technosféry byla éra industrializace. Technologické změny přinesly nové způsoby práce i života a zásadně proměnily společnost i celé životní prostředí, a to jak pozitivně, tak negativně. Rostoucí tlak na životní prostředí, znečištění a zdravotní problémy postupně vedly k potřebě nástrojů ochrany životního prostředí. Zlomovým okamžikem byl Summit Země (Earth Summit) konaný v Rio de Janeiru v Brazílii v roce 1992. Přelomová událost, která spojila představitele více než 170 zemí s cílem řešit

² Brite, K. 2022. Five Different Types Of Abiotic Factors. SCIENCING [online]. Dostupné na: <https://www.sciencing.com/five-different-types-abiotic-factors-7762257/>

³ Difference Between Biome and Ecosystem: Key Distinctions. testbook [online]. Dostupné na: <https://testbook.com/key-differences/difference-between-biome-and-ecosystem>

globální environmentální a rozvojové výzvy a položila základy budoucí mezinárodní spolupráce v oblasti udržitelnosti. Od té doby se ochrana životního prostředí začala systematicky rozvíjet.⁴

V roce 2009 navrhla skupina renomovaných vědců a vědkyň koncept planetárních mezí, který identifikuje devět klíčových procesů systému Země, jako jsou změna klimatu, integrita biosféry, biogeochemické cykly, využívání sladké vody, změny ve využívání půdy, okyselování oceánů, úbytek ozonové vrstvy, atmosférické aerosoly a nové entity, jako jsou chemické látky a mikroplasty. Tyto procesy společně udržují stabilitu a odolnost planety. Všechny devět mezí představuje složky systému Země, které jsou kriticky ovlivňovány lidskou činností a jsou zásadní pro celkový stav planety.⁵

Jednotlivé procesy planetárních mezí jsou hluboce propojené. Překročení jedné z nich neprobíhá izolovaně, ale může zesilovat tlak na ostatní, čímž zvyšuje riziko kaskádovitých bodů zlomu. Od roku 2023 byly překročeny dvě třetiny těchto mezí: změna klimatu, integrita biosféry, biogeochemické toky (dusík a fosfor), využívání sladké vody, změny ve využívání půdy a nové entity; přičemž několik z nich představuje vysoké nebo narůstající riziko. Překročení definovaných prahových hodnot zvyšuje riziko spuštění nevratných, rozsáhlých environmentálních změn, které mohou destabilizovat podmínky, jež po tisíce let umožňovaly existenci lidské civilizace.⁶

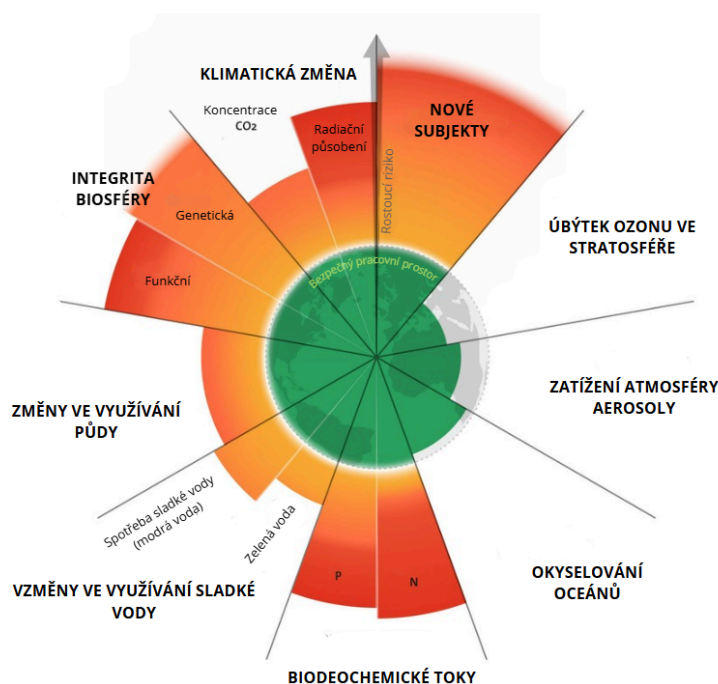

Schéma č. 1: Planetární meze.⁷

⁴ United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazílie, 3-14 červen 1992. United Nations [online]. Dostupné na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>

⁵ Planetary Boundaries. Stockholm Resilience Centre [online]. Dostupné na: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

⁶ Richardson, K. et al. 2023. "Earth beyond six of nine planetary boundaries". *Science Advances* 9(37). DOI: [10.1126/sciadv.adh2458](https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458)

⁷ Planetary Boundaries. Stockholm Resilience Centre [online]. Dostupné na: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

V současnosti se společnost snaží omezovat a zmírňovat negativní dopady lidské činnosti na životní prostředí skrze politické regulace a mezinárodní iniciativy založené na principech cílů udržitelného rozvoje (viz kapitola [Udržitelnost jako politický a etický projekt](#)). Členské státy Organizace spojených národů definovaly soubor 17 cílů udržitelného rozvoje jako akční plán pro hospodářský růst a lidský rozvoj, jehož cílem je naplňovat potřeby současnosti, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby. Tyto cíle zahrnují environmentální, sociální i ekonomické aspekty rozvoje.⁸

Environmentální problémy patří mezi nejnaléhavější výzvy, kterým dnešní svět čelí. Odkazují na negativní dopady lidské činnosti i přírodních procesů na systémy planety, včetně ovzduší, vody, půdy a ekosystémů. Tyto problémy sahají od změny klimatu a znečištění až po úbytek biodiverzity a vyčerpávání přírodních zdrojů, přičemž ovlivňují jak lidské blaho, tak zdraví celé planety.

S tím, jak se environmentální problémy stávají stále složitějšími a jsou dále prohlubovány globálními procesy, jako jsou změna klimatu a urbanizace, roste potřeba přistupovat k nim integrovaným způsobem. To zahrnuje také zohlednění sociálních dimenzí, například toho, jak se environmentální dopady liší v závislosti na genderu, sociální třídě či geografické poloze. Takový přístup může přispět k vytváření účinnějších, inkluzivnějších a udržitelnějších řešení.⁹

Co si odnést z této kapitoly:

- Životní prostředí zahrnuje vše, co nás obklopuje a vytváří podmínky pro život, včetně přírodních systémů, člověkem vytvořeného prostředí a přírodních zdrojů. Zatímco životní prostředí popisuje prostor, ve kterém život existuje, ekologie zkoumá vzájemné vztahy mezi organismy a jejich prostředím.
- Biodiverzita je nezbytná pro stabilitu ekosystémů a fungování procesů, jako jsou opylování, koloběh živin či regulace klimatu. Lidská činnost, zejména od období industrializace, však zvýšila tlak na životní prostředí a vedla k překročení několika planetárních mezí.
- S cílem omezit škodlivé dopady lidské činnosti vznikají globální politiky, například Cíle udržitelného rozvoje Organizace spojených národů, které usilují o podporu udržitelného rozvoje. Řešení environmentálních problémů vyžaduje integrovaný přístup, jenž zohledňuje jak environmentální, tak sociální faktory.

⁸ United Nations. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations [online]. Dostupné na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁹ Guedes, W. P., Branchi, B. A., Sugahara, C. R., Ferreira, D. H. L. 2024. "Gender-based climate (in)justice: An overview". Environmental Science & Policy 162: 103934. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2024.103934>

2.2 Gender jako systém moci a významů

Gender je společensky vytvořený systém rolí, chování a identit, které společnost přiřazuje jednotlivým osobám na základě vnímaného biologického pohlaví. Na rozdíl od pohlaví, které se vztahuje k biologickým charakteristikám, jako jsou chromozomy, hormony a reprodukční anatomie, je gender utvářen kulturními normami, historickými souvislostmi a mocenskými vztahy.^{10 11}

2.2.1 Genderová konstrukce poznání a moci

Jedním z klíčových aspektů genderu v environmentálním diskurzu je způsob, jakým dominantní společenské normy, často utvářené patriarchálními a androcentrickými (na muže zaměřenými) pohledy na svět, určují, co je považováno za „platné“ poznání, autoritu či dokonce samotnou realitu. Již historický pohled ukazuje, že například důraz osvícenství na racionalitu, objektivitu a ovládání přírody byl úzce spojen s maskulinním ideálem dominance, který významně formoval západní vědu i environmentální politiku.¹²

Toto dědictví nadále ovlivňuje způsob, jakým jsou dnes rozdělovány znalosti, autorita a racionalita, čímž hlasy jsou slyšet a čímž zkušenosti zůstávají v environmentálním rozhodování neviditelné.

Dalším klíčovým aspektem genderu v environmentálním diskurzu je koncept hegemonní maskulinity, který formulovala Raewyn Connell (2002). Tento koncept popisuje, jak jsou určité formy maskulinity stavěny do nadřazené pozice a spojovány s kontrolou, racionalitou a vůdcovstvím, zatímco feminita a nedominantní formy maskulinity jsou nahlíženy jako emocionální, pasivní nebo bližší přírodě.¹³ Tyto hierarchie nejsou pouze abstraktními konstrukty; promítají se do institucionálních kultur vědy, politiky a ekonomiky a ovlivňují, jaký typ poznání je považován za hodnotný a kdo je vnímán jako důvěryhodný aktér. To má zásadní důsledky pro environmentální správu, v níž bývá vědecká expertiza, technologická řešení a ekonomické rámce, často konstruované patriarchální optikou, upřednostňovány před domorodými znalostmi, zkušeností získanou praxí a alternativním ekologickým porozuměním.¹⁴

Tento na muže orientovaný přístup vedl k politikám a praktikám, které upřednostňují těžební průmysl, rozsáhlé technologické intervence a tržně orientovaná environmentální řešení před regenerativními, komunitně založenými či vztahově orientovanými přístupy k péči o životní prostředí.¹⁵ Jak upozorňují ekofeministické teorie, tyto rámce často znehodnocují nejen znalosti žen, ale také poznání domorodých komunit, osob využívajících samozásobitelské zemědělství a dalších marginalizovaných skupin, jejichž vztah k životnímu prostředí není založen na dominanci.

¹⁰ Butler, J. 1990. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. London: Routledge.

¹¹ Connell, R. W. 2002. Gender. Cambridge: Polity Press. Dostupné na:

<https://archive.org/details/gender0000conn/mode/2up>

¹² Merchant, C. 1980. The Death of Nature Women, Ecology and the Scientific Revolution. New York: HarperSanFrancisco.

¹³ Connell, R. W. 2002. Gender. Cambridge: Polity Press. Dostupné na:

<https://archive.org/details/gender0000conn/mode/2up>

¹⁴ Shiva, V. 1988. *Staying Alive : Women, Ecology, and Development*. London: Zed Books.

¹⁵ Merchant, C. 1980. The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution.

Tyto mocenské struktury neurčují pouze to, co je považováno za legitimní poznání, ale formují také každodenní očekávání ohledně toho, kdo jedná, vede nebo pečuje v environmentálních souvislostech. Tím propojují epistemické hierarchie s genderově podmíněnými sociálními rolmi, kterým se věnuje následující část.

2.2.2 Genderové normy a stereotypy: Od struktur k chování

V environmentálním kontextu bývají technická nebo infrastrukturně zaměřená řešení často vnímána jako „mužská“, zatímco činnosti spojené s péčí, zdravím či domácností jsou rámovány jako „ženské“. Tato rozlišení nenápadně rozdělují autoritu a odpovědnost a ovlivňují, kdo je v debatách o udržitelnosti považován za kompetentního či důvěryhodného aktéra. Jak tato představa vzniká? Významnou roli v ní hrají genderové stereotypy.

2.2.2.1 Genderová očekávání a sociální role

Genderové stereotypy představují obecné představy o tom, jak by se lidé „měli“ chovat v závislosti na tom, zda jsou muži nebo ženami. Jde o předem utvářené představy, které lidem přisuzují určité vlastnosti a role na základě jejich pohlaví.¹⁶ Například vlastnosti jako asertivita či technická zdatnost bývají často označovány za „maskulinní“, zatímco pečující přístup a starost o druhé jsou považovány za „femininní“.^{17 18} Tyto stereotypy fungují jako sociální očekávání, tedy předpoklady o tom, jak by se měl každý člen a každá členka určité genderové skupiny chovat bez ohledu na své individuální vlastnosti či zájmy.¹⁹

Ačkoli se genderové stereotypy mohou někdy jevit jako pozitivní (např. „ženy jsou od přírody pečující“ nebo „muži jsou sportovně nadaní“), bývají často příliš zobecňující, nepřesné a odolné vůči novým informacím.²⁰ Problematickými se stávají tehdy, když jsou automaticky vztahovány na všechny členy či členky určité skupiny, čímž přehlíží individuální rozdíly a vytvářejí překážky pro osobní rozvoj a sebevyjádření.²¹ Taková kategorizace se promítá i do environmentálního chování, kdy jsou například třídění odpadu nebo používání opakovaně použitelných výrobků stereotypně označovány za „ženské“, zatímco technická řešení (např. instalace solárních panelů) bývají vnímána jako „mužská“.²²

2.2.2.2 Identita, vnímání a maskulinita

Gender a genderová identita nejsou pouze otázkou sociálních rolí, ale také sebepojetí. Při zkoumání genderově podmíněného environmentálního chování je důležité rozlišovat mezi genderem a genderovou identitou. Gender obvykle odkazuje na to, zda je člověk vnímán jako muž nebo žena na základě biologického pohlaví. Genderová identita naopak vyjadřuje, jak se člověk sám identifikuje – například jako femininní, maskulinní, obojí, nebo ani jedno. Toto rozlišení je důležité, protože výzkumy ukazují, že environmentální rozhodování lidí bývá často

¹⁶ Ellemers, N. 2018. “Gender Stereotypes”. Annual Review of Psychology 69: 275–98.

<https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>

¹⁷ Jacobs, T. 2019. How Gender Stereotypes Affect Pro-Environment Behavior. Pacific Standard [online]. Dostupné na: <https://psmag.com/environment/how-gender-stereotypes-affect-pro-environment-behavior/>

¹⁸ Zhao, Z., Gong, Y., Li, Y., Zhang, L. and Sun, Y. 2021. “Gender-Related Beliefs, Norms, and the Link With Green Consumption.” Frontiers in Psychology 12: 710239. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.710239>

¹⁹ Stereotype. Wikipedia [online]. Dostupné na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Stereotype>

²⁰ Myers, D. G. 2022. Intuition: Its Powers and Perils. New Haven: Yale University Press.

²¹ Selemín, J. 2024. What Are Gender Roles and Stereotypes?. WebMD [online]. Dostupné na:

<https://www.webmd.com/sex-relationships/what-are-gender-roles-and-stereotypes>

²² O’Berry, M., Mancha, J. 2021. “Linking Gender Perception Stereotypes to Eco-Friendly and Sustainable Consumption”. Undergraduate Research Showcase 73. Dostupné na: https://scholarworks.boisestate.edu/under_showcase_2021/73

více ovlivněno jejich genderovou identitou než biologickým pohlavím.²³ Jelikož je „zelené“ chování stereotypně spojováno s femininitou, někteří muži se ekologickým volbám vyhýbají, aby si zachovali svou maskulinní identitu. Výzkumy potvrzují, že pokud muži vnímají ohrožení své maskulinity, bývají méně motivováni zapojovat se do proenvironmentálního chování, zejména pokud je vnímáno jako „ženské“.²⁴ U žen je situace odlišná – jejich zapojení do stereotypně „mužských“ aktivit zpravidla vyvolává menší sociální nesouhlas.

Jedním z důvodů je skutečnost, že muži často čelí silnějším sociálním sankcím za odchýlení se od tradičních představ o maskulinitě, což je vede k větší opatrnosti při prezentaci vlastní genderové identity.²⁵ Data z průzkumu společnosti OgilvyEarth²⁶ naznačují, že většina dospělých Američanů a Američanek vnímá „zelený životní styl“ spíše jako femininní než maskulinní, což mužům dále ztěžuje zapojení do proenvironmentálního chování.

2.2.2.3 Sociální tlak a genderovaná udržitelnost

Pokud se jednotlivé osoby zapojují do proenvironmentálních aktivit, které neodpovídají tradičním genderovým očekáváním (například muži přijímající vegetariánskou stravu nebo ženy realizující projekty zateplování domácností), okolí si bývá méně jisté jejich heterosexuální identitou.²⁷ Každodenní spotřebitelská rozhodnutí, například volba stravy, tak nejsou utvářena pouze vědeckými poznatky nebo racionálním vlastním zájmem, ale také genderově podmíněnými sociálními normami. To ukazuje, jak hluboce jsou environmentální rozhodnutí propojena se společenskými představami o genderu a sexualitě, které často vytvářejí tlak na přizpůsobení se normám namísto jednání v souladu s vlastními environmentálními hodnotami.

Od žen, které bývají tradičně vnímány jako pečovatelky, se často očekává, že budou začleňovat udržitelné praktiky do každodenního života, zejména pokud tyto praktiky přinášejí jak environmentální, tak ekonomické výhody.²⁸ Toto očekávání však může vést k dvojí zátěži. Na jedné straně jsou ženy společensky podporovány, a někdy i hodnoceny, podle toho, nakolik spotřebovávají udržitelně. Na straně druhé bývají zároveň stereotypně označovány za nadměrně konzumní. Vzniká tak rozporuplný soubor očekávání.²⁹ Ženy si tyto rozpory často internalizují a obviňují samy sebe z nedosažení „dokonalé“ udržitelné spotřeby, což může vést k pocitům viny a stresu.³⁰ Lze tedy shrnout, že konflikty zájmů na individuální úrovni nevznikají pouze z vnitřního napětí mezi osobními hodnotami a genderovými očekáváním, ale také ze sociálních tlaků, které sankcionují odchylky od předepsaných rolí. To může ztěžovat udržitelné jednání i mužům i ženám.

²³ Phillips, D. M., Englis, B. G. 2022. “Green Consumption Is Both Feminine and Masculine—Just Ask the Androgynous Consumer.” *Journal of Consumer Behaviour* 21(5): 1028–39. <https://doi.org/10.1002/cb.2052>

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Brough, A. R., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., and Gal, D. 2016. “Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption.” *Journal of Consumer Research* 43(4): 567–82. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

²⁶ Björk, J. 2011. Mainstream Green: Moving Sustainability from Niche to Normal. Goodlifer [online]. Dostupné na: <http://www.goodlifer.com/2011/04/mainstream-green-moving-sustainability-from-niche-to-normal/>

²⁷ Swim, J. K., Gillis, A., and Hamaty, K. J. 2020. “Gender Bending and Gender Conformity: The Social Consequences of Engaging in Feminine and Masculine Pro-Environmental Behaviors”. *Sex Roles* 82(5): 363–85. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01061-9>

²⁸ Wang, S. 2016. “Green Practices Are Gendered: Exploring Gender Inequality Caused by Sustainable Consumption Policies in Taiwan.” *Energy Research & Social Science* 18: 88–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2016.03.005>.

²⁹ Bloodhart, B., Swim, J. 2020. “Sustainability and Consumption: What’s Gender Got to Do with It?” *Journal of Social Issues* 76(1): 101–13. <https://doi.org/10.1111/josi.12370>

³⁰ Wang, S. 2016. “Green Practices Are Gendered: Exploring Gender Inequality Caused by Sustainable Consumption Policies in Taiwan.” *Energy Research & Social Science* 18: 88–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2016.03.005>.

Toto genderové rozdělení se promítá i do způsobu, jakým nahlížíme na každodenní environmentální chování. Lidé často spojují výrobky, jako jsou opakovaně použitelné nákupní tašky – symbol ekologicky odpovědného jednání – se ženami a přisuzují jejich užívání více femininních charakteristik než lidem používajícím plastové tašky.³¹ Muži naopak častěji podporují environmentální iniciativy tehdy, pokud branding či image organizace odpovídají tradičně maskulinním znakům. Muži například více přispívají environmentálním neziskovým organizacím, pokud používají výrazně maskulinní loga nebo vizuální identitu.³²

Zajímavé je, že toto rigidní rozdělení genderových rolí a environmentálního chování může být flexibilnější v queer komunitách, kde bývá větší míra akceptace jednání, které se nepodřizuje tradičním genderovým normám. To může částečně vysvětlovat, proč se lidé s queer identitou častěji zapojují do aktivismu, včetně environmentálních případů.³³

Tyto psychosociální mechanismy pomáhají vysvětlit vzorce popsané v kapitole [Genderovaná spotřeba: každodenní život v době udržitelnosti](#). Zároveň ukazují, proč čistě informační environmentální kampaně nemusí být úspěšné, pokud opomíjejí vliv genderových norem.

Co si odnést z této kapitoly:

- Gender je sociálně konstruovaný systém rolí, chování a identit utvářený kulturou, historií a mocenskými vztahy. Na rozdíl od biologického pohlaví gender odráží společenská očekávání týkající se toho, jak by se lidé měli chovat a jaké role by měli ve společnosti zastávat na základě toho, zda jsou muži nebo ženami.
- Dominantní systémy poznání byly historicky často ovlivňovány patriarchálními a na muže orientovanými perspektivami. V důsledku toho vědecká autorita a environmentální rozhodování často upřednostňují technologické a ekonomické přístupy, zatímco komunitní znalosti a zkušenosti získané praxí zůstávají opomíjeny.
- Genderové stereotypy ovlivňují také environmentální chování. Technicky a infrastrukturně zaměřené aktivity bývají často vnímány jako maskulinní, zatímco každodenní udržitelné praktiky, jako je třídění odpadu nebo péče o domácí prostředí, jsou spojovány s femininitou.
- Genderová identita může významně ovlivňovat environmentální rozhodování. Protože je ekologicky šetrné chování někdy vnímáno jako femininní, někteří muži se mu mohou vyhýbat ve snaze chránit svou maskulinní identitu. Ženy naopak často čelí silnějším očekáváním, že se budou v každodenním životě chovat udržitelně. Lidé mohou být společensky hodnoceni za jednání, které se odchyluje od tradičních genderových rolí, což ukazuje, že environmentální jednání je ovlivňováno nejen hodnotami a znalostmi, ale také sociálními normami.

³¹ Brough, A. R., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., and Gal, D. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption." *Journal of Consumer Research* 43(4): 567–82. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

³² Tamtéž.

³³ Bloodhart, B., Swim, J. 2020. "Sustainability and Consumption: What's Gender Got to Do with It?" *Journal of Social Issues* 76(1): 101–13. <https://doi.org/10.1111/josi.12370>

2.3 Ekofeminismus: Přehodnocení moci, péče a přírody

Ekofeminismus je dynamicky se rozvíjející teoretický rámec, který zkoumá propojenost ekologických a sociálně-spravedlnostních obtíží. Zpochybňuje systémy útlaku, jako jsou patriarchát, kolonialismus, kapitalismus či heteronormativita, které formují vztahy člověka k přírodě. Kriticky analyzuje způsoby, jimiž dominantní mocenské struktury ospravedlňují vykořisťování jak marginalizovaných skupin, tak životního prostředí, a nabízí alternativní vizi založenou na vzájemnosti, péči a udržitelnosti. Ekofeminismus nepředstavuje jednotný směr, ale široký a různorodý rámec zahrnující různé intelektuální tradice i aktivistická hnutí.

Raný ekofeminismus často poukazoval na paralely mezi útlakem žen a devastací přírody a zdůrazňoval, že obě sféry byly historicky podrobovány kontrole a komodifikaci. Současný ekofeminismus však překračuje tento binární rámec a věnuje se širším otázkám moci, identity a aktérství. Zahrnuje přístupy materialistické, spirituální, queer, posthumanistické i perspektivy vycházející z tradic původního obyvatelstva.

Pro některé představuje ekofeminismus především kritiku kapitalistické expanze a ekonomických struktur, které reprodukují environmentální a genderové nerovnosti. Autorky jako María Mies a Vandana Shiva³⁴ upozorňují na to, že rozvoj řízený korporacemi vede k vysídlování komunit, privatizaci základních zdrojů a vykořisťování práce žen, zejména v zemích globálního Jihu. Materialistická perspektiva chápe ekologickou destrukci jako neoddělitelně spojenou s komodifikací lidského i mimolidského života, a proto zdůrazňuje potřebu odporu vůči ekonomickým systémům, které upřednostňují zisk před pocitem pohody.

Jiné proudy ekofeminismu vycházejí ze spirituálních nebo epistemologických perspektiv a zdůrazňují, že patriarchální pohledy na svět konstruovaly přírodu jako objekt určený k ovládnutí, nikoli k respektu. Domorodé tradice například často zpochybňují západní dualismus oddělující člověka od životního prostředí a chápou krajinu jako živou entitu s vlastními právy, nikoli jako pasivní zdroj určený k využívání. Osobnosti jako Winona LaDuke³⁵ a Robin Wall Kimmerer³⁶ zdůrazňují význam recipročních vztahů s mimolidským světem a představují domorodé poznání jako důležitou alternativu k environmentálním politikám založeným na vykořisťování.

Odmítnutí rigidních dualismů se promítá také do queer a posthumanistického ekofeminismu, který kritizuje nejen genderové binarity, ale i hierarchie oddělující lidi od ostatních forem života. Antropocentrismus, tedy přesvědčení, že lidský život je ze své podstaty nadřazen ostatním formám existence, podle těchto přístupů reprodukuje stejné struktury dominance, na nichž stojí sexismus, rasismus či kolonialismus. Badatelky a badatelé, jako jsou Catriona Sandilands³⁷ a Greta Gaard³⁸, ukazují, jak heteronormativní a kapitalistické logiky posilují představy kontroly, vylučování a hierarchie, a tím omezují způsoby, jakými lze chápat vztahy mezi druhy, těly a ekosystémy.

³⁴ Viz například: Shiva, V. & Mies, M. 2014. *Ecofeminism*. Zed Books Ltd.

³⁵ Viz například: LaDuke, W. 1999. *All Our Relations: Native Struggles for Land and Life*. South End Press.

³⁶ Viz například: Kimmerer, R. W. *Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge, and the Teachings of Plants*. Minneapolis: Milkweed Editions, 2015.

³⁷ Viz například: Sandilands, C. 1999. *The Good-Natured Feminist: Ecofeminism and the Quest for Democracy*. University of Minnesota Press.

³⁸ Viz například: Gaard, G. (ed.). 1993. *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Temple University Press.

V návaznosti na tyto kritiky se rozvíjí vícedruhový ekofeminismus, který představuje významnou výzvu vůči představě lidské výjimečnosti a zdůrazňuje, že spravedlnost by neměla být omezena pouze na lidské společnosti, ale měla by zahrnovat také blaho zvířat, rostlin a celých ekosystémů. Namísto chápání environmentalismu jako výhradně lidské záležitosti přesouvá vícedruhový ekofeminismus pozornost k vzájemné provázanosti všech forem života a klade otázku, jak podporovat etické soužití ve světě, kde jsou všechny živé bytosti hluboce propojené. Tento přístup se odráží například v díle Donny Haraway³⁹, která prosazuje koncept „společenských“ či „partnerských druhů“ (v originále *companion species*) překračující tradiční představy o lidské nadřazenosti, nebo v práci Carol J. Adams⁴⁰, jež zkoumá průsečíky genderu, práv zvířat a kapitalistické spotřeby.

Jedním ze základních principů ekofeminismu je kritika hierarchických dualismů, jako jsou muž/žena, kultura/příroda, rozum/emoce nebo člověk/mimolidské bytosti. Tyto opozice byly historicky využívány k ospravedlňování dominance a podřízenosti. Představa, že racionální a civilizovaný muž musí ovládat divokou a chaotickou přírodu, významně ovlivnila západní environmentální politiky a přispěla k ekologické degradaci. Zpochybněním těchto binárních opozic nabízí ekofeminismus více vztahový a etický přístup k environmentálním otázkám – takový, který staví na péči, vzájemné závislosti a rozmanitosti namísto dominance a vykořisťování.

Ekofeminismus zároveň odmítá nahlížet environmentální problémy jako oddělené od širších společenských zápasů. Tvrdí, že řešení ekologických krizí musí zahrnovat také otázky ekonomické nerovnosti, genderově podmíněné práce, domorodé suverenity a rasové spravedlnosti. Nejde tedy pouze o vztah mezi ženami a přírodou, ale o širší přehodnocení moci, aktérství a odpovědnosti ve světě, který je hluboce propojený a vzájemně závislý.

2.3.1 Queer ekologie: Za hranicemi binárních opozic v přírodě i společnosti

Queer⁴¹ ekologie je interdisciplinární oblast propojující queer teorii a ekologické myšlení s cílem zpochybnit normativní představy o přírodě, sexualitě a životním prostředí. Zaměřuje se na kritiku binárního uvažování, například opozic muž/žena, přirozené/nepřirozené nebo člověk/mimolidské bytosti, a upozorňuje na to, že dominantní environmentální narativy často reprodukuji heteronormativní, patriarchální a antropocentrické hodnoty. Představuje zároveň teoretický i aktivistický přístup, který usiluje o přehodnocení environmentalismu směrem k větší spravedlnosti, inkluzivitě a odolnosti vůči sociálním normám vedoucím k vylučování či marginalizaci určitých skupin.⁴²

V jádru queer ekologie stojí kritika představy, že „přirozené“ automaticky znamená „heterosexuální“ nebo „binární“. Tento přístup zdůrazňuje, že environmentální otázky jsou úzce propojeny se zkušenostmi lidí s marginalizovanými sexuálními orientacemi a genderovými identitami. Zároveň podporuje inkluzivnější, rozmanitější a flexibilnější chápání jak ekosystémů, tak lidských identit. Queer ekologie rovněž poukazuje na to, že samotné ekologické systémy jsou charakteristické rozmanitostí, proměnlivostí a vzájemnou závislostí, což v mnoha ohledech

³⁹ Haraway, D. J. 2003. *Companion Species Manifesto*. Chicago: Prickly Paradigm Press

⁴⁰ Adams, C. J. 1990. *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. Continuum.

⁴¹ Slovo queer (čtěno *kvír*) je zastřešující označení pro všechny, jejichž sexuální orientace nebo genderová identita není heterosexuální či cisgenderová.

⁴² Sandilands, C. Queer Ecology. Keywords for Environmental Studies [online]. Dostupné na: <https://keywords.nyupress.org/environmental-studies/essay/queer-ecology/>

rezonuje s queer perspektivami na identitu a společenské vztahy.⁴³

Co si odnést z této kapitoly:

- Ekofeminismus zkoumá propojení mezi environmentálními problémy a sociálními nerovnostmi. Vychází z předpokladu, že systémy, jako jsou patriarchát, kolonialismus a kapitalismus, přispívají jak k vykořisťování přírody, tak k útlaku marginalizovaných skupin. Proto zdůrazňuje hodnoty péče, udržitelnosti a vzájemné závislosti. Ekofeminismus zároveň zpochybňuje tradiční dualismy, jako jsou muž/žena, kultura/příroda nebo člověk/mimolidské bytosti. Kritickou reflexí těchto rozdělení podporuje vztahovější a etičtější přístup k environmentální odpovědnosti.
- Queer ekologie na tyto myšlenky navazuje tím, že zpochybňuje rigidní kategorie v přírodě i společnosti. Zdůrazňuje rozmanitost a proměnlivost jak ekosystémů, tak lidských identit a podporuje inkluzivnější přístupy k environmentálnímu myšlení.

2.4 Udržitelnost jako politický a etický projekt

Udržitelnost představuje schopnost uspokojovat potřeby současné generace, aniž by byla ohrožena schopnost budoucích generací uspokojovat jejich vlastní potřeby. Zahrnuje tři vzájemně propojené dimenze: environmentální, ekonomickou a sociální. Environmentální udržitelnost se zaměřuje na snižování těžby přírodních zdrojů a produkce odpadu, čímž přispívá ke snižování emisí skleníkových plynů a zmírňování změny klimatu. Ekonomická udržitelnost podporuje vznik nových podnikatelských příležitostí a pracovních míst prostřednictvím inovativních procesů recyklace a opětovného využívání zdrojů. Sociální udržitelnost je založena na sociální spravedlnosti, rovnosti, ochraně lidských práv a budování silných a soudržných komunit.

Klíčovým rámcem pro prosazování udržitelného rozvoje je Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj (Agenda 2030), kterou v roce 2015 přijaly všechny členské státy Organizace spojených národů. Jejím základem je 17 Cílů udržitelného rozvoje (v originále Sustainable Development Goals; SDGs), doplněných o 169 konkrétních dílčích cílů. Tyto cíle identifikují zásadní výzvy, kterým lidstvo čelí, a zároveň vytyčují směr k zachování kvalitního životního prostředí a důstojných podmínek pro život všech organismů. V rámci SDGs jdou environmentální odpovědnost, genderová spravedlnost a udržitelný ekonomický rozvoj ruku v ruce. Jednotlivé cíle jsou sice specifické, zároveň jsou však vzájemně propojené a žádný z nich nemůže být dlouhodobě úspěšný izolovaně.⁴⁴ Například kvalitní vzdělávání může přispět ke snižování chudoby, zatímco dostupná čistá energie podporuje ochranu zdraví i boj proti změně klimatu.

⁴³ Sandilands, C. Queer Ecology. Keywords for Environmental Studies [online]. Dostupné na:

<https://keywords.nyupress.org/environmental-studies/essay/queer-ecology/>

⁴⁴ Chen, M., Chen, L., Cheng, J., Yu, J. 2022. "Identifying interlinkages between urbanization and Sustainable Development Goals". Geography and Sustainability 3(4): 339-346. Dostupné na:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683922000694>

Význam Cílů udržitelného rozvoje spočívá v tom, že poskytují sdílenou vizi míru, prosperity a ochrany životního prostředí. Umožňují státům lépe koordinovat své úsilí a sledovat dosažený pokrok. Bez takového společného rámce by byla mezinárodní spolupráce výrazně obtížnější. Ve světě, který čelí klimatické krizi, rostoucím nerovnostem a ozbrojeným konfliktům, představuje Agenda 2030 důležitý zdroj naděje. Připomíná totiž, že udržitelný rozvoj není pouze možný, ale také nezbytný.⁴⁵

Schéma č. 2: 17 Cílů udržitelného rozvoje.⁴⁶

2.4.1 Cirkulární ekonomika a slib obnovy

Koncept cirkulární ekonomiky (známé také pod spojením oběhové hospodářství) představuje klíčový rámec v debatách o udržitelnosti. Nabízí systémovou alternativu k tradičnímu modelu lineární ekonomiky, založené na schématu těžba → výroba → spotřeba → likvidace, tím, že usiluje o co nejdelší udržení materiálů a produktů v oběhu a o regeneraci přírodních systémů.⁴⁷

Cirkulární ekonomika funguje na třech vzájemně propojených principech:

1. **Eliminace odpadu a znečištění** prostřednictvím promyšleného designu a inovací,
2. **Cirkulace produktů a materiálů** prostřednictvím opětovného použití, oprav, renovací a recyklace,
3. **Regenerace přírodních systémů** podporou praktik, které obnovují ekosystémy a biodiverzitu.

⁴⁵ UN. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations [online]. Dostupné na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁴⁶ UN. Cíle udržitelného rozvoje. United Nations: Informační centrum OSN v Praze. Dostupné na: <https://osn.cz/osn/hlavni-temata/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

⁴⁷ EPA. 2025. What is a Circular Economy? United States Environmental Protection Agency [online]. Dostupné na: <https://www.epa.gov/circulareconomy/what-circular-economy>

Zatímco lineární ekonomika je založena na neustálé těžbě zdrojů a růstu, cirkulární ekonomika usiluje o oddělení prosperity od vyčerpávání přírodních zdrojů. Propojuje environmentální, ekonomické a sociální cíle tím, že snižuje emise, šetří zdroje a vytváří nové formy zaměstnání v oblastech oprav, repasování a recyklačních odvětví.

Feministické a genderově citlivé perspektivy však ukazují, že přechod k cirkulární ekonomice dopadá na ženy a muže odlišně a zároveň odráží existující sociální a ekonomické nerovnosti. Odborné konzultace z České republiky naznačují, že mnoho ženami vedených podniků v zemědělství, potravinářství a v udržitelně orientovaných službách záměrně přijímá lokální a menší podnikatelské modely, které odpovídají principům degrowth a komunitně založeným hodnotám. Tyto podniky upřednostňují ekologickou integritu a sociální odpovědnost před rychlou expanzí. Tento přístup se však často stává překážkou při získávání finanční podpory, protože většina investičních a inovačních programů (například startupových grantů) je stále nastavena na škálovatelnost, exportní potenciál a růst zisku. V důsledku toho čelí podnikatelky, které rozvíjejí lokálně zakotvené a environmentálně odpovědné modely, strukturálním znevýhodněním při přístupu k financování a viditelnosti, a to i přesto, že významně přispívají k udržitelnému rozvoji.⁴⁸

Co si odnést z této kapitoly:

- Udržitelnost má tři vzájemně propojené dimenze: environmentální (ochrana přírodních zdrojů a snižování emisí), ekonomickou (tvorba pracovních míst a inovací) a sociální (podpora rovnosti, spravedlnosti a silných komunit).
- Cirkulární ekonomika je klíčovým modelem udržitelnosti, který nahrazuje tradiční lineární systém „těžba–výroba–spotřeba–likvidace“ přístupem zaměřeným na snižování odpadu, opětovné využívání materiálů a regeneraci přírodních systémů.
- Přechody k udržitelnosti mohou reprodukovat sociální nerovnosti, protože genderově citlivý výzkum ukazuje, že ženami vedené udržitelné podniky často narážejí na strukturální překážky ve financování, jelikož finanční systémy mnohdy upřednostňují velké škálovatelné projekty před lokálními a komunitně založenými modely udržitelnosti.

2.5 Konzumerismus a kapitalismus: Systémy utvářející planetu

Konzumerismus je sociální a ekonomická ideologie, která podporuje získávání zboží a služeb ve stále větším množství. Nejde pouze o samotné nakupování, ale také o způsob, jakým je identita, status a úspěch definován prostřednictvím spotřeby. V konzumní kultuře jsou lidé často vnímáni spíše jako spotřebitelky a spotřebitelé než jako občané a občanky. Osobní naplnění je úzce spojeno s materiálním vlastnictvím.⁴⁹

⁴⁸ Kubálková, P. 25. 9. 2025. Cats2cats [presentation]. As a part of the meeting of the working and advocacy group Gender and climate within the project. Online.

⁴⁹ Lage, C., Lins, S., Aquino, S. 2022. Consumerism. DOI:[10.4324/9780367198459-REPRW118-1](https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW118-1)

S tímto fenoménem úzce souvisí také kapitalistické uspořádání společnosti. **Kapitalismus je ekonomický systém založený na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a na tržních vztazích orientovaných na zisk.** Mezi jeho klíčové rysy patří konkurence, námezdní práce, akumulace kapitálu a výměna založená na trhu. V rámci kapitalismu se podniky snaží maximalizovat zisk a ekonomika roste prostřednictvím výroby, inovací a spotřeby.⁵⁰

Environmentální krize je hluboce propojena jak s kapitalismem, tak s konzumerismem. Tyto dva systémy společně podporují nadměrnou spotřebu přírodních zdrojů, což vede k odlesňování, znečištění, úbytku biodiverzity a rostoucím emisím uhlíku. Kapitalistické ekonomiky často stojí na masové výrobě a globálních dodavatelských řetězcích, které nejen zintenzivňují environmentální degradaci, ale také přispívají ke globálním nerovnostem tím, že ekologickou zátěž přesouvají do chudších regionů. Konzumerismus tyto procesy dále posiluje podporou kultury jednorázových produktů, plánovaného zastarávání zboží a odcizení se od přirozeného a přírodního světa. Produkty jsou často navrhovány tak, aby se rychle opotřebovaly nebo vyšly z módy, což vede k jejich častější výměně a tím i k větší produkci odpadu a emisí.

2.5.1 Konzumerismus, kapitalismus a jejich dopad na životní prostředí

Emise uhlíku představují jeden z nejzřetelnějších způsobů, jak lze pozorovat dopady konzumerismu a kapitalismu na planetu. V systému založeném na neustálém ekonomickém růstu jsou firmy nuceny vyrábět stále více zboží, rychleji a levněji. To obvykle znamená rozsáhlé továrny, energeticky náročnou výrobu a dlouhé globální přepravní trasy, které jsou silně závislé na fosilních palivech, jako je uhlí, ropa a zemní plyn. Současně konzumní kultura podporuje lidi v tom, aby nakupovali více, než skutečně potřebují, často měnili věci a sledovali rychle se měnící trendy. Každý nový telefon, kus oblečení nebo nábytek nese svou *uhlíkovou stopu* spojenou s těžbou surovin, výrobou, balením, dopravou i likvidací. Když se miliardy takových nákupů opakují rok co rok, emise dramaticky rostou.

Podle výzkumu Ivanova a kol. (2015) je více než 60 % globálních emisí skleníkových plynů a přibližně 50–80 % spotřeby přírodních zdrojů spojeno se spotřebou domácností, přičemž bohatší země způsobují v přepočtu na osobu výrazně vyšší environmentální dopady než ty chudší.⁵¹ Například africké země produkují přibližně 1 tunu emisí CO₂ na osobu ročně, zatímco v amerických zemích je tato hodnota přibližně třicetinasobná.⁵²

Zvýšená koncentrace skleníkových plynů zachytává teplo v atmosféře, což vede k růstu globálních teplot, zvyšování hladiny moří a extrémnějším povětrnostním jevům.⁵³ Toto oteplování již nyní zvyšuje četnost a intenzitu vln veder, sucha, povodní a bouří, narušuje ekosystémy a přispívá ke globálnímu úbytku biodiverzity. Ekosystémy se v reakci na změnu klimatu posouvají, mění se rozšíření druhů i jejich chování a ekosystémové služby jsou méně spolehlivé.⁵⁴ Dopady na lidské zdraví jsou stále závažnější; změna klimatu zhoršuje kvalitu

⁵⁰ Guy-Evans, O. 2024. What is Capitalism? Simply Psychology [online]. Dostupné na: <https://www.simplypsychology.org/capitalism.html>

⁵¹ Ivanova, D. et al. 2015. "Environmental Impact Assessment of Household Consumption". *Journal of Industrial Ecology* 20 (3): 526-536. <https://doi.org/10.1111/jiec.12371>

⁵² Pelley, J. 2009. "Consumer culture keeps carbon emissions high." *Environmental Science & Technology* 43 (16). <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/es901774u>

⁵³ Laino, E., Iglesias, G. 2025. "Extreme weather events and environmental contamination under climate change: A comparative review of ten European coastal cities". *Current Opinion in Environmental Science & Health* 45, 100606. <https://doi.org/10.1016/j.coesh.2025.100606>

⁵⁴ Kim, H. et al. 2024. "Understanding the role of biodiversity in the climate, food, water, energy, transport and health nexus in Europe". *Science of The Total Environment* 925, 171692. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.171692>

ovzduší a zvyšuje výskyt tepelných stresů, respiračních a kardiovaskulárních onemocnění i riziko šíření infekčních chorob. Samotné extrémní horko je každoročně příčinou statisíců úmrtí a přispívá k potravinové nejistotě snížením výnosů plodin.⁵⁵ Znečištění ovzduší z fosilních paliv, úzce spojené se spotřebitelskou poptávkou po energii, dopravě a zboží, zůstává jednou z hlavních příčin předčasné úmrtnosti.⁵⁶ Ovlivněno je také duševní zdraví, protože klimatické katastrofy a degradace životního prostředí zvyšují úzkost, deprese a traumata.⁵⁷

Kapitalismus je navíc založen na neustálém růstu, což jej činí rezistentním vůči udržitelným alternativám, protože omezení spotřeby je vnímáno jako ohrožení zisku a ekonomické stability. **Proto snahy o řešení environmentální krize často narážejí na strukturální překážky zakořeněné jak v kapitalistických systémech, tak v konzumním způsobu uvažování.** Řešení ekologického rozvratu proto vyžaduje nejen technologické inovace, ale také zásadní přehodnocení toho, jak vyrábíme, spotřebováváme a jakým způsobem hodnotíme svět kolem nás.

Tento ekonomický model je založen na nekonečné produkci a spotřebě, která udržuje vysoké emise uhlíku a prohlubuje změnu klimatu k horšímu. Čím více je společnost orientována na spotřebu jako znak úspěchu a identity, tím vyšší jsou její emise v přepočtu na osobu, což dále činí jejich snižování problematictější.

Co si odnést z této kapitoly:

- Konzumerismus a kapitalismus formují moderní společnost i její environmentální dopady. Konzumerismus podporuje vnímání identity a úspěchu prostřednictvím spotřeby, zatímco kapitalismus prosazuje neustálou produkci, konkurenci a ekonomický růst založený na zisku.
- Oba systémy významně přispívají k environmentální degradaci. Nadměrná spotřeba, masová výroba a globální dodavatelské řetězce zvyšují těžbu přírodních zdrojů, znečištění, odlesňování, úbytek biodiverzity a emise skleníkových plynů.
- Spotřeba domácností hraje v klimatické změně zásadní roli. Výzkumy naznačují, že je odpovědná za více než 60 % globálních emisí skleníkových plynů a 50-80 % spotřeby zdrojů, přičemž bohatší země mají výrazně větší ekologickou stopu než chudší regiony.
- Environmentální i zdravotní dopady jsou již dnes zřetelně viditelné. Rostoucí emise přispívají ke změně klimatu, extrémním výkyvům počasí, narušení ekosystémů, znečištění ovzduší, potravinové nejistotě a zvýšenému riziku nemocí i úmrtí souvisejících s vedrem.
- Strukturální ekonomické faktory navíc ztěžují změnu. Protože kapitalistické ekonomiky jsou závislé na neustálém růstu a spotřebě, omezení spotřeby představuje zásah do samotného fungování systému. Řešení environmentální

⁵⁵ Schmitt, J. et al. 2022. "Extreme weather events cause significant crop yield losses at the farm level in German agriculture". *Food Policy* 112, 102359. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2022.102359>

⁵⁶ Zhang, S. et al. 2024. "Effect modification of air pollution on the association between heat and mortality in five European countries". *Environmental Research* 263 (1), 120023. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2024.120023>

⁵⁷ Reiss, J. et al. 2025. "Climate-related challenges to brain health: A European perspective review". *Revue Neurologique* 181 (8): 713-724. <https://doi.org/10.1016/j.neurol.2025.07.010>

krize proto vyžaduje nejen technologická opatření, ale také změnu spotřebních vzorců a ekonomických hodnot.

2.6 Perspektivy spravedlnosti: propojení sociálních a environmentálních nerovností

2.6.1 Environmentální spravedlnost: Rovná práva na zdravou planetu

Současná environmentální debata stále více ukazuje, že ochranu životního prostředí nelze chápat pouze jako technický či ekologický problém, ale jako základní lidské právo a otázku sociální spravedlnosti. **Koncept environmentální spravedlnosti** označuje rovné zacházení a začleňování všech lidí bez ohledu na etnicitu, sociální třídu, původ či gender při tvorbě, implementaci a prosazování environmentálních standardů, politik a rozhodnutí. Právo na zdravé životní prostředí znamená, že každý člověk by měl mít přístup k prostředí, které je zdravé, bezpečné a udržitelné, a že nikdo by neměl nést nepřiměřenou zátěž environmentálních rizik ani být vyloučen z přístupu k přírodním zdrojům či z rozhodování o jejich využívání.

Právě zde se stává důležitým genderový rozměr: ženy, dívky a další zranitelné skupiny, jako jsou lidé jiné barvy pleti a nízkopříjmové populace, často nesou nepřiměřeně vysokou zátěž environmentálních problémů. V mnoha zemích jsou ženy podrepresentovány v rozhodovacích procesech, mají omezený přístup k vlastnictví půdy a nižší vliv na environmentální politiky, což oslabuje jejich schopnost uplatňovat právo na zdravé životní prostředí pro sebe i své komunity.⁵⁸

2.6.2 Klimatická spravedlnost: Kdo nese tíhu krize?

Specifickou podobou environmentální spravedlnosti je **klimatická spravedlnost**. Ta představuje rámec, který uznává nerovnoměrné dopady změny klimatu na historicky marginalizované komunity, zejména na ty, které k celkovým emisím skleníkových plynů přispěly **nejméně**. Klimatická spravedlnost není „pevně daný koncept, ale neustále se vyvíjející a rozšiřující se přístup“⁵⁹, který odráží potřebu přizpůsobovat rámce spravedlnosti konkrétním historickým, kulturním a sociálním kontextům.

Ústředním principem je, že nejzranitelnější skupiny obyvatelstva, zejména ženy a marginalizované komunity, by neměly nést největší břemeno krize, ke které přispěly jen minimálně ve srovnání s hlavními znečišťovateli, jako jsou dopravní a energetický průmysl. Klimatická spravedlnost zahrnuje také **mezigenerační spravedlnost**, tedy férovost mezi generacemi, která uznává, že dnešní rozhodnutí budou formovat životy budoucích generací.⁶⁰

⁵⁸ OECD. 2021. Gender and the Environment: Building Evidence and Policies to Achieve the SDGs. OECD Publishing [online]. Dostupné na:

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/05/gender-and-the-environment_016cfd67/3d32ca39-en.pdf

⁵⁹ Lam, C. 2023. *What is Climate Justice?*. Earth.org [online]. Dostupné na: <https://earth.org/what-is-climate-justice/>

⁶⁰ Mary Robinson Foundation. 2017. A case for guardians for future generations: Fairness between generations – a climate justice perspective (2nd ed.). Mary Robinson Foundation: Climate Justice [online]. Dostupné na:

2.6.3 Environmentální rasismus: Když znečištění sleduje mocenské nerovnosti

Environmentální rasismus označuje systémové umisťování environmentálně rizikových zařízení a infrastruktury do blízkosti rasializovaných komunit a nízkopříjmových skupin. Zahrnuje nerovnoměrné rozdělení environmentálních zátěží, jako je znečištění či klimatická rizika, a zároveň vylučování dotčených komunit z rozhodovacích procesů.⁶¹ V klimatickém kontextu se environmentální rasismus může projevovat například nedostatečnou protipovodňovou ochranou, nevyhovující infrastrukturou nebo omezenou pomocí při obnově postižených oblastí ve vyloučených lokalitách.

Příklady environmentálního rasismu mohou mít různé podoby. V některých vyloučených lokalitách například není voda z vodovodu bezpečná k pití. Dalším příkladem je umisťování skládek a odpadových zařízení v blízkosti oblastí, kde žijí určité etnické skupiny.⁶²

Co si odnést z této kapitoly:

- Environmentální spravedlnost propojuje ochranu životního prostředí s lidskými právy. Zdůrazňuje, že každý člověk by měl mít rovný přístup ke zdravému, bezpečnému a udržitelnému životnímu prostředí a neměl by být vystaven nepřiměřeným environmentálním rizikům.
- Klimatická spravedlnost se zaměřuje na nerovnoměrnou odpovědnost a dopady. Komunity, které přispěly nejméně k emisím skleníkových plynů, často trpí změnou klimatu nejvíce, a rámce spravedlnosti kladou důraz na spravedlnost jak pro zranitelné skupiny obyvatelstva, tak pro budoucí generace.
- Environmentální rasismus poukazuje na systémové nerovnosti. Nebezpečná průmyslová odvětví, znečištění a environmentální rizika jsou často umisťovány do blízkosti komunit sociálně vyloučených obyvatel a obyvatelek.
- Environmentální problémy jsou zároveň i sociálními problémy. Řešení klimatických a environmentálních krizí vyžaduje boj proti nerovnosti, nerovnováze moci a vyloučení v oblasti správy životního prostředí.

<https://www.mrfcj.org/wp-content/uploads/2017/03/Position-Paper-The-Case-for-Guardians-for-Future-Generations-Mary-Robinson-Foundation-Climate-Justice-Feb-2017.pdf>

⁶¹ Read more on: UN Human Rights Council. 2021. The human right to a clean, healthy and sustainable environment: resolution / adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021. United Nations [online]. Dostupné na:

<https://digitallibrary.un.org/record/3945636?v=pdf>

⁶² GCEF. 2025. Environmental justice, climate justice - what's the difference? Greenpeace: Greenpeace Canada Education Fund [online]. Dostupné na:

<https://www.greenpeace.org/canada/en/story/70066/environmental-justice-climate-justice-whats-the-difference/>

3. Genderovaná spotřeba: Každodenní život v době udržitelnosti

3.1 Pochopení spotřební stopy

Koncept **spotřební stopy** označuje celkový environmentální dopad spojený se vzorci spotřeby jednotlivých osob, domácností nebo společností. Zahrnuje využívání přírodních zdrojů, emise skleníkových plynů, spotřebu vody a využívání půdy. Na rozdíl od výpočtu založeného na produkci poukazuje pohled založený na spotřebě na to, jak bohaté země a jednotlivci často přenášejí environmentální zátěž své spotřeby na jiné regiony, zejména na globální Jih. **Spotřební návyky jsou úzce propojeny s globálními výzvami udržitelnosti.** Spotřebitelské chování zahrnuje celý systém získávání, používání a odstraňování tržních výrobků, služeb a zkušeností. Jedním z důsledků tohoto procesu je vznik odpadu. Udržitelné praktiky se zaměřují na takové vzorce spotřeby, které nevedou k vyčerpávání zdrojů ani k ekologickým škodám.⁶³ Tento přístup je zásadní nejen pro pochopení environmentálních dopadů, ale také pro analýzu jejich propojení se sociálními a genderovými nerovnostmi. Stručně řečeno, spotřební stopa zviditelňuje nejen environmentální náklady našich rozhodnutí, ale také skutečnost, že tyto náklady jsou v rámci společností a mezi různými genderovými skupinami rozděleny nerovnoměrně.

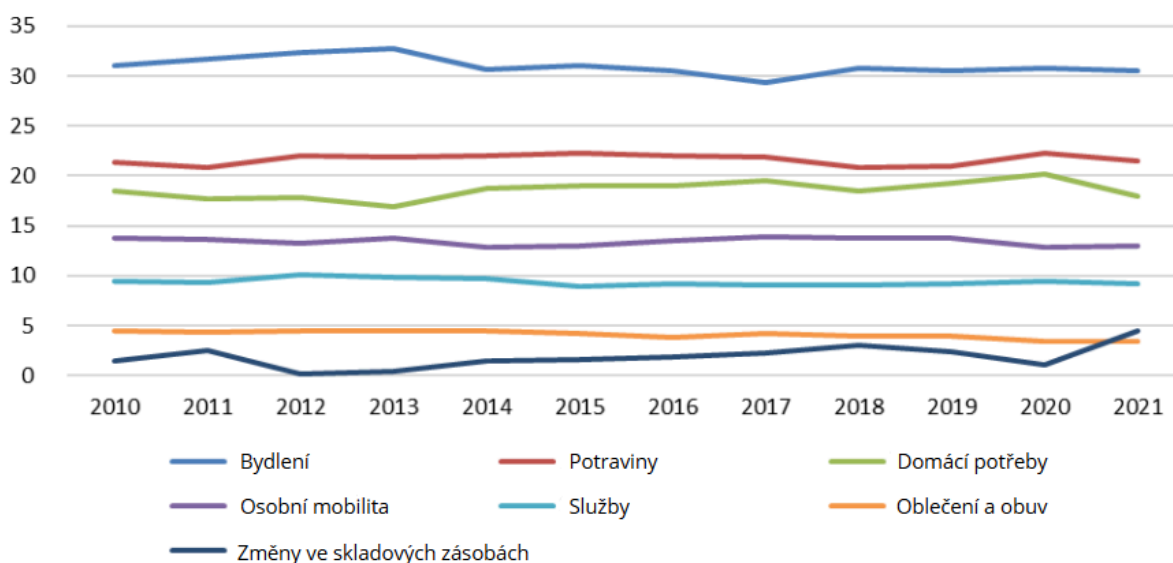

Schéma č. 3: Procentuální vývoj emisí v EU podle uvedených oblastí spotřeby (údaje získané z metadat).⁶⁴

⁶³ Consumption footprint (based on life cycle assessment) in Europe. 2024. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/consumption-footprint-based-on-life>

⁶⁴ Global impacts from European consumption. 2024. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/global-impacts-from-european-consumption>

Spotřební stopa hodnotí environmentální dopady vzorců spotřeby a výroby. Výše uvedený obrázek zachycuje stopu spotřebního chování Evropské unie tím, že převádí peněžní transakce jednotlivých ekonomických sektorů na emise uvolňované do životního prostředí. Bydlení, potraviny a vybavení domácností způsobují přibližně 70 % celkových dopadů spotřeby v EU. Ke změně ve struktuře preferencí došlo v roce 2022, kdy největší podíl na celkovém environmentálním dopadu v Evropské unii připadal na spotřebu potravin (49 %), následovanou bydlením (17 %) a mobilitou (16 %).

Největší příspěvky ke spotřební stopě souvisely se změnou klimatu (23 %), využíváním fosilních zdrojů (13 %) a emisemi pevných částic (11 %).⁶⁵

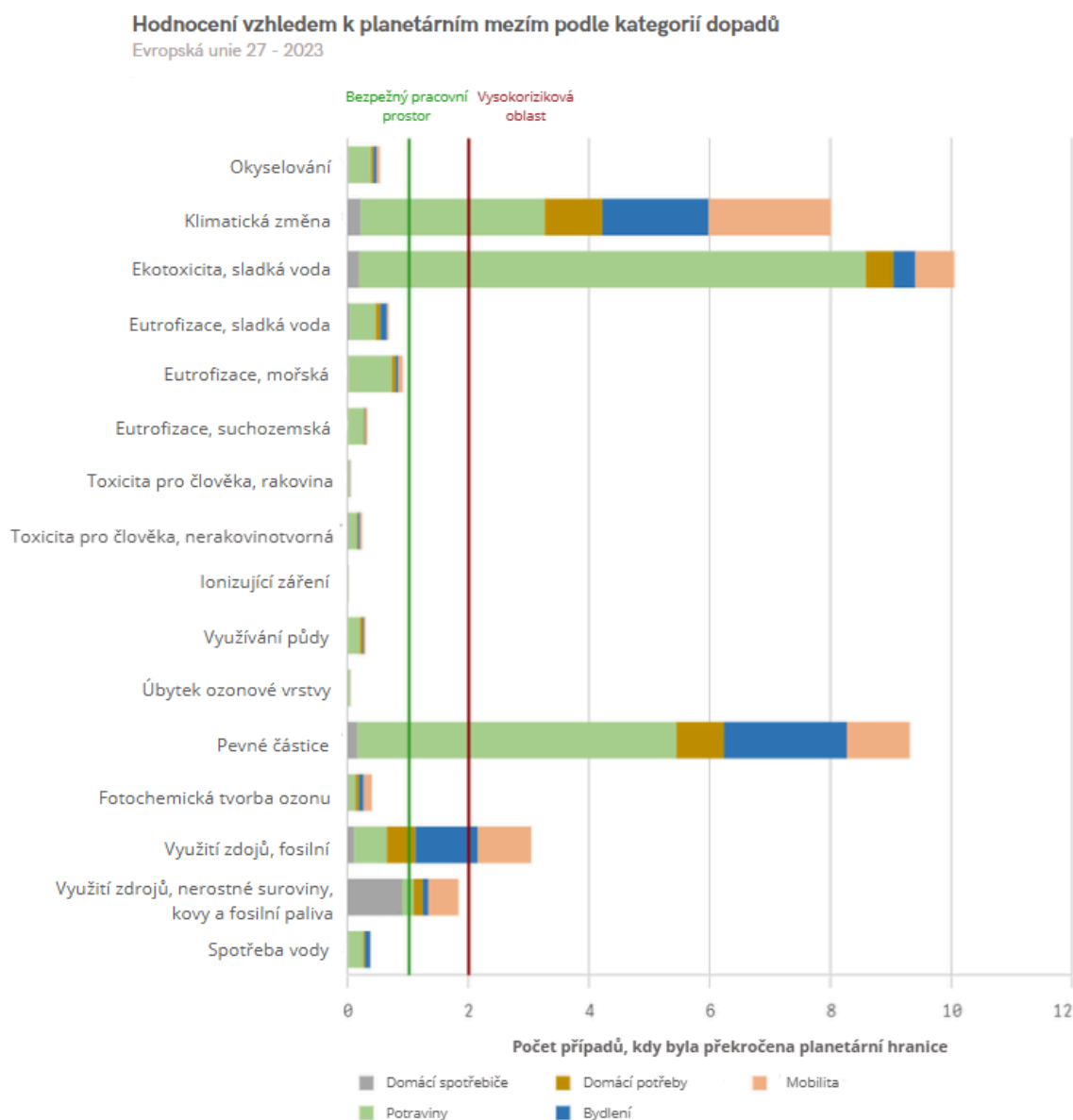

Schéma č. 4: Spotřební stopa EU v 16 kategoriích dopadů v roce 2023.⁶⁶

⁶⁵ Global impacts from European consumption. 2024. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/global-impacts-from-european-consumption>

⁶⁶ Consumption Footprint Platform | EPLCA. European Commission [online]. Dostupné na: <https://eplca.jrc.ec.europa.eu/ConsumptionFootprintPlatform.html>

Metodika ukazatele spotřební stopy EU vychází z analýzy životního cyklu. Využívá metodu environmentální stopy Evropské komise k posouzení dopadů na životní prostředí v 16 různých kategoriích, včetně změny klimatu, tvorby částic nebo ekotoxicity ve sladké vodě.

3.1.1 Spotřební stopa EU: Výsledky a poznatky

Současné vzorce spotřeby v Evropské unii jsou neudržitelné, protože dopady související se změnou klimatu, ekotoxicitou sladkých vod, emisemi pevných částic a využíváním přírodních zdrojů **několikanásobně překračují planetární meze**. Pro posun směrem k udržitelnosti je nezbytné tyto dopady výrazně snížit prostřednictvím opatření, jako jsou:

- **Odlišná spotřeba:** přechod k výrobkům a službám s nižšími environmentálními dopady, v souladu s principy cirkulární ekonomiky.
- **Nižší spotřeba:** prodlužování životnosti výrobků a snižování celkového materiálového toku, v souladu s přístupem degrowth.
- **Rozšíření ekodesignu:** navrhování výrobků s důrazem na trvanlivost, opravitelnost a recyklovatelnost již od počáteční fáze jejich vývoje.⁶⁷

Sociální a genderové dimenze spotřební stopy

Sociální a genderové dimenze spotřební stopy jsou často méně viditelné, přesto jsou zásadní. Výzkumy ukazují, že domácnosti s vyššími příjmy, v nichž rozhodovací pozice častěji zastávají muži, mají tendenci spotřebovávat více energeticky náročných výrobků a služeb, což vede k vyšší uhlíkové stopě. Naopak ženy, zejména v nižších příjmových skupinách, obvykle spotřebovávají méně a častěji se zapojují do environmentálně odpovědného chování. Současně však nízkopříjmové skupiny často nemají dostatek prostředků k udržitelným investicím, například k placení vyšších cen za produkty Fairtrade, i když je jejich ochota jednat udržitelně vysoká. To vytváří riziko, že náklady spojené s „udržitelnými“ volbami budou přenášeny na osoby, které si je mohou dovolit nejméně.⁶⁸

Genderově podmíněné vzorce spotřeby odrážejí širší systémové nerovnosti. Muži statisticky přispívají k vyšším emisím zejména prostřednictvím svých dopravních a stravovacích návyků, například častějším využíváním soukromých automobilů a vyšší spotřebou masa. Ženy se naopak více podílejí na každodenních nákupech pro domácnost a častěji upřednostňují udržitelné a etické produkty.^{69, 70} Přestože mají ženy často nižší osobní environmentální stopu, právě ony a další marginalizované skupiny bývají vystaveny nepřiměřeným důsledkům environmentálních problémů. Dopady neudržitelné spotřeby navíc nejsou rozloženy rovnoměrně ani geograficky.

⁶⁷ Global impacts from European consumption. 2024. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/global-impacts-from-european-consumption>

⁶⁸ OECD. 2008. Promoting Sustainable Consumption: Good practices in OECD countries. OECD [online]. Dostupné na: https://www.oecd.org/en/publications/promoting-sustainable-consumption_351d2dc6-en.html

⁶⁹ Berland, O., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment Working Paper 424. London: London School of Economics and Political Science. Dostupné na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

⁷⁰ Osorio, P., Tobarra, M.-A., Tomás, M. 2024. Are there gender differences in household carbon footprints? Evidence from Spain. Ecological Economics 219: 108130. Dostupné na: <https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/66162/JA-2205.pdf;jsessionid=2A999B9311F21CB233B4317337C4BCAB?sequence=1>

Tyto nerovnosti se odrážejí také v globálním měřítku. Vysoká míra spotřeby v Evropě a Severní Americe přispívá ke znečištění, degradaci půdy a klimatické nestabilitě, jejichž dopady se často projevují v regionech se slabší environmentální ochranou a vyšší sociální zranitelností. Tyto nerovné ekologické výměny posilují již existující globální nerovnosti a dále prohlubují genderové rozdíly. Jako příklad lze uvést případovou studii ze Slovenska po rozpadu Sovětského svazu, kdy marginalizované skupiny obyvatelstva (Romové a Romky), které nevlastní žádný majetek, byly vytlačeny do oblastí, jako jsou segregované romské osady. V těchto lokalitách jsou vystaveny špatným životním podmínkám, například blízkosti spaloven odpadu nebo továren, kde jsou kvůli nedostatku jiných pracovních příležitostí v daném regionu nuceny pracovat. Zároveň je jediný zdroj pitné vody v těchto oblastech kontaminován provozem těchto továren a spaloven. Ženy s touto vodou přicházejí do častějšího kontaktu, protože jsou často zodpovědné také za péči o domácnost, která je s využíváním vodních zdrojů úzce spojena.⁷¹

V zemích globálního Jihu je tato dynamika ještě výraznější. Ženy zde často pracují v neformálních a nejistých pracovních podmínkách v odpadovém hospodářství, textilním průmyslu nebo zemědělství, tedy v odvětvích, která slouží spotřebním potřebám bohatších zemí. Zároveň mají ženy často omezenější přístup ke zdravotní péči, rozhodovacím procesům a ekonomickým zdrojům potřebným k přizpůsobení se environmentálním škodám.⁷² Marginalizované skupiny s menší ekonomickou a politickou mocí tak získávají méně environmentálních výhod, zatímco zároveň čelí větším škodám.

V souvislosti se spotřebními návyky vznikl také koncept **Dne ekologického dluhu Země (Earth Overshoot Day)**, který má připomínat omezenou dostupnost přírodních zdrojů. Tento den označuje datum, kdy lidstvo v daném roce vyčerpá množství ekologických zdrojů a služeb, které je Země schopna během stejného roku obnovit. **V současnosti lidstvo již více než deset let po sobě spotřebovává zdroje odpovídající přibližně kapacitě 1,8 planety Země ročně.**⁷³

Co si odnést z této kapitoly:

- Spotřební stopa měří environmentální dopady spotřeby, včetně využívání přírodních zdrojů, emisí skleníkových plynů, spotřeby vody a využívání půdy. Environmentální náklady jsou globálně i sociálně rozloženy nerovnoměrně. Vysoká spotřeba v bohatých regionech vede ke znečištění a poškozování životního prostředí v chudších oblastech, kde marginalizované komunity, často včetně žen, čelí horším životním podmínkám a mají méně možností reagovat na environmentální škody.
- Současné vzorce spotřeby jsou neudržitelné. Environmentální dopady spotřeby v EU překračují planetární meze. V současnosti lidstvo již více než deset let po sobě každoročně spotřebovává zdroje odpovídající přibližně kapacitě 1,8 planety Země.

⁷¹ Harper, K., Steger, T., Filčák, R. 2009. "Environmental Justice and Roma Communities in Central and Eastern Europe." *Environmental Policy and Governance*, 19(4): 251-268. [DOI:10.1002/eet.511](https://doi.org/10.1002/eet.511)

⁷² Global Gender and Environment Outlook (GGE0). 2018. UN Environment programme [online]. Dostupné na: <https://www.unep.org/resources/report/global-gender-and-environment-outlook-ggeo>

⁷³ Earth Overshoot Day. 2025. [online]. Dostupné na: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>

-
- V Evropské unii představují potraviny, bydlení a mobilita hlavní složky spotřební stopy, přičemž v posledních letech tvoří největší podíl právě spotřeba potravin.
 - Spotřeba je zároveň ovlivněna sociálními a genderovými nerovnostmi. Muži mají tendenci vytvářet vyšší uhlíkovou stopu zejména v důsledku svých dopravních a stravovacích návyků, zatímco ženy se častěji zapojují do udržitelnějšího nakupování, avšak mohou mít omezené finanční možnosti pro volbu ekologicky šetrnějších alternativ.

3.2 Kde je „pryč“? Skrytý život odpadu

3.2.1 Tendence v oblasti odpadů na celém světě a v Evropské unii

S rychlým růstem populace a urbanizací se očekává, že roční produkce odpadu vzroste ze současných hodnot roku 2020 do roku 2050 o 73 % a dosáhne přibližně 3,88 miliardy tun.⁷⁴ Zajímavým faktem je, že pouze 16 % světové populace, kterou tvoří obyvatelstvo zemí s vysokými příjmy, vytváří přibližně 34 % celosvětového odpadu, tedy asi 683 milionů tun.⁷⁵ To znamená, že **relativně malá část světové populace nese nepřiměřeně velkou odpovědnost za environmentální zátěž**. Tato skutečnost otevírá otázky týkající se spotřebních vzorců, udržitelnosti a globální spravedlnosti.

Ve srovnání s průměrem Evropské unie Česká republika dlouhodobě produkuje méně odpadu na obyvatele a podařilo se jí stabilizovat jeho množství. Podobný vývoj lze pozorovat také v Itálii, která v posledních letech zůstává mírně pod průměrem EU. Slovensko naopak po předchozím poklesu zaznamenalo opětovný nárůst produkce odpadu a v současnosti překračuje průměr Evropské unie. To znamená, že obyvatelstvo Slovenska vyprodukuje na osobu více odpadu než většina obyvatelstva evropských zemí.⁷⁶

3.2.2 Gender a cirkulární ekonomika

Pro řešení této environmentální zátěže přijala Evropská komise v březnu 2020 Akční plán pro cirkulární ekonomiku (Circular Economy Action Plan – CEAP) jako jeden z hlavních pilířů Zelené dohody pro Evropu (European Green Deal), tedy strategie Evropské unie pro udržitelný růst. Cílem tohoto plánu je snížit tlak na přírodní zdroje, podpořit udržitelný ekonomický rozvoj a vytvářet pracovní místa prostřednictvím přechodu k cirkulární ekonomice.⁷⁷

Genderové aspekty však v tomto procesu stále zůstávají přehlíženy. Sektor energetiky a veřejných služeb, který je pro cirkularitu zásadní, je stále výrazně ovládán muži. Podobně je

⁷⁴ Solid Waste Management. 2022. World Bank Group [online]. Dostupné na:

<https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/brief/solid-waste-management>

⁷⁵ Trends in Solid Waste Management. The World Bank [online]. Dostupné na:

https://datatopics.worldbank.org/what-a-waste/trends_in_solid_waste_management.html

⁷⁶ Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity. 2025. Eurostat [online].

Dostupné na:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_wasgen_custom_15150225/default/table?lang=en

⁷⁷ Circular Economy Action Plan. 2020. European Commission [online]. Dostupné na:

https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

omezené zastoupení žen také ve vysoce hodnotných oblastech cirkulární ekonomiky, jako je průmyslový ekodesign, vývoj cirkulárních produktů a další technologicky náročná odvětví. Tato nedostatečná reprezentace žen částečně vychází z přetrvávající genderové socializace a genderové podmíněného rozdělení práce, které nadále omezují účast žen v oblastech STEM (věda, technologie, inženýrství a matematika). Naopak výzkumy ukazují, že ženy jsou nadměrně zastoupeny v méně oceňovaných, neformálních a tzv. koncových aktivitách cirkulární ekonomiky, jako jsou recyklace, opětovné využívání výrobků a odpadové hospodářství.⁷⁸

Ženy navíc historicky přispívají⁷⁹ k cirkulárním a zdrojově šetrným praktikám v každodenním životě, například předáváním oblečení a hraček mezi generacemi, přípravou jídel z omezených zásob, pěstováním vlastních potravin nebo zapojováním se do komunitních systémů sdílení a výměny. Zapojení žen však často odráží jejich společenské postavení formované znevýhodněním a nerovnostmi. Nemělo by zůstat jejich jedinou rolí v cirkulární ekonomice. Ženy musí mít rovnocenný přístup k příležitostem, které jim umožní stát se lídrynemi cirkulární změny ve všech sektorech.

Bohužel, **současný Akční plán EU pro oběhové hospodářství genderovou perspektivu dostatečně nezohledňuje**. To vytváří riziko, že významná část financování přechodu k cirkulární ekonomice bude směřovat především do energetiky a veřejných služeb, tedy do oblastí tradičně dominovaných muži, což by mohlo dále upevnit existující genderové nerovnosti.

„Uzavírání nůžek“ genderových nerovností není pouze otázkou spravedlnosti, ale také důležitým faktorem pro urychlení přechodu k cirkulární ekonomice. Studie z roku 2020 ukázala, že společnosti s vyšší genderovou rozmanitostí ve svých správních radách v období 2013–2018 měly ve srovnání s méně rozmanitými firmami o 60 % vyšší pravděpodobnost snížení energetické náročnosti, o 39 % vyšší pravděpodobnost snížení emisí skleníkových plynů a o 46 % vyšší pravděpodobnost omezení spotřeby vody.⁸⁰ To naznačuje, že nedostatečné zastoupení žen může ve skutečnosti zpomalovat pokrok směrem k cirkularitě. Pokud má cirkulární ekonomika skutečně uspět, jsou proto nezbytné politiky, které aktivně podporují nábor, profesní růst a udržení žen ve vedoucích pozicích.

3.2.3 Intersekcionalní dimenze odpadu

Výsledky průzkumu zaměřeného na postoje a praktiky související se snižováním množství odpadu ukázaly, že socio-demografické proměnné, jako jsou gender, věk, dosažené vzdělání a výše příjmu, různými způsoby ovlivňují postoje a chování občanů a občanek v oblasti nakládání s odpady.⁸¹ **V kontextu produkce a třídění odpadu lze tedy konstatovat, že významnou roli zde hraje intersekcionalita.**

⁷⁸ Albaladejo, M., Arribas, V., Mizaro, P. 2022. Why adopting a gender-inclusive approach towards Circular Economy matters. Industrial Analytics Platform [online]. Dostupné na:

<https://iap.unido.org/articles/why-adopting-gender-inclusive-approach-towards-circular-economy-matters>

⁷⁹ Palm, J. et al. 2024. A gender perspective on the circular economy: A literature review and research agenda. Journal of Industrial Ecology 28(6): 1670-1683. <https://doi.org/10.1111/jiec.13554>

⁸⁰ Foreign Policy Analytics. 2020. Women as Levers of Change. FP Analytics [online]. Dostupné na:

<https://womenasleversofchange.com/static/pdf/Women-As-Levers-Of-Change.pdf>

⁸¹ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. “Citizens’ Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review”. *Sustainability* 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

Konkrétně bylo zjištěno, že ženy vykazují vyšší míru účasti na environmentálních aktivitách, přičemž znalosti veřejnosti v oblasti odpadového hospodářství se ukázaly jako klíčový faktor efektivity environmentálních praktik. Tradiční role připisované ženám, zejména v souvislosti s péčí o domácnost, mohou být významným faktorem ovlivňujícím jejich vyšší zapojení do aktivit spojených s nakládáním s odpady a udržitelností. V mnoha kulturních kontextech je správa domácnosti převážně považována za odpovědnost žen, což může vysvětlovat jejich větší aktivitu v oblasti minimalizace odpadu a recyklace.⁸²

Také Guerrero a kol. (2013) uvádějí, že produkce odpadu je ovlivňována velikostí domácnosti, úrovní vzdělání jejích členek a členů a měsíčním příjmem. Účinnost vzdělávání a osvětových aktivit se však lišila v závislosti na sociokulturním prostředí.⁸³

Je však třeba mít na paměti, že významnou roli hrají také faktory, jako je dostupnost vhodné infrastruktury pro nakládání s odpady.⁸⁴ V závislosti na zemi či regionu mohou mít ženy a muži odlišný přístup k možnostem třídění odpadu, což může ovlivňovat jejich chování. Aby byly plány odpadového hospodářství genderově mainstreamované (tj. aby systematicky zohledňovaly genderové rozdíly, role a nerovnosti při tvorbě, implementaci a hodnocení politik⁸⁵), lze uplatnit dvě strategie: a) zvýšení účasti žen na přípravě plánů odpadového hospodářství, což umožní zahrnout ženské perspektivy do jejich návrhu i následné realizace; a b) zahrnutí genderové perspektivy do celkového přístupu k odpadovému hospodářství, a to ve všech jeho fázích: od vzniku odpadu přes manipulaci, skladování a zpracování odpadu na místě, sběr odpadu, jeho přepravu a transfer, recyklaci, zpracování a využití odpadu až po jeho konečné odstranění.⁸⁶

3.2.4 Odpadové puzzle

Nakládání s odpady v Evropské unii nepředstavuje jednotnou výzvu, ale spíše mozaiku složenou z různých toků odpadu, které mají odlišné environmentální a genderové dopady. Za obzvláště významné lze považovat čtyři oblasti:

- 1) Potravinový odpad, největší zdroj emisí z domácností v EU, vznikající především v důsledku emisí metanu ze skládek, zdůrazňuje genderově podmíněné vzorce proenvironmentálního chování.
- 2) Elektroodpad a drobná těžba surovin, nejrychleji rostoucí druh odpadu a zdroj kritických surovin pro zelenou transformaci, v jehož rámci jsou ženy a děti nepřiměřeně vystaveny toxickým rizikům.
- 3) Stavební a demoliční odpad, zdaleka největší druh odpadu z hlediska objemu, spojený s mužsky dominovaným stavebním sektorem a nesoucí významné environmentální důsledky.

⁸² Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". *Sustainability* 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

⁸³ Guerrero, L. A., Maas, G., Hogland, W. 2013. "Solid waste management challenges for cities in developing countries". *Waste Management* 33(1): 220-232. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.09.008>

⁸⁴ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". *Sustainability* 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

⁸⁵ What is gender mainstreaming? 2025. Council of Europe [online]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming>

⁸⁶ Nalas. 2022. How to include Gender in Solid Waste Services. [online]. Dostupné na: <https://www.nalas.eu/wp-content/uploads/2022/12/Guide-22Including-gender-in-solid-waste-services22.pdf>

-
- 4) Rychlá móda, začleněná do spotřeby zboží pro domácnost, která ukazuje, jak se globální nerovnosti a genderově podmíněná dělba práce promítají do neudržitelných vzorců výroby a vzniku odpadu.
 - 5) Obalový odpad, podporovaný rozvojem online nakupování a rychlé spotřeby, zdůrazňuje environmentální dopady kultury jednorázového používání a vyhazování.

Společně těchto pět „dílků puzzlí“ představuje převážnou část evropské spotřební stopy. Zároveň ukazují, že odpad není pouze environmentálním problémem, ale také odrazem strukturálních nerovností: kdo spotřebovává, kdo nese rizika a kdo je vyloučen z přínosů cirkulární ekonomiky.

Ad 1) Potravinový odpad: Největší druh odpadu z domácností

Potravinový odpad si zaslouží zvláštní pozornost, protože patří mezi nejvýznamnější světové zdroje emisí skleníkových plynů. Jeho snižování je proto považováno za jedno z nejúčinnějších a zároveň prakticky realizovatelných opatření ke zmírnění změny klimatu. Potravinový odpad zároveň odráží, jak genderové a socio-demografické faktory ovlivňují každodenní praktiky domácností, a je výslovně zahrnut do závazku Evropské komise snížit do roku 2030 množství potravinového odpadu na polovinu. Jeho hlavní klimatický dopad vzniká při rozkladu na skládkách: když se organická hmota rozkládá v podmínkách s nedostatkem kyslíku, uvolňuje metan, který je výrazně silnějším skleníkovým plynem než CO₂.⁸⁷

V roce 2023 připadalo na jednoho obyvatele Evropské unie přibližně 130 kg potravinového odpadu. Z toho téměř 70 kg vzniklo v domácnostech.⁸⁸ Vzhledem k tomu, že domácnosti hrají při vzniku potravinového odpadu zásadní roli, je porozumění individuálnímu chování klíčové. Výzkum z Číny z roku 2024 ukazuje, že ženy se přibližně třikrát častěji než muži zapojují do kompostování a citlivěji reagují na intervence podporující třídění odpadu v domácnostech.⁸⁹ Výzkum z Íránu z roku 2022 rovněž potvrzuje, že ženy často vykazují vyšší míru proenvironmentálního chování, zejména při uplatňování principů 3R (Reduce, Reuse, Recycle – omezit, znovu použít, recyklovat), i když se tyto vzorce liší podle konkrétního sociálního a kulturního kontextu.⁹⁰ Některé z těchto studií pocházejí mimo evropský kontext a jejich závěry nelze mechanicky přenášet na podmínky Evropské unie. Přesto ilustrují širší trend, který je dokumentován i v Evropě: ženy mají tendenci projevovat vyšší citlivost vůči proenvironmentálnímu chování.^{91, 92} Zároveň však tato zjištění vyvolávají otázku, proč se muži do těchto praktik zapojují méně. Součástí komplexního řešení by proto měla být i reflexe role

⁸⁷ EEA. 2022. Methane emissions in the EU: the key to immediate action on climate change. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/methane-emissions-in-the-eu-the-key-to-immediate-action-on-climate-change>

⁸⁸ Food waste and food waste prevention - estimates. 2024. Eurostat [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/110448.pdf>

⁸⁹ Zhang, Q., Pingping, L. 2024. Are There Gender Disparities in Household Kitchen Waste Separation? Proceedings of the 2024 9th International Conference on Modern Management, Education and Social Sciences (MMET 2024). DOI:10.2991/978-2-38476-309-2_96

⁹⁰ Alimoradiyan, H. et al. 2024. Fostering community participation in sustainable municipal solid waste management at multiple scales in Tehran, Iran. Results in Engineering 22. <https://doi.org/10.1016/j.rineng.2024.102174>

⁹¹ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". Sustainability 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

⁹² Rybova, K. 2019. Do Sociodemographic Characteristics in Waste Management Matter? Case Study of Recyclable Generation in the Czech Republic. Sustainability 11(7). <https://doi.org/10.3390/su11072030>

maskulinit, tedy toho, jak normy mužské identity formují postoje k domácím a environmentálním povinnostem (viz kapitola [Genderové normy a stereotypy: Od struktur k chování](#)).

Ad 2) Elektroodpad: Nejrychleji rostoucí druh odpadu

Je nutné zdůraznit, že elektroodpad patří mezi nejrychleji rostoucí druhy odpadu na světě a jeho dopady nejsou genderově neutrální. Ženy, zejména v rozvojových zemích, často pracují v neformálním sektoru sběru a zpracování elektroodpadu, kde vykonávají fyzicky náročné a nebezpečné činnosti bez ochranných pomůcek, zdravotního pojištění nebo odpovídajícího finančního ohodnocení. Odhaduje se, že v neformálním odpadovém sektoru celosvětově pracuje přibližně 12,9 milionu žen; údaje zaměřené výhradně na Evropskou unii však v tomto kontextu bohužel nejsou dostupné.⁹³ Tato práce zahrnuje vystavení toxickým látkám, jako jsou olovo, rtuť a dioxiny, které mají závažné dopady na reprodukční zdraví, včetně negativního vlivu na vývoj plodu u těhotných žen.⁹⁴ Ženy jsou navíc často vyloučeny z technických nebo rozhodovacích pozic v sektoru odpadového hospodářství⁹⁵ a čelí systémovým překážkám v přístupu k technologiím a pracovním příležitostem.⁹⁶

V reakci na rostoucí množství elektroodpadu zavedla Evropská unie v roce 2002 Směrnicí o odpadních elektrických a elektronických zařízeních (OEEZ). Její pozdější revize z roku 2012 posílila zaměření na prevenci a snižování negativních dopadů elektroodpadu prostřednictvím podpory odděleného sběru, opětovného využití, recyklace a přípravy výrobků k dalšímu použití. Klíčovým prvkem této směrnice je princip rozšířené odpovědnosti výrobce (Extended Producer Responsibility – EPR), který ukládá výrobcům elektrických a elektronických zařízení povinnost financovat sběr a zpracování elektroodpadu. Tím se přesouvá odpovědnost od spotřebitelů, spotřebitelů a veřejných institucí směrem k výrobcům a zároveň se podporuje udržitelnější návrh produktů. Od přijetí revidované směrnice OEEZ se sběr elektroodpadu v EU výrazně zvýšil – mezi lety 2012 a 2021 přibližně o 65 %. V roce 2022 však cíl 65 % pro míru sběru elektroodpadu stále nebyl dosažitelný pro mnoho členských států EU. Bulharsko, Lotyšsko a Slovensko tohoto cíle naopak dosáhly, přičemž míra sběru byla vypočítána na základě množství zařízení uvedených na trh v předchozích třech letech.⁹⁷ Podle nejnovějších údajů bylo v roce 2023 v Evropské unii oficiálně sesbíráno v průměru 11,6 kg elektroodpadu na osobu, zatímco na trh bylo uvedeno 32,2 kg nových elektrických a elektronických zařízení na osobu.⁹⁸

Recyklace představuje velmi efektivní řešení pro nakládání nejen s elektroodpadem, ale také s odpadem z baterií a akumulátorů. V roce 2022 byla v EU k recyklaci shromážděna téměř

⁹³ WHO. 2021. Soaring e-waste affects the health of millions of children, WHO warns. World Health Organization [online]. Dostupné na:

<https://www.who.int/news/item/15-06-2021-soaring-e-waste-affects-the-health-of-millions-of-children-who-warns>

⁹⁴ McAllister, L., Mageem, A., Hale, B. 2014. Women, E-Waste, and Technological Solutions to Climate Change. Health and Human Rights 16(1). Dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/264381053_Women_E-Waste_and_Technological_Solutions_to_Climate_Change

⁹⁵ EIGE. 2021. Decision-making in environment and climate change: women woefully under-represented in the EU Member States. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na:

<https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/decision-making-environment-and-climate-change-women-woefully-under-represented-eu-member-states?lang=hr&utm>

⁹⁶ UNEP. 2025. Gender and Waste management. UN environment programme [online]. Dostupné na:

<https://www.unep.org/ietc/index.php/what-we-do/gender-and-waste-management>

⁹⁷ Eurostat. 2024. Waste statistics - electrical and electronic equipment. Eurostat: Statistics Explained [online].

Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/32212.pdf>

⁹⁸ Eurostat. 2025. Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear. Eurostat [online]. Dostupné na:

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>

polovina (46 %) všech přenosných baterií a akumulátorů uvedených na trh. Mezi lety 2009 a 2022 se množství sesbíraných baterií zdvojnásobilo. V roce 2022 bylo v EU prodáno 244 000 tun přenosných baterií a ve stejném roce bylo 111 000 tun použitých baterií shromážděno k recyklaci.⁹⁹ Elektroodpad ve skutečnosti obsahuje vzácné kovy, které lze efektivně recyklovat a vracet zpět do výrobního procesu. Mezi nejhodnotnější patří například zlato, stříbro, kobalt, platina a měď. Mobilní telefony mohou obsahovat až 30 různých kovů, z nichž některé jsou nezbytné pro výrobu nových technologií. Recyklace těchto materiálů snižuje potřebu těžby primárních surovin, což přináší ekonomické výhody v podobě úspor při výrobě nových zařízení. Její environmentální přínosy jsou však ještě významnější. Zároveň má recyklace přímý a zásadní dopad na lidské životy, především proto, že omezuje potřebu neustálé těžby nových přírodních zdrojů.

Odpad z těžby a těžebního průmyslu: Nerovnost a přežití

Artisanální (ruční, řemeslná) a drobná těžba představuje důležitý zdroj obživy pro miliony lidí v zemích globálního Jihu, zejména v oblastech, kde jsou jiné možnosti příjmu omezené. Pro mnoho komunit jde o jednu z mála dostupných možností, jak si zajistit živobytí: často je flexibilní, okamžitě dostupná a propojená s globálními trhy, kde roste poptávka po „zelených“ technologiích, drahých kovech a drahokamech. V období růstu cen komodit poskytuje drobná těžba relativně rychlý finanční výnos, který často převyšuje příjmy ze zemědělství nebo jiných forem venkovské práce. Pro některé domácnosti představuje těžba dočasnou formu ekonomické stability nebo možnost sociálního vzestupu.^{100 101}

Přestože je těžba často spojována především s velkými korporacemi a těžkou těžební technikou, odhaduje se, že přibližně 40,5 milionu lidí po celém světě se živí drobnou těžbou – často neformálně, ručním způsobem, s omezeným vybavením a mimo dosah státní regulace. Tito pracující si obvykle sami organizují pracovní podmínky, sdílejí rizika i zisky, zároveň však nesou plnou odpovědnost za důsledky své činnosti, včetně zdravotních a environmentálních dopadů.¹⁰²

Řemeslná a drobná těžba se často odehrává v ekologicky citlivých oblastech, kde způsobuje odlesňování, kontaminaci vody, úbytek biodiverzity a emise skleníkových plynů. Zároveň přispívá k prohlubování sociálních a genderových nerovností.

Neviditelní pracovníci změny: Muži/kluci a ženy/holky

V celosvětovém měřítku tvoří muži v průměru přibližně 70 % pracovní síly v oblasti artisanální a drobné těžby. V Africe se jejich podíl pohybuje mezi 50–60 %. Muži zde čelí mimořádně nebezpečným pracovním podmínkám: hloubí v nestabilních šachtách, manipulují s toxickými látkami (například rtutí, kyanidem či olovem), jsou vystaveni prachu, hluku, fyzickému vyčerpání

⁹⁹ Eurostat. Waste statistics - recycling of batteries and accumulators. Eurostat: Statistics Explained [online].

Dostupné na:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics_-_recycling_of_batteries_and_accumulators

¹⁰⁰ Maconachie, R. 2022. "Artisanal Mining and Livelihoods in the Global South". In Nunan, F., Barnes, C., Krishnamurthy, S. (eds.). *The Routledge Handbook on Livelihoods in the Global South*. London: Routledge. pp. 346-352. doi:10.4324/9781003014041-35.

¹⁰¹ Kara, S. 2023. *Cobalt Red: How the Blood of the Congo Powers Our Lives*. New York: St. Martin's Press.

¹⁰² IGF. 2017. *Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues*.

International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. Dostupné na:

<https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

a často pracují bez přístupu k pitné vodě nebo základním hygienickým podmínkám. Za tuto práci přitom mnohdy vydělávají méně než dva americké dolary denně.¹⁰³

Tito muži – a mezi nimi i mnoho dospívajících chlapců a dětí – pracují bez ochranných pomůcek, zdravotní péče i právní ochrany. Chlapci jsou často považováni za „vhodné“ pracovníky díky své malé postavě a obratnosti. Jsou využíváni k práci v úzkých šachtách, kam se dospělí nevejdou, ale také k přepravě materiálu nebo jako kurýři a pašeráci. Tato práce jim znemožňuje přístup ke vzdělání a vystavuje je závažným zdravotním rizikům, od úrazů přes chronická onemocnění plic až po neurologická poškození způsobená expozicí těžkým kovům.^{104, 105} Například v Demokratické republice Kongo, která zajišťuje přibližně 70 % světové produkce kobaltu, tvoří z odhadovaných 255 000 horníků přibližně 40 000 dětí (chlapci i dívky).¹⁰⁶ Do hledání kovů desítky metrů pod zemí jsou vysílány i sedmileté děti, které pracují až 12 hodin denně za odměnu ve výši pouhého jednoho až dvou dolarů.¹⁰⁷

Přestože je podzemní těžba, vykonávaná převážně muži, považována za „hlavní“ činnost s vyšší prestiží i finančním ohodnocením, práce žen při následném zpracování vytěžené rudy je spojena s dlouhodobou a intenzivní expozicí toxickým látkám a prachu.¹⁰⁸ Největší rizika v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v subsaharské Africe tak často nesou právě ženy, což souvisí s genderově podmíněným rozdělením pracovních úkolů mezi muže a ženy.¹⁰⁹ Ženy tvoří v celosvětovém průměru přibližně 30 % pracovní síly v oblasti artisanální a drobné těžby, avšak jejich podíl je nejvyšší právě v Africe, kde se pohybuje mezi 40 a 50 %. V některých regionech dokonce ženy představují 60 až 100 % pracujících v tomto sektoru.^{110 111}

Jejich role jsou zpravidla omezeny na méně viditelné, společensky podhodnocené a hůře placené činnosti, zejména při zpracování rudy, jejím třídění, drcení, promývání a dalších podpůrných pracích. Tyto činnosti probíhají převážně na povrchu v otevřených prostorách

¹⁰³ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹⁰⁴ Rundle, M. 2016. Child labour revealed at heart of battery supply chain. WIRED [online]. Dostupné na: <https://www.wired.com/story/cobalt-mining-amnesty-international/>

¹⁰⁵ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹⁰⁶ Lawson, M.F. 2021. The DRC Mining Industry: Child Labor and Formalization of Small-Scale Mining. Wilson Center [online]. Dostupné na: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/drc-mining-industry-child-labor-and-formalization-small-scale-mining>

¹⁰⁷ Amnesty International. 2016. “This is what we die for”: Human rights abuses in the Democratic Republic of the Congo power the global trade in cobalt. London: Peter Benenson House. [online]. Dostupné na: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/05/AFR6231832016ENGLISH.pdf>

¹⁰⁸ Armah, F. A., Boamah, S. A., Quansah, R., Obiri, S., & Luginaah, I. 2016. “Working conditions of male and female artisanal and small-scale gold miners in Ghana: Examining existing disparities”. *The Extractive Industries and Society* 3 (2): 464-474. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2015.12.010>

¹⁰⁹ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹¹⁰ Onuh, B., 2002. Nigeria: Salt Women of Keana. AllAfrica.com [online]. Dostupné na: <http://allafrica.com/stories/200211190755.html>

¹¹¹ ILO. 1999. Social and Labour Issues in Small-scale Mines: Report for discussion at the Tripartite Meeting on Social and Labour Issues in Small-scale Mines. Geneva. International Labour Organization [online]. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_dialogue/%40sector/documents/meetingdocument/wcms_714371.pdf

v blízkosti dolů, kde ženy ručně čistí vytěžený materiál za použití vody, chemických látek (například kyanidu) nebo jednoduchých nástrojů.¹¹²

Stejně jako muži pracují i ženy zpravidla bez odpovídajících ochranných pomůcek, tj. často bosé a bez rukavic, v přímém kontaktu s kontaminovanou vodou.¹¹³ To vede k dermatologickým, respiračním i reprodukčním zdravotním problémům. Navzdory vysoké míře expozice a náročnosti jejich práce je jejich přínos systematicky podhodnocován, což dále prohlubuje genderové nerovnosti v odměňování. V důsledku toho mnoho dívek předčasně opouští školu, čímž ztrácí přístup ke vzdělání a možnost vymanit se z mezigenerační chudoby. Řada žen navíc pokračuje v práci i během těhotenství nebo při péči o malé děti, které jsou často přítomny přímo na pracovišti. Zdravotní rizika tak nejsou pouze individuální, ale přenášejí se i mezi generacemi. Tuto situaci dále zhoršuje kombinace environmentální zátěže a genderově podmíněných očekávání: ženy nejsou pouze pracovnicemi v těžbě, ale zároveň nesou odpovědnost za vaření, praní a další domácí práce, které často vyžadují používání kontaminované vody.¹¹⁴

Kromě fyzické a ekonomické zátěže čelí ženy v komunitách drobné těžby také vyššímu riziku sexuálního obtěžování, násilí a společenské stigmatizace. Nedostatečná právní ochrana a patriarchální mocenské struktury způsobují, že zneužívání bývá často zamlčováno nebo považováno za „běžnou součást“ prostředí těžby. Zvláště zranitelné jsou svobodné ženy, migrantky nebo ženy ekonomicky závislé na prostřednících či překupnících. V těchto oblastech je rovněž vysoká míra prostituce.¹¹⁵ Je důležité zdůraznit, že mnoho dětí (chlapců i dívek) pracuje v prostředí, kde je násilí a zneužívání každodenní realitou.¹¹⁶

Ekosystém nerovností: Když chudoba nutí těžit a příroda platí cenu

Artisanální a drobná těžba často probíhá v ekologicky cenných a zranitelných oblastech, například podél řek, v tropických lesích, v centrech biodiverzity nebo dokonce v chráněných územích.¹¹⁷ Ve snaze zajistit si základní potřeby nezbytné k přežití se těžaři podílejí na rozsáhlém odlesňování kvůli získávání dřeva na vaření i tavení kovů, což vede k erozi půdy a narušování vodních toků. Těžba v říčních oblastech navíc způsobuje kontaminaci vody toxickými látkami, jako jsou rtuť, kyanid nebo důlní odtoky kyselých látek, které následně vstupují do potravního řetězce. Těžké kovy se hromadí v rybách a dalších vodních organismech

¹¹² Hinton, J. J., Veiga, M. M., & Beinhoff, C. 2003. Women and Artisanal Mining: Gender Roles and the Road Ahead. In G. Hilson (Ed.), *The Socio-Economic Impacts of Artisanal and Small-Scale Mining in Developing Countries*. London: Taylor & Francis. Dostupné na:

<https://web.archive.org/web/20160910103259/http://siteresources.worldbank.org/INTOGMC/Resources/336099-1163605893612/hintonrolereview.pdf>

¹¹³ Armah, F. A., Boamah, S. A., Quansah, R., Obiri, S., & Luginaah, I. 2016. "Working conditions of male and female artisanal and small-scale gold miners in Ghana: Examining existing disparities". *The Extractive Industries and Society* 3(2): 464-474. [10.1016/j.exis.2015.12.010](https://doi.org/10.1016/j.exis.2015.12.010)

¹¹⁴ Basu, N. et al. 2015. "Integrated assessment of artisanal and small-scale gold mining in Ghana--part 1: human health review." *International journal of environmental research and public health* 12 (5): 5143-5176. DOI: [10.3390/ijerph120505143](https://doi.org/10.3390/ijerph120505143)

¹¹⁵ Tychsen, J. (ed.). 2022. *Artisanal and Small-Scale Mining Handbook for English-Speaking Eastern and Northern African Regions*. Copenhagen, Denmark: Geological Survey of Denmark and Greenland [online]. Dostupné na: <https://pub.geus.dk/da/publications/artisanal-and-small-scale-mining-handbook-for-english-speaking-eastern-and-northern-african-regions>

¹¹⁶ Rundle, M. 2016. Child labour revealed at heart of battery supply chain. WIRED [online]. Dostupné na: <https://www.wired.com/story/cobalt-mining-amnesty-international/>

¹¹⁷ Butsic, V., Baumann, M., Shortland, A., Walker, S., & Kuemmerle, T. 2015. Conservation and conflict in the Democratic Republic of Congo: The impacts of warfare, mining, and protected areas on deforestation. *Biological Conservation*, 191: 266–273. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2015.06.037>

a vracejí se zpět do lidského organismu, přičemž nejzávažnější dopady mají na děti, těhotné ženy a samotné osoby pracující v těžbě.¹¹⁸

Proč je důležité o těchto problémech hovořit v souvislosti s Evropskou unií, když těžba probíhá převážně v zemích globálního Jihu? Těžba strategických a vzácných kovů, jako jsou kobalt, lithium nebo platina, je úzce propojena s moderními technologiemi, na nichž evropská společnost stále více závisí (od výroby baterií pro elektromobily přes elektroniku až po technologie využívající obnovitelné zdroje energie). A poptávka Evropské unie po těchto surovinách rychle roste, protože jsou považovány za klíčové pro dosažení klimatické neutrality. Tento sektor proto získává významnou finanční i politickou podporu prostřednictvím **Zelené dohody pro Evropu** (tzv. evropský Green Deal) a dalších mezinárodních klimatických strategií.¹¹⁹ Přestože se většina těchto nerostných surovin nachází mimo Evropu – například Jihoafrická republika pokrývá přibližně 71 % evropské poptávky po platinových kovech¹²⁰ – jejich dostupnost přímo ovlivňuje schopnost Evropské unie plnit své klimatické cíle a posilovat technologickou soběstačnost. Rozsáhlý dovoz a rostoucí poptávka tak staví Evropskou unii do role významného aktéra vůči zemím, kde těžba probíhá. Lze proto hovořit o určité míře spoluzodpovědnosti EU za podmínky, za nichž jsou tyto suroviny získávány.

Pro EU, která se profiluje jako světový lídr v oblasti udržitelnosti a ochrany lidských práv,¹²¹ je zásadní zabývat se otázkou, zda jsou suroviny využívané evropským průmyslem (například při výrobě elektromobilů, solárních panelů, větrných elektráren nebo bateriových úložišť energie, které využívají kobalt, lithium, zinek či zlato) těženy za spravedlivých a odpovědných podmínek (více viz kapitola [Umělá inteligence v kontextu klimatické a genderové spravedlnosti](#), která se věnuje paradoxu udržitelnosti a rozdílům v procesu dekarbonizace). To znamená nejen zavádět přísnější pravidla pro dodavatelské řetězce, ale také podporovat projekty zlepšující životní podmínky v těžebních regionech, například prostřednictvím větší transparentnosti, spravedlivějších pracovních podmínek a vyšších environmentálních standardů.

Zároveň představuje pozornost věnovaná této problematice příležitost pro inovace uvnitř samotné Evropské unie. Investice do recyklace vzácných kovů, výzkumu alternativních materiálů a efektivnějšího využívání zdrojů mohou snížit závislost na dovozu a posílit odolnost evropské ekonomiky. Propojení technologického pokroku s odpovědnou zahraniční politikou tak může přinést nejen ekonomické přínosy, ale také posílit postavení Evropské unie jako globálního aktéra prosazujícího spravedlivější a udržitelnější pravidla pro využívání přírodních zdrojů.

¹¹⁸ Hentschel, T., Hruschka, F., Priester, M. 2002. Global report on artisanal and small-scale mining. International Institute for Environment and Development (IIED). Dostupné na: <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G00723.pdf>

¹¹⁹ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. Dostupné na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹²⁰ ANSA. 2025. Can the EU win in the rare earths game? ANSA English [online]. Dostupné na: https://www.ansa.it/english/news/2025/03/26/can-the-eu-win-in-the-rare-earths-game_7a91d803-e139-4102-b673-a8ba682f9f10.html

¹²¹ EEAS. 2020. EU takes global lead in protecting and supporting human rights and democracy. European External Action Service [online]. Dostupné na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-takes-global-lead-protecting-and-supporting-human-rights-and-democracy_en

Ad 3) Stavební a demoliční odpad

Nakládání se stavebním a demoličním odpadem představuje jednu z klíčových výzev environmentální politiky Evropské unie. Přestože je tento druh odpadu považován za jeden z nejsnáze recyklovatelných, s potenciálem opětovného využití až 97 %, tvoří zároveň jeden z největších objemů odpadu vznikajícího v EU. V roce 2022 představoval stavební a demoliční odpad 38,4 % veškerého odpadu vyprodukovaného v Evropské unii.¹²²

Přestože je oficiální míra materiálového využití tohoto odpadu v EU uváděna na úrovni 89 %, ¹²³ je tento výsledek z velké části způsoben opětovným využíváním materiálů, jako jsou zemina a kameny.¹²⁴ Naproti tomu materiály, jako jsou dřevo, sklo nebo plasty, se recyklují v mnohem menší míře.¹²⁵ Rostoucí podíl nebezpečného stavebního a demoličního odpadu je navíc vyvážen mimo území Evropské unie,¹²⁶ což vyvolává otázky týkající se transparentnosti i environmentální spravedlnosti.

Evropské stavebnictví zároveň zůstává jedním z nejvíce genderově nevyvážených odvětví, ženy tvoří pouze přibližně 10 % celkové pracovní síly.¹²⁷ Tato nerovnováha se stává obzvláště problematickou v souvislosti se zelenou transformací. Investice do udržitelného stavebnictví a nakládání se stavebním odpadem mají vytvářet nová pracovní místa a ekonomické příležitosti.¹²⁸ Přetrvávající nedostatečné zastoupení žen a překážky, kterým čelí, však znamenají, že mohou být z těchto přínosů vyloučeny. Místo snižování nerovností tak mohou tyto investice neúmyslně prohlubovat nerovný přístup k zaměstnání a finančním příležitostem a dále posilovat genderové rozdíly na trhu práce.

Tato problematika je o to významnější, že dostupná data¹²⁹ ukazují jasnou souvislost mezi posilováním postavení žen a rozvojem finančních toků podporujících udržitelnou ekonomiku. Jinými slovy, pokud mají ženy lepší přístup k rozhodovacím pozicím, kapitálu nebo investičním příležitostem, výrazně roste objem finančních prostředků směřujících do environmentálně šetrných projektů, například do udržitelného stavebnictví nebo systémů nakládání se stavebním odpadem. Výzkumy zároveň ukazují, že genderová rozmanitost ve vedení organizací nejen zlepšuje kvalitu environmentálního řízení, ale přispívá také k lepší dlouhodobé výkonnosti firem.¹³⁰

¹²² Eurostat. 2024. Waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics

¹²³ Caro, D. at al. 2024. Environmental and socio-economic effects of construction and demolition waste recycling in the European Union. Science of the Total Environment, 908, Article 168295. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.168295>

¹²⁴ EPA. 2023. Construction & Demolition Waste Statistics for Ireland. Environmental Protection Agency [online]. Dostupné na:

<https://www.epa.ie/our-services/monitoring--assessment/waste/national-waste-statistics/construction--demolition/>

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Eurostat. 2024. Waste shipment statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_shipment_statistics

¹²⁷ iBinder. Why we need more women in construction. iBinder [online]. Dostupné na: <https://ibinder.com/en/knowledge-hub/why-we-need-more-women-in-construction/>

¹²⁸ Sharma, N., Pundir, V., Goel, M., Bhatt, V. 2022. Green Entrepreneurship: Prospects and Challenges. International Conference on Fourth Industrial Revolution Based Technology and Practices (ICFIRTP): 96–100. <https://doi.org/10.1109/ICFIRTP56122.2022.10059446>

¹²⁹ Chen, F.-H. 2024. Green finance and gender equality: Keys to achieving sustainable development. *Green Finance* 6(4): 585–611. <https://doi.org/10.3934/GF.2024022>

¹³⁰ Tamtéž.

Genderová nevyváženost se však promítá i do významných rizik v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Ženy zaměstnané ve stavebnictví častěji než muži uvádějí vysokou míru pracovního stresu i vyšší výskyt pracovních úrazů. Tyto problémy jsou často přímým důsledkem mužsky dominantní pracovní kultury, nedostatku osobních ochranných prostředků přizpůsobených ženské postavě a nevyhovujícího hygienického zázemí. Ženy jsou rovněž častěji vystaveny genderové diskriminaci, šikaně a sexuálnímu obtěžování, což může vést k omezování přístupu k praktickému zaškolení a následně ke zvýšenému riziku pracovních úrazů.¹³¹

Zdravotní rizika spojená se stavebním a demoličním odpadem však přesahují samotné pracovní prostředí. Při nesprávném nakládání s tímto odpadem se do ovzduší, půdy a vody uvolňují nebezpečné látky, jako jsou azbest, těžké kovy nebo olovo, což významně přispívá ke vzniku závažných onemocnění, zejména rakoviny plic, mezoteliomu, azbestózy a kardiovaskulárních chorob. V letech 1994–2010 bylo v evropském regionu zaznamenáno 106 180 úmrtí na mezoteliom a azbestózu, což představovalo přibližně 60 % všech úmrtí na tato onemocnění na světě.¹³² Výrazně vyšším zdravotním rizikům čelí muži, protože tvoří většinu pracovníků přímo na stavbách a demoličních pracovištích. Jejich každodenní práce zahrnuje přímou expozici azbestu, těžkým kovům, prachu a dalším nebezpečným látkám v mnohem vyšších koncentracích, než jakým je vystavena běžná populace. Dlouhodobé působení těchto faktorů vysvětluje, proč se u mužů výrazně častěji vyskytují mezoteliom, azbestóza a další nemoci z povolání.¹³³ Rizikovou skupinu mohou však tvořit také ženy, ať už v důsledku sekundární expozice (například při praní kontaminovaného pracovního oděvu), nebo kvůli vyšší biologické citlivosti vůči některým toxickým látkám.

Tyto vzorce jsou dále posilovány genderovými rozdíly v preventivním chování a ve způsobu využívání zdravotní péče. Výzkum o rozdílech využívání zdravotní péče (2025) dlouhodobě ukazuje, že ženy častěji využívají ambulantní a preventivní zdravotní služby, zatímco muži mají tendenci obracet se na zdravotnický systém až ve chvíli, kdy se objeví závažnější zdravotní obtíže.¹³⁴ Přestože míra hospitalizací zůstává mezi ženami a muži relativně podobná, rozdíly ve využívání běžné a preventivní péče se v jednotlivých evropských zemích výrazně liší. To poukazuje na význam kulturních norem, nastavení zdravotních politik i překážek v přístupu ke zdravotní péči při utváření těchto vzorců chování. Snižování těchto rozdílů proto vyžaduje cílená a kontextově citlivá opatření, která budou odstraňovat genderově specifické bariéry a podporovat vyváženější využívání zdravotní péče.¹³⁵

Současně však údaje z jednotlivých států ukazují, že tyto trendy nejsou vždy jednotné. Například výsledky z České republiky nabízejí komplexnější obraz: mírně vyšší podíl mužů než žen uvedl, že během posledního roku absolvoval preventivní prohlídku u praktického lékaře/ praktické lékařky, ženy naopak častěji absolvovaly preventivní prohlídku v delším časovém horizontu nebo se pravidelněji zapojovaly do některých forem zdravotního monitoringu,

¹³¹ Curtis, H., Meischke, H., Stover, B., Simcox, N., Seixas, N. 2018. Gendered Safety and Health Risks in the Construction Trades. *Annals of Work Exposures and Health* 62(4): 404–415 DOI:[10.1093/annweh/wxy006](https://doi.org/10.1093/annweh/wxy006)

¹³² Kameda, T., Takahashi, K., Kim, R., Jiang, Y., Movahed, M., Park, E.K., Rantanen, J. 2014. Asbestos: use, bans and disease burden in Europe. *Bull World Health Organ* 92(11): 790–797. doi: [10.2471/BLT.13.132118](https://doi.org/10.2471/BLT.13.132118)

¹³³ Alpert, N., van Gerwen, M., Taioli, E. 2020. Epidemiology of mesothelioma in the 21st century in Europe and the United States, 40 years after restricted/banned asbestos use. *Transnational Lung Cancer Research* 9(1). Dostupné na: <https://tcr.amegrouops.org/article/view/33627/html>

¹³⁴ Golinelli, D., Sanmarchi, F., Guarducci, G., Palombarini, J., Benetti, P., et al. 2025. "Gender differences in healthcare utilization across Europe: Evidence from the European Health Interview Survey". *Health Policy* 162, 105448. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2025.105448>

¹³⁵ Tamtéž.

například měření krevního tlaku.¹³⁶ Tyto rozdíly naznačují, že genderové odlišnosti v oblasti prevence jsou komplexní a závislé na konkrétním kontextu. Celkově však potvrzují širší trend, podle něhož se muži méně zapojují do pravidelné preventivní péče, což může zvyšovat riziko pozdní diagnostiky onemocnění a závažnějších zdravotních následků.

Problematika environmentální spravedlnosti se zároveň zřetelně projevuje v nerovnoměrných dopadech nakládání s odpady na zranitelné skupiny obyvatel. Marginalizované komunity, například Romové či jiné kočovnické komunity v Evropě, jsou často nuceny žít v blízkosti skládek nebo průmyslových zón. Tato zvýšená expozice znečištění představuje formu **environmentálního rasismu** a přispívá k tomu, že očekávaná délka života příslušníků těchto komunit je přibližně o 10 až 15 let kratší než u ostatního obyvatelstva Evropy.¹³⁷

Ad 4) Rychlá móda: Recyklace, odpad a genderové souvislosti

Tzv. rychlá móda není jen příběhem nerovností ve spotřebě a výrobě (viz kapitola [Textilní průmysl](#)), ale představuje také stále větší problém v oblasti odpadového hospodářství. Oblečení má ze všech kategorií spotřeby v EU čtvrtý největší dopad na životní prostředí, přičemž jeho důsledky se často projevují mimo území Evropské unie. Na konci životního cyklu oděvů čelí módní průmysl narůstajícím problémům se zpracováním textilního odpadu, které mají významný genderový rozměr. Celosvětově se méně než 1 % materiálů použitých na výrobu oděvů recykluje zpět do výroby nového oblečení.¹³⁸ Většina vyřazeného textilu končí na skládkách nebo ve spalovnách, v jejichž blízkosti často žijí komunity zemí globálního Jihu¹³⁹. Tyto skládky a zařízení na likvidaci odpadu nepřiměřeně dopadají na marginalizované skupiny obyvatel, přičemž ženy zde často nesou hlavní odpovědnost za nakládání s domácím odpadem i za zvládání jeho zdravotních důsledků. Mnohé z nich navíc pracují v neformálním sektoru sběru odpadu, kde za nebezpečných podmínek třídí textilní odpad bez právní ochrany a adekvátní odměny.¹⁴⁰ Vyřazené oděvy z fast fashion navíc často končí na trzích s použitým oblečením v afrických a jihoasijských zemích. Tím oslabují místní textilní průmysl a vytvářejí nové formy ekonomické závislosti, které podkopávají odolnost lokálních ekonomik.¹⁴¹

Problematice textilního odpadu je v této zprávě věnována pozornost také proto, že obyvatelstvo Evropské unie patří mezi největší spotřebitele módního průmyslu. Každý obyvatel a obyvatelka

¹³⁶ Čapková, N., Lustigová, M. 2022. *Zdravotní stav české populace: Výsledky studie EHES 2019*. Státní zdravotní ústav [online]. ISBN 978-80-7071-416-4 (pdf). Dostupné na: <https://szu.gov.cz/wp-content/uploads/2023/01/ehes2022.pdf#:~:text=X%20Preventivn%C3%AD%20prohl%C3%ADku%20u%C2%A0praktick%C3%A9ho%20%C3%A9ka%C5%99e,interval%20preventivn%C3%AD%20prohl%C3%ADdky%20del%C5%A1%C3%AD%20ne%C5%BE>

¹³⁷ Heidegger, P., Silk, R., Doghi, L. 2024. Bearing the brunt: Roma and traveller experiences of environmental racism in Western Europe. European Environmental Bureau [online]. Dostupné na: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2024/01/roma-report-WEB-1.pdf>

¹³⁸ Šajin, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliament [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

¹³⁹ Wohlgemuth, V. 2022. How fast fashion is using the Global South as a dumping ground for textile waste. Greenpeace International [online]. Dostupné na: <https://www.greenpeace.org/international/story/53333/how-fast-fashion-is-using-global-south-as-dumping-ground-for-textile-waste/>

¹⁴⁰ Dias, S., Ogando, A.C. 2015. From Theory to Action: Gender and Waste Recycling A Toolkit for Teachers, Researchers and Practitioners. Book One: Concepts, Tools and Good Practices. WIEGO [online]. Dostupné na: <https://www.wiego.org/wp-content/uploads/2019/09/Dias-Ogando-gender-and-waste-toolkit-book-one.pdf>

¹⁴¹ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Alomoto, W., Worrell, E. 2024. Walking the circular talk: Analyzing the soft and hard aspects of circular economy implementation of ten business cases within the textile and apparel value chain. *Journal of Cleaner Production* 476, 143683. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143683>

EU ročně vyhodí přibližně 12 kg oblečení.¹⁴² Podle Evropské agentury pro životní prostředí (EEA) směřovala v roce 2019 téměř polovina použitého textilu vyvezeného z EU do afrických zemí, dalších 41 % do zemí v Asii. **Objem exportovaného použitého textilu se za posledních dvacet let ztrojnásobil** z necelých 550 tisíc tun v roce 2000 na téměř 1,7 milionu tun v roce 2019.¹⁴³

Výroba textilu využívá více než 1 900 chemických látek, z nichž je 165 klasifikováno v Evropské unii jako nebezpečných.¹⁴⁴ Přesto však internetové prodejny ultra rychlé módy, které působí výhradně online a nemají kamenné prodejny v členských státech EU, nepodléhají stejným regulatorním povinnostem týkajícím se nebezpečných látek jako tradiční maloobchodní prodejci. Současně se značná část tohoto nekvalitního oblečení dostává i do second handů v EU, které jsou z působnosti nařízení REACH o chemické bezpečnosti vyňaty.¹⁴⁵ Vzniká tak regulatorní mezera, která zvyšuje riziko dalšího šíření výrobků ultra fast fashion, například značek TEMU nebo Shein.

Přestože řešení založená na principech cirkulární ekonomiky (jako jsou modernější recyklační technologie, rozšířená odpovědnost výrobců nebo upcylace) představují důležitý krok správným směrem, hrozí, že zůstanou pouze technokratickými opatřeními, pokud nebudou současně řešit genderové a sociální nerovnosti, které jsou součástí globálního systému nakládání s textilním odpadem. **Skutečně udržitelný a spravedlivý přístup k módnímu odpadu proto musí zohledňovat hlasy, práci i práva žen, které nesou největší část zátěže v celém globálním řetězci recyklace textilu.**^{146 147}

Ad 5) Obalový odpad: Skrytá cena pohodlí

Obalový odpad odráží rostoucí tlak moderní spotřeby a dynamický rozvoj elektronického obchodování. S tím, jak lidé nakupují stále více, zejména prostřednictvím internetu, jsou produkty zasílány jednotlivě a často zabaleny do několika vrstev papíru, plastu nebo lepenky, které slouží k jejich ochraně i marketingové prezentaci. Prudký nárůst počtu zásilek proto vede k trvalému zvyšování množství obalových materiálů, které jsou po krátkém použití vyhozeny.

Ačkoli obaly hrají klíčovou roli při ochraně zboží a zajištění jeho bezpečného doručení, jejich krátká životnost – od vybalení po likvidaci – z nich činí jeden z nejviditelnějších symbolů kultury jednorázové spotřeby. Rostoucí množství obalového odpadu představuje stále větší zátěž pro recyklační systémy a zároveň přispívá k vyčerpávání přírodních zdrojů, emisím skleníkových

¹⁴² EU strategy for sustainable and circular textiles. European Commission [online]. Dostupné na:

https://environment.ec.europa.eu/strategy/textiles-strategy_en

¹⁴³ EEA. 2023. Europe's used textiles are an increasing waste and export problem. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/europes-used-textiles-are-an>

¹⁴⁴ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliament [online]. Dostupné na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

¹⁴⁵ European Commission. 2018. *Commission Regulation (EU) 2018/1513 of 10 October 2018 amending Annex XVII to Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH) as regards certain substances classified as carcinogenic, mutagenic or toxic for reproduction (CMR), category 1A or 1B.* Dostupné na:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C\(2018\)6521](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C(2018)6521)

¹⁴⁶ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Alomoto, W., Worrell, E. 2024. Walking the circular talk: Analyzing the soft and hard aspects of circular economy implementation of ten business cases within the textile and apparel value chain. *Journal of Cleaner Production* 476, 143683. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143683>

¹⁴⁷ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Hoffman, J., Worrell, E. 2024. Transformative circular futures in the textile and apparel value chain: Guiding policy and business recommendations in the Netherlands, Spain, and India. *Journal of Cleaner Production* 447, 141512. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.141512>

plynů i znečišťování životního prostředí. Řešení tohoto problému vyžaduje přehodnocení způsobu balení výrobků, podporu opakovaně použitelných obalových materiálů a motivaci spotřebitelů i firem k udržitelnějším způsobům spotřeby.¹⁴⁸

V roce 2023 vzniklo v Evropské unii téměř 80 milionů tun obalového odpadu, což představuje přibližně 178 kilogramů na jednoho obyvatele. Přestože jde o mírný pokles oproti roku 2022, Evropané stále produkují více obalového odpadu než před deseti lety. Největší podíl tvořily papír a lepenka (40 %), následované plasty (20 %), sklem (19 %) a dřevem (16 %).¹⁴⁹

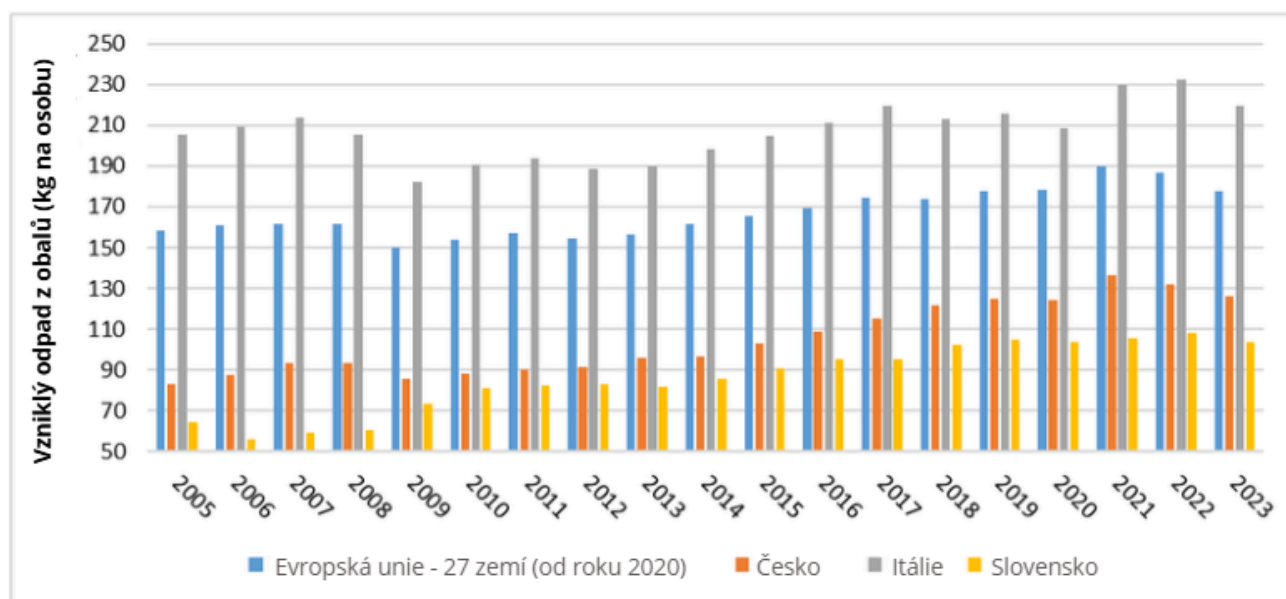

Schéma č. 5: Vznik obalového odpadu v EU v letech 2005 až 2023.¹⁵⁰

Pokud jde o plasty, v roce 2023 každá osoba obývající EU vyprodukovala v průměru 35 kilogramů plastového obalového odpadu, z čehož bylo recyklováno pouze asi 15 kilogramů.¹⁵¹ Zatímco množství plastového odpadu se oproti předchozímu roku snížilo jen nepatrně, míra recyklace vykázala mírné zlepšení, což poukazuje jak na pokrok, tak na přetrvávající výzvu spočívající ve snižování závislosti na plastech v celé EU. V roce 2023 však Belgie, Nizozemsko, Itálie, Česko, Slovensko, Slovensko a Španělsko recyklovaly více než 70 % vyprodukovaného obalového odpadu, což je cíl, který má být dosažen do roku 2030.¹⁵²

¹⁴⁸ Eurostat. 2025. Packaging waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics&oldid=690329

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Eurostat. 2025. Generation of packaging waste per capita. Eurostat: Data Browser [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/cei_pc040_custom_18837765/default/table?lang=en

¹⁵¹ Eurostat. 2025. Plastic packaging waste in the EU: 35.3 kg per person. Eurostat [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251022-1>

¹⁵² Eurostat. 2025. Packaging waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics&oldid=690329

Co si odnést z této kapitoly:

- Celosvětové množství odpadu rychle roste a podle odhadů se do roku 2050 zvýší o 73 %, tedy na 3,88 miliardy tun. Země s vysokými příjmy přitom produkují nepřiměřeně velký podíl tohoto odpadu. V rámci EU vytvářejí Česká republika a Itálie dlouhodobě méně odpadu na obyvatele než je evropský průměr, zatímco Slovensko jej překračuje.
- Země s vysokými příjmy představují pouze 16 % světové populace, ale produkují přibližně 34 % celosvětového odpadu, což otevírá zásadní otázky týkající se globální spravedlnosti a udržitelných vzorců spotřeby.
- Přestože Akční plán EU pro oběhové hospodářství usiluje o udržitelný hospodářský rozvoj, postrádá genderovou perspektivu. Hrozí proto, že většina finančních prostředků bude směřovat do technických odvětví, v nichž dominují muži, zatímco přetrvávající podprezentace žen ve vedoucích pozicích a v oborech STEM souvisejících s oběhovým hospodářstvím zůstane opomíjena.
- Společnosti s vyšším zastoupením žen ve správních a řídicích orgánech mají výrazně vyšší pravděpodobnost, že budou snižovat spotřebu energie, emise skleníkových plynů i spotřebu vody. Zmenšování genderových nerovností je proto důležitým předpokladem úspěšného přechodu k oběhovému hospodářství.
- Spotřební stopa Evropy je utvářena především pěti hlavními proudy odpadu, z nichž každý má specifické environmentální i genderové souvislosti: **potravinovým odpadem** (nejvýznamnější složka odpadu z domácností), **elektroodpadem** (nejrychleji rostoucí tok odpadu), **stavebním a demoličním odpadem** (nejobjemnější tok odpadu, spojený s převážně mužským pracovním prostředím), **rychlou módou** (odrážející globální nerovnosti v práci a výrobě) a **obalovým odpadem** (nárůst e-obchodu).
- Ženy hrají v cirkulární ekonomice významnou, avšak často přehlíženou roli, zejména v oblasti recyklace, opětovného využívání materiálů a každodenních udržitelných praktik v domácnostech. Naproti tomu ve vysoce kvalifikovaných a technologicky orientovaných odvětvích oběhového hospodářství nadále převažují muži. Vyšší genderová rozmanitost ve vedení organizací přitom přispívá k lepším environmentálním výsledkům, což potvrzuje potřebu většího zapojení žen do všech fází odpadového hospodářství.
- Stavební a demoliční odpad představuje nejobjemnější tok odpadu v EU a je úzce spojen s odvětvím, v němž výrazně převažují muži, což vytváří genderové bariéry při přístupu žen k novým pracovním příležitostem vznikajícím v rámci zelené transformace. Fast fashion a obalový odpad zároveň odrážejí globální vzorce spotřeby, přičemž ženy jsou často nepřiměřeně zastoupeny v neformálních a rizikových pracovních pozicích spojených se zpracováním odpadu. Celkově tak odpad představuje nejen environmentální, ale i sociální problém, jehož řešení vyžaduje přístup citlivý ke genderovým i širším společenským souvislostem.

3.3 Každodenní praxe a udržitelnost

3.3.1 Voda v každodenním životě

Voda je základním zdrojem pro lidské zdraví, každodenní život i udržitelný rozvoj. Nedostatek vody již dnes postihuje přibližně polovinu světové populace alespoň po část roku a poptávka po vodě nadále roste v důsledku urbanizace, intenzivního zemědělství a změny klimatu. V letech 1970–2000 byl nedostatek vody spojen s přibližně 10% nárůstem celosvětové migrace (viz kapitola [Klimatická mobilita & genderově podmíněná rizika](#)). To ukazuje, že nedostatek vody není pouze environmentálním problémem, ale také problémem sociálním a politickým, protože může být významným faktorem nucené migrace obyvatelstva.¹⁵³ Přístup ke sladké vodě a její využívání však nejsou genderově neutrální. Ženy a muži přicházejí s vodou do kontaktu odlišnými způsoby, které jsou formovány společenskými rolemi a strukturálními nerovnostmi. Tyto rozdíly se navíc liší podle toho, zda se jedná o země globálního Jihu, nebo globálního Severu.

Výzkumy dlouhodobě upozorňují na přetrvávající binární narativ, podle něhož jsou ženy spojovány především s reprodukčními činnostmi, jako je zajišťování vody pro domácnost, vaření, hygiena nebo úklid, zatímco muži jsou spojováni s produktivním využíváním vody, zejména v zemědělství a chovu hospodářských zvířat. Tento způsob uvažování se promítl do výzkumu, veřejných politik i advokačních aktivit v oblasti vodního hospodářství, a to jak v zemích globálního Jihu, tak globálního Severu, byť odlišnými způsoby. Dřívější kritika¹⁵⁴ politik zaměřených na globální Jih poukazovala na to, že vodohospodářské projekty se soustředily především na praktické potřeby žen, protože právě ženy a dívky často nesou hlavní odpovědnost za obstarávání vody. Tato činnost je fyzicky náročná a mnohdy i nebezpečná a zároveň omezuje jejich možnosti vzdělávání, placené práce i politické participace. Mnoho rozvojových intervencí se proto zaměřovalo zejména na zlepšování infrastruktury pro domácnosti, zatímco strukturální nerovnosti – například nízké zastoupení žen v technických profesích nebo v rozhodovacích pozicích – zůstávaly stranou. Přestože řada novějších iniciativ, včetně programů podporovaných organizací UN-Water, dnes zdůrazňuje, že genderově citlivé a bezpečně řízené systémy zásobování vodou, sanitace a hygieny vyžadují nejen řešení praktických potřeb, ale také aktivní zapojení žen do plánování, správy a řízení vodních zdrojů, přetrvávající nerovnosti stále nebyly odstraněny.¹⁵⁵ **Ženy jsou i nadále úzce spojovány s neplacenou péčí o zásobování domácností vodou, zatímco v technických profesích a rozhodovacích funkcích, které určují podobu vodního hospodářství, zůstávají výrazně podrepresentovány.** Uznání hodnoty této neplacené práce je proto zásadní nejen pro dosažení genderové rovnosti, ale také pro spravedlivější rozdělení práce a odpovědnosti v oblasti hospodaření s vodou, zejména v zemích globálního Jihu.¹⁵⁶

Přestože jsou tyto souvislosti nejvýraznější v zemích globálního Jihu, kde ženy stále nesou hlavní a neplacenou odpovědnost za zajišťování vody pro domácnost, obdobné vzorce lze pozorovat i v průmyslově rozvinutých regionech. Vzhledem k tomu, že většina členských států

¹⁵³ UN World Water Development Report. 2024. Statistics: Water demand and use. UNESCO [online]. Dostupné na: <https://www.unesco.org/reports/wwdr/en/2024/s>

¹⁵⁴ Moser, C. 1989. Gender planning in the third world: Meeting practical and strategic gender needs. World Development 17(11): 1799-1825. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(89\)90201-5](https://doi.org/10.1016/0305-750X(89)90201-5)

¹⁵⁵ UN. 2025. Gender and Water. United Nations [online]. Dostupné na: <https://www.unwater.org/water-facts/water-and-gender>

¹⁵⁶ The state of women in the water domain. 2024. *Nat Water* 2, 803. <https://doi.org/10.1038/s44221-024-00313-7>

Evropské unie vykazuje téměř úplné pokrytí kvalitním zásobováním pitnou vodou, přesouvá se evropská debata od samotného přístupu k vodě směrem k efektivnímu hospodaření s vodními zdroji a opatřením zaměřeným na úsporu vody.¹⁵⁷

Výzkumy ukazují, že ženy v průmyslově rozvinutých zemích vnímají hospodaření s vodou především optikou domácnosti^{158 159 160} – zaměřují se na snižování spotřeby vody a zvyšování její efektivity v každodenním životě. Muži naopak častěji zdůrazňují význam zavlažovacích systémů a opatření na úrovni zemědělských podniků. Tento rozdíl však není pouze otázkou osobních preferencí, ale odráží přetrvávající strukturální nerovnosti. Ženy vlastní méně zemědělské půdy, méně se podílejí na vlastnictví zemědělských podniků a mají omezenější zastoupení při rozhodování o rozdělování vodních zdrojů. V důsledku toho jsou často vyloučeny z formálních procesů správy vody a z rozhodovacích pozic.¹⁶¹

Skutečnost, že ženy častěji šetří vodou v domácnosti, by proto neměla být chápána jako jejich hlavní či „přirozený“ příspěvek k řízení vodních zdrojů. Takový přístup by totiž opakoval chyby mnoha rozvojových politik v zemích globálního Jihu, které se soustředily pouze na domácí infrastrukturu a opomíjely zapojení žen do rozhodovacích procesů. Výzkum provedený v Andalusii ve Španělsku (2021) ukazuje, že ženy skutečně častěji uvádějí, že doma šetří vodou, samotný tento fakt však nevysvětluje, proč právě domácí úspory považují za nejúčinnější řešení. Ve skutečnosti mají z hlediska celkové efektivity hospodaření s vodou mnohem větší význam opatření v oblasti zavlažování, přesto mnoho žen stále vnímá domácnost jako hlavní prostor, kde mohou jednat. Důvody tohoto vnímání souvisejí jak s vyšší mírou environmentální angažovanosti žen, tak se strukturálními nerovnostmi, například s nerovným přístupem k půdě, zavlažovacím systémům nebo rozhodovacím procesům. Jinými slovy, společenské postavení žen je často vede k tomu, že svou pozornost soustřeďují na domácnost, protože v jiných oblastech hospodaření s vodou mají jen omezené možnosti něco ovlivnit.¹⁶²

Pokud přijmeme představu, že úloha žen při správě vodních zdrojů spočívá především v péči o domácnost, posilujeme tradiční genderové rozdělení rolí a zároveň riskujeme jejich vyloučení z oblastí, kde lze dosáhnout nejvýznamnějších úspor vody, například v zemědělství nebo při hydrologickém plánování. Genderově citlivý přístup k vodnímu hospodářství v Evropě proto nemůže spočívat pouze v oceňování šetrného chování žen v domácnosti. Je nezbytné aktivně odstraňovat překážky, které ženám brání vstupovat do rozhodovacích struktur, zajistit jim rovný přístup ke znalostem, zdrojům a příležitostem a vytvářet podmínky, aby jejich zkušenosti a perspektivy mohly skutečně ovlivňovat podobu vodních politik. Takové zapojení může posílit

¹⁵⁷ EIGE. 2025. Gender-responsive evaluation for a sustainable future for all: Specific objective v. Promoting access to water and sustainable water management. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-responsive-evaluation-greena/tool-8/step-1/specific-objective-v>

¹⁵⁸ Granda, L. et al. 2024. Pro-environmental behaviour in household water use. A gender perspective. Sustainable Water Resources Management 10(49). <https://doi.org/10.1007/s40899-023-01027-6>

¹⁵⁹ Alvarado Espejo, J.M., Ontaneda, W., Padilla N., Ochoa-Moreno, W. 2021. Water saving practices conditioned by socioeconomic factors: a case study of Ecuadorian households. Journal of Environmental Manage 293: 112818. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.112818>

¹⁶⁰ Martínez-Espiñeira, R., García-Valiñas, M., Nauges, C. 2014. Households' pro-environmental habits and investments in water and energy consumption: determinants and relationships. Journal of Environmental Manage 133: 174–183. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.12.002>

¹⁶¹ Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. Society & Natural Resources 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

¹⁶² Tamtéž.

sociální i environmentální efektivitu hospodaření s vodou. Vzhledem k množství strukturálních a kontextových faktorů však nelze předpokládat, že samotné zvýšení účasti žen automaticky vyřeší ekologické problémy. Je vhodnější chápat je jako jeden z klíčových nástrojů pro vytváření spravedlivější, transparentnější a citlivější správy vodních zdrojů.¹⁶³

Zároveň je důležité připomenout, že ani v Evropě není dostupnost sladké vody rovnoměrná. Jižní a hustě osídlené oblasti čelí výraznému vodnímu stresu, zejména v letních měsících, kdy je vysoká poptávka po vodě ze strany zemědělství, veřejného zásobování i cestovního ruchu.¹⁶⁴ Zajímavé je, že tento stav částečně odpovídá výsledkům průzkumu o uplatňování principu gender mainstreamingu ve vodním hospodářství z roku 2023: zatímco Česká republika a Slovensko dosáhly vysokého hodnocení (80–100 bodů), Itálie – jihoevropská země patřící k regionům s nejvyšší mírou vodního stresu – získala pouze středně nízké hodnocení (40–50 bodů). Tyto výsledky naznačují, že oblasti vystavené největším environmentálním tlakům zároveň často vykazují slabší institucionální podporu genderové rovnosti ve vodním sektoru. Potvrzuje se tak výše uvedená souvislost mezi rovností a ochranou životního prostředí.¹⁶⁵

3.3.2 Stravování a potravinové systémy

Potravinové systémy jsou neoddělitelně spjaté s životním prostředím. Zemědělství patří mezi hlavní hybatele změn životního prostředí a významně přispívá k emisím skleníkových plynů, úbytku biologické rozmanitosti, vyčerpávání vodních zdrojů i degradaci půdy. Odhaduje se, že potravinové systémy jsou celosvětově zodpovědné přibližně za čtvrtinu všech emisí skleníkových plynů;¹⁶⁶ v Evropské unii představuje samotné zemědělství přibližně 11 % celkových emisí a využívá kolem 40 % rozlohy území EU.¹⁶⁷ Tyto údaje ilustrují značnou environmentální stopu produkce potravin. Zároveň však změny životního prostředí – zejména změna klimatu – přímo ovlivňují potravinovou bezpečnost¹⁶⁸ a dostupnost potravin tím, že mění výnosy plodin, dostupnost vody i celkovou životaschopnost zemědělských systémů.¹⁶⁹

Přístupy ke stravování – od toho, co jíme, až po způsob, jakým jsou potraviny produkovány – je proto třeba posuzovat nejen z hlediska jejich dopadů na životní prostředí, ale také s ohledem na

¹⁶³ Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. *Society & Natural Resources* 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

¹⁶⁴ EEA. 2025. Water scarcity conditions in Europe. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/use-of-freshwater-resources-in-europe-1#:~:text=Water%20scarcity%20affected%2034%25%20of,situation%20has%20intensified%20since%202010.>

¹⁶⁵ Global Water Partnership. (2025). *Mainstreaming gender equality in water resources management* (Policy Brief). Stockholm: GWP. Retrieved from https://www.gwp.org/globalassets/global/about-gwp/publications/policy-briefs/mainstreaming-gender-equality-in-water-resources-management_2025_en.pdf

¹⁶⁶ Jia, G. et al. 2019. Land–climate interactions. In: Shukla, P. R. et al. 2022. *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Cambridge University Press. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/9781009157988.004>

¹⁶⁷ Eurostat. 2020. *Farms and farmland in the European Union – statistics*. Eurostat [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#Highlights

¹⁶⁸ Jia, G. et al. 2019. Land–climate interactions. In: Shukla, P. R. et al. 2022. *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Cambridge University Press. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/9781009157988.004>

¹⁶⁹ EEA. 2022. Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2020 and inventory report 2022: Submission to the UNFCCC Secretariat (EEA Report No 23/2022). European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/annual-european-union-greenhouse-gas-1>

jejich genderové souvislosti. Genderové role, odpovědnosti a mocenské vztahy ovlivňují způsob, jakým lidé vstupují do potravinových systémů: kdo je nejvíce zranitelný vůči environmentálním změnám, kdo těží z iniciativ podporujících udržitelné zemědělství a čí potřeby a názory jsou zohledňovány při rozhodování o způsobech produkce a spotřeby potravin.

Stravovací volby

Gender se promítá i do různých přístupů ke stravování, jako jsou veganství, vegetariánství, omezení konzumace masa nebo preference lokálních a sezónních potravin. Volba rostlinné stravy (veganství či vegetariánství) nebo výrazné omezení spotřeby masa je obecně považována za způsob stravování s nižší environmentální stopou, zejména z hlediska emisí skleníkových plynů, využívání půdy a spotřeby vody, ve srovnání se stravou bohatou na živočišné produkty.¹⁷⁰ Konzumace masa je v mnoha společnostech kulturně spojována s představami o maskulinitě, síle a společenském postavení. Autorka Carol J. Adams ve své zásadní knize *The Sexual Politics of Meat* (Sexuální politika masa) tvrdí, že toto propojení přispívá k objektivaci žen i zvířat v rámci patriarchálních struktur. Podle Adams jsou ženy i zvířata redukovány na objekty namísto toho, aby byly vnímány jako živé a autonomní bytosti. Stejně jako jsou ženská těla často redukována pouze na sexualizované části těla (například v pornografii nebo sexistické reklamě), jsou těla zvířat proměňována v „maso“, čímž se zakrývá skutečnost, že šlo o živé tvory. Tento proces podle ní potlačuje vnímání skutečného subjektu, ženy nebo zvířete, a usnadňuje přehlížení násilí či utrpení, kterému jsou vystaveni. Adams má dále za to, že oba tyto mechanismy vycházejí ze stejného systému moci, v němž je maskulinita spojována s kontrolou a dominancí nad ženami i nad přírodou.¹⁷¹ Protože je konzumace masa kulturně spojována se silou, mužností a společenským statutem, může být přechod na převážně rostlinnou stravu některými muži vnímán jako ohrožení jejich mužské identity, což představuje jednu z překážek změny stravovacích návyků.¹⁷²

Výzkumy naznačují, že mezi ženami a muži mohou existovat rozdíly v hlavních motivech pro přijetí vegetariánské nebo veganské stravy, přestože obě skupiny uvádějí jako důvody zdraví, etické aspekty i ochranu životního prostředí, význam, který jednotlivým motivacím přiřkládají, se může lišit.¹⁷³ Na rozhodování o způsobu stravování mají vliv také společenské tlaky týkající se vzhledu těla, které dopadají zejména na ženy a jsou často posilovány marketingem. Dietní režimy propagované jako „zdravé“ nebo zaměřené na redukci hmotnosti se tak mohou částečně překrývat s environmentálními motivacemi.

V některých zemích Evropské unie se mezi ženami může ukazovat mírně vyšší podíl vegetariánského stravování a ženy také častěji uvádějí jako motivaci environmentální nebo etické důvody. Tyto motivace jsou však komplexní a výrazně se liší mezi jednotlivkyněmi.¹⁷⁴

Stravovací volby však nejsou pouze otázkou individuálních preferencí. Jsou pevně zakotveny v každodenní práci spojené s obstaráváním, přípravou a nakládáním s potravinami.

¹⁷⁰ Poore, J. & Nemecek, T. 2018. Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360: 987–992. <https://doi.org/10.1126/science.aag0216>

¹⁷¹ Adams, C. J. 1990. *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. Continuum.

¹⁷² Fonseca, R. P., De Groeve, B., & Graça, J. 2025. Masculinizing plant-based diets as an appeal for dietary change among men. *Food Quality and Preference*, 123, 105341. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2024.105341>

¹⁷³ Rosenfeld, D. L. 2020. Gender differences in vegetarian identity: How men and women construe meatless dieting. *Food Quality and Preference*, 81, 103859. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2019.103859>

¹⁷⁴ Ruby, M.B. 2012. Vegetarianism. A blossoming field of study. *Appetite* 58(1): 141-150. DOI: [10.1016/j.appet.2011.09.019](https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.09.019)

Příprava, spotřeba a plýtvání jídlem

Environmentální přínosy změn ve stravování domácností závisí také na tom, jak jsou potraviny plánovány, připravovány a spotřebovávány. Údaje dlouhodobě ukazují, že ženy v EU vykonávají nepoměrně větší podíl neplacené práce spojené s chodem domácnosti, včetně nákupu a přípravy jídla. Například data OECD z různých členských států ukazují, že ženy věnují neplacené práci v průměru o 2–3 hodiny denně více než muži.¹⁷⁵ Jako hlavní „strážkyně“ výživy domácnosti hrají ženy klíčovou roli ve všech dimenzích potravinové bezpečnosti, od plánování rozpočtu až po přípravu jídel. Významně přispívají ke snižování plýtvání potravinami a zajišťování stability domácnosti prostřednictvím uchovávání, zpracování a skladování potravin, čímž přímo omezují ztráty po sklizni. Jejich znalosti zahrnují tradiční metody konzervace, jako je sušení, nakládání nebo fermentace, které pomáhají zajistit stabilní zásobování domácnosti.¹⁷⁶

Rozhodnutí nakupovat výrobky s menším množstvím obalů nebo vybírat ekologičtější alternativy za účelem omezení plastového odpadu při nákupu potravin často připadá na osobu, která za nákupy primárně odpovídá, a tou bývá často právě žena. Ženy však zároveň nesou nepřiměřenou zátěž neplacené péče a domácích prací, což vede k tzv. časové chudobě. Nedostatek času může omezovat možnosti věnovat se přípravě kvalitních jídel a péči o výživu rodiny. Protože ženy musí činnosti spojené se zajišťováním potravin přizpůsobovat rozsáhlým domácím a pečovatelským povinnostem, jejich práce bývá často přehlížena a nedoceněna. Ve venkovských oblastech je navíc jejich schopnost zabezpečit potraviny pro domácnost omezována strukturálními překážkami, například horším přístupem ke kapitálu, technologiím nebo vlastnictvím půdy.¹⁷⁷ Přestože tato ústřední role dává ženám významný prostor ovlivňovat environmentálně šetrné chování domácnosti (například omezení spotřeby masa, kompostování nebo nákup produktů s menším množstvím obalů), zároveň na ně přenáší nerovnoměrnou odpovědnost za řízení environmentálních dopadů spotřeby potravin v domácnosti, zejména pokud se ostatní členové domácnosti nepodílejí na těchto činnostech stejnou měrou.

Význam tohoto tématu ilustruje plýtvání potravinami. V Evropské unii se každoročně vyhodí více než 59 milionů tun potravin, zatímco více než 42 milionů lidí si nemůže dovolit kvalitní jídlo každý druhý den.¹⁷⁸ Potravinový odpad navíc významně přispívá k emisím skleníkových plynů vznikajících při rozkladu organického odpadu na skládkách. Environmentální stopu vytváří také energie potřebná k vaření a skladování potravin, například volba méně průmyslově zpracovaných potravin může snížit spotřebu energie i množství odpadu spojeného s výrobou a balením.¹⁷⁹

Samotné spotřebitelské volby však nestačí. Způsob produkce potravin je ovlivněn hlubšími nerovnostmi v přístupu k půdě, zdrojům a rozhodovacím procesům, kterým se věnuje kapitola [Komu patří půda, voda a energie? Přístup ke zdrojům z hlediska genderu](#). Vedle domácností hrají ženy významnou úlohu také při utváření komunitních potravinových iniciativ.

¹⁷⁵ OECD. 2021. Bringing Household Services Out of the Shadows: Formalising Non-Care Work in and Around the House. OECD Publishing [online]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1787/fbea8f6e-en>.

¹⁷⁶ Meighan, K. 2024. "Food Systems and Gender: The Groundbreaking Role of Rural Women". Journal of International Affairs [online]. Dostupné na: https://jia.sipa.columbia.edu/news/food-systems-and-gender-groundbreaking-role-rural-women#!/#_ftn7

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ European Commission. 2025. Food Waste. European Commission [online]. Dostupné na: https://food.ec.europa.eu/food-safety/food-waste_en

¹⁷⁹ Sasaki, Y., Orikasa, T., Shiina, T., 2024. Is food packaging harmful to the environment? A discussion of the direct and indirect influences of food packaging systems. *Food Science and Technology Research*, 31(2). <https://doi.org/10.3136/fstr.FSTR-D-24-00188>.

Potravinový aktivismus a občanské iniciativy

Ženy mají významné postavení v komunitních iniciativách zaměřených na potraviny a environmentální spravedlnost. V celé Evropské unii často stojí v čele komunitních zahrad, farmářských trhů, sítí pro uchovávání osiv nebo permakulturních projektů a přinášejí do nich perspektivu založenou na péči, zdraví a sociální spravedlnosti. Tyto iniciativy ukazují, že zapojení žen přesahuje hranice domácnosti a významně přispívá k vytváření udržitelnějších a odolnějších potravinových systémů. Skutečně transformační přístup vychází z předpokladu, že environmentální udržitelnost a genderová rovnost se vzájemně posilují: posilování postavení žen v těchto iniciativách přispívá jak k lepším environmentálním výsledkům, tak k větší sociální spravedlnosti.¹⁸⁰

Přestože jsou ženy v komunitních potravinových hnutích silně zastoupeny, jejich zastoupení výrazně klesá ve formálních zemědělských institucích a organizacích. Výzkumy ukazují, že jejich přínos je zásadní, avšak ženy zůstávají nedostatečně zastoupeny ve vedení velkých zemědělských podniků, profesních organizací i při tvorbě zemědělských politik. Tato nerovnováha omezuje začleňování genderově citlivých přístupů do řízení zemědělství a přispívá k přetrvávání systémových nerovností.¹⁸¹

Intersekcionální souvislosti

Tyto zkušenosti nejsou jednotné. Také v Evropě se gender prolíná s dalšími faktory, jako jsou sociální postavení, migrační zkušenost, věk nebo etnický původ, které ovlivňují způsob, jakým lidé vstupují do potravinových systémů. Například migrující a sezónní pracovnice často čelí nejistým pracovním podmínkám v zemědělství a potravinových řetězcích, zatímco domácnosti s nízkými příjmy mohou mít omezené možnosti pořizovat udržitelné potraviny, přestože bývají více vystaveny environmentálním rizikům. Zohlednění těchto překrývajících se nerovností je proto nezbytné pro vytváření potravinových systémů, které budou zároveň environmentálně udržitelné i sociálně spravedlivé.

3.3.3 Mobilita a doprava

Řešení environmentálních dopadů dopravy vyžaduje více než jen technologická opatření (například elektromobily) nebo změny dopravní infrastruktury. Je také nutné zohlednit, jak mobilitu utvářejí společenské role a lidské chování. Genderová perspektiva je v tomto směru zásadní, protože ženy a muži v Evropské unii mají odlišné potřeby mobility, nerovný přístup k dopravě a různým způsobem čelí negativním dopadům dopravy.¹⁸² Tyto rozdíly mají také ekologický význam: větší závislost mužů na osobních automobilech přispívá více

¹⁸⁰ Allen, P. 1999. *Reweaving the Food Web: Bringing Together Food, Women's Studies, and Sustainable Agriculture*. In J. L. Little & R. M. Nigh (Eds.). *Eating for Pleasure, Eating for Power: A Sociological Study of Food and American Culture* (pp. 13-30). Ohio University Press.

¹⁸¹ European Commission. 2025. InfoPoint conference: Cultivating change - Advancing gender equality in food systems. European Commission [online]. Dostupné na: https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/events/infopoint-conference-cultivating-change-advancing-gender-equality-food-systems-2025-04-09_en

¹⁸² Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate-General for Internal Policies. 2021. *PE 701.004*. European Parliament [online] Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU\(2021\)701004_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU(2021)701004_EN.pdf)

k environmentální zátěži, zatímco ženy častěji využívají veřejnou dopravu a nízkoemisní způsoby cestování.¹⁸³

Doprava představuje základní součást života v Evropě, umožňuje ekonomickou aktivitu i přístup ke službám, zároveň je však zodpovědná přibližně za pětinu emisí skleníkových plynů v EU¹⁸⁴ a zůstává významným zdrojem znečištění ovzduší, hluku i záboru krajiny. Největší podíl emisí pochází ze silniční dopravy (osobní a nákladní automobily), následované leteckou a námořní dopravou.¹⁸⁵ Spalovací motory přispívají ke změně klimatu i ke znečištění ovzduší ve městech (například oxidy dusíku a jemnými prachovými částicemi), zatímco dopravní infrastruktura fragmentuje přírodní stanoviště a zabírá rozsáhlé plochy krajiny. Hluk z dopravy negativně ovlivňuje zdraví milionů Evropanů, kvalitu života i fungování ekosystémů.^{186 187} Právě proto patří doprava mezi hlavní priority klimatické politiky EU, přičemž Zelená dohoda pro Evropu (tzv. Green Deal) usiluje o snížení emisí z dopravy o 90 % do roku 2050.¹⁸⁸

Genderové vzorce mobility a volba dopravních prostředků v EU

Výzkumy dlouhodobě potvrzují genderové rozdíly ve způsobech cestování i ve volbě dopravních prostředků v rámci Evropské unie. Tyto rozdíly jsou do značné míry ovlivněny odlišnými společenskými rolemi a ekonomickými podmínkami. Cesty žen mají častěji podobu tzv. řetězení cest (*trip chaining*), tedy několika kratších cest spojených s péčí o rodinu, nákupy nebo vyřizováním každodenních záležitostí, namísto jednoduché cesty mezi domovem a zaměstnáním.¹⁸⁹ Tyto vzorce odrážejí skutečnost, že mobilita žen je úzce spojena s pečovatelskými povinnostmi a lokálními potřebami.

Dobře to ilustrují data z Madridu. Z celkového počtu 3 323 zaznamenaných cest připadalo 66 % na ženy, které uskutečnily v průměru více než pět cest denně, zatímco muži realizovali pouze 34 % cest a průměrně méně než tři denně. U žen byla městská mobilita převážně spojena s pečovatelskými aktivitami (66 % jejich cest oproti 9 % u mužů).¹⁹⁰ Tyto údaje ukazují, že mobilita žen je zároveň složitější i v mnoha ohledech udržitelnější, protože více spoléhá na veřejnou dopravu, chůzi a kratší vzdálenosti. Současně je však více omezována, protože vychází z neplacené péče a nedostatečné podpory dopravní infrastruktury.

¹⁸³ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

¹⁸⁴ European Parliament. 2018. Climate change in Europe: Facts and figures. European Parliament [online]. Dostupné na:

<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20180703STO07123/climate-change-in-europe-facts-and-figures#the-eus-biggest-greenhouse-gases-emitters-countries-and-sectors-6>

¹⁸⁵ European Environment Agency. 2022. Transport and environment report 2022: Digitalisation in the mobility system – challenges and opportunities (ISBN 978-92-9480-519-5). European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transport-and-environment-report-2022>

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Damarad, T., Bekker, G.J. 2003. COST 341 - Habitat Fragmentation due to Transportation Infrastructure: Findings of the COST Action 341. Office for official publications of the European Communities, Luxembourg. European Commission Directorate General Transport [online]. Dostupné na:

https://www.iene.info/content/uploads/2013/10/COST341_final_report.pdf

¹⁸⁸ European Commission. 2021. A fundamental transport transformation: Commission presents its plan for green, smart and affordable mobility. European Commission [online]. Available from https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/mobility-strategy_en

¹⁸⁹ Scheiner, J., Holz-Rau, C. 2017. Women's complex daily lives: A gendered look at trip chaining and activity pattern entropy in Germany. *Transportation* 44: 117–138. <https://doi.org/10.1007/s11116-015-9627-9>

¹⁹⁰ Sánchez de Madariaga, I., Zucchini, E. 2019. 'Measuring Mobilities of Care, a Challenge for Transport Agendas'. Cited In: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate-General for Internal Policies. 2021. Women and Transport. European Parliament [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU\(2021\)701004_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU(2021)701004_EN.pdf)

Přestože počet žen vlastnicích automobil postupně roste, muži mají stále větší přístup k osobním vozům a častěji je využívají. Tento rozdíl je částečně ekonomický – ženy mají v průměru nižší příjmy, a proto si méně často mohou dovolit vlastnit automobil nebo investovat do novějších ekologičtějších technologií, například elektromobilů. To posiluje jejich závislost na veřejné dopravě, ale zároveň snižuje jejich individuální uhlíkovou stopu. Závislost mužů na automobilech však není dána pouze pohodlím. Je také kulturně spojena s představami o maskulinitě, nezávislosti a společenském postavení.¹⁹¹

Souvislost mezi genderem a dopravou, zejména automobilovou mobilitou, není náhodná, ale kulturně vytvářená a dlouhodobě reprodukována. Výzkumy automobilové kultury ukazují, že motorová vozidla představují pro chlapce a mladé muže prostor, ve kterém lze maskulinitu projevovat a potvrzovat. Technická zručnost, ochota riskovat, rychlost, uznání vrstevníků i schopnost ovládat výkonné stroje jsou symbolicky spojovány s mužstvem. Populární kultura, reklama i motoristický sport opakovaně zobrazují automobil jako symbol svobody, dobrodružství, autonomie a minimálních omezení. V tomto symbolickém rámci se automobil stává nejen dopravním prostředkem, ale také materiálním vyjádřením nezávislosti a kontroly nad vlastním životem.¹⁹²

Výzkumy motoristických médií dále ukazují, že tato symbolika je výrazně genderově podmíněná. V různých kulturních kontextech je radost z ovládání strojů spojována s reprodukcí genderových hierarchií a hegemonních forem maskulinity. Historicky i v současných reprezentacích bývá „typickým“ řidičem zobrazován heterosexuální bílý muž, pro kterého automobil symbolizuje nejen mobilitu, ale také společenský status, kompetenci a osobní svobodu.¹⁹³

Tyto kulturní významy mají důležité důsledky pro environmentální politiku, protože ovlivňují odpor vůči změnám v dopravních systémech. Opatření zaměřená na snižování emisí, například omezování spalovacích motorů, podpora veřejné dopravy nebo zavádění emisního obchodování, nejsou některými lidmi vnímána pouze jako technická či ekonomická opatření, ale také jako symbolické ohrožení autonomie a svobody spojované s tradiční představou mužství. Odpor vůči klimatickým politikám v dopravě tak může mobilizovat hluboce zakořeněné představy o automobilu jako o „posledním prostoru svobody“.

Tato dynamika je patrná například v českém prostředí v rétorice politické strany Motoristé sobě. Její veřejná komunikace představuje automobil jako symbol osobní svobody a národního způsobu života a evropské klimatické politiky, jako je zákaz prodeje nových vozidel se spalovacími motory nebo systém ETS2, interpretuje jako neoprávněné omezování svobody.¹⁹⁴ Vizualní styl kampaní často využívá maskulinní estetiku spojenou s motocykly, tvrdostí a vzdorem. Automobil zde není prezentován pouze jako dopravní prostředek, ale jako součást identity, prostřednictvím níž jsou vyjadřovány představy o nezávislosti, kontrole a odporu vůči vnější regulaci.¹⁹⁵

¹⁹¹ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

¹⁹² Gottzén, L., Mellström, U., & Shefer, T. 2020. *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge. ISBN: ISBN 9781032176345.

¹⁹³ Ibid

¹⁹⁴ Paseková, E. 2025. Auto je symbolem svobody. „Potřebuje ho každý,“ říká Šťastný z Motoristů. Česká justice [online]. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2025/09/auto-je-symbolem-svobody-stastny-z-motoristu/>

¹⁹⁵ Lobkowicz, J. 2025. MOTORISTÉ: Znepokojivé tóny. Neviditelný pes [online]. Dostupné na: https://neviditelnypes.lidovky.cz/politika/motoriste-znepokojive-tony.A251020_194358_p_politika_nef

Protože osobní automobily, zejména se spalovacími motory, mají výrazně vyšší environmentální stopu na osobokilometr než veřejná doprava nebo železnice¹⁹⁶, vede vyšší závislost mužů na automobilech¹⁹⁷ – spolu se skutečností, že denně cestují přibližně o 20 % větší vzdálenosti než ženy¹⁹⁸ – k podstatně vyšší ekologické zátěži. Některé studie však ukazují, že zejména mladší muži žijící ve městech začínají přijímat alternativní způsoby mobility a vytvářejí si dokonce maskulinní identitu založenou na životě „bez auta“.¹⁹⁹ To naznačuje, že spojení mezi maskulinitou a používáním osobního automobilu není fixní a může se postupně proměňovat. Přesto platí, že dokud bude automobil silně spojován s představami o svobodě a mužské nezávislosti, bude přechod k nízkoemisním dopravním systémům narážet nejen na ekonomické a infrastrukturní překážky, ale také na bariéry kulturní a genderové.

Větší závislost žen na veřejné dopravě, která souvisí s nižší mírou vlastnictví automobilů i s pečovatelskými povinnostmi, vede k menší uhlíkové stopě. Tato skutečnost je však vykoupena vyššími riziky: veřejná doprava ženy častěji vystavuje obtěžování a obavy o bezpečnost mohou některým ženám bránit v cestování zejména ve večerních a nočních hodinách²⁰⁰, čímž omezují jejich mobilitu i pracovní a společenské příležitosti. Genderové nerovnosti tak vytvářejí paradox, ve kterém ženy více přispívají k udržitelnější mobilitě, avšak za podmínek, které současně omezují jejich svobodu pohybu a pocit bezpečí.²⁰¹ Tyto nevýhody jsou ještě výraznější u žen s nízkými příjmy, senierek, migrantek nebo žen se zdravotním postižením, které čelí největším překážkám při zajištění cenově dostupné a bezpečné dopravy a často zároveň žijí v oblastech více zatížených dopravním znečištěním.²⁰²

Tuto nerovnováhu potvrzuje také český výzkumný projekt „Dopravní chování žen v datech“. Mezi respondujícími osobami, které nebyly spokojeny s možností cestovat kdykoliv podle svých potřeb (celkem 16 % dotázaných), tvořily téměř dvě třetiny ženy. Výsledky ukazují, že současné dopravní systémy často nedokážou dostatečně reagovat na složitější a rozmanitější potřeby ženské mobility.²⁰³

Gender, environmentální povědomí a dopravní návyky

Ačkoli některé studie naznačují, že ženy mohou obecně vykazovat vyšší míru environmentálních obav, převod těchto postojů do konkrétního dopravního chování je složitější. I přes potenciálně vyšší environmentální citlivost žen jsou jejich každodenní rozhodnutí často více ovlivněna strukturálními faktory, jako je dostupnost dopravy, cena, bezpečnost nebo

¹⁹⁶ European Environment Agency. 2022. Transport and environment report 2022: Digitalisation in the mobility system – challenges and opportunities (ISBN 978-92-9480-519-5). European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transport-and-environment-report-2022>

¹⁹⁷ Ministry of Transport. 2021. A survey showed differences in travel behaviour between men and women. Ministry of Transport [online]. Dostupné na:

<https://md.gov.cz/Media/Media-a-tiskove-zpravy/Prizkum-ukazal-rozdily-v-dopravnim-chovani-muzu-a?lang=en-GB>

¹⁹⁸ Karpenko, K. 2019. Men drive 20% more women daily: Smart Driving Laboratory. Smart Driving Labs [online].

Dostupné na: <https://smartdriving.io/en/blog/men-drive-20-more-women-daily-smart-driving-laboratory/>

¹⁹⁹ Gottzén, L., Mellström, U., & Shefer, T. (2020). Routledge international handbook of masculinity studies. Routledge.

²⁰⁰ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online].

Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

²⁰¹ Roberts, N. J. 2019. Gender, sexual danger and the everyday management of risks: the social control of young females. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(1): 29-43. <https://doi.org/10.1332/239868018X15265563342670>

²⁰² EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online].

Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>.

²⁰³ Ministerstvo dopravy. Průzkum ukázal rozdíly v dopravním chování mužů a žen. 2021. Dostupné na: <https://md.gov.cz/Media/Media-a-tiskove-zpravy/Prizkum-ukazal-rozdily-v-dopravnim-chovani-muzu-a>

praktičnost, než samotnými postoji k životnímu prostředí. Zaměření pouze na individuální odpovědnost a environmentální vědomí bez řešení systémových překážek proto není dostačující pro podporu udržitelných změn v dopravě, zejména u žen.

Navrhování a řízení dopravních systémů není genderově neutrální. Ženy jsou výrazně nedostatečně zastoupeny ve vedení dopravního sektoru, při plánování infrastruktury i v technických a inženýrských profesích. Podle údajů Evropského institutu pro rovnost žen a mužů patří doprava mezi sektory s nejvýraznější genderovou nerovnováhou v EU, přičemž ženy tvoří pouze přibližně 22 % pracovní síly v tomto odvětví.²⁰⁴ Tento nedostatek rozmanitosti v rozhodovacích procesech může vést k tomu, že dopravní systémy jsou navrhovány především z mužské perspektivy. Často tak upřednostňují lineární dopravní proudy v době dopravních špiček (typické pro tradiční cestování mezi domovem a zaměstnáním) namísto komplexnějších cest s více zastávkami a mimo hlavní špičku, které jsou u žen častější.^{205, 206} Výsledkem mohou být sítě veřejné dopravy, které jsou méně pohodlné, méně časté nebo hůře dostupné pro potřeby ženské mobility.

Velké infrastrukturní projekty, například výstavba nových dálnic nebo vysokorychlostních železničních tratí zaměřených především na meziměstské pracovní cestování, mohou získávat více financí a politické pozornosti než investice do lokální, dostupné veřejné dopravy, bezpečné cyklistické infrastruktury²⁰⁷ nebo kvalitního pěšího prostředí. Právě tyto formy infrastruktury jsou přitom často klíčové pro každodenní mobilitu žen a zároveň přispívají ke zlepšení místní kvality životního prostředí prostřednictvím snižování lokálního znečištění ovzduší a hluku.

V tomto smyslu může mužsky dominované řízení dopravních systémů posilovat environmentálně škodlivé vzorce mobility, zatímco přehlíží způsoby dopravy, které jsou významnější pro každodenní život žen a zároveň přínosnější z hlediska udržitelnosti. Genderově citlivé plánování dopravy proto neznamená pouze větší zastoupení žen v rozhodovacích pozicích, ale také změnu samotného způsobu, jakým jsou dopravní potřeby definovány, hodnoceny a naplňovány.

3.3.4 Domácí komfort a spotřeba energie

Výzkum zaměřený na rozdíly ve vnímání chladu (2018) ukázal, že ženy preferují teplejší prostředí a ve stejných tepelných podmínkách se cítí méně komfortně než muži.²⁰⁸ Optimální teplota pro tepelnou pohodu byla odhadnuta na 24,2 °C pro ženy a 23,5 °C pro muže, tedy přibližně o 0,7 °C vyšší u žen.²⁰⁹ V této souvislosti se proto hovoří o fenoménu „sexistické

²⁰⁴ EIGE. 2021. *Transport in the EU: Too few women in decision-making*. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na:

<https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/transport-eu-too-few-women-decision-making>

²⁰⁵ Roberts, N. J. 2019. Gender, sexual danger and the everyday management of risks: the social control of young females. *Journal of Gender-Based Violence* 3(1): 29-43. <https://doi.org/10.1332/239868018X15265563342670>

²⁰⁶ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>.

²⁰⁷ Rensvala, E. 2020. Impediments for cycling infrastructure funding: The case of Sweden (Magisterská diplomová práce, Stockholm University, Department of Human Geography). Dostupné na: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-183295>

²⁰⁸ Kaikaew, K. et al. 2018. Sex difference in cold perception and shivering onset upon gradual cold exposure. *Journal of Thermal Biology* 77: 137-144. <https://doi.org/10.1016/j.jtherbio.2018.08.016>

²⁰⁹ Maykot, J. K., de Oliveira, C. C., Ghisi, E., Rupp, R. F. 2022. Influence of Gender on Thermal, Air-Movement, Humidity and Air-Quality Perception in Mixed-Mode and Fully Air-Conditioned Offices. *Sustainability* 14(15), 9722. <https://doi.org/10.3390/su14159722>

klimatizace“ na pracovištích. Nastavení vnitřního klimatu ve veřejných budovách totiž vychází z empirického modelu tepelného komfortu vytvořeného v 60. letech 20. století, který odpovídá preferencím mužů. Optimální kancelářská teplota byla nastavena podle pracovního oděvu a metabolických hodnot čtyřicetiletého muže vážícího přibližně 70 kilogramů.²¹⁰ Tato problematika však není pouze otázkou pohodlí. Studie o vztahu mezi pohlavím, teplotou a kognitivním výkonem (2019) ukázala, že ženy dosahují při vyšších teplotách lepších výsledků v matematických i verbálních úlohách a jsou celkově produktivnější.²¹¹

Zajištění komfortního vnitřního prostředí závisí na technologiích, které udržují požadovanou tepelnou pohodu při současném zachování ekonomické efektivity. Přibližně 80 % energie spotřebované v domácnostech EU připadá na vytápění, chlazení a ohřev vody.²¹² V zimním období jsou systémy vytápění stále z velké části závislé na fosilních palivech, jako je uhlí, ropa nebo zemní plyn (samotná elektřina je navíc vyráběna ze směsi fosilních a nízkouhlíkových zdrojů energie). Vytápění představuje významnou zátěž pro životní prostředí, zejména kvůli širokému využívání centrálních systémů založených na uhelných kotlích, tepelných elektrárnách a následně plynových kotlích. Vyšší potřeba vytápění je spojena s řadou environmentálních rizik, včetně emisí skleníkových plynů, globálního oteplování a hlukového znečištění.²¹³ Studie o genderových rozdílech v tepelném komfortu²¹⁴ rovněž ukazuje, že muži častěji aktivně ovládají termostaty: celkem 51 % respondentstva uvedlo, že osobou, která doma častěji nastavuje termostat, je muž, zatímco 35 % označilo ženu. Tento rozdíl může souviset s vyšší technickou sebedůvěrou mužů: muži častěji uvádějí, že lépe rozumějí fungování systémů vytápění a klimatizace. Muži proto také častěji upravují nastavení termostatu, například vypínají topení při odchodu z bytu.²¹⁵

Podobné rozdíly se objevují i v oblasti chlazení budov. Výzkumy ukazují, že muži mají tendenci nastavovat klimatizační jednotky na nižší teploty, a to jak doma, tak na pracovišti.²¹⁶ Protože nižší nastavení klimatizace vede k vyšší spotřebě energie, mají tato rozhodnutí také větší klimatickou stopu.

V Evropě využívá klimatizaci přibližně 20 % domácností, zatímco ve Spojených státech je klimatizací vybaveno téměř 90 % domácností.²¹⁷ S pokračující změnou klimatu se však

²¹⁰ Kashdan, J. 2015. Why are women cold at work? Science explains the office A/C gender war. CBS News [online]. Dostupné na:

<https://www.cbsnews.com/news/woman-feel-colder-office-old-formula-set-temperature-based-men-study-reveals/>

²¹¹ Chang, T. Y., Kajackaite, A. 2019. Battle for the thermostat: Gender and the effect of temperature on cognitive performance. PLOS One [online]. Dostupné na:

<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0216362>

²¹² European Commission. 2025. Energy Performance of Buildings Directive. European Commission [online].

Dostupné na: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-performance-buildings/energy-performance-buildings-directive_en

²¹³ Mahmoud, M. et al. 2021. The impacts of different heating systems on the environment: A review. Science of The Total Environment 766, 142625. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142625>

²¹⁴ Karjalainen, S. 2007. Gender differences in thermal comfort and use of thermostats in everyday thermal environments. Building and Environment 42(4): 1594-1603. <https://doi.org/10.1016/J.BUILDENV.2006.01.009>

²¹⁵ Sintov, N. D., White, L. V., Walpole, H. 2019. Thermostat wars? The roles of gender and thermal comfort negotiations in household energy use behavior. PLOS One 14(11), 0224198. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31721769/>

²¹⁶ Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. Society & Natural Resources 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

²¹⁷ Paddison, L., McCluskey, M., 2025. European summers are getting brutally hot. So why is air conditioning so rare? CNN Climate [online]. Dostupné na: <https://edition.cnn.com/2025/07/02/climate/europe-air-conditioning-heat-wave-intl-latam#:~:text=While%20nearly%2090%25%20of%20US,%2C%20the%20figure%20is%203%25.>

očekává, že by měl počet klimatizačních jednotek vzrůst z dnešních 1,6 miliardy na přibližně 4,8 miliardy do roku 2050.²¹⁸ Klimatizační zařízení představují pro životní prostředí významnou zátěž již samotným způsobem svého fungování: teplý vzduch z interiéru je odváděn přes výparník obsahující chemické látky označované jako chladiva, která absorbují teplo. Ochlazený vzduch se následně vrací zpět do místnosti, zatímco odebrané teplo je odváděno do okolního prostředí.²¹⁹ Tento proces je energeticky náročný a zároveň dochází k únikům chladiv. V Evropské unii jsou nejškodlivější chladiva postupně zakazována a nahrazována ekologičtějšími alternativami.²²⁰

Role genderu ve spotřebě elektřiny

Spotřeba elektřiny v domácnostech není pouze otázkou technologií, ale také chování a každodenních rutin. Studie zkoumající roli genderu ve spotřebě elektřiny (2020) ukazuje, že muži a ženy se liší v načasování i typu spotřeby elektřiny. Ženy méně často používají spotřebiče, jako jsou pračky, v době nejvyšší poptávky, což naznačuje energeticky efektivnější způsob využívání elektřiny.²²¹ Tyto vzorce spotřeby mohou být z hlediska životního prostředí efektivnější, zároveň jsou však výsledkem genderově podmíněného rozdělení péče a každodenních povinností, nikoli pouze svobodné volby.

V domácnostech jednotlivců je průměrná spotřeba elektřiny u mužů přibližně o 13 % vyšší než u žen. Tento rozdíl souvisí například s časem stráveným u obrazovek, používáním mikrovlnné trouby nebo spotřebou spojenou s osobní péčí. Spotřeba elektřiny u žen je naopak častěji spojena s činnostmi, jako je praní, oblékání nebo příprava jídla.²²² Tyto rozdíly ukazují, že genderově podmíněné role a každodenní rutiny ovlivňují poptávku po elektřině. Porozumění těmto vzorcům chování je proto důležité pro navrhování opatření na straně poptávky, například řízení spotřeby, tarifů podle doby využití elektřiny nebo opatření zaměřených na úsporu energie, která budou zároveň účinná a sociálně spravedlivá.

Očekává se, že sektor výroby elektřiny v EU bude hrát klíčovou roli při dosahování cílů v oblasti zmírňování změny klimatu do roku 2030. Po dočasném nárůstu využívání fosilních paliv v letech 2021 a 2022 (který byl z velké části způsoben hospodářským oživením po pandemii COVID-19 a válkou na Ukrajině), se intenzita emisí skleníkových plynů z výroby elektřiny v Evropské unii opět vrátila k dlouhodobému klesajícímu trendu. V roce 2023 připadalo na výrobu jednoho kilowatthodiny elektřiny v průměru o 19 % méně emisí CO₂ než v roce 2022 a o 35 % méně než v roce 2013. Tento pokles odráží úspěšnost klimatických a energetických politik při snižování závislosti na uhlíkově náročných zdrojích. Přispělo k němu zejména omezení využívání uhlí, rozvoj obnovitelných zdrojů energie a efektivnější energetický mix v rámci EU.²²³

²¹⁸ IEA. 2018. Air conditioning use emerges as one of the key drivers of global electricity-demand growth. IEA.org [online]. Dostupné na:

<https://www.iea.org/news/air-conditioning-use-emerges-as-one-of-the-key-drivers-of-global-electricity-demand-growth>

²¹⁹ Norford, L., Gribkoff, E., 2025. Heating and Cooling. Climate Portal [online]. Dostupné na:

<https://climate.mit.edu/explainers/heating-and-cooling>

²²⁰ EEA. 2023. EU continues phasing out use of chemicals that harm the ozone layer. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/eu-continues-phasing-out>

²²¹ Grünewald, P., Diakonova, M. 2020. Societal differences, activities, and performance: Examining the role of gender in electricity demand in the United Kingdom. Energy Research & Social Science 69, 101719.

<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101719>

²²² Tamtéž.

²²³ EEA. 2025. Greenhouse gas emission intensity of electricity generation in Europe. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emission-intensity-of-1>

Systémové změny ve výrobě elektřiny jsou pro dosažení klimatických cílů nezbytné. Přestože jsou tyto změny do značné míry závislé na politických opatřeních a technologickém rozvoji, rozdíly ve spotřebě energie na úrovni domácností, které jsou ovlivněny genderovými rolemi, připomínají, že při navrhování spravedlivých a účinných opatření na straně poptávky nelze opomíjet sociální rozměr spotřeby energie.

3.3.5 Hygiena, domácí práce a péče

Činnosti v domácnosti zahrnující hygienu a domácí práce jsou základními, avšak často nerovnoměrně rozdělenými součástmi každodenního života. Přestože došlo k významným změnám v účasti žen na trhu práce, tradiční genderové role stále výrazně ovlivňují rozdělení domácích povinností.²²⁴ Ženy nadále nesou větší podíl neplacené domácí práce, včetně činností přímo spojených se spotřebou energie, vody a používáním chemických čisticích prostředků.

Samotný gender však není silným prediktorem celkové uhlíkové stopy domácnosti.²²⁵ Rozdíly v dopadu na klima nejsou primárně způsobeny tím, zda člověk je či není ženou nebo mužem, ale především strukturálními faktory, zejména příjmem. Ve společnosti se však objevují určité opakující se vzorce související s emisemi: domácnosti žen mají tendenci vytvářet více emisí například v souvislosti s bydlením a potravinami, zatímco domácnosti mužů produkují více emisí v souvislosti s dopravou a stravováním mimo domov.²²⁶

Z hlediska životního prostředí je důležité zdůraznit, že praní, úklid, vaření a udržování hygieny v domácnosti představují významný podíl spotřeby energie a vody v domácnostech v celé EU.²²⁷ Ohřev vody pro praní a úklid, provoz domácích spotřebičů a používání teplé vody pro hygienické účely patří mezi energeticky nejnáročnější činnosti v domácnostech.²²⁸ Protože tyto úkoly vykonávají ženy v nepoměrně větší míře, genderové role nepřímo utvářejí vzorce spotřeby zdrojů a produkce emisí skleníkových plynů na úrovni domácností. Společenská očekávání spojená s čistotou a péčí tedy neurčují pouze využití času, ale ovlivňují také množství energie, vody a chemických produktů, které domácnosti každodenně spotřebovávají.

Břemeno neplacené práce: Statistické rozdělení

Břemeno neplacené péče v Evropské unii představuje hlubokou a přetrvávající statistickou a ekonomickou nerovnost. Výzkumy vycházející z údajů Eurostatu a Evropského institutu pro rovnost žen a mužů (EIGE) potvrzují významný rozdíl v množství času věnovaného domácím a pečujícím povinnostem. Ženy v EU tráví neplacenou domácí a pečující práci v průměru 2,5 až 3krát více hodin denně než muži. Tato práce zahrnuje domácí práce, vaření, péči o děti a osoby seniorského věku.²²⁹ ²³⁰ Jde o rozšířený vzorec, který potvrzují také údaje EIGE: 92 % žen

²²⁴ UN Women. 2024. Facts and figures: Economic empowerment. UN Women [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-economic-empowerment>

²²⁵ Osorio, P., Tobarra, M.-Á., & Tomás, M. 2024. "Are there gender differences in household carbon footprints? Evidence from Spain". *Ecological Economics* 219, 108130. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108130>

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Eurostat. 2025. Energy consumption in households. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_consumption_in_households

²²⁸ Kazmi, H., Mehmood, F., Lodeweyckx, S., Driesen, J. 2018. Gigawatt-hour Scale Savings on a Budget of Zero: Deep Reinforcement Learning based Optimal Control of Hot Water Systems. *Energy* 159-168. Dostupné na: <https://arxiv.org/pdf/1801.01467>

²²⁹ Sustainable Development Goals. 2025. Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. Sustainable Development Goals [online]. Dostupné na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

²³⁰ Hanna, T. et al. 2023. Forecasting time spent in unpaid care and domestic work. UN Women [online]. Dostupné na: <https://data.unwomen.org/publications/forecasting-time-spent-unpaid-care-and-domestic-work>

pravidelně poskytuje péči, ve srovnání s 68 % mužů.²³¹ Tato dlouhodobá nerovnováha se výrazně projevila také během lockdownů v době pandemie COVID-19, kdy evropské ženy uváděly, že věnovaly vaření a domácím pracím 18,4 hodiny týdně, zatímco muži 12,1 hodiny týdně.²³²

Toto nerovnoměrné rozdělení práce se přímo promítá do významných ekonomických nákladů, které nesou především ženy. „Penalizace za neplacenou péči“, tedy odhad ušlých příjmů v důsledku nerovnoměrného rozdělení pečujících povinností, dosahuje v EU podle odhadů nejméně 242 miliard eur ročně.²³³ Toto břemeno představuje jeden z hlavních faktorů omezujících účast žen na trhu práce. V roce 2023 uvedlo 27,2 % žen péči jako hlavní důvod, proč pracují na částečný úvazek, ve srovnání s pouhými 6,8 % mužů.²³⁴ ²³⁵ To následně přispívá k rozdílu v odměňování žen a mužů (Gender Pay Gap, GPG) i k rozdílu ve výši důchodů (Gender Pension Gap). Tato práce zároveň představuje rozsáhlou, avšak skrytou dotaci evropské ekonomiky. Pokud bychom její hodnotu vyjádřili v penězích, mohla by představovat významný podíl HDP jednotlivých zemí. Například v Německu byla peněžní hodnota péče o děti a příbuzné odhadnuta v roce 2021 na 1,2 bilionu eur.²³⁶

Kromě čistě ekonomických ukazatelů lze tento problém interpretovat také z pohledu ekofeministické kritiky, podle níž systémové znehodnocování neplacené pečující práce a vykořisťování přírody vycházejí ze společného ideologického základu: kapitalistického systému založeného na růstu, který externalizuje náklady a znehodnocuje vše, co se odehrává mimo tržní sféru.²³⁷ ²³⁸ Významnou součástí této nedocenené práce je také často neviditelná práce spojená s environmentálním managementem domácnosti, kterou někteří výzkumníci označují jako „třetí směnu“. V návaznosti na svou roli hlavních pečujících osob a manažerek domácnosti nesou ženy větší odpovědnost také za řízení environmentální stopy domácnosti.²³⁹ Tato práce zahrnuje například snižování spotřeby vody a energie, třídění a omezování obalového odpadu nebo snižování chemického znečištění spojeného s úklidem a hygienou domácnosti. Neplacená péče a domácí práce tak v tomto smyslu fungují jako určitá skrytá environmentální infrastruktura. Pokud ochrana životního prostředí závisí především na individuálním úsilí v domácnostech namísto účinné regulace a veřejných investic, břemeno se tiše přesouvá na domácnosti a stává se další vrstvou neplacené a genderově podmíněné práce. Uvědomění této

²³¹ Lopez, L.F., Schonard, M. 2022. An ambitious future for Europe's women after COVID-19: mental load, gender equality in teleworking and unpaid care work after the pandemic. European Parliament [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/245252/IPOL_BRI\(2022\)719547_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/245252/IPOL_BRI(2022)719547_EN.pdf)

²³² EIGE. 2025. Unpaid care and housework. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/newsroom/covid-19/unpaid-care-and-housework>

²³³ Fernandes, M., Navarra, C. 2022. What if care work were recognised as a driver of sustainable growth? European Parliament [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)730333](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)730333)

²³⁴ ILO. 2024. Unpaid care work prevents 708 million women from participating in the labour market. International Labour Organization [online]. Dostupné na: <https://www.ilo.org/resource/news/unpaid-care-work-prevents-708-million-women-participating-labour-market>

²³⁵ Eurostat. 2025. Gender equality in the EU - 10 years in review. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_equality_in_the_EU_-_10_years_in_review

²³⁶ The invisible value of care work. 2024. Prognos [online]. Dostupné na: <https://www.prognos.com/en/news/invisible-value-care-work>

²³⁷ Cousins, E.M. 2021. Mobilizing motherhood: The gendered burden of environmental protection. Sociology Compass 15(5): 1-14. <https://doi.org/10.1111/soc4.12879>

²³⁸ Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Socci, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

²³⁹ Cousins, E.M. 2021. Mobilizing motherhood: The gendered burden of environmental protection. Sociology Compass 15(5): 1-14. <https://doi.org/10.1111/soc4.12879>

skutečnosti ukazuje, že skutečná udržitelnost musí být podporována systémovými řešeními, nikoli pouze individuální odpovědností.

Ačkoli tento rámec pomohl zapojit ženy do environmentálního hnutí, přispěl také k dnešnímu trendu individualizované „preventivní spotřeby“, v rámci níž se od lidí – typicky žen – očekává, že budou rizika znečištění nebo toxických látek řešit prostřednictvím svých nákupních rozhodnutí. Podle autorky Cousins (2021) tento přístup odvádí pozornost od systémových příčin environmentálních problémů a přesouvá odpovědnost na jednotlivce, kteří nad nimi často nemají skutečnou kontrolu. Individualizovaná odpovědnost může také prohlubovat sociální nerovnosti, protože ne všechny domácnosti mají stejné možnosti nakupovat „bezpečné“ nebo „ekologické“ produkty, například kvůli finančním možnostem nebo geografické nedostupnosti těchto výrobků.²⁴⁰ Nadměrné množství času věnované kombinaci pečující a environmentální práce vede k „časové chudobě“. Ženy jsou přetíženy dalšími povinnostmi, což omezuje jejich možnosti zapojovat se do kolektivního environmentálního aktivismu, politického rozhodování a environmentálního leadershipu.²⁴¹

Na druhé straně se muži často objevují na vedoucích pozicích ve větších a formalizovanějších organizacích environmentálních sociálních hnutí, avšak méně často stojí v čele lokálních bojů za environmentální spravedlnost nebo každodenních environmentálně odpovědných praktik a preventivní spotřeby na úrovni domácností. Studie napříč EU potvrzují, že neformální pečující osoby, kterými jsou převážně ženy, se do ekologicky šetrných aktivit zapojují výrazně častěji než lidé, kteří péči neposkytují, zejména pokud jde o udržitelnou spotřebu.^{242 243}

Navzdory této každodenní environmentální péči jsou ženy v politických a odborných diskusích o životním prostředí a udržitelnosti jen zřídka uznávány jako environmentální aktérky. To posiluje systémový trend upřednostňovat velká, placená a mužsky dominovaná řešení před lokálními, sociálními a na péči založenými přístupy, s nimiž mají muži méně zkušeností. Odborníci proto zdůrazňují potřebu transformativního přístupu k politikám: přístupu k udržitelnosti založeného na péči,²⁴⁴ který jde nad rámec pouhého uznání této práce. Tento přístup by měl vycházet z rámce 5R:

- Recognize = uznat: uznat hodnotu veškeré pečující práce;
- Reduce = snížit: snížit celkové břemeno péče prostřednictvím infrastruktury a veřejných služeb;
- Redistribute = přerozdělit: rovnoměrněji rozdělit břemeno mezi ženy a muže a mezi rodiny a stát;
- Reward = odměňovat: zajistit pracovníkům a pracovnícím v placené péči spravedlivé pracovní podmínky;

²⁴⁰ Cousins, E.M. 2021. Mobilizing motherhood: The gendered burden of environmental protection. *Sociology Compass* 15(5): 1-14. <https://doi.org/10.1111/soc4.12879>

²⁴¹ Sustainable Development Goals. 2025. Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. Sustainable Development Goals [online]. Dostupné na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

²⁴² Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Soggi, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

²⁴³ Orso, L. 2024. Public attitudes to net zero and climate change are evolving. *Nesta* [online]. Dostupné na: <https://www.nesta.org.uk/blog/public-attitudes-to-net-zero-and-climate-change-are-evolving/>

²⁴⁴ Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Soggi, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

-
- Representation = zastoupení: zajistit pečujícím osobám odpovídající zastoupení v politickém a ekonomickém rozhodování.²⁴⁵

Vliv genderově podmíněných postojů k hygieně a čistotě

Genderové rozdíly se promítají také do postojů k hygieně. Průzkumy ukazují, že ženy často uvádějí přísnější hygienické standardy, které mají také materiální důsledky. Častější praní oblečení, vyšší používání čisticích prostředků a produktů osobní péče a vyšší očekávání týkající se dokonale čisté domácnosti zvyšují spotřebu vody, energie, obalových materiálů a chemických látek. Například časté praní syntetických textilií přispívá k uvolňování mikrovláken do odpadních vod, která jsou dnes považována za významný zdroj znečištění evropských moří mikroplasty. To, co se může jevit jako soukromá otázka „čistoty“, je tedy spojeno s širšími environmentálními tlaky, které jsou utvářeny genderovými očekáváními spojenými s péčí, společenskou přijatelností a odpovědností.

Práce historičky Nancy Tomes naznačuje, že historická odpovědnost za udržování hygienických standardů v domácnosti spočívala především na ženách, což mohlo vést k internalizaci přísnějších norem. Tento výklad odpovídá perspektivě „dělání genderu“, podle níž může udržování vysokých standardů hygieny fungovat také jako způsob performování femininity.²⁴⁶ Zajímavé je, že globální studie genderových rozdílů v hygienických normách (2022) zjistila, že genderový rozdíl v těchto normách byl nejvýraznější ve středně egalitářských společnostech, zatímco v nejvíce egalitářských společnostech se tento rozdíl zmenšoval a v některých vysoce nerovných společnostech se dokonce obrátil.²⁴⁷ To naznačuje, že způsob, jakým se hygienické normy projevují, je ovlivňován kulturním kontextem a mocenskými vztahy.

Tato genderově podmíněná očekávání týkající se hygieny přesahují rámec společenských norem a promítají se také do používání konkrétních produktů, zejména v oblasti menstruační hygieny. Produkty, jako jsou tampony, jsou často prezentovány jako prostředky zajišťující čistotu, diskrétnost a kontrolu, čímž posilují kulturní tlak na ženy, aby své tělo upravovaly a kontrolovaly v souladu s vysokými hygienickými standardy. Samotné produkty určené k naplňování těchto očekávání však mohou přinášet skrytá rizika. Kromě toxikologických otázek představují menstruační hygienické produkty také významný, avšak často přehlížený environmentální problém. Jednorázové vložky a tampony obsahují plasty, superabsorpční polymery a chemicky upravené materiály, které je obtížné nebo nemožné recyklovat. V celé EU se každoročně spotřebuje přibližně 49 miliard těchto jednorázových výrobků, které přispívají k objemu směsného odpadu a v některých případech také ke znečištění moří, pokud jsou splachovány do toalety nebo nesprávně likvidovány.²⁴⁸ Udržitelné alternativy, jako jsou menstruační kalíšky nebo opakovaně použitelné vložky, mohou množství odpadu výrazně snížit. Jejich využívání je však ovlivněno cenovou dostupností, přístupem k vodě a sanitaci, kulturními normami i otázkou komfortu. To ukazuje, že environmentální volby jsou zakotveny v sociální a

²⁴⁵ UN Women. 2023. The Climate-care Nexus: Addressing the linkages between climate change and Women's and Girl's unpaid care, domestic and communal work. UN Women [online]. Dostupné na:

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/working-paper-the-climate-care-nexus-en.pdf>

²⁴⁶ Eriksson, K., Dickins, T.E., Strimling, P. 2022. Global sex differences in hygiene norms and their relation to sex equality. PLOS Glob Public Health 2(6): e0000591. doi: [10.1371/journal.pgph.0000591](https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000591)

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Cabrera, A., Garcia, R. 2019. "The environmental and economic costs of single-use menstrual products, baby nappies and wet wipes: Investigating the impact of these single-use items across Europe." Zero Waste Europe [online]. Dostupné na: https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2019/12/bffp_single_use_menstrual_products_baby_nappies_and_wet_wipes.pdf

genderové realitě a nelze je chápat pouze jako individuální preference.

Novější toxikologický výzkum poukazuje na to, že menstruační hygienické produkty, zejména tampony vyrobené z konvenční bavlny, mohou obsahovat celou řadu potenciálně nebezpečných chemických látek, včetně pesticidů, jako je glyfosát²⁴⁹, toxických kovů, například olova, arsenu a kadmia, a chemických látek narušujících endokrinní systém (EDCs), jako jsou ftaláty a parabeny²⁵⁰. Vzhledem k vysoké míře prokrvení a propustnosti vaginální sliznice mohou tyto látky obejít detoxikační procesy v játrech a dostat se přímo do systémového krevního oběhu, takže potenciálně škodlivé mohou být i velmi malé koncentrace.²⁵¹ Studie z let 2023–2025 potvrzují přítomnost těchto kontaminantů v běžně dostupných produktech, což poukazuje na významné nedostatky v evropské regulaci.²⁵² Pro EU zavedení dobrovolného ekoznačení EU Ecolabel²⁵⁴, které některé z těchto chemických látek zakazuje, lze zároveň chápat jako nepřímé uznání rizik spojených s necertifikovanými výrobky. Většina spotřebitelů však zůstává bez této dodatečné ochrany.

Tento vzorec se neomezuje pouze na menstruační produkty. Podobná rizika expozice se objevují také v dalších oblastech každodenního života, kde se od žen očekává udržování čistoty, například při úklidu domácnosti. Čisticí prostředky často obsahují řadu chemických látek, například povrchově aktivní látky, rozpouštědla nebo dezinfekční prostředky, které zvyšují jejich účinnost, ale zároveň mohou ovlivňovat zdraví lidí, kteří je používají. Vzhledem k tomu, že ženy vykonávají větší podíl domácího úklidu, jsou těmto potenciálně škodlivým látkám vystaveny ve větší míře. Tělové organické látky (VOC) se běžně vyskytují například v osvěžovačích vzduchu, aerosolových sprejích, pracích a čisticích prostředcích, přípravcích na čištění trouby a dokonce i v některých výrobcích propagovaných jako ekologické.²⁵⁵ Experimentální i epidemiologické studie potvrzují, že expozice těmto chemickým látkám může zhoršovat chronická respirační onemocnění a vyvolávat alergické reakce.²⁵⁶ Čisticí prostředky mohou poškozovat dýchací cesty a přispívat ke vzniku různých plicních onemocnění, včetně astmatu, dalších respiračních poruch a alergických reakcí.²⁵⁷

Příběh těchto čisticích produktů nekončí jejich použitím ani spláchnutím do odpadu. Mnohé z látek, které představují zdravotní riziko v interiéru, se dostávají také do systémů odpadních vod a následně do řek, půdy a ekosystémů. Povrchově aktivní látky, syntetické vonné látky,

²⁴⁹ Toxic Chemicals Detected in Common Menstruation Products. 2025. Beyond Pesticides [online]. Dostupné na: <https://beyondpesticides.org/dailynewsblog/2025/06/toxic-chemicals-detected-in-common-menstruation-products-tampons/>

²⁵⁰ Shearston, J.A. et al. 2024. "Tampons as a source of exposure to metal(loid)s." *Environment International* 190: 108849. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2024.108849>

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Upson, K., Shearston, J.A., Kioumourtoglou, M.A. 2022. "Menstrual Products as a Source of Environmental Chemical Exposure: A Review from the Epidemiologic Perspective." *Current Environmental Health Reports* 9 (1): 38–52. doi: [10.1007/s40572-022-00331-1](https://doi.org/10.1007/s40572-022-00331-1)

²⁵⁴ European Commission. About the EU Ecolabel: The EU official voluntary label for environmental excellence. *European Commission* [online]. Dostupné na: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel/about-eu-ecolabel_en.

²⁵⁵ Halios, C. H., Landeg-Cox, C., Lowther, S., Middleton, A., Marczylo, T., Dimitroulopoulou, S. 2022. "Chemicals in European residences – Part I: A review of emissions, concentrations and health effects of volatile organic compounds (VOCs)." *Science of the Total Environment* 839:156201. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.156201>

²⁵⁶ Nurmatov, U.B., Tagiyeva, N., Semple, S., Devereux, G., Sheikh, A. 2015. "Volatile organic compounds and risk of asthma and allergy: a systematic review". *European Respiratory Review* 24 (135): 92-101. <https://doi.org/10.1183/09059180.00000714>

²⁵⁷ Writer, S. 2024. Using cleaning products may raise women's risk of asthma, respiratory conditions. Harvard T.H. Chan: School of Public Health [online]. Dostupné na: <https://hsph.harvard.edu/news/using-cleaning-products-may-raise-womens-risk-of-asthma-respiratory-conditions/>

konzervační látky a chemické látky narušující endokrinní systém byly zjištěny v evropských vodních ekosystémech, kde mohou ovlivňovat vodní organismy, hromadit se v sedimentech a narušovat hormonální systémy volně žijících živočichů.²⁵⁸ To znamená, že genderově podmíněné rozdělení úklidové práce je propojeno také s genderově podmíněnými vzorci environmentální expozice a dopadů na životní prostředí. Ženy jsou více vystaveny působení chemických látek v místě jejich používání, zatímco ekosystémy nesou dlouhodobé důsledky chemického znečištění.

Expozice čistícím prostředkům, zejména při častém nebo pracovním používání, může představovat zdravotní rizika v podobě podráždění kůže a potenciálních reprodukčních či karcinogenních účinků.²⁵⁹ Některé studie, například výzkum expozice endokrinním disruptorům v dospělosti (2017), naznačují, že chemické látky obsažené v běžných čistících prostředcích mohou souviset také s předčasným nástupem menopauzy.²⁶⁰ Endokrinně disruptivní látky (EDC), které narušují hormonální systém organismu tím, že ovlivňují tvorbu a fungování hormonů, proto představují významný předmět zájmu zdravotnických odborníků. Tyto látky jsou často neviditelné a jejich přítomnost není běžně rozpoznávána, přesto mohou představovat významné riziko pro dlouhodobé zdraví.²⁶¹

Výzkum genderových rozdílů ve vnímání symptomů mezi pracovníky a pracovníci úklidu (2021) opakovaně ukazuje, že ženy vnímají různá rizika, včetně rizik spojených s chemickými látkami, jako závažnější než muži. Stejná studie potvrzuje, že ženy uvádějí větší obavy z expozice chemickým látkám. Tato zvýšená míra vnímaného rizika se však nemusí vždy promítat do skutečného chování. Přestože pracovníce v úklidu častěji než muži uvádějí akutní symptomy, jako jsou podráždění nebo jiné obtíže, je výrazně méně pravděpodobné, že tyto symptomy nahlásí svým nadřízeným.²⁶²

Rozdíl mezi vnímáním rizika a jeho nahlášením ovlivňuje několik faktorů. Patří mezi ně například podpora ze strany nadřízených, která podle výzkumu zmírňovala výskyt symptomů u žen, nikoli však jejich ochotu tyto symptomy hlásit, a také další vzájemně se překrývající faktory, jako je etnický původ nebo úroveň vzdělání. Například pracující s nižším vzděláním uváděli zdravotní obtíže méně často. Tyto skutečnosti naznačují, že dynamika na pracovišti, obavy z negativních důsledků nebo kulturní faktory mohou vytvářet bariéry pro hlášení zdravotních problémů ze strany žen. V důsledku toho může docházet k podhodnocování skutečné zdravotní zátěže žen v rámci systému monitorování pracovního zdraví.²⁶³

Konvenční vs. ekologické: jsou preference genderované?

Rostoucí obavy o zdraví a životní prostředí podporují poptávku po „zelených“ čistících prostředcích, které obsahují rostlinné, biologicky rozložitelné složky a používají udržitelnější

²⁵⁸ Wildlife and the Environment: Endocrine disruptors. CHEMTrust [online]. Dostupné na:

<https://chemtrust.org/edcs-wildlife/>

²⁵⁹ Halios, C. H., Landeg-Cox, C., Lowther, S., Middleton, A., Marczylo, T., Dimitroulopoulou, S. 2022. "Chemicals in European residences – Part I: A review of emissions, concentrations and health effects of volatile organic compounds (VOCs)." *Science of the Total Environment* 839:156201. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.156201>

²⁶⁰ Rattan, S., Zhou, C., Chiang, C., Mahalingam, S., Brehm, E., & Flaws, J. A. 2017. "Exposure to endocrine disruptors during adulthood: consequences for female fertility". *Journal of Endocrinology*, 233(3), R109-R129. <https://doi.org/10.1530/JOE-17-0023>.

²⁶¹ Endocrine Disruptors. National Institute of Environment Health Sciences [online]. Dostupné na:

<https://www.niehs.nih.gov/health/topics/agents/endocrine>

²⁶² Lee, S.-J., Kyung, M., Leung, C., Hong, O. 2021. "Gender differences in experience and reporting of acute symptoms among cleaning staff". *American Journal of Industrial Medicine* 64 (6): 528-539. DOI: [10.1002/ajim.23246](https://doi.org/10.1002/ajim.23246)

²⁶³ Tamtéž.

obaly. Tyto produkty se snaží omezit znečištění vody chemickými látkami, jako jsou fosfáty a tenzidy, znečištění ovzduší emisemi těkavých organických látek a také množství plastového odpadu z obalů. Ženy obecně vykazují pozitivnější postoje k ekologicky šetrné spotřebě, což odpovídá zjištěním o přísnějších hygienických normách a vyšším vnímání rizik a může podporovat jejich preference ekologických čisticích prostředků. Široce zaměřené spotřebitelské průzkumy však často neuvádějí preference čisticích prostředků podle pohlaví²⁶⁴, protože v době jejich realizace nebylo shromažďování těchto údajů považováno za nezbytné. Pro všechny spotřebitele zůstávají klíčovými faktory účinnost a cena, přičemž vnímání nižší účinnosti nebo vyšší ceny může být překážkou širšího využívání ekologických produktů.²⁶⁵

Na druhou stranu je třeba zmínit, že zejména u mužů hraje důležitou roli v přijímání ekologických čisticích prostředků představa, že ekologicky šetrné chování je spojováno s ženskostí (tzv. „green-feminine stereotype“). Muži, kteří se často snaží udržovat určitou představu o své maskulinitě, se mohou vyhýbat ekologickému chování nebo produktům, které vnímají jako „ženské“. Výzkum (2026) ukazuje, že ohrožení mužské identity a představy o vlastní maskulinitě snižuje preferenci ekologických produktů, zatímco její posílení tuto preferenci naopak zvyšuje.²⁶⁶ Také používání marketingu a značek založených na tradičně maskulinných motivech může učinit ekologické produkty pro muže atraktivnějšími.²⁶⁷

3.3.6 Textilní průmysl

Globální módní průmysl představuje významný faktor současné ekologické krize. Celosvětově je toto odvětví zodpovědné odhadem za 2–8 % emisí uhlíku,²⁶⁸ přičemž podle projekcí by do roku 2050 mohlo spotřebovat až čtvrtinu globálního uhlíkového rozpočtu,²⁶⁹ zároveň produkuje přibližně 20 % průmyslových odpadních vod.²⁷⁰

Oděvy představují 2–10 % environmentálního dopadu spojeného se spotřebou domácností v EU,²⁷¹ přestože na ně připadá pouze přibližně 4 % výdajů domácností.²⁷² Model rychlé módy (masová výroba, nízké ceny, rychlá obměna kolekcí a méně kvalitní materiály²⁷³) učinil oblečení

²⁶⁴ Onion, R. 2020. The Long History of the Hand-Washing Gender Gap. State [online]. Dostupné na: <https://slate.com/technology/2020/02/women-hand-washing-more-than-men-why-coronavirus.html>

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Zinober, I. 2026. "The Green Gender Gap: Environmental attitudes and pro-environmental vote choice across Europe". Electoral Studies 101, 103062. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2026.103062>

²⁶⁷ Brough, A., Wilkie, J., Isaac, M., Ma, J. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption". Journal of Consumer Research 43(4), ucw044. DOI: [10.1093/jcr/ucw044](https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044)

²⁶⁸ Sadowski, M., Perkins, L., McGarvey, E. Roadmap to Net Zero: Delivering Science-based Targets in the Apparel Sector. World Resources Institute & Apparel Impact Institute [online]. Dostupné na: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/2021-11/roadmap-net-zero-delivering-science-based-targets-apparel-sector.pdf?VersionId=LxrwUSv9dHytM7zybuQgoJ8LUHBZVqM1>

²⁶⁹ Ellen MacArthur Foundation. 2019. Fashion and the circular economy – deep dive. Ellen MacArthur Foundation [online]. Dostupné na: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/fashion-and-the-circular-economy-deep-dive>

²⁷⁰ World Bank Group. 2019. How Much Do Our Wardrobes Cost to the Environment? Work Bank Group [online]. Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/09/23/costo-moda-medio-ambiente#:~:text=Around%2020%20%25%20of%20wastewater%20worldwide.flights%20and%20maritime%20shipping%20combined.>

²⁷¹ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliamentary Research Service [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

²⁷² Eurostat. 2024. Household consumption by purpose. Eurostat: statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_consumption_by_purpose

²⁷³ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliamentary Research Service [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

dostupnějším. Evropané spotřebitelé během několika desetiletí zvýšili své nákupy oblečení o 40 %, čímž vytvořili nepřetržitý cyklus těžby surovin a produkce odpadu. Oblečení jsou stále častěji vnímány jako „téměř jednorázové“ zboží, přičemž značná část oblečení v evropských šatnicích zůstává nejméně rok nevyužita, než je vyřazena.²⁷⁴

Aby byl tento lineární model „vyrobit–spotřebovat–vyhodit“ zachován, nadnárodní korporace přesouvají energeticky a materiálově náročnou výrobu do zemí globálního Jihu, kde využívají nízké náklady na pracovní sílu a méně přísné environmentální regulace.^{275 276} Geografická separace jednotlivých částí módního dodavatelského řetězce zajišťuje, že nejzávažnější materiální důsledky výroby zůstávají lokalizovány v zemích globálního Jihu, daleko od spotřebitelských trhů globálního Severu. Zatímco vysokopříjmové země vytvářejí poptávku, fyzická degradace ekosystémů se koncentruje v regionech výroby, kde módní průmysl představuje významný zdroj znečištění ovzduší, vody a půdy.

Ve snaze zmírnit svůj viditelný dopad na životní prostředí módní značky často propagují iniciativy, které jsou založeny spíše na marketingu a reklamě než na skutečné systémové změně. Tato praxe greenwashingu je velmi rozšířená; výzkum ukazuje, že až 96 % tvrzení velkých maloobchodních prodejců týkajících se udržitelnosti lze označit za zavádějící nebo v praxi neudržitelná.²⁷⁷ Ústřední součástí tohoto narativu je propagace „oběhového hospodářství“, které představuje textilní odpad jako zdroj pro opětovné použití a recyklaci, přestože ve skutečnosti se v současnosti méně než 1 % použitého oblečení recykluje zpět na nové oblečení.²⁷⁸

Spotřebitelské chování a udržitelnost

V Evropě a dalších vysokopříjmových regionech jsou ženy hlavními spotřebitelkami rychlé módy.²⁷⁹ Přestože je tato spotřeba často prezentována jako projev individuální identity, posílení postavení nebo dokonce feministického sebevyjádření,²⁸⁰ paradoxně podporuje průmysl hluboce zakořeněný v poškozování životního prostředí a v neviditelné ženské práci, která stojí za výrobou oblečení.^{281 282}

Zatímco povědomí o udržitelnosti mezi spotřebitelstvem roste, studie z roku 2024 zahrnující 20 zemí ukazuje, že ženy jsou často ochotnější než muži zaplatit za udržitelné produkty vyšší

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Bonelli, F., Caferra, R., & Morone, P. 2024. “In need of a sustainable and just fashion industry: Identifying challenges and opportunities through a systematic literature review in a Global North/Global South perspective”. *Discover Sustainability* 5 (1), 186. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00400-5>

²⁷⁶ Kanter, M. 2023. *Modern Slavery as a Product of Transnational Corporate Supply Chains: An Ecofeminist Evaluation of Systems to Address the Linkage Between Modern Slavery, Climate Change, and Gender Injustice*. [Bachelor of Science in Urban and Public Affairs and University Honors, Portland State University]. <https://doi.org/10.15760/honors.1450>

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Šajn, N. 2019. *Environmental impact of the textile and clothing industry*. European Parliamentary Research Service (EPRS). Members' Research Service, PE 633.143.. [online]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

²⁷⁹ Mensah, J. 2023. The Global South as a Wasteland for Global North's Fast Fashion: Ghana in Focus. *American Journal of Biological and Environmental Statistics*, 9(3), 33–40. DOI: [10.11648/j.ajbes.20230903.12](https://doi.org/10.11648/j.ajbes.20230903.12)

²⁸⁰ Banet-Weiser, S. 2012. *Authentic™ the Politics of Ambivalence in a Brand Culture*. *Journal of Consumer Culture* 14(1): 129-135. <https://doi.org/10.1177/1469540513511020>

²⁸¹ Bick, R., Halsey, E., Ekenga, C. C. 2018. *The global environmental injustice of fast fashion*. *Environmental Health*, 17(1), 92. DOI: [10.1186/s12940-018-0433-7](https://doi.org/10.1186/s12940-018-0433-7)

²⁸² Crewe, L. 2017. *The Geographies of Fashion: Consumption, Space, and Value*. Bloomsbury Publishing.

cenu.²⁸³ Zároveň však čelí protichůdným tlakům spojeným s módními trendy a cenovou dostupností, což komplikuje jejich schopnost činit dlouhodobě konzistentní udržitelná rozhodnutí. Tyto tlaky jsou důležitým faktorem vysvětlujícím, proč dobré úmysly často narážejí na strukturální překážky.²⁸⁴

Udržitelnost je navíc často vnímána jako „ženské téma“. Toto pojetí nejen ovlivňuje spotřebitelské vzorce žen, ale zároveň posiluje genderová očekávání a společenské normy týkající se toho, co by ženy měly či neměly dělat. Je důležité, že tento „green-feminine stereotype“ neboli stereotyp spojující ekologičnost s ženskostí neovlivňuje pouze ženy: zároveň odrazuje muže od používání udržitelných produktů, protože udržitelnost je kulturně často vnímána jako neslučitelná s maskulinitou.²⁸⁵ Řešení ekologických a sociálních problémů rychlé módy proto vyžaduje kritické zkoumání toho, jak jsou výrobní systémy a spotřebitelské praktiky propojeny s těmito genderovými narativy. Tyto narativy nejen podporují nadměrnou spotřebu, ale také posilují stereotypy a omezují možnosti volby všech spotřebitelů a spotřebitelek v zemích globálního Severu. Má-li dojít ke skutečné změně, je nutné zaměřit se nejen na technické aspekty výroby oděvů, ale také kriticky zkoumat, jak o módě mluvíme, jakým způsobem je marketingově prezentována a jak vytváříme společenská očekávání spojená s módou.

„Made in China“ při každodenním nakupování: Temu versus regulovaný maloobchod

Zatímco globální maloobchodní řetězce nabízejí evropskému spotřebitelstvu cenově dostupné a často velmi levné výrobky s označením „Made in China“, zásadní rozdíl spočívá v míře dohledu a odpovědnosti spojené s různými distribučními kanály. Výrobky prodávané prostřednictvím běžných maloobchodních prodejců (jako DM, Lidl nebo H&M) podléhají bezpečnostním a regulačním standardům EU, včetně omezení používání chemických látek podle nařízení REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals – v překladu registrace, hodnocení, povolování a omezování chemických látek), bezpečnostních norem EU a právních předpisů na ochranu spotřebitele.²⁸⁶

Jak ukázal nedávný test nepromokavých bund provedený dánskou spotřebitelskou organizací Forbrugerrådet Tænk, bundy z online tržišť, jako jsou Temu, Shein a Amazon, obsahovaly PFAS (per- a polyfluorované alkylové látky), včetně látek zakázaných podle právních předpisů EU, zatímco většina bund prodávaných v maloobchodech působících v EU splňovala současné regulační požadavky. PFAS představují skupinu chemických látek ceněných pro své vodoodpudivé a olejooodpudivé vlastnosti, které se běžně používají v outdoorovém oblečení. V přírodě jsou však mimořádně perzistentní a hromadí se v půdě, vodě i v tělech živočichů a lidí. Studie dánské organizace Forbrugerrådet Tænk (2025) ukázala, že PFAS mohou narušovat hormonální systém, zvyšovat hladinu cholesterolu, oslabovat imunitní systém a mohou zvyšovat

²⁸³ Goedertier, F., Weijters, B., Van den Bergh, J. 2024. Are consumers equally willing to pay more for brands that aim for sustainability, positive societal contribution, and inclusivity as for brands that are perceived as exclusive? Generational, gender, and country differences. *Sustainability*, 16(9), 3879. <https://doi.org/10.3390/su16093879>

²⁸⁴ Lopes Vassalo, A., Marques, C. G., Simões, J. T., Fernandes, M. M., Domingos, S. 2024. Sustainability in the fashion industry in relation to consumption in the digital age. *Sustainability*, 16(13), 5303. <https://doi.org/10.3390/su16135303>

²⁸⁵ Brough, A., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., Gal, D. 2016. Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research* 43(4): 567–582. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

²⁸⁶ Forbrugerrådet Tænk. 2025. Almost guaranteed to contain PFAS in jackets from Amazon, Shein, and Temu (orig.: Næsten garanti for PFAS i jakker fra Amazon, Shein og Temu. Forbrugerrådet Tænk [online]. Dostupné na: <https://taenk.dk/test/kemitest-jakker/pfas-i-jakker> (přeloženo s pomocí online překladače).

riziko některých typů rakoviny. Vzhledem k těmto rizikům se v současnosti připravují celoevropská omezení jejich používání a v některých případech již platí úplný zákaz, jako je tomu v Dánsku.²⁸⁷

Rozdíl není pouze právní, ale také materiální: u výrobků, které vstupují na trh prostřednictvím regulovaných maloobchodních kanálů, je mnohem pravděpodobnější, že splňují environmentální a zdravotní standardy. Online tržiště, jako jsou Temu, Wish, Shein nebo některé části AliExpressu, umožňují přímý nákup od anonymních výrobců a často mohou tyto ochranné mechanismy zcela obcházet.²⁸⁸ Spotřebitelstvo tak podporuje dodavatelské řetězce charakterizované nízkými pracovními standardy, genderově podmíněným vykořisťováním a poškozováním životního prostředí, často v neformálních ekonomikách, kde ženy tvoří většinu pracovní síly. To zdůrazňuje význam regulace a jejího vymáhání ze strany EU: zatímco globální dodavatelské řetězce zůstávají genderově podmíněné a vykořisťující, účinnější dohled EU rozhoduje o tom, zda se škodlivé látky, jako jsou PFAS, dostanou k evropskému spotřebitelstvu a do evropských ekosystémů.

Ani regulované dodavatelské řetězce však často dostatečně neřeší strukturální genderové nerovnosti, jako jsou nerovné odměňování, nedostatečné zastoupení žen ve vedoucích pozicích nebo nedostatečná ochrana před obtěžováním, přestože splňují požadavky týkající se chemických látek a bezpečnosti. Zlepšení požární bezpečnosti a ventilace v dodavatelských továrnách bylo široce zdokumentováno, zejména v důsledku mezinárodního tlaku, avšak řada šetření^{289 290} ukazuje, že zásadní genderově podmíněné problémy, jako jsou slovní násilí, diskriminace na základě těhotenství a sexuální obtěžování, sociální audity často nezachytí.²⁹¹ Tyto skutečnosti ukazují, že sociální a environmentální udržitelnost jsou v módním průmyslu úzce propojeny, protože nerovnosti přispívají k tomu, že fast fashion zůstává levnou a ziskovou a podporuje vysokou a stále rostoucí úroveň produkce odpadu.

Problematika odpadu spojeného s rychlou módou, jako jsou skládky, trh se second-handovým oblečením a nedostatky v recyklaci, je podrobněji rozebrána v kapitole [Rychlá móda: Recyklace, odpad a genderové souvislosti](#).

Globální přerozdělování módního odpadu a škod

Textilní průmysl často využívá koncept opětovného použití jako záminku pro „ekologický imperialismus“²⁹² a vyváží obrovské množství použitého oblečení z globálního Severu do

²⁸⁷ Forbrugerrådet Tænk. 2025. Almost guaranteed to contain PFAS in jackets from Amazon, Shein, and Temu (orig.: Næsten garanti for PFAS i jakker fra Amazon, Shein og Temu. Forbrugerrådet Tænk [online]. Dostupné na: <https://taenk.dk/test/kemitest-jakker/pfas-i-jakker> (přeloženo s pomocí online překladače).

²⁸⁸ Tamtéž.

²⁸⁹ Human Rights Watch. 2019. *Combating sexual harassment in the garment industry*. Human Rights Watch [online]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2019/02/12/combating-sexual-harassment-garment-industry>

²⁹⁰ Asia Floor Wage Alliance. 2022. *Fact-finding report into labour violations at Shahi factory, Kuppam, Andhra Pradesh, India*. Asia Floor Wage [online]. Dostupné na: <https://asia.floorwage.org/fact-finding-report-into-labour-violations-at-shahi-factory-kuppam-andhra-pradesh-india/#GBVH>

²⁹¹ Human Rights Watch. 2019. *Combating sexual harassment in the garment industry*. Human Rights Watch [online]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/news/2019/02/12/combating-sexual-harassment-garment-industry>

²⁹² Pojem „ekologický imperialismus“ popisuje dynamiku, v níž mocné státy globálního Severu přesouvají své ekologické zátěže do jiných zemí nebo uplatňují kontrolu nad přírodními zdroji a ekologickou politikou globálního Jihu. Tento proces je charakteristickým rysem globální kapitalistické ekonomiky, která považuje přírodu na Jihu za „levnou“ a tamní komunity za „postradatelné“. Tento pojem se často používá jako synonymum pro „ekokolonialismus“ nebo „ekologický kolonialismus“.

globálního Jihu.²⁹³ Tento proces často funguje jako forma „přesouvání znečištění“, protože téměř 50 % tohoto exportovaného oblečení nemá tržní hodnotu a končí přímo na skládkách, v oceánech nebo ve spalovnách v přijímajících zemích, jako je Keňa.²⁹⁴ Dobrovolné programy sběru použitého oblečení v prodejnách, například ty, které nabízejí odměny za odevzdané oděvy, často slouží jako nástroj „řízení image“. Tyto programy umožňují korporacím budovat pověst environmentálně odpovědných společností a zároveň podporují kulturu „jednorázovosti“, která nadále podporuje nadprodukcí. Tím, že průmysl prezentuje odpad jako snadno recyklovatelný vedlejší produkt, účinně zakrývá „pomalé násilí“ (v originále slow violence) – postupné a často neviditelné poškozování životního prostředí, které v průběhu času způsobuje nevratné škody – spojené s jeho výrobním modelem a zajišťuje, že skutečné materiální náklady zůstávají externalizované a mimo dohled.²⁹⁵ ²⁹⁶ Tento proces často systematicky dopadá na chudé prostřednictvím ekonomické a ekologické bezcennosti; v takových případech jej někteří odborníci označují jako „poorcide“, tedy systematické poškozování či ničení životních podmínek chudých.²⁹⁷

Vznik „obětovaných zón“ – tedy území bohatých na zdroje, obývaných marginalizovanými komunitami, které jsou v zájmu ekonomického zisku považovány za postradatelné – ukazuje, jak logika zisku účelově přehlíží lidská práva a environmentální stabilitu. Navzdory firemním iniciativám podporujícím „udržitelné“ zemědělství řada značek ignoruje sociální vykořisťování zakotvené v jejich dodavatelských řetězcích a spoléhá na levnou pracovní sílu, zejména na její odsouvání do pozadí, aby bylo možné pokračovat v akumulaci kapitálu.²⁹⁸

Globalizovaný módní průmysl funguje na ekonomicky orientovaném modelu rozvoje, který podporuje „závod ke dnu“ (race to the bottom), kdy firmy přesouvají výrobu do regionů s méně přísnými environmentálními a pracovními předpisy, aby maximalizovaly zisky na úkor lidského zdraví.²⁹⁹ ³⁰⁰ Odhaduje se, že pouze spotřeba v rámci EU je každoročně příčinou přibližně 375 smrtelných a 21 000 nesmrtelných pracovních úrazů v mezinárodních textilních dodavatelských řetězcích, a to výhradně v souvislosti s dovozem oděvů a textilních výrobků z asijských zemí.³⁰¹ Kromě toho lze více než 13 % nucené práce ve světovém bavlnářském průmyslu přičíst konečné poptávce po oděvech a textilu v EU a Spojených státech.³⁰² Tyto dopady jsou zastřeny vysoce fragmentovanými a víceúrovňovými dodavatelskými řetězci, kterým chybí

²⁹³ Bonelli, F., Caferri, R., & Morone, P. 2024. “In need of a sustainable and just fashion industry: Identifying challenges and opportunities through a systematic literature review in a Global North/Global South perspective”. *Discover Sustainability* 5 (1), 186. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00400-5>

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Loscialpo, F. (2023). Ethno-racial capitalism in contemporary fashion. In A.-M. Almila & S. Delice, *Fashion's Transnational Inequalities* (1st edn, pp. 29–46). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003219675-2>

²⁹⁹ Kanupriya. (2024). Linkages among trade, gender and environment: A review in the context of India's textile sector. *DECISION*, 51(3), 397–409. <https://doi.org/10.1007/s40622-024-00397-w>

³⁰⁰ Kanter, M. (2023). *Modern Slavery as a Product of Transnational Corporate Supply Chains: An Ecofeminist Evaluation of Systems to Address the Linkage Between Modern Slavery, Climate Change, and Gender Injustice* [Bachelor of Science in Urban and Public Affairs and University Honors, Portland State University]. <https://doi.org/10.15760/honors.1450>

³⁰¹ Malik, A., Lafortune, G., Carter, S., Li, M., Lenzen, M., & Kroll, C. 2021. “International spillover effects in the EU's textile supply chains: A global SDG assessment”. *Journal of Environmental Management*, 295, 113037. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.113037>

³⁰² García-Alaminos, Á., Monsalve, F., & Zafrilla, J. 2024. “Disentangling social impacts in global value chains through structural path analysis: Investigating forced labor in the cotton industry”. *Journal of Industrial Ecology* 28 (2): 303–319. <https://doi.org/10.1111/jiec.13359>

transparentnost a sledovatelnost, což komplikuje vyvozování odpovědnosti za dodržování lidských práv a environmentálního řízení.³⁰³ Evropa jako jeden z významných dovozců a spotřebitelů představuje klíčového aktéra při udržování tohoto systému, v němž jsou lidé ze zemí mimo Evropu vykořisťováni, jak je popsáno níže.

Spoluúčast státu

Je také důležité si uvědomit, že při udržování systémů vykořisťování nehrají rozhodující roli pouze firmy, ale také samotné státy, ať už tím, že zneužívání přehlíží, nebo je dokonce aktivně umožňují. Mnohé environmentálně destruktivní praktiky – například plošné kácení lesů pro potřeby textilní výroby nebo vypouštění nečištěných odpadních vod v oblastech se slabým dohledem – přetrvávají právě proto, že je státní regulační rámce umožňují nebo tolerují. Právně posvěcené postupy tak mohou způsobovat závažné sociální i environmentální škody.³⁰⁴

Výrazným příkladem státem podporovaného systému rasově podmíněného vykořisťování je bavlnářský sektor v čínské Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang (XUAR). Ujgurští pracovníci a příslušníci dalších etnických menšin jsou zde vystavováni přísně kontrolovaným a donucovacím pracovním programům, které kombinují dohled, řízení připomínající polovojenský režim a omezení pohybu. Identita pracovníků je podrobně monitorována a jejich doklady jsou často zabavovány, což omezuje jejich možnost organizovat se nebo hájit svá práva. Továrny v Sin-ťiangy a navazující dodavatelské řetězce byly popsány jako „mezni prostory mezi pracovními tábory a soukromým průmyslem“, v nichž jsou příslušníci etnických menšin systematicky přetvářeni v poslušnou a produktivní pracovní sílu za podmínek dehumanizace, přeplněnosti a nedostatku základních životních potřeb.³⁰⁵

Ženy v těchto systémech čelí dvojímu tlaku, tedy nejen rasově, ale také genderově podmíněné hierarchii. Jedním z jejích projevů je reprodukční násilí, které se projevuje systematickou státní kontrolou těl a reprodukčních funkcí ujgurských žen. Tato kontrola sleduje dva propojené cíle: kulturní asimilaci a upevnění patriarchálního řádu. Násilí zahrnuje řadu invazivních lékařských zákroků, sexuální násilí a biopolitické strategie zaměřené na snižování počtu ujgurského obyvatelstva a narušování jeho sociální struktury. Svědectví přeživších poskytují otřesné informace o tom, jak se reprodukční funkce žen staly součástí procesu „převýchovy“. Svědectví přeživších, a dokonce i bývalých dozorců, například popisují systém organizovaného znásilňování a mučení v ženských převýchovných táborech. Přeživší hovoří o ponižování a záměrném vyvolávání studu za jejich těla a náboženskou identitu; sexuální útoky přitom měly sloužit jako jeden z hlavních nástrojů systematické dehumanizace.³⁰⁶

V historickém i v současném kontextu Sin-ťiangy bylo omezování kontroly žen nad vlastními reprodukčními funkcemi využíváno jako nástroj upevňování patriarchálního řádu a usnadňování vykořisťování ženské práce. Odebráním reprodukční autonomie ženám může stát účinněji disciplinovat jejich těla a využívat je k „hromadění ujgurské pracovní síly“. Reprodukční násilí a nucená práce se přitom často odehrávají v rámci stejné sítě utajených zadržovacích zařízení. Přeživší vypovídali o nucené práci kombinované s invazivními lékařskými zákroky, například

³⁰³ García-Alaminos, Á., Monsalve, F., & Zafrilla, J. 2024. “Disentangling social impacts in global value chains through structural path analysis: Investigating forced labor in the cotton industry”. *Journal of Industrial Ecology* 28 (2): 303–319. <https://doi.org/10.1111/jiec.13359>

³⁰⁴ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž.

nucenou sterilizací nebo podáváním neidentifikovaných tablet potlačujících menstruační cyklus.³⁰⁷

Takzvaný státní program „zmírňování chudoby“ funguje jako eufemistické označení systému převýchovy. V jeho rámci jsou ženy často převáženy přímo ze zadržovacích zařízení do továren, kde pracují v rámci státem podporovaných programů přesunu pracovní síly. Dostupné důkazy naznačují, že průmysl je závislý na snadno nahraditelné, rasově a genderově podmíněné pracovní síle. V Sin-ťiangu se disciplinace ženského těla – prostřednictvím kontroly reprodukce i prostřednictvím nucených „modernizačních“ opatření, například zákazů zahalování hlavy – stává nástrojem přeměny příslušnictva etnických menšin v produktivní, avšak poslušnou pracovní sílu.³⁰⁸

Propojení environmentálních a sociálních škod

Odborná literatura ukazuje, že environmentální a sociální škody v textilním průmyslu se navzájem posilují. Textilní průmysl, který má výrazně negativní dopad na životní prostředí, se často opírá o neregulované pracovní podmínky, přičemž důsledky průmyslových havárií a environmentálního poškození nejvíce dopadají na chudé ženy. Zanedbávání, které tato rizika umožňuje, se výrazně projevilo například při zhroutení budovy Rana Plaza v Bangladéši v roce 2013 nebo během vln pandemie COVID-19, které v letech 2020–2021 těžce zasáhly pracovnice v oděvním průmyslu.³⁰⁹ Ženy zároveň tvoří přibližně 80 % pracovní síly v textilním průmyslu a představují základ levné ženské pracovní síly, na níž jsou globální dodavatelské řetězce závislé, přesto však čelí systematické ekonomické marginalizaci.³¹⁰ Ve Spojeném království se například průmysl rychlé módy spoléhá na ženy jiné než bílé pleti pracující ve městech, jako je Leicester, které mohou dostávat mzdu pouhé 3 libry za hodinu – tedy výrazně méně, než stanovuje celostátní minimální mzda – a pracují v podmínkách připomínajících moderní otroctví.³¹¹

Textilní sektor může zároveň destabilizovat životy mužů s nízkými příjmy. V regionech, kde oděvní továrny znečišťují místní ekosystémy, čelí chudí muži, například zemědělci a rybáři, extrémní ekonomické nejistotě, protože přicházejí o hlavní zdroje obživy. Mnozí jsou následně nuceni vstupovat do řad „přebytečné“ příležitostné pracovní síly, která ve městech čeká na krátkodobé a nárazové práce, často bez sociálních či ekonomických práv. Když mladí muži v důsledku degradace životního prostředí nebo zadlužení přijdou o možnost uživit se zemědělstvím, stávají se zranitelnějšími vůči náboru do kriminálních organizací nebo sítí převaděčů a obchodníků s lidmi, které jim mohou nabízet falešný pocit společenského postavení, uznání a hrdosti.³¹²

Řetězec vykořisťování v odvětvích, jako je pěstování bavlny, má také významné psychologické a sociální dopady na muže, kteří jsou v patriarchálních strukturách často vnímáni jako hlavní

³⁰⁷ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Bharti, S. 2025. Women in Textile Manufacturing: Workforce Participation and Economic Empowerment. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology* 5 (9): 126–134. <https://doi.org/10.48175/IJARSC-28220>

³¹¹ Kelly, A. 2020. 'National shame': MP sounds alarm over UK fast fashion factories. *The Guardian* [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/global-development/2020/jan/23/national-shame-mp-sounds-alarm-over-u-k-fast-fashion-factories>

³¹² Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

živitelé rodiny. V západoafrickém bavlnářském sektoru, kde muži představují hlavní pracovní sílu, se zemědělci často dostávají do spirály zadlužení v důsledku vysokých nákladů na pesticidy a hnojiva. To může vést k silnému společenskému stigmatu a dokonce ke ztrátě rodinného majetku, například dobytka.³¹³ Genderově odlišné reakce na environmentální krizi se projevují také ve vysoké míře sebevražd mezi zemědělci, kteří čelí suchu a neúrodě. Mužům může chybět sociální podpora, dovednosti nebo společenské povzbuzení k tomu, aby o své psychické zátěži mluvili nebo vyhledali pomoc.³¹⁴

Propojení různých sociálních nerovností s environmentálními problémy ukazuje, že udržitelnost není možná bez sociální spravedlnosti. Dosažení globálně spravedlivého průmyslu proto vyžaduje zásadní odklon od současného modelu spotřeby směrem k systému, který staví do centra péči o komunity, důstojnost pracovníků a pracovníc a ochranu jejich práv.

3.3.7 Zahradničení a používání pesticidů

Zahradničení není jen volnočasovou aktivitou, ale hraje důležitou roli v ochraně životního prostředí a podpoře zdraví ekosystémů. Pečlivým pěstováním a péčí o půdu, rostliny a zahradní ekosystémy mohou lidé přispívat k čistšímu ovzduší, zdravější půdě a zachování kvality vody. Zároveň způsob, jakým je nakládáno s pesticidy a dalšími chemickými látkami, přímo ovlivňuje nejen bezpečnost zahrad, ale také místní biodiverzitu a lidské zdraví. Porozumění tomu, jak různí lidé přistupují k zahradničení a používání pesticidů, proto poskytuje cenný vhled do toho, jak mohou každodenní činnosti přispívat k odpovědnému přístupu k životnímu prostředí a pomáhat zachovávat přirozené přínosy, které zahrady poskytují.

Druhová rozmanitost zahrad může do značné míry záviset na tom, kdo o ně pečuje. Dosavadní výzkumy ukazují, že ženy přispívají ke zvyšování biodiverzity^{315 316 317 318} a obohacují zeleninové zahrady o květinové³¹⁹, planě rostoucí a polodivoké druhy³²⁰.

V regionech, jako jsou například Západní Italské Alpy, však výsledky výzkumu ukazují, že smíšené dvojice zahrádkářů (tvořené ženami a muži) vykazují větší rozmanitost způsobů péče o

³¹³ Luna, J. K. 2019. "The chain of exploitation: Intersectional inequalities, capital accumulation, and resistance in Burkina Faso's cotton sector". *The Journal of Peasant Studies* 46 (7): 1413–1434. <https://doi.org/10.1080/03066150.2018.1499623>

³¹⁴ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³¹⁵ Philpott, S., Egerer, M., Bichier, P., Cohen, H. 2020. Gardener demographics, experience, and motivations drive differences in plant species richness and composition in urban gardens. *Ecology and society*, 25(4): 8. DOI: [10.5751/ES-11666-250408](https://doi.org/10.5751/ES-11666-250408)

³¹⁶ Gbedomon, R., Fandohan, A., Salako, V., Idohou, A., Kakaï, R., & Assogbadjo, A. 2015. Factors affecting home gardens ownership, diversity and structure: a case study from Benin. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 11, 56. <https://doi.org/10.1186/s13002-015-0041-3>.

³¹⁷ Vazzana, C., V. Moschini, G. Lazzerini, and P. Migliorini. 2010. "L'agricoltura Biologica Delle Donne E La Biodiversità in Toscana." In *Atti Del VI Convegno dell'Associazione Donne&Scienza*, 22–27. Torino: Associazione Donne & Scienza.

³¹⁸ Calvet-Mir, L., Calvet-Mir, M., Vaqué-Núñez, L., Reyes-García, V. 2011. "Landraces in Situ Conservation: A Case Study in High-Mountain Home Gardens in Vall Fosca, Catalan Pyrenees, Iberian Peninsula." *Economic Botany* 65(2): 146–157. DOI: [10.1007/s12231-011-9156-1](https://doi.org/10.1007/s12231-011-9156-1)

³¹⁹ Reyes-García, V., Vila, S., Aceituno-Mata, L., Calvet-Mir, L., Garnatje, T., Jesch, A., Lastra, J., Parada, M., Rigat, M., Vallès, J., Pardo-De-Santayana, M. 2010. Gendered Homegardens: A Study in Three Mountain Areas of the Iberian Peninsula. *Economic Botany*, 64, 235–247. <https://doi.org/10.1007/s12231-010-9124-1>.

³²⁰ Vogl-Lukasser, B., Vogl, C. R., Güttler, M., & Heckler, S. 2010. Plant Species with Spontaneous Reproduction in Homegardens in Eastern Tyrol (Austria): Perception and management by women farmers. *Ethnobotany Research and Applications* 8: 001–015. Available from <https://ethnobotanyjournal.org/index.php/era/article/view/306>

zahradu a vyšší počet identifikovaných taxonů než kolik vykazují zahrádkáři či zahradnice působící odděleně.³²¹

Pokud o zahrady pečují výhradně muži, více než polovina taxonů připadá na kategorii zahradnických a pěstovaných druhů. Naopak v zahradách, o které pečují výhradně ženy, převažují kvetoucí, planě rostoucí a polodivoké druhy, které tvoří významnou část celkového počtu taxonů.³²²

Genderové rozdíly v péči o zahradu se projevují také v přístupu žen a mužů k používání pesticidů v domácnostech. Slovenská studie³²³ zaměřená na genderové rozdíly v používání pesticidů v domácnostech, konkrétně na jejich nákup, manipulaci, aplikaci a skladování, zjistila, že ženy obecně přistupují k pesticidům zodpovědněji než muži, zejména pokud jde o uvážlivější rozhodování při jejich nákupu. Rozdíly mezi ženami a muži byly patrné i v dalších oblastech, například při aplikaci a skladování pesticidů, zde však byly méně výrazné.³²⁴

Studie však odhalila také zajímavou souvislost: lidé, kteří pesticidy používají častěji, mají tendenci chovat se méně zodpovědně, a to bez ohledu na své pohlaví nebo místo bydliště. To naznačuje, že odpovědný přístup k používání pesticidů souvisí více s postoji a četností jejich používání než se samotným genderem.³²⁵

Co si odnést z této kapitoly:

- Zatímco ženy v zemích globálního Jihu často nesou fyzickou zátěž spojenou se získáváním vody, v industrializovaných regionech, jako je Evropa, se ženy zaměřují spíše na efektivní využívání vody v domácnosti. Zároveň však zůstávají nedostatečně zastoupeny v technických a rozhodovacích pozicích, například v oblasti zemědělského zavlažování nebo hydrologického plánování, kde by bylo možné dosáhnout největších úspor vody.
- Stravovací návyky jsou úzce propojeny s genderovou identitou. Například konzumace masa je kulturně spojována s maskulinitou, což může představovat překážku pro muže při přechodu k rostlinné stravě. Přestože ženy často působí jako hlavní „strážkyně“ výživy v domácnosti a hrají významnou roli při omezování potravinového odpadu, tato role často vede k časové chudobě a představuje neuznávanou zátěž neplacené práce.
- Přestože způsoby cestování žen bývají často udržitelnější, například díky většímu využívání veřejné dopravy, chůze a tzv. řetězení cest („trip-chaining“) spojeného s péčí o druhé a vyřizováním každodenních povinností, ženy zároveň čelí významným nevýhodám, včetně obav o bezpečnost, vyššího rizika obtěžování a nedostatečné podpory ze strany dopravní infrastruktury.
- Větší závislost mužů na individuální automobilové dopravě není pouze otázkou

³²¹ Mattalia, G., Calvo, A., & Migliorini, P. 2018. Alpine home gardens in the Western Italian Alps: the role of gender on the local agro-biodiversity and its management. *Biodiversity* 19(3-4): 179-187. <https://doi.org/10.1080/14888386.2018.1504692>

³²² Tamtéž.

³²³ Peterková, V., & Ilko, I. 2024. Household pesticide use: Attitudes, behaviors, and health risks. *Journal of Agricultural, Environmental and Food Sciences*, 8(4), 846–854. <https://doi.org/10.31015/jaefs.2024.4.13>

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Tamtéž.

pohodlí, ale je kulturně spojena s představami nezávislosti, statusu a autority. Tato „automobilová kultura“ často podporuje politický odpor vůči zeleným opatřením, která jsou vnímána jako ohrožení svobody spojované s maskulinitou.

- Ženy věnují neplacené domácí práci 2,5 až 3krát více času než muži. Tento rozdíl vede v EU k tzv. „penalizaci za neplacenou péči“ ve výši nejméně 242 miliard eur ročně. Součástí této práce je také tzv. „třetí směna“, tedy péče o environmentální dopady domácnosti, například omezování odpadu a snižování chemického znečištění.
- Země s vysokými příjmy často využívají „znovupoužití“ jako záminku pro vývoz téměř 1,7 milionu tun použitého textilu ročně do zemí globálního Jihu. Přibližně 50 % tohoto oblečení přitom nemá na místních trzích žádnou hodnotu a končí na skládkách nebo v oceánech.

3.4 Zdraví, těla a environmentální nerovnosti

3.4.1 Neviditelné znečišťující látky: každodenní vystavování se chemikáliím a plastům

Plasty, které byly kdysi oceňovány především pro svou všestrannost a široké možnosti využití, se dnes staly jednou z největších environmentálních a zdravotních výzev. V EU vzniká každoročně přibližně 42,5 milionu tun plastového odpadu.³²⁶

Recyklace je často představována jako řešení tohoto problému (v současnosti se však v EU recykluje pouze přibližně 20 % tohoto odpadu³²⁷). Přestože má recyklace plastů určité ekonomické výhody, mechanická recyklace s sebou přináší také environmentální a zdravotní rizika, zejména v souvislosti s uvolňováním mikroplastů.³²⁸ Mikroplasty, tedy plastové částice menší než 5 mm, se staly všudypřítomnou znečišťující látkou v životním prostředí a stále častěji jsou nacházeny také v lidských tkáních, kam se dostávají požitím, vdechnutím nebo přes kůži.

Přestože je expozice mikroplastům rozšířená, její zdravotní dopady nejsou u všech skupin obyvatelstva stejné. Dostupné poznatky naznačují, že účinky mikroplastů se liší v závislosti na pohlaví, věku a socioekonomickém postavení. To odhaluje významné otázky environmentální spravedlnosti a ochrany veřejného zdraví. Genderově specifické zdravotní dopady jsou patrné zejména v oblasti reprodukčního zdraví. U žen byly mikroplasty nalezeny ve folikulární tekutině ve vaječnících a v placentární tkáni, přičemž studie naznačují, že expozice může narušovat

³²⁶ Joint Research Centre. 2025. Can the plastics sector become more sustainable? European Commission [online]. Dostupné na:

https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/can-plastics-sector-become-more-sustainable-2025-08-11_en?prefLang=cs

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Nafiu, S.A., Azeez, M.O., AlAqad, K.M., Olarewaju, T.A., Yerima, E.A., Tanimu, A. 2025. "Waste plastic management: Recycling and the environmental health nexus". *Cleaner Materials* 15, 100291.

<https://doi.org/10.1016/j.clema.2024.100291>

funkci vaječníků, plodnost a vývoj plodu.³²⁹ U mužů byly mikroplasty a s nimi spojené chemické látky narušující hormonální systém zjištěny ve spermatu a tkáni varlat, kde souvisejí se sníženou kvalitou spermií a hormonální nerovnováhou.³³⁰ Tyto dopady na reprodukční zdraví poukazují na potenciál mikroplastů narušovat endokrinní systém. Týká se to obou pohlaví, avšak prostřednictvím odlišných fyziologických mechanismů.

Věk rovněž hraje zásadní roli v míře zranitelnosti vůči expozici mikroplastům. Plody a kojenci představují obzvláště ohrožené skupiny. Mikroplasty byly nalezeny v placentě, mateřském mléce a dokonce i v první stolici kojenců, což vyvolává obavy z narušení vývoje během kritických raných fází života. Rozsáhlá studie soustředící se na mikroplasty v močích a na zdraví kojenců z roku 2024, která zahrnovala tři miliony porodů, spojila expozici mikroplastům v děloze s nižší porodní hmotností. Děti mohou být vůči mikroplastům také citlivější kvůli vyvíjejícím se orgánům a vyššímu relativnímu příjmu potravy, vody a vzduchu.³³¹

Socioekonomické a etnické rozdíly problematiku škodlivosti mikroplastů dále komplikují. Komunity s nižším socioekonomickým postavením, zejména ty, které žijí v blízkosti zařízení na zpracování odpadu nebo jsou ve velké míře závislé na konzumaci mořských plodů, bývají vystaveny vyšším koncentracím mikroplastů. Kulturní zvyklosti také mohou ovlivňovat vystavení se mikroplastům,^{332 333} například při častém používání plastových obalů nebo ohřívání potravin v plastových nádobách, ačkoli výzkum rozdílů mezi jednotlivými etnickými skupinami je zatím omezený.

Nejlepším řešením by proto bylo jednorázové plasty, například ty používané k balení potravin, vůbec nevyrábět. Takové snahy jsou však zatím velmi omezené. Na druhou stranu lze pozorovat alespoň určitou míru pokroku: průzkum provedený v České republice v roce 2020 ukázal, že zájem o problematiku obalů na potraviny roste s vyšší úrovní vzdělání a se zlepšující se životní úrovní domácností.³³⁴ V návaznosti na toto rostoucí povědomí se objevují také inovativní řešení. Na Slovensku vědci vyvinuli materiál, který může plně konkurovat mnoha konvenčním plastům. Tento materiál je zcela biologicky rozložitelný a kompostovatelný, je vyroben výhradně z polymerů z obnovitelných zdrojů a je navržen tak, aby se na konci svého životního cyklu rozložil na využitelnou biomasu, místo aby vytvářel další odpad. Takové materiály představují slibnou cestu ke snížení hromadění dlouhodobých plastových a chemických reziduí v životním prostředí. Nahrazením konvenčních plastů biologicky rozložitelnými alternativami lze omezit jak viditelné znečištění, tak často neviditelné

³²⁹ Perkins, T. 2025. Antioxidants in fruits and flowers seem to counteract harmful effects of microplastics, study shows. The Guardian [online]. Dostupné na:

<https://www.theguardian.com/environment/2025/feb/24/antioxidants-fruits-flowers-microplastics?utm>

³³⁰ Hu, C.J., Garcia, M., Nihart, A., Liu, R., Yin, L., Adolphi, N., Gallego, D., Kang, H., Campen, M., Yu, X. 2024. Microplastic presence in dog and human testis and its potential association with sperm count and weights of testis and epididymis. *Toxicological Sciences* 200(2): 235-240. <https://doi.org/10.1093/toxsci/kfae060>

³³¹ Du, X., Zhang, S., Zou, E. 2024. Marine Microplastics and Infant Health. *arXivLabs*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.17391>

³³² Stevens, S. et al. 2024. Plastic Food Packaging from Five Countries Contains Endocrine- and Metabolism-Disrupting Chemicals. *Environmental Science & Technology* 58(11). <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.est.3c08250>

³³³ Lindsey, M. 2024. Cross-Cultural Differences in Food Preferences and Consumption Patterns. *Journal of Food Sciences* 5(1): 30-42. DOI: [10.47941/jfs.1841](https://doi.org/10.47941/jfs.1841)

³³⁴ Hanzlová, R. 2020. Food Wasting, Shopping and Consumption Behaviour of Czech Households – Food 2020. Public Opinion Research Centre of the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences [online]. Dostupné na: https://cvym.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5319/f9/OR201118.pdf

chemické kontaminanty, které každodenně používané plasty uvolňují, a současně zachovat funkčnost a pohodlí, které spotřebitelstvo od těchto materiálů očekává.³³⁵

3.4.2 Kvalita vzduchu v uzavřených místnostech, genderované prostory a každodenní znečištění

Znečištění ovzduší zůstává jedním z největších environmentálních zdravotních rizik v Evropě, a to navzdory výraznému pokroku v posledních dvou desetiletích. Mezi lety 2005 a 2022 klesl v EU počet úmrtí spojených s expozicí jemným prachovým částicím (PM_{2,5}) o 45 %. Evropská agentura pro životní prostředí (EEA) uvádí, že v roce 2022 vedla expozice PM_{2,5} nad úroveň doporučenou Světovou zdravotnickou organizací (WHO) (což je 5 µg/m³) přibližně k 239 000 předčasných úmrtí v EU, z toho 3 700 na Slovensku, 6 900 v České republice a 48 600 v Itálii. Tento pokrok však stále zaostává za cílem EU snížit do roku 2030 počet úmrtí souvisejících se znečištěním o 55 %.³³⁶

Přestože je znečištění ovzduší často vnímáno především jako problém venkovního prostředí, venkovní znečišťující látky snadno pronikají do vnitřních prostor prostřednictvím ventilace, otevřených oken a netěsností v budovách. Kvalita venkovního ovzduší tak přímo ovlivňuje vzduch, který dýcháme uvnitř. Vnitřní prostředí má zároveň vlastní zdroje znečištění, zejména spalování pevných paliv pro vytápění domácností, které může výrazně zvyšovat koncentraci škodlivých částic v interiéru.³³⁷

Evropané a Evropanky tráví více než 85–90 % svého času uvnitř.³³⁸ Zatímco znečištění venkovního ovzduší ve městech je často zdůrazňováno kvůli viditelnému smogu a emisím z dopravy, ve vnitřním prostředí mohou být koncentrace některých škodlivých látek dokonce vyšší. Toto opomíjení vnitřního ovzduší může vytvářet mylný dojem, že vzduch uvnitř je ze své podstaty čistší. Ve skutečnosti může být vnitřní vzduch 2- až 5krát více znečištěný než vzduch venkovní.³³⁹

Kvalita vnitřního ovzduší výrazně závisí také na způsobu, jakým jsou budovy postaveny a větrány. V severoevropských zemích jsou domy a kanceláře obvykle dobře izolované, což pomáhá omezovat pronikání venkovních znečišťujících látek, například prachových částic, zároveň však může vést k jejich hromadění, stejně jako k hromadění škodlivých látek vznikajících přímo uvnitř budov. Naproti tomu v jižní Evropě mají budovy obecně horší izolaci a

³³⁵ The natural material of the future ready for today's market. 2021. Nanoilen [online]. Dostupné na: https://www.panara.sk/en/?_gl=1%2Akqbl9s%2A_up%2AMQ.%2A_ga%2AMTk1Njg2MTE4Ny4xNzY1MTk3Njc1%2A_ga_JMF5R24WH9%2AczE3NjUxOTc2NzIkbzEkZzEkdDE3NjUxOTc4NzgkajYwJGwwJGgw

³³⁶ EEA. 2025. Air Pollution. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution>

³³⁷ Wenger, J. et al. 2020. Research 318: Source Apportionment of Particulate Matter in Urban and Rural Residential Areas of Ireland (SAPPHIRE). EPA Research [online]. Dostupné na: <https://www.epa.ie/publications/research/environment--health/research-318-source-apportionment-of-particulate-matter-in-urban-and-rural-residential-areas-of-ireland-sapphire.php>

³³⁸ Simoni, M., Jaakkola, M.S., Carrozzi, L. 2003. Indoor air pollution and respiratory health in the elderly. European Respiratory Journal 21(40): 15-20. <https://doi.org/10.1183/09031936.03.00403603>

³³⁹ EPA. 2025. Indoor Air Quality: What are the trends in indoor air quality and their effects on human health? United States Environmental Protection Agency [online]. Dostupné na: <https://www.epa.gov/report-environment/indoor-air-quality>

více využívají přirozené větrání, takže kvalita vnitřního vzduchu je bezprostředněji ovlivňována koncentracemi venkovních znečišťujících látek, například prachových částic a černého uhlíku.³⁴⁰

Zatímco znečištění venkovního ovzduší ve městech zůstává viditelnou a široce uznávanou hrozbou, neviditelná rizika uvnitř budov mohou být stejně nebezpečná, nebo dokonce nebezpečnější. S tím, jak se budovy stávají energeticky účinnějšími a vzduchotěsnějšími, roste význam správného větrání a sledování kvality vnitřního ovzduší v domácnostech i na pracovištích. Lidé na tyto výzvy reagují různými každodenními způsoby, od pravidelného větrání místností až po používání pokojových rostlin, které mohou fungovat jako přirozené čističky vzduchu.

Pokojové rostliny nepřispívají pouze k zachycování uhlíku: podle dostupných údajů mohou snížit množství CO₂ v interiéru až o 1,7 kg na metr čtvereční listové plochy ročně³⁴¹, ale zároveň odrážejí genderově podmíněné vzorce environmentálního zapojení. Podle údajů Floral Marketing Fund z roku 2021 tvoří ženy 60 % kupujících pokojových rostlin.³⁴²

Vystavování se znečištěnému vnitřnímu ovzduší však není genderově neutrální. Protože ženy stále vykonávají větší podíl neplacené domácí práce a tvoří většinu pracujících v profesích v oblasti vzdělávání, péče a služeb, tráví zpravidla více času uvnitř budov a v uzavřených pracovních prostorech.³⁴³ To zvyšuje jejich expozici chemickým látkám a částicím uvolňovaným z čisticích prostředků, stavebních materiálů nebo spotřebního zboží.³⁴⁴ Kulturní praktiky spojené s estetikou domácnosti a péčí o sebe (například používání vonných svíček nebo osvěžovačů vzduchu) jsou navíc často marketingově zaměřené na ženy, čímž dále posilují genderově podmíněné vzorce expozice.

3.4.2.1 When Gender Shapes the Air We Breathe

Feminizovaná perspektiva vystavování se znečištěnému vzduchu

Vonné svíčky ukazují, jak se domácí estetika a praktiky spojené s péčí mohou stát skrytým zdrojem znečištění i genderově podmíněné odpovědnosti. V mnoha společnostech jsou svíčky spojovány s rituály, péčí o sebe, relaxací a vytvářením příjemné atmosféry domova³⁴⁵ – tedy s oblastmi, které jsou výrazně genderově podmíněné. Marketing tuto souvislost dále posiluje

³⁴⁰ Nezis, I., Biskos, G., Eleftheriadis, K., Fetfatzis, P., Popovicheva, O., Sitnikov, N., Kalantzi, O.-I. 2022. Linking indoor particulate matter and black carbon with sick building syndrome symptoms in a public office building. *Atmospheric Pollution Research* 13(1): 101292. <https://doi.org/10.1016/j.apr.2021.101292>

³⁴¹ Chang, Y.-S. et al. 2025. Indoor plant removal of atmospheric CO₂ — Effects on indoor air quality improvement and carbon sequestration. *Process Safety and Environmental Protection* 200: 107419. DOI: [10.1016/j.psep.2025.107419](https://doi.org/10.1016/j.psep.2025.107419)

³⁴² Knuth, M., Khachatryan, H., Hall, Ch. 2021. Consumer Houseplant Purchasing Report 2021. Floral Marketing Fund [online]. Dostupné na: <https://floralmarketingfund.org/wp-content/uploads/2021/12/Consumer-Houseplant-Purchasing-Final-Report-2021-For-Public-compressed.pdf>

³⁴³ Schweizer, C., Edwards, R.D., Bayer-Oglesby, L. et al. 2007. Indoor time-microenvironment-activity patterns in seven regions of Europe. *Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology* 17(2): 170-181. DOI: [10.1038/sj.jes.7500490](https://doi.org/10.1038/sj.jes.7500490)

³⁴⁴ Svanes, Ø., Bertelsen, R.J., Lygre, S.H.L. et al. 2018. Cleaning at Home and at Work in Relation to Lung Function Decline and Airway Obstruction. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 197(9): 1157-1163. DOI: [10.1164/rccm.201706-1311OC](https://doi.org/10.1164/rccm.201706-1311OC)

³⁴⁵ Andersen, C., Omelekina, Y., Rasmussen, B. B. et al. 2021. Emissions of soot, PAHs, ultrafine particles, NO_x, and other health relevant compounds from stressed burning of candles in indoor air. *Indoor Air*, 31(6), 2033–2048. <https://doi.org/10.1111/ina.12909>

tím, že svíčky prezentuje jako symboly ženskosti, klidu a emoční péče, přičemž cílí především na ženy.

Popularita vonných svíček, zejména těch vyrobených z parafínu, s sebou přináší environmentální i zdravotní dopady. Parafín je vedlejším produktem rafinace ropy, takže každá taková svíčka propojuje domácí pohodlí s těžbou fosilních paliv a emisemi uhlíku. Dokonce i „ekologické alternativy“, například svíčky ze sójového nebo palmového vosku, často závisí na monokulturních plantážích, které přispívají k odlesňování. Hoření svíček navíc uvolňuje těkavé organické látky (VOC), například benzen a formaldehyd, a také jemné prachové částice menší než 2,5 mikrometru (PM_{2,5}). Koncentrace celkových těkavých organických látek a PM_{2,5} mohou výrazně překračovat hodnotu 25 µg/m³, kterou WHO stanovuje jako doporučenou 24hodinovou směrnou hodnotu kvality ovzduší.³⁴⁶

Zdravotní dopady se zde prolínají s genderovými a sociálními nerovnostmi. Jak ukázal rozsáhlý evropský průzkum společnosti ComRes, ženy mají s nákupem svíček výrazně častější zkušenost: svíčky si v minulosti koupily tři čtvrtiny dotázaných žen (74 %). Přibližně polovina lidí na sledovaných evropských trzích navíc používá svíčky alespoň jednou týdně; ženy tak činí častěji než muži (52 % oproti 43 %).³⁴⁷ Ženy jsou proto nepoměrně více vystaveny znečišťujícím látkám ve vnitřním prostředí, zejména v domácnostech, kde tráví více času.³⁴⁸ Jinými slovy, tento vzorec jasně propojuje individuální spotřebu se strukturálními genderovými normami týkajícími se toho, kdo doma vytváří pohodlí a zajišťuje péči. Některé látky uvolňované při spalování svíček, včetně ftalátů, jsou navíc známými endokrinními disruptory, které mohou ovlivňovat hormonální rovnováhu u žen i mužů. Tyto látky mohou narušovat hormonální funkce a potenciálně vést k problémům v oblasti reprodukčního zdraví.³⁴⁹ Studie například ukazují, že expozice některým znečišťujícím látkám během těhotenství souvisí s nižší porodní hmotností a menším obvodem hlavy novorozenců.³⁵⁰ Děti, jejichž dýchací systém se stále vyvíjí, jsou vůči znečišťujícím látkám ve vnitřním prostředí obzvláště zranitelné. Dlouhodobá expozice může vést k chronickým respiračním onemocněním, jako je astma, a může také negativně ovlivnit kognitivní vývoj.³⁵¹

Společenská očekávání spojená s ženskostí a péčí o domácnost tak mohou neúmyslně zvyšovat ekologickou stopu domácností. Ženy jsou totiž často vedeny k tomu, aby péči, pohodlí a vlastní hodnotu vyjadřovaly prostřednictvím produktů, které samy mohou přispívat k poškozování životního prostředí a představovat zdravotní rizika.

³⁴⁶ Coggins, A.M., Wemken, N., Mishra, A.K. et. al. 2022. “Indoor air quality, thermal comfort and ventilation in deep energy retrofitted Irish dwellings”. *Building and Environment* 219, 109236. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2022.109236>.

³⁴⁷ ComRes. 2015. Research into the European Candles Market. Association European Candle Makers [online]. Dostupné na: <https://candleseurope.com/wp-content/uploads/2021/03/aecm-2015-comres-executive-summary.pdf>

³⁴⁸ Eurostat. 2019. How do women and men use their time - statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=How_do_women_and_men_use_their_time_-_statistics

³⁴⁹ Steinemann, A. 2015. Volatile emissions from common consumer products. *Air Quality, Atmosphere & Health*, 8(3): 273–281. <https://doi.org/10.1007/s11869-015-0327-6>

³⁵⁰ Jedrychowski, W., Perera, F., Jankowski, J., et al. 2015. Prenatal exposure to fine particulate matter and birth outcomes: a two pollutant approach. *International archives of occupational and environmental health* 90(3): 255-264. <https://doi.org/10.1289/ehp.1408582>

³⁵¹ Breyse, P.N., Diette, G.B., Matsui, E.C., Butz, A.M., Hansel, N.N., McCormack, M.C. 2010. “Indoor air pollution and asthma in children”. *Proceedings of the American Thoracic Society* 7(2): 102-106. doi: [10.1513/pats.200908-083RM](https://doi.org/10.1513/pats.200908-083RM)

Maskulinizovaná perspektiva vystavování se znečištěnému vzduchu

Zatímco vonné svíčky často představují feminizovanou podobu znečištění vnitřního prostředí, kouření představuje její maskulinizovaný protějšek. V obou případech genderové normy proměňují osobní návyky v environmentální a zdravotní rizika. Kouření zůstává celosvětově jednou z hlavních příčin nemocí a úmrtí, kterým lze předcházet.³⁵² Muži mají vyšší úmrtnost na onemocnění související s kouřením, jako jsou srdeční choroby, chronická respirační onemocnění a nádorová onemocnění plic, hrdla a slinivky břišní,³⁵³ mimo jiné proto, že kouří častěji a ve větší míře než ženy.³⁵⁴

Kromě dopadů na lidské zdraví přispívá pěstování tabáku k odlesňování a znečištění pesticidy, zatímco nedopalky cigaret, které patří mezi nejčastější druhy odpadu nacházeného v oceánech³⁵⁵, uvolňují mikroplasty a toxické látky do půdy a vody.³⁵⁶ Tyto dvě praktiky, jedna prezentovaná jako součást sebepečce a druhá jako symbol síly, společně ukazují, jak genderově podmíněné společenské normy ovlivňují nejen zdravotní chování, ale také skrytou ekologickou stopu každodenního života.

3.4.3 Romantizované jedy: Gender, krása a environmentální nespravedlnost

Rozšířené používání kosmetiky představuje sociální i environmentální problém s komplexními genderovými souvislostmi. Celosvětově jsou hlavními spotřebitelkami kosmetických výrobků ženy. Ženy mají tendenci používat širší škálu produktů osobní péče a používat je častěji než muži, což se odráží ve vyšší expozici některým chemickým látkám obsaženým v těchto výrobcích, zejména u žen pracujících v administrativě, službách a prodeji. Ženy jsou tak častěji vystaveny škodlivým látkám, které tyto produkty obsahují.³⁵⁷ Příslib péče o sebe a posílení sebevědomí, který kosmetický průmysl nabízí, zároveň zakrývá globální řetězec ekologických a sociálních škod.

Tento genderově podmíněný vzorec spotřeby se odráží v každodenních rutinách: ženy mají více než dvakrát vyšší pravděpodobnost, že mají rutinu péče o pleť, než muži (62 % oproti 29 %), a třikrát častěji ji provádějí každý den (32 % oproti 11 %).³⁵⁸ Evropská data ukazují, že denní spotřeba a používání je více než sedm různých kosmetických přípravků nebo produktů osobní péče, přičemž ženy používají v průměru přibližně devět a až patnáct různých produktů týdně.³⁵⁹

³⁵² WHO. 2025. Tobacco. World Health Organization [online]. Dostupné na:

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>

³⁵³ WHO. 2025. Effects of tobacco on health. World Health Organization [online]. Dostupné na:

<https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/effects-of-tobacco-on-health>

³⁵⁴ Eurostat. 2022. Tobacco consumption statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tobacco_consumption_statistics

³⁵⁵ Ocean Conservancy. 2025. *International Coastal Cleanup '24–25 Report*. Ocean Conservancy [online]. Dostupné na: https://oceanconservancy.org/wp-content/uploads/2025/09/ICCAAnnualReport_Digital.pdf

³⁵⁶ Soltani, M., Shahsavani, A., Hopke, P.K. 2025. "Investigating the inflammatory effect of microplastics in cigarette butts on peripheral blood mononuclear cells". *Scientific Reports* 15, 458. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-84784-4>

³⁵⁷ Kim, S., Min, H. S., Lee, W. J., Choe, S.-A. 2023. "Occupational differences in personal care product use and urinary concentration of endocrine disrupting chemicals by gender". *Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology* 33: 312–318. <https://doi.org/10.1038/s41370-022-00436-7>

³⁵⁸ Shriber, S. 2023. Key Skincare Trends: Men's Skincare, Top Products, and the Connection With Mental Well-Being. CIVIC Science [online]. Dostupné na:

<https://civicscience.com/key-skincare-trends-mens-skincare-top-products-the-connection-with-mental-well-being/>

³⁵⁹ Cosmetics Europe. 2022. Socio-economic contribution of the European cosmetics industry. Cosmetics Europe, European Consumer Perception Study [online]. Dostupné na:

<https://cosmeticseurope.eu/wp-content/uploads/2025/07/CE-Socio-Ec-Infographic-2025.pdf>

Mnohé z těchto výrobků, od parfémů a tělových mlék přes barvy na vlasy a laky na nehty až po přípravky na zesvětlení pokožky, obsahují látky narušující endokrinní systém (EDC), například ftaláty, parabeny, triclosan a benzofenony, ale také alergeny a karcinogenní látky.^{360 361} EDC představují jednu z nejrozšířenějších forem neviditelného znečištění. Výzkum organizace Erase All Toxics ukázal, že v Nizozemsku obsahovalo 60 % testovaných kosmetických přípravků a produktů péče o pleť látky, které mohou potenciálně narušovat endokrinní systém.³⁶² Studie Dodson a kol. (2012) pak poukazuje na vysokou chemickou zátěž žen: ženy v reprodukčním věku používají denně 12 až 16 různých produktů.³⁶³

Ženy s nízkými příjmy a ženy z rasově marginalizovaných skupin jsou často vystaveny nepoměrně vyšší expozici, mimo jiné v důsledku marketingu rizikovějších produktů zaměřeného právě na tyto skupiny. Například přípravky na zesvětlení pokožky a chemické přípravky na narovnávání vlasů jsou spojovány s vyššími hladinami EDC a jsou nepoměrně často propagovány ženám jiné než bílé pleti, například černošským, latinskoamerickým nebo jihoasijským ženám. Studie mezi ženami z různých zemí, které emigrovaly do Itálie, ukázala, že přibližně 40 % respondentek používá přípravky na zesvětlení pokožky.³⁶⁴ Některé z těchto produktů však obsahují hydrochinon a těžké kovy, například olovo, chrom nebo nikl, přičemž jen velmi malá část žen byla informována o možných zdravotních rizicích.³⁶⁵ U lidí s nízkými příjmy se tato rizika dále prohlubují v důsledku ekonomické nerovnosti: levná kosmetika nakupovaná prostřednictvím online prodejen, jako jsou SHEIN nebo TEMU, může obsahovat látky klasifikované EU jako chemické látky vzbuzující mimořádné obavy, jejichž používání je od roku 2022 zakázáno kvůli jejich účinkům na plodnost a vývoj plodu.³⁶⁶

Feminizace rizika se navíc netýká pouze spotřeby, ale také samotné výroby. Pracovní síla v kosmetickém průmyslu je převážně ženská a tvoří ji velké množství migrantek a žen z menšinových skupin. Pracovnice v kosmetických salonech jsou vystaveny vysokým koncentracím těkavých organických látek (VOC), formaldehydu a dalším škodlivinám přítomným ve vzduchu. Dlouhodobá expozice v nedostatečně větraných prostorách je spojována s dýchacími obtížemi, kožními onemocněními a poškozením reprodukčního zdraví.³⁶⁷

³⁶⁰ Zlatnik, M.G. 2016. "Endocrine-Disrupting Chemicals and Reproductive Health". *J Midwifery Womens Health* 61 (4): 442-455. doi: [10.1111/jmwh.12500](https://doi.org/10.1111/jmwh.12500)

³⁶¹ Dodson, R. E., Nishioka, M., Standley, L. J., Perovich, L. J., Brody, J. G., Rudel, R. A. 2012. "Endocrine disruptors and asthma-associated chemicals in consumer products". *Environmental Health Perspectives*, 120(7), 935-943. doi: [10.1289/ehp.1104052](https://doi.org/10.1289/ehp.1104052)

³⁶² EDC Free Europe. 2021. Report shows 60% of tested cosmetics on Dutch market contain hormone disruptors. EDC Free Europe [online]. Dostupné na: <https://www.edc-free-europe.org/articles/national-developments/report-shows-60-percent-of-tested-cosmetics-on-dutch-market-may-contain-hormone-disruptors>

³⁶³ Dodson, R. E., Nishioka, M., Standley, L. J., Perovich, L. J., Brody, J. G., Rudel, R. A. 2012. Endocrine disruptors and asthma-associated chemicals in consumer products. *Environmental Health Perspectives*, 120(7), 935-943. doi: [10.1289/ehp.1104052](https://doi.org/10.1289/ehp.1104052)

³⁶⁴ Cristaudo A, D'Ilio S, Gallinella, B., et al. 2013. Use of potentially harmful skin-lightening products among immigrant women in Rome, Italy: a pilot study. *Dermatology* 226(3): 200-206. DOI: [10.1159/000348706](https://doi.org/10.1159/000348706)

³⁶⁵ EDQM. 2024. EDQM reports presence of banned substances in skin whitening products. European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare [online]. Dostupné na: <https://www.edqm.eu/en/-/edqm-reports-presence-of-banned-substances-in-skin-whitening-products>

³⁶⁶ O'Carroll, L. 2025. EU commissioner shocked by dangers of some goods sold by Shein and Temu. The Guardian [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/business/2025/jul/20/eu-commissioner-shocked-dangerous-goods-sold-shein-temu>

³⁶⁷ Quiros-Alcala, L., Pollack, A.Z., Tchangalova, N., DeSantiago, M., Kavi, L. 2019. Occupational Exposures Among Hair and Nail Salon Workers: a Scoping Review. *Current Environmental Health Reports* 6(4): 269-285. DOI: [10.1007/s40572-019-00247-3](https://doi.org/10.1007/s40572-019-00247-3)

Tyto nerovnosti nejsou pouze sociální, ale také environmentální. Nebezpečné chemické látky obsažené v kosmetice a přípravcích na vlasy nezůstávají pouze v těle jednotlivých uživatelů a uživatelů – jsou splachovány do kanalizace, dostávají se do systémů odpadních vod a následně se hromadí v půdě a vodních tocích. Genderově a rasově podmíněné marketingové praktiky tak přispívají k širšímu řetězci environmentálního znečištění, v němž marginalizované skupiny čelí jak přímé expozici škodlivým látkám, tak dlouhodobému zhoršování kvality prostředí, ve kterém žijí.

Krása, společenský tlak a politika spotřeby

Sociální podmiňování od raného dětství vede dívky k tomu, aby spojovaly svůj vzhled s vlastní hodnotou. To následně podporuje rozsáhlý globální průmysl krásy a osobní péče, který profituje z nejistoty a pochybností o sobě samých. Tato norma krásy a společenský tlak na ženy, aby intenzivně pečovaly o svůj vzhled, fungují jako nástroj sociální kontroly žen a udržování genderové hierarchie.³⁶⁸

Toto propojení vytváří tzv. „daň za krásu“, která na ženy klade větší nároky na dodatečné investice do vzhledu než na muže, zejména s postupem na profesním žebříčku. Tento kulturní vztah podporuje celosvětový průmysl v hodnotě 677 miliard dolarů, který proměňuje aspirace a nejistotu ve zdroj zisku. Fenomén „lookismu“, tedy diskriminace na základě vzhledu, navíc způsobuje, že ženy, které odpovídají převládajícím standardům krásy, mají větší šanci být přijaty do zaměstnání, povýšeny a společensky přijímány. Krása se tak v podstatě stává formou privilegia. Digitální platformy tyto tlaky dále zesilují, protože algoritmy zvýhodňující konvenčně atraktivní vzhled mohou prohlubovat problémy s vnímáním vlastního těla a přispívat k vyšší míře úzkostí, depresí a nespokojenosti s vlastním tělem. Ačkoli může být krása prezentována jako zdroj sebevědomí, její moc byla historicky zneužívána jako nástroj kontroly. Tento průmysl proměňuje aspirace a nejistotu v zisk, zároveň však prohlubuje nerovnosti a vytváří systémové postihy pro ty, kteří se převládajícím normám nepřízpůsobují.³⁶⁹

Tyto kosmetické a zkrášlovací rutiny často závisí na environmentálně škodlivých postupech, například na intenzivním pěstování surovin, které prostřednictvím odlesňování poškozuje přírodní stanoviště, nebo na používání plastových mikročástic, jež představují vážnou hrozbu pro mořské ekosystémy. Přestože je kosmetický průmysl propagován jako prostředek k posílení sebevědomí, jeho výrobní řetězec zahrnuje také neetické praktiky, například nezveřejňovanou dětskou práci při těžbě slídy, a každoročně produkuje přibližně 120 miliard kusů obalového odpadu, který nakonec končí na skládkách.³⁷⁰

Kosmetické složky se prostřednictvím odpadních vod z domácností dostávají do ekosystémů. Plastové mikročástice, UV filtry a syntetická pížma byly nalezeny v řekách, jezerech i mořských organismech, kde ovlivňují vodní život a mohou se bioakumulovat v potravních řetězcích. Tyto látky přispívají k širší degradaci životního prostředí a nepoměrně více dopadají na komunity žijící v blízkosti čistíren odpadních vod nebo výrobních center, z nichž mnohá se nacházejí v nízkopříjmových či marginalizovaných regionech.³⁷¹

³⁶⁸ Devhooter, P., Susanthika, S. 2025. Price of perfection: How beauty standards shape society, economy. Policy Circle. [online] Dostupné na: <https://www.policycircle.org/opinion/beauty-standards-gender/>

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Issac, M., Kandasubramanian, B. 2021. "Effect of microplastics in water and aquatic systems". *Environmental science and pollution research international* 28 (16): 19544-19562. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7924819/pdf/11356_2021_Article_13184.pdf

Dalším významným problémem v této oblasti je testování na zvířatech – odhaduje se, že kvůli kosmetickým účelům je celosvětově každoročně vystaveno utrpení a následně usmrceno přibližně 500 000 zvířat.³⁷²

Kromě chemického znečištění má kosmetický průmysl výraznou ekologickou stopu. Přibližně 70 % kosmetických výrobků obsahuje deriváty palmového oleje, které jsou spojovány s odlesňováním v jihovýchodní Asii, zatímco celý sektor každoročně vyprodukuje více než 120 miliard kusů obalů, z nichž 95 % je nakonec vyhozeno. Spolu s emisemi spojenými s těžbou surovin a energeticky náročným používáním výrobků se tak krása stává významným faktorem přispívajícím ke globálnímu oteplování.³⁷³ Navzdory závazkům společností, jako jsou L'Oréal, Unilever a Estée Lauder, v oblasti udržitelnosti má jen málo z nich ověřené závazky k dosažení čisté nulové bilance (Net Zero) a většina z nich nadále závisí na surovinách spojených s odlesňováním, jako je palmový olej, dřevní buničina a slída.³⁷⁴ Podle organizace Carbon Trust je pro dosažení cíle Pařížské dohody, tedy omezení globálního oteplování na 1,5 °C, nezbytné, aby celý průmysl přijal závazek dosáhnout čisté nulové bilance do roku 2050 nebo dříve.³⁷⁵

Kosmetický průmysl představuje systém, který prostřednictvím neustálé obměny výrobků, cíleného marketingu a iluze volby proměňuje genderové ideály ve zdroj zisku. Neustálé rozšiřování produktových řad a sezónní uvádění novinek, často prezentované jako „inovace“ nebo „posílení postavení žen“,³⁷⁶ podporuje nadprodukcí a vznik odpadu, zatímco zakrývá strukturální příčiny environmentální degradace. Firemní greenwashing, kdy značky deklarují odpovědnost vůči životnímu prostředí prostřednictvím selektivně formulovaných tvrzení o udržitelnosti, například aniž by řešily nadprodukcí nebo závislost na petrochemických surovinách, může zastírat odpovědnost firem a vytvářet tzv. „zelený zmatek“ (green confusion), který spotřebitelstvu ztěžuje informované rozhodování. V konečném důsledku tyto dodavatelské řetězce ukazují, jak hluboce jsou spotřební kultura a environmentální degradace propojeny prostřednictvím modelů podnikové výroby.³⁷⁷ Skutečná transformace proto nebude vyžadovat pouze uhlíkovou neutralitu, ale také zásadní přehodnocení ekonomických a genderových logik, které udržují nadprodukcí a vyčerpávání přírodních zdrojů ve jménu krásy.

³⁷² Humane World for Animals. 2025. Animals in Cosmetics Testing. Humane World for Animals [online]. Dostupné na: <https://hsi.org.au/animal-welfare/animals-in-cosmetics-testing/>

³⁷³ CleanHub. 2025. The Environmental Impact of the Beauty Industry. CleanHub [online]. Dostupné na: <https://www.cleanhub.com/blog/beauty-industry-environmental-impact>

³⁷⁴ Foster, N., Retallack, S. 2023. Greenhouse gloss: Is the beauty industry's commitment to tackling climate change more than skin deep? Carbon Trust & Net Zero Intelligence Unit [online]. Dostupné na: <https://ctprodstorageaccountp.blob.core.windows.net/prod-drupal-files/documents/resource/public/Greenhouse-Gloss-beauty-NZIU-report.pdf>

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Goldman, R., Heath, D., Smith, S. 1991. "Commodity Feminism". Critical Studies in Mass Communication 8: 333-351. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Deborah-Heath-3/publication/233338520_Commodity_Feminism/links/56f62f5608ae81582bf21c01/Commodity-Feminism.pdf

³⁷⁷ Persakis, A., Nikolopoulos, T., Negkakis, I. & Pavlopoulos, A. 2025. "Greenwashing in marketing: a systematic literature review and bibliometric analysis". International Review on Public and Nonprofit Marketing 22: 957-992. <https://doi.org/10.1007/s12208-025-00452-x>

Co si odnést z této kapitoly:

- Plasty, mikroplasty a znečištění vnitřního ovzduší představují vážná zdravotní rizika, přičemž nepoměrně více jsou jim vystaveny ženy, děti a znevýhodněné komunity. Mikroplasty mohou ovlivňovat reprodukční zdraví, zatímco expozice z čisticích prostředků, svíček a vytápění odráží genderově podmíněné vzorce každodenního života.
- Kosmetika a produkty péče o vzhled vystavují především ženy látkám narušujícím endokrinní systém, toxickým látkám a environmentálním rizikům, zatímco jejich výroba přispívá ke znečištění, odlesňování a produkci odpadu. Ženy s nízkými příjmy a ženy z rasově marginalizovaných skupin čelí vyšším rizikům v důsledku cíleného marketingu rizikových produktů a nebezpečných pracovních podmínek.

Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU

Stát: Francie

Název opatření: Zákaz reklamy a propagace ultrarychlé módy

Popis: Francie učinila rozhodný legislativní krok k omezení environmentálních a sociálních nákladů spojených s ultrarychlou módou. Francouzský parlament schválil návrh zákona zaměřený na nížkonákladové módní giganty s velkým objemem prodeje, jako jsou SHEIN a Temu. Cílem návrhu je regulovat společnosti zabývající se ultrarychlou módou. Mezi klíčová ustanovení patří zákaz placených reklam a propagace ultrarychlé módy prostřednictvím influencerů a influencerů; kterým budou za propagaci těchto značek hrozit sankce. Mezi klíčová ustanovení patří také zavedení ekologických daní, které v roce 2025 začnou na 5 EUR za kus a do roku 2030 vzrostou na 10 EUR (s horní hranicí 50 % ceny zboží), a požadavek na transparentnost v oblasti udržitelnosti a povinné zveřejňování informací o udržitelnosti.

Odkaz: <https://www.senat.fr/lessentiel/ppl23-431.pdf?utm>

Stát: Japonsko

Název opatření: Cool Biz a Warm Biz: Přehodnocení tepelného komfortu pro všechny

Popis: Japonské kampaně „Cool Biz“ („Chladný byznys“) a „Warm Biz“ („Teplý byznys“) jsou významnými příklady vládních iniciativ, které snižují emise související s kancelářským provozem úpravou norem na pracovišti. Kampaň „Cool Biz“, kterou v roce 2005 zahájilo japonské ministerstvo životního prostředí, doporučovala nastavit klimatizaci v letních měsících na 28 °C. Aby byla zajištěna pohoda zaměstnanectva, zavedla vláda také volnější letní dress code, který umožňoval zaměstnancům – zejména mužům – upustit od nošení kravat a sak. Již v prvním roce pomohla tato kampaň snížit emise oxidu uhličitého přibližně o 460 000 tun. Do roku 2010 dosáhly roční úspory 1,69 milionu tun CO₂, přičemž některé odhady naznačují, že celkový potenciál může činit až 2,2 milionu tun CO₂ ročně.

Následná kampaň „Warm Biz“ vybízí zaměstnanectvo i zaměstnavatele, aby v zimě omezili vytápění vnitřních prostor a místo toho nosili teplejší oblečení. Toto opatření také reaguje na skutečnost, že ženy mají obecně vyšší požadavky na tepelný komfort, zatímco standardní nastavení teploty v kancelářích je obvykle kalibrováno pro metabolismus mužů. Společně tyto kampaně prosazují spravedlivější přístup k tepelnému komfortu mezi muži a ženami. V létě to znamená posun v kulturních očekáváních: žádat muže, aby se oblékali lehčeji, namísto zvyšování spotřeby energie na chlazení kanceláří. V zimě jsou ženy vybízeny, aby se oblékaly do více vrstev, místo aby se spoléhaly na nadměrné vytápění. Tyto kampaně zdůrazňují, jak mohou úspory energie a klimatická politika zohledňující genderové aspekty jít ruku v ruce.

Jihokorejské ministerstvo životního prostředí a Britský odborový kongres propagují své vlastní kampaně „Cool Biz“ již od léta 2006 jako významný příklad přístupu ke spotřebě energie v kancelářích, který zohledňuje klimatické podmínky i genderové aspekty. Tento koncept také inspiroval Organizaci spojených národů k zahájení iniciativy „Cool UN“ v roce 2008.

Odkaz: https://en.wikipedia.org/wiki/Cool_Biz_campaign;
<https://qz.com/465327/ditch-the-tie-and-reduce-the-ac-japans-cool-biz-gets-summer-hell-just-about-right>

Stát: Indie

Název opatření: Venkovské komunity řeší vodní krizi v Indii

Popis:

Nadace S. M. Sehgal se prostřednictvím své iniciativy Jalagam a integrovaného přístupu k hospodaření s vodou zasazuje o zajištění vodních zdrojů v rámci komunit na indickém venkově. Součástí těchto snah je obnova tradičních vodních systémů, jako jsou zadržovací přehrady, rybníky a johady (tradiční mokřady sloužící k akumulaci dešťové vody), a zavádění moderních technik, jako je sběr dešťové vody ze střech, studny pro doplňování podzemních vod a biosandové filtry. Tyto snahy již přinesly významné výsledky: výstavba 75 zadržovacích přehrad, obnova 66 rybníků, které ročně zachycují téměř 792 milionů litrů vody, a široké zavedení systémů bezpečné pitné vody ve školách a domácnostech, z čehož má prospěch více než 3 miliony lidí ve více než 1 000 vesnicích.

Kromě infrastruktury je klíčovým pilířem strategie nadace budování kapacit a inkluzivní správa věcí veřejných. Workshopy Jalagam zapojují vládní úřednictvo, nevládní organizace a místní představitelstvo s cílem podporovat odpovědné hospodaření s vodou a odolnost vůči změnám klimatu. Zvláštní důraz je kladen na posílení postavení žen, které tradičně spravují vodu v domácnostech, a to prostřednictvím školení v oblasti vedení a aktivní účasti ve vodohospodářských výborech, což vede ke zlepšení udržitelnosti a výsledků pro komunitu. Podle zprávy UNICEF vykazovaly projekty se silným ženským vedením o 60 % vyšší udržitelnost vodní infrastruktury.

Odkaz: <https://www.smsfoundation.org/building-water-security/>

Stát: Austrálie, Melbourne

Název opatření: Vůči vodě citlivé urbanistické plánování

Popis: Vůči vodě citlivé urbanistické plánování je přístup používaný v Melbourne k řízení vodních toků ve městech přirozenějším a udržitelnějším způsobem. Pomáhá městu řešit problém dešťové vody, omezovat povodně, zlepšovat kvalitu vody a vytvářet zelenější, chladnější a příjemnější městské prostory.

Místo toho, aby dešťová voda splachovala znečišťující látky do řek a kanalizace, systémy vůči vodě citlivé urbanistické plánování ji zachycují a čistí pomocí prvků, jako jsou dešťové zahrady, mokřady, odvodňovací příkopy, zelené střechy a propustné dlažby. Tyto systémy zpomalují tok vody, umožňují její vsáknutí do půdy a někdy ji znovu využívají k zavlažování nebo pro splachování toalet. Tím se snižuje znečištění, šetří se voda a dochází k ochlazení města.

Odkaz: <https://www.melbourne.vic.gov.au/water-sensitive-urban-design>

Stát: Spojené státy americké

Název opatření: Směrem k reprodukční spravedlnosti v zemědělství

Popis: Beyond Pesticides je organizace se sídlem v USA, která se zasazuje za ukončení používání toxických pesticidů a podporuje přechod k ekologickému zemědělství. V roce 2024 vydala výzvu americkému Kongresu, v níž požadovala zákonný zákaz pesticidů s vážnými dopady na reprodukční zdraví (jako je například chlorpyrifos) a zákaz jejich používání osobami mladšími 18 let. Součástí výzvy je také požadavek na povinné vícejazyčné označování pesticidů, aby byla zajištěna ochrana pracovníků a pracovníc nemluvících anglicky.

Kampaň kombinuje vědecké důkazy, advokační činnost a silný apel na sociální a genderovou spravedlnost. Zejména zdůrazňuje, že ženy pracující v zemědělství jsou často vystaveny pesticidům jak přímo (při práci na poli), tak nepřímo (například při praní kontaminovaného oblečení), což z nich činí jednu z nejzranitelnějších skupin. Tato iniciativa představuje příklad systémového přístupu, který propojuje ekologickou udržitelnost s ochranou zdraví, pracovními právy a rovností.

Odkaz: <https://secure.everyaction.com/GVa97kPSf0u4tjnBxUKnCA2##anchor>

Stát: Keňa

Název opatření: EcoPost – společnost, která přeměňuje plastový odpad na stavební materiály

Popis: Společnost EcoPost, kterou v roce 2008 založila keňská podnikatelka Lorna Rutto, sbírá a recykluje plastový odpad a zpracovává jej na ekologické plastové „dřevo“. Tím vytváří udržitelná pracovní místa pro obyvatelstvo marginalizovaných komunit a zároveň chrání životní prostředí tím, že přispívá ke snížení odlesňování.

EcoPost také posiluje postavení žen a neformálních sběratelů odpadu tím, že jim poskytuje podnikatelské nástroje, včetně drtičů a mobilních platebních systémů, a pomáhá jim tak dosáhnout stabilního příjmu a zapojit se do oběhového hospodářství. Z tohoto modelu nepřímo těží více než 12 000 lidí a bylo vytvořeno přes 100 přímých pracovních míst. Do budoucna si společnost klade za cíl vyškolit dalších 50 000 lidí, zachránit 100 milionů stromů a expandovat na globální úrovni.

Odkaz: <https://www.cartierwomensinitiative.com/fellow/lorna-rutto>

Stát: Indie, Bombaj

Název opatření: Tkaní plastů v Dharavi

Popis: Dharavi, největší asijská chudinská čtvrť ležící v samém srdci Bombaje, popírá svůj obraz chudoby tím, že funguje jako prosperující cirkulární ekonomika. Tato komunita, v níž na pouhých 2,1 km² žije přibližně jeden milion lidí, podporuje zhruba 5 000 podniků a 15 000 jednopokojových továren, z nichž mnohé se věnují recyklaci a upcyklaci. Dharavi zpracovává odhadem 80 % suchého odpadu z Bombaje a zhruba 60 % plastového odpadu a ročně tak generuje přibližně 1 miliardu amerických dolarů. Pracující sbírají a třídí plasty, kovy, elektronický odpad a další materiály, které často drtí, čistí a prodávají průmyslovým podnikům. Pomáhá jim sdílení dovedností, stroje postavené ze šrotu a komunitní iniciativy, díky nimž se z vyhozených materiálů stávají suroviny pro průmysl po celé Indii.

Navzdory své neformální a z velké části neregulované povaze model Dharavi ukazuje, jak vynalézavost poháněná nutností může podporovat ekologicky udržitelné postupy a odolné místní ekonomiky. Recyklační činnosti nejen zabraňují přeplnění skládek, ale také vytvářejí zdroje obživy: samotná družstva zabývající se tkaním plastů zaměstnávají tisíce lidí a umožňují ženám dosáhnout smysluplného příjmu. I když přetrvávají výzvy, jako jsou nebezpečné pracovní podmínky a tlaky na přestavbu, představuje Dharavi přesvědčivý příklad ekosystému udržitelnosti s omezenými zdroji a velkým dopadem.

Odkaz:

<https://www.globalcitizen.org/en/content/mumbais-biggest-slum-dharavi-bustling-micro-economy/>

4. Překračování hranic jednotlivce: Sociálně-environmentální provázanosti

4.1 Genderové aspekty uhlíkové stopy

Při zkoumání uhlíkových stop – tedy míry emisí skleníkových plynů způsobených činnostmi jednotlivce – z genderového hlediska se ukazuje, že naše spotřební vzorce jsou hluboce ovlivněny společenskými rolemi, normami a identitami. Evropské výzkumy soustavně ukazují, že ženy mají v průměru nižší uhlíkovou stopu než muži. Tento rozdíl není zanedbatelný; jeho velikost je srovnatelná s rozdílem v emisích mezi jednotlivci s příjmy pod mediánem a nad mediánem.³⁷⁸ Tento rozdíl je způsoben především spotřebou ve dvou klíčových oblastech: stravování a doprava. Podrobná studie provedená například ve Francii zjistila, že roční uhlíková stopa žen v těchto sektorech byla o 26 % nižší než u mužů.³⁷⁹

Tato generová nerovnost není způsobena jediným faktorem, ale komplexní kombinací socioekonomického postavení, biologických potřeb a především hluboce zakořeněných společenských norem. Ačkoli rozdíly v příjmech, zaměstnanosti a denní kalorické potřebě hrají určitou roli, podstatná část tohoto rozdílu přetrvává i po zohlednění těchto proměnných. Tento „zbytkový rozdíl“ přímo poukazuje na vliv genderové identity na spotřebu, zejména pokud jde o dva produkty s vysokými emisemi uhlíku, které jsou stereotypně spojovány s určitým genderem: červené maso a automobily.³⁸⁰

Spotřeba jídla: Uhlíková stopa stravování

Stravovací návyky představují významnou složku uhlíkové stopy jednotlivce a jedná se o oblast, v níž se výrazně liší chování mužů a žen. Klíčovým zjištěním evropských studií^{381 382} je, že muži konzumují podstatně více masa, zejména červeného, které patří k potravinám s nejvyšší uhlíkovou stopou. Tato preference je často spojena s kulturními představami o mužnosti, které maso spojují se silou a mužností.³⁸³ Naproti tomu ženy obecně konzumují více ovoce, zeleniny a rostlinných bílkovin, které mají mnohem menší dopad na životní prostředí.³⁸⁴

Zajímavé je, že tyto vzorce může ovlivňovat dynamika domácnosti. Rozdíly v uhlíkové stopě související se stravou bývají u párů menší než u svobodných osob. Často to vyplývá z toho, že ženy ve vztazích přecházejí na stravu s vyšší uhlíkovou stopou, aby se přizpůsobily svým mužským partnerům, a nikoli naopak.³⁸⁵

³⁷⁸ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment [online]. Dostupné na:

https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Feraco, A., Armani, A., Gorini, S., Camajani, E., Quattrini, C., Filardi, T., Karav, S., Strollo, R., Caprio, M., & Lombardo, M. (2024). Gender Differences in Dietary Patterns and Eating Behaviours in Individuals with Obesity. *Nutrients*, 16(23), 4226. <https://doi.org/10.3390/nu16234226>

³⁸² Rolls, B., Fedoroff, I., Guthrie, J. 1991. Gender Differences in Eating Behavior and Body Weight Regulation. *Health Psychology* 10(2): 133-142. DOI: [10.1037/0278-6133.10.2.133](https://doi.org/10.1037/0278-6133.10.2.133)

³⁸³ The Gender.org. 2025. Gender and Sustainable Diets: Do Women and Men Consume Differently? The Gender.org [online]. Dostupné na: <https://thegender.org/gender-and-sustainable-diets/>

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment [online]. Dostupné na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

Finská studie³⁸⁶ zdůrazňuje, že ačkoli je globální transformace potravinového systému nezbytná, musí být interpretována a přizpůsobena místním podmínkám, aby byla realistická a účinná. Podle výsledků studie způsobuje současný průměrný finský jídelníček emise ve výši přibližně 6,0 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a den. Při srovnání s alternativními stravovacími vzory byla zaznamenána následující snížení emisí:

- „O polovinu méně masa“ – 5,2 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a den
- „Maso na třetinu“ – 4,8 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a den
- „Strava bohatá na ryby a mléko“ – 4,2 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a den
- „Veganská strava“ – 3,7 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a den.

Ze studovaných scénářů dosáhla strava bohatá na ryby a mléko nejlepších nutričních hodnoty při zachování relativně nízkého dopadu na klima. Kromě toho by zlepšení uhlíkové bilance půdy, jako je omezení orby, zachování organické hmoty v půdě a udržitelné pastviny, mohlo přinést další snížení emisí o 3–13 %. Celkově by kombinace změn stravovacích návyků a opatření souvisejících s půdou mohla snížit dopad spotřeby potravin na klima o 13–41 %, což zdůrazňuje klíčovou roli procesů souvisejících s uhlíkem v půdě při hodnocení a zmírňování dopadů stravovacích návyků na klima.³⁸⁷

Zároveň je z ekofeministického hlediska důležité uznat, že udržitelnost stravovacích návyků nelze posuzovat pouze na základě nutričních hodnoty a emisí skleníkových plynů. Strava bohatá na potraviny živočišného původu, i když je klimaticky efektivní, vyvolává další etické a sociální otázky související s vztahy mezi lidmi a zvířaty, péčí o zvířata a mocenskými strukturami v rámci potravinových systémů. Podmínky, za nichž se produkují ryby a mléčné výrobky, včetně dobrých životních podmínek zvířat, pracovních podmínek a míry industrializace, významně ovlivňují jejich širší udržitelnost. Při hodnocení potravinových systémů by se proto mělo brát v úvahu nejen to, co jíme, ale také to, jak se naše potraviny vyrábějí, jejich vztah k dynamice uhlíku v půdě a sociální a etické dimenze zakotvené v produkčních systémech.³⁸⁸

Doprava a mobilita: genderově podmíněné cestovní vzorce

Doprava je dalším odvětvím, kde genderově podmíněné chování má významný dopad na emise. Muži obecně častěji vlastní automobily a mají tendenci ujet delší vzdálenosti, což přispívá k větší uhlíkové stopě související s dopravou. Aby bylo možné pochopit specifickou roli genderu, francouzská studie upravila svou analýzu tak, aby zohlednila faktory jako příjem a celkovou vzdálenost, kterou lidé urazili. I po těchto úpravách však mezi muži a ženami přetrvával rozdíl v emisích z dopravy. Studie zjistila, že tato genderová „zbytková“³⁸⁹ nerovnost lze téměř zcela vysvětlit rozdíly v tom, jak muži a ženy používají automobily.³⁹⁰

³⁸⁶ Saarinen, M., Heikkinen, J., Ketoja, E., Kyttä, V., Hartikainen, H., Silvennoinen, K., Valsta, L., Lång, K. 2023. "Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case". *Frontiers in Sustainable Food system* 7, 904570. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ Adams, C. 1991. "Ecofeminism and the Eating of Animals". *Hypatia* 6 (1): 125-145. Special Issue: Ecological Feminism. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1991.tb00213.x>

³⁸⁹ Zbytková genderová nerovnost (residual gender gap) představuje tu část rozdílu v uhlíkové stopě mezi muži a ženami, která přetrvává i po zohlednění socioekonomických faktorů. Odráží spíše rozdíly v preferencích a chování než strukturální podmínky. Zbytková genderová nerovnost je způsobena především konzumací červeného masa a používáním automobilů – dvěma činnostmi s vysokými emisemi, které jsou úzce spojeny s genderovými normami a identitami, nikoli s příjmem či nutností.

³⁹⁰ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. LSE [online]. Dostupné na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

Naopak ženy častěji využívají veřejnou dopravu, chodí pěšky nebo jezdí na kole³⁹¹. Tyto volby jsou ovlivněny faktory, jako je omezenější přístup k automobilům, ekonomické úvahy a složitější cestovní vzorce související s péčí o rodinu, známé jako „řetězení cest“ (provádění několika krátkých zastávek za účelem vyřízení záležitostí, jako je odvoz dětí do školy a nákupy). Využívání veřejné dopravy ženami je však také silně ovlivněno obavami o bezpečnost, které je mohou odradit od volby těchto udržitelnějších možností, zejména po setmění.³⁹² Je pozoruhodné, že výzkum Berland a Leroutier (2025) nezjistil žádné významné rozdíly mezi pohlavími v emisích z letecké dopravy, což je činnost s vysokými emisemi uhlíku, která je vnímána jako genderově neutrálnější než používání automobilů, což posiluje argument, že specifické genderové normy jsou v odvětví dopravy silnými hnacími silami.³⁹³

Energetika v domácnostech a „dvojitý přínos“

V domácnosti jsou ženy často hlavními správkyněmi každodenní spotřeby energie (vykonávají většinu neplacené domácí práce, zabývají se energeticky náročnými činnostmi, jako je vaření, úklid a praní prádla), což z nich činí klíčové aktérky v oblasti úspory energie. Jsou však také více ohroženy energetickou chudobou: nedostatečným přístupem k cenově dostupné a čisté energii. To je často způsobeno nižšími průměrnými příjmy a vyšší pravděpodobností, že žijí v méně energeticky účinných bytech.³⁹⁴

Tyto skutečnosti poukazují na „dvojitý přínos“ genderové rovnosti: posílení postavení žen v sociální i ekonomické rovině může rovněž přispět k pokroku v oblasti opatření proti změně klimatu. Například vyšší účast žen na trhu práce souvisí se sníženou spotřebou energie v domácnostech a většími investicemi do energetické účinnosti.³⁹⁵ Podobně studie naznačují, že větší genderová diverzita ve vedení podniků koreluje s nižšími emisemi CO₂.³⁹⁶ Investice do genderové rovnosti proto není pouze otázkou sociální spravedlnosti, ale také strategickou složkou pro přechod k udržitelným řešením.

Srovnávací pohled na Česko, Slovensko a Itálii

Ačkoli jsou přímé údaje o uhlíkové stopě rozčleněné podle pohlaví pro partnerské země projektu vzácné, související ukazatele odhalují výmluvné vzorce.

- V **České republice** vykazují ženy silnější preferenci pro udržitelnou dopravu než čeští muži i než je průměr EU. V roce 2022 uvedlo 51 % žen, že jako hlavní způsob cestování využívají veřejnou dopravu, oproti 42 % mužů.
- Na **Slovensku** ženy častěji volí ekologické možnosti péče o děti a vyhýbají se jednorázovým plastům. Z hlediska zastoupení se v této zemi jeví smíšený obraz: ženy jsou

³⁹¹ Sansonetti, S., Davern, E. 2021. Women and transport. European Parliament [online]. Dostupné na:

https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU%282021%29701004_EN.pdf

³⁹² Prättälä, N., Roginska, M., Niethammer, C. 2022. EIB Climate Survey: The case for making transport solutions work for women. European Investment Bank [online]. Dostupné na:

<https://www.eib.org/en/stories/women-transport-climate>

³⁹³ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. LSE [online]. Dostupné na:

https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Nuță, F. M., Mărcuță, A. G., Dimen, L., Mărcuță, L., Gaban, L., Hajiyevea, N., & Nuta, A. C. 2025. “The Role of Poverty and Gender in Shaping Households’ Energy Consumption Patterns in Selected European Countries”. *Energies*, 18 (5), 1266. <https://doi.org/10.3390/en18051266>

³⁹⁶ Altunbas, Y., Gambacorta, L., Reghezza, A., Velliscig, G. 2022. Does gender diversity in the workplace mitigate climate change? European Central Bank [online]. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2650~3b693e6009.en.pdf>

dobře zastoupeny ve vedoucích administrativních funkcích na ministerstvech životního prostředí (58 %, což je výrazně nad průměrem EU), ale v parlamentních výborech pro životní prostředí zauímají pouze 17 % křesel.³⁹⁷

- V Itálii jsou rozdíly ve stravovacích návycích podle pohlaví zřejmé; studie potvrzují, že muži konzumují více masa, zatímco ženy jedí více ovoce a zeleniny.³⁹⁸ Tyto rozdíly ve stravování, spolu s výrazným rozdílem v míře zaměstnanosti mužů a žen v Itálii a s vlivnými tradičními genderovými rolemi, silně naznačují, že existuje odpovídající rozdíl v uhlíkové stopě.³⁹⁹

Zásadním poznatkem, zejména z Česka a Slovenska, je nesoulad mezi politikou, praxí a zastoupením. V obou zemích se ženy obvykle věnují udržitelnějším každodenním praktikám, přesto mají výrazně menší formální pravomoc ovlivňovat systémové environmentální politiky a investice, které by tyto kroky mohly rozšířit. Tento nesoulad představuje promarněnou příležitost k urychlení spravedlivé a účinné klimatické transformace.

Co si odnést z této kapitoly:

- Evropské výzkumy soustavně ukazují, že ženy mají v průměru nižší uhlíkovou stopu než muži, přičemž tento rozdíl je způsoben především odlišnými spotřebními návyky v oblasti stravování a dopravy.
- Ačkoli je statisticky pravděpodobnější, že představenstva složená z žen či genderově rozmanitá představenstva budou prosazovat udržitelné postupy a snižování uhlíkové stopy podniků, ženy zůstávají strukturálně nedostatečně zastoupeny ve formálních politických a vedoucích pozicích, které jsou nezbytné pro utváření systémové environmentální politiky.

4.2 Genderové aspekty digitálních eko-inovací

Zelené ICT, neboli digitální ekoinovace, označují inovativní využití digitálních technologií, které snižují spotřebu přírodních zdrojů (materiálů, energie, vody, půdy) a uvolňování škodlivých látek, včetně skleníkových plynů, v průběhu celého životního cyklu výrobků, služeb nebo systémů. Tento koncept podporuje přechod k oběhovému hospodářství a klimatické neutralitě.⁴⁰⁰

Genderová rovnost je klíčovým aspektem při přechodu na zelené ICT. V roce 2023 tvořily v EU ženy pouze 19,4 % osob specializujících se na oblast ICT, přičemž nejvyšší podíl byl zaznamenán v Bulharsku (29,1 %), Estonsku (26,8 %) a Rumunsku (26,0 %) a nejnižší v Itálii a

³⁹⁷ European Institute for Gender Equality (EIGE). 2023. *Gender equality index 2023 – Slovakia*. Publications Office of the European Union [online]. Dostupné na: <https://data.europa.eu/doi/10.2839/806958>

³⁹⁸ Perillo, A. et al. 2024. *Dietary habits of the Italian population across the last 30 years: main features and room for improvements*. Dostupné na: <https://www.burden-eu.net/docs/ibodconf2/bodcon2024-poster-perillo.pdf>

³⁹⁹ Prentice, E. 2025. *Gender Roles in Italy: What Do You Think?* Live in Italy Magazine [online]. Dostupné na: <https://liveinitalymag.com/gender-roles-in-italy-what-do-you-think/>

⁴⁰⁰ Bahn-Walkowiak, B. et al. 2020. *Eco-Innovation and Digitalisation: Case studies, environmental and policy lessons from EU Member States for the EU Green Deal and the Circular Economy*. Eco-Innovation Observatory [online]. Dostupné na: https://epub.wupperinst.org/files/7753/7753_Eco-Innovation_Digitalisation.pdf

Maďarsku (v obou případech 15,7 %).⁴⁰¹ Ačkoli se počet žen mezi odbornictvem v oblasti ICT v EU zvýšil z 16,2 % v roce 2014 na 19,5 % v roce 2024, poměr mužů a žen zůstává nevyvážený, a to přibližně 4,15 : 1.⁴⁰²

Toto přetrvávající nedostatečné zastoupení omezuje jak rovnost, tak inovace v zelené digitální ekonomice. Jsou-li ženy vyloučeny z navrhování a výzkumu zelených digitálních řešení, jsou výsledky obvykle méně účinné, méně inkluzivní a mohou dokonce posilovat stávající nerovnosti. Studie Mansoura a kol. (2024) ukazuje, že společnosti s ženami v pozici generálních ředitelů zaváděly více zelených ekologických inovací.⁴⁰³ Studie Evropského institutu pro správu a řízení společností (European Corporate Governance Institute) (2019) zjistila, že genderová diverzita ve správních radách má pozitivní dopad na spotřebu energie z obnovitelných zdrojů, a výsledky rovněž naznačují, že firmy, které využívají obnovitelné zdroje energie a mají ve správních radách zastoupeny obě pohlaví, dosahují lepších finančních výsledků.⁴⁰⁴ Studie Rahiho (2025) odhalila, že ženy ve správních radách pozitivně ovlivňují výkonnost firem v oblasti udržitelnosti v evropském kontextu, přičemž přibližně 30% zastoupení žen ve správních radách zajišťuje synergický efekt.⁴⁰⁵ Důkazy z podnikatelského a výzkumného sektoru ukazují, že genderově diverzifikované týmy mají výrazně vyšší pravděpodobnost, že přinesou zelené inovace a budou investovat do řešení založených na obnovitelných zdrojích, přesto však ženy i nadále čelí překážkám v přístupu k příležitostem pro digitální a zelené zvyšování kvalifikace. Ženy rovněž představují pouze 34 % absolventstva oborů STEM v EU, což odráží strukturální mezery ve vzdělávání a kariérních drahách.⁴⁰⁶

Zelená digitální transformace zohledňující genderové hledisko vyžaduje cílená opatření: podporu vzdělávání dívek v oborech STEM, podporu podnikání v oblasti zelených technologií vedeného ženami a uplatňování inkluzivních kritérií při veřejných zakázkách v digitální oblasti (další informace viz kapitola [Kdo formuje zelené znalosti? Gender a nerovnost ve výzkumu a inovacích](#)). Bez těchto opatření hrozí, že se stávající nerovnosti spíše prohloubí, než aby se snížily.

4.2.1 Umělá inteligence v kontextu klimatické a genderové spravedlnosti

Vývoj, školení a zavádění systémů umělé inteligence (AI) mění podobu globálních ekonomik a společností a zároveň mají po celou dobu svého životního cyklu vzájemně propojené dopady na životní prostředí, společnost i rovnost mužů a žen. Ačkoli je AI často prezentována jako nástroj pro zvýšení efektivity, inovace a dostupnosti informací, její environmentální a sociální náklady jsou nerovnoměrně rozloženy a v mainstreamové diskusi jsou často přehlíženy.⁴⁰⁷

⁴⁰¹ More people employed in ICT in the EU in 2023. 2024. Eurostat [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240524-2>

⁴⁰² Eurostat. 2025. ICT specialists in employment. Eurostat: Statistics Explained [online]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_in_employment

⁴⁰³ Mansour, M., Zobi, M. Altawalbeh, M. & Alim, S. A. 2024. "Female leadership and environmental innovation: do gender boards make a difference?". *Discover Sustainability* 5 (1). [10.1007/s43621-024-00545-3](https://doi.org/10.1007/s43621-024-00545-3)

⁴⁰⁴ Atif, M., Hossain, M., Alam, M.S., Goergen, M. 2019. Does Board Gender Diversity Affect Renewable Energy Consumption? European Corporate Governance Institute [online]. Dostupné na: https://www.ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/finalatifhossainalamgoergen.pdf

⁴⁰⁵ Rahi, A. 2025. Unpacking women's power on corporate boards: gender reward in board composition. *International Journal of Disclosure and Governance* 22: 64–80. <https://doi.org/10.1057/s41310-024-00228-5>

⁴⁰⁶ European Commission 2024. She Figures 2024: Statistics on the State of Gender Equality in Research and Innovation. European Commission [online]. Dostupné na: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/she-figures_en

⁴⁰⁷ Ren, S., Wirman, A. 2024. The Uneven Distribution of AI's Environmental Impacts. *Harvard Business Review* [online]. Dostupné na: <https://hbr.org/2024/07/the-uneven-distribution-of-ais-environmental-impacts>

Environmentální cena systémů umělé inteligence

Systémy AI se opírají o na energetiku a vodu náročnou infrastrukturu, stejně jako o těžební dodavatelské řetězce pro výrobu hardwaru, které přispívají ke změně klimatu a poškozování životního prostředí. Následné vyčerpávání vodních zdrojů, degradace ekosystémů způsobená těžbou nerostných surovin a vývoz toxického elektronického odpadu do regionů s nízkými příjmy neúměrně zatěžují komunity v globálním Jihu.⁴⁰⁸

Trénování velkých jazykových modelů, jako je ChatGPT, je spojeno s mimořádně vysokou spotřebou energie. Trénování jediného velkého modelu pro zpracování přirozeného jazyka může vygenerovat množství CO₂ v tunách, které odpovídá emisím pěti běžných automobilů během celé jejich životnosti.⁴⁰⁹ I v případech, kdy jsou datová centra napájena z obnovitelných zdrojů, zůstává trend rostoucí poptávky po energii důvodem k obavám. Mezinárodní energetická agentura odhaduje, že celosvětová spotřeba elektřiny by do konce roku 2026 mohla vzrůst až o 60 %.⁴¹⁰

Nová studie Alexe de Vries-Gao (2026) odhaduje, že spotřeba vody na systémy umělé inteligence v roce 2025 by mohla dosáhnout přibližně 312,5 až 764,6 miliardy litrů, což je úroveň srovnatelná se současnou celosvětovou roční spotřebou balené vody. Ve stejném období se související uhlíková stopa systémů umělé inteligence odhaduje na 32,6 až 79,7 milionů tun emisí CO₂, což ji řadí do rozsahu emisí produkovaných ročně velkými metropolitními oblastmi, jako je New York. Tyto údaje poukazují na rychle rostoucí dopady datových center na životní prostředí a podtrhují rostoucí potřebu transparentnosti v technologickém sektoru. Řešení současných mezer ve vykazování dopadů na životní prostředí může vyžadovat politická opatření, která nařídí zveřejňování komplexnějších ukazatelů výkonnosti datových center. Vzhledem k omezením a nesrovnalostem ve stávajících zveřejňovaných údajích však tyto odhady zůstávají zatíženy značnou nejistotou.⁴¹¹

Sociální a genderové dimenze vývoje a nasazení umělé inteligence

Ekologická stopa umělé inteligence (AI) a digitálních nástrojů se neomezuje pouze na spotřebu energie; zahrnuje komplexní hodnotový řetězec, který začíná těžbou a zpracováním surovin a končí likvidací nebezpečného elektronického odpadu.⁴¹² Těžba minerálů, jako je lithium, kobalt a prvky vzácných zemin, které tvoří nepostradatelný základ hardwaru, probíhá především v zemích globálního Jihu, zejména v regionech Latinské Ameriky a Afriky, které jsou bohaté na suroviny.⁴¹³ V těchto regionech se těžba často odehrává za netransparentních a nebezpečných

⁴⁰⁸ Valdivia, A. 2025. "Data Ecofeminism". *Computers and Society*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2502.11086>

⁴⁰⁹ Hao, K. 2019. Training a single AI model can emit as much carbon as five cars in their lifetimes. MIT Technology Review [online]. Dostupné na: <https://www.technologyreview.com/2019/06/06/239031/training-a-single-ai-model-can-emit-as-much-carbon-as-five-cars-in-their-lifetimes/>

⁴¹⁰ International Energy Agency. 2024. Electricity 2024: Analysis and forecast to 2026. IEA [online]. Dostupné na: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/18f3ed24-4b26-4c83-a3d2-8a1be51c8cc8/Electricity2024-Analysisandforecastto2026.pdf>

⁴¹¹ de Vries-Gao, A. 2026. "The carbon and water footprints of data centers and what this could mean for artificial intelligence." *Patterns* 7(1), 101430. [online]. Available from <https://doi.org/10.1016/j.patter.2025.101430>

⁴¹² Berthet, E., J. Lavalley, U. Soytaş, et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe." *Global Environmental Change* 86: 102841. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

⁴¹³ Mangani, P., Khan, G.D., Naseer, A. 2025. "Sustainable Governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa." *Peace and Sustainability* 1 (3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>

pracovních podmínek, které se vyznačují nízkými mzdami, vykořisťováním pracovní síly a chronickou expozicí toxickým chemikáliím a těžkým kovům.⁴¹⁴ Místní pracovní síla i obyvatelstvo v okolí trpí chronickými zdravotními problémy způsobenými expozicí těžkým kovům, dýchacími potížemi způsobenými kamenným prachem a psychickými problémy v důsledku důlních katastrof.⁴¹⁵ Tato závislost na surovinách je v mainstreamových diskuzích o umělé inteligenci často přehlížena; tyto diskuse se totiž obvykle úzce zaměřují na spotřebu energie, zatímco opomíjejí environmentální a sociální náklady spojené s výrobou hardwaru. Více o nákladech těžby se dočtete v kapitole [Elektroodpad: Nejrychleji rostoucí zdroj odpadu](#).

Sociální dopady těžby materiálů pro digitální technologie a umělou inteligenci mají výrazný genderový rozměr, který je utvářen strukturálními nerovnostmi v oblasti práce, zdraví a bezpečnosti. Genderové rozdělení práce v těžebním průmyslu posiluje stávající sociální hierarchie, což často vede k procesům zbavování majetku, které neúměrně postihují ženy a jsou úzce spojeny s cykly chudoby, marginalizace a násilí.

V mnoha těžebních regionech čelí ženy dvojí zátěži v podobě neplacených pečovatelských povinností a současného zapojení do neformálních a nebezpečných částí dodavatelského řetězce, jako je ruční třídění rudy. Tyto role jsou obvykle špatně placené, neregulované a vyloučené z formální ochrany práce, což vede k jejich nadměrnému zastoupení v nejistějších formách práce.⁴¹⁶

Rizika pro zdraví při práci tyto nerovnosti ještě více prohlubují. V regionech, jako je Katanga v Demokratické republice Kongo, ženy často pracují v nebezpečném a fyzicky náročném prostředí bez dostatečného větrání nebo ochranných pomůcek, což zvyšuje jejich vystavení riziku poranění pohybového aparátu, toxickým látkám a dlouhodobým respiračním onemocněním.⁴¹⁷

Genderovaná zranitelnost je rovněž umocněna přítomností ozbrojených skupin a slabými správními strukturami. Studie dokládají vyšší pravděpodobnost sexuálního a genderově podmíněného násilí u žen žijících v blízkosti lokalit drobné a řemeslné těžby (ASM). V oblastech zasažených konflikty bylo sexuální násilí v některých případech systematicky využíváno jako prostředek k ovládnutí obyvatelstva a zajištění přístupu k územím bohatým na nerostné suroviny.⁴¹⁸

V návaznosti na tuto dynamiku těžby jsou lidské náklady spojené se získáváním digitálních surovin dále ovlivňovány strukturálními globálními nerovnostmi. Tato dynamika odráží jev, který se často označuje jako „dekarbonizační propast“, kdy vyspělé země těží z technologického pokroku, zatímco globální Jih nese sociální a environmentální břemeno. Těžební průmysl, zejména řemeslná a drobná těžba kobaltu v Demokratické republice Kongo, je spojován s nucenou prací a vykořisťováním dětí. Terénní výzkum popisuje extrémní pracovní podmínky, v nichž děti pracují v nebezpečných dolech za minimální odměnu.⁴¹⁹

⁴¹⁴ Berthet, E., Lavalley, J., Soyta, U. et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe." *Global Environmental Change* 86: 102841.

<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

⁴¹⁵ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. "Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa". *Peace and Sustainability* 1(3).

<https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>.

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Tamtéž.

V oblastech bohatých na suroviny podněcuje soutěž o cenné nerosty ozbrojené konflikty a násilné střety mezi místními komunitami, státními silami a soukromými subjekty. V některých případech bylo těžebním společnostem povoleno najímat policejní nebo vojenské jednotky jako ochranu, což přispívá k beztrestnosti v případech násilí páchaného na civilistech. Více než polovina ložisek kritických minerálů se nachází na územích původního obyvatelstva nebo v jejich blízkosti, kde komunity čelí vysídlování, ničení kulturního dědictví a porušování zásady svobodného, předběžného a informovaného souhlasu.⁴²⁰

Vývoj digitálních nástrojů a umělé inteligence (AI) je ze své podstaty závislý na těžbě klíčových minerálů. Tyto materiály, včetně lithia, kobaltu, galia, grafitu a prvků vzácných zemin, tvoří základ vysoce hodnotných odvětví, jako jsou telekomunikace, obrana a nově vznikající digitální infrastruktury. To vytváří „paradox udržitelnosti“: zatímco tyto materiály umožňují technologický pokrok a přechod k nízkouhlíkovému hospodářství, jejich těžba často vede ke zhoršování životního prostředí, znečištění vody a porušování lidských práv.⁴²¹

Relevance pro kontext EU

Tato globální dynamika se přímo odráží v kontextu regionální politiky, zejména v Evropské unii, která je jak významným spotřebitelem digitálních technologií, tak klíčovým hnacím motorem zelené transformace. Paradox udržitelnosti je pro Evropskou unii obzvláště akutní vzhledem k její ambiciózní klimatické politice a silné závislosti na dovážených surovinách.

Evropský právní rámec pro klima stanovuje klimatickou neutralitu do roku 2050, přičemž prozatímním cílem je snížení emisí skleníkových plynů o 55 % do roku 2030. Dosažení těchto cílů vyžaduje rozsáhlé nasazení technologií náročných na nerostné suroviny, jako jsou elektromobily, větrné turbíny a akumulátory. V kontextu EU to znamená přetrvávající „dekarbonizační propast“, kdy se přínosy zelené a digitální transformace soustřeďují v Evropě, zatímco jejich sociální a environmentální náklady jsou externalizovány do regionů bohatých na suroviny v globálním Jihu (například dosažení klimatických cílů EU by do roku 2040 mohlo vystavit 15 000 až 89 000 afrických horníků zvýšenému riziku moderního otroctví). Poptávka EU po kritických surovinách přispívá k environmentálnímu tlaku v globálních těžebních centrech. Očekává se, že do roku 2040 bude většina emisí spojených s těžbou surovin pro spotřebu v EU pocházet z oblastí mimo Evropu, přičemž se zároveň zvýší tlak na vodní zdroje v zemích, jako je Chile a Kazachstán.⁴²²

Prostřednictvím iniciativ, jako je Evropský akt o kritických surovinách (CRMA), se EU snaží zvýšit domácí těžbu. To však často naráží na odpor místních komunit, který se obvykle označuje jako dynamika „Not-in-My-Backyard“ (NIMBY; v překladu do češtiny „Ne na mém dvorku“). Místní komunity se často brání novým domácím těžebním projektům kvůli vnímaným environmentálním hrozbám a upřednostňují ochranu místního prostředí před globálními klimatickými cíli. Zajištění „sociální licence k provozu“ vyžaduje, aby evropští lídři přijali

⁴²⁰ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. “Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa”. *Peace and Sustainability* 1(3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>.

⁴²¹ Tamtéž.

⁴²² Tamtéž.

inkluzivnější rozhodovací procesy a jasně formulovali místní přínosy s cílem vybudovat důvěru.⁴²³

Ačkoli směrnice o Náležitě péči podniků v oblasti udržitelnosti podniků usiluje o zvýšení transparentnosti dodavatelského řetězce, její omezená působnost, zejména vyloučení mnoha malých a středních podniků, vede k mezerám ve sledování sociálně-environmentálních rizik.⁴²⁴

Systémy AI a zabudované předsudky

Zatímco podstatné základy AI odhalují významné environmentální a sociální nerovnosti, tyto rozdíly se dále reprodukují v samotných systémech AI prostřednictvím zaujatých dat a nerovných vývojových struktur.

Vývoji umělé inteligence i nadále chybí genderová a etnická rozmanitost, a to jak v rámci vývojových týmů, tak v datových souborech používaných k trénování modelů. Tento nedostatek genderového, etnického a socioekonomického zastoupení přispívá k reprodukci strukturálních nerovností v rámci algoritmických systémů. Genderová zaujatost v umělé inteligenci byla široce zdokumentována, a to od nedostatečného zastoupení ženských jazykových forem až po posilování stereotypních rolí ve výstupech generovaných systémy strojového učení.⁴²⁵ Tyto zaujatosti nejsou pouhými technickými nedostatky, ale odrážejí širší společenské nerovnosti, které se zakódovávají do digitálních infrastruktur.

Ukázalo se, že algoritmické systémy pro rozhodování používané v oblastech, jako je nábor zaměstnanectva, hodnocení úvěrové bonity, zdravotní péče a vymáhání práva, reprodukují a v některých případech dokonce zesilují stávající vzorce diskriminace. Například Berkeley Haas Centre analyzovalo 133 systémů umělé inteligence a zjistilo, že 44 % z nich vykazovalo genderovou zaujatost a 25 % vykazovalo jak genderovou, tak rasovou zaujatost.⁴²⁶ Studie Technické univerzity aplikovaných věd Würzburg–Schweinfurt navíc odhalila, že velké jazykové modely v scénářích vyjednávání o mzdě systematicky radily ženám, aby požadovaly nižší mzdy než mají stejně kvalifikovaní muži, přičemž rozdíly dosahovaly až 120 000 dolarů ročně.⁴²⁷ To vytváří rizika vyloučení, zkresleného zobrazení a nerovného přístupu k příležitostem, zejména pro ženy a marginalizované komunity. Je důležité si uvědomit, že tyto předsudky se prolínají s materiálními nerovnostmi popsány výše. Komunity, které jsou nejvíce zasaženy těžebními praktikami v globálním Jihu, jsou často také nedostatečně zastoupeny v datových souborech, z nichž vycházejí systémy umělé inteligence, což vede k dvojímu vyloučení, jednak z přínosů technologického rozvoje, jednak ze spravedlivého zastoupení v rámci tohoto rozvoje.

Ačkoli některé korporace a výzkumné instituce začaly zavádět rámce pro zajištění spravedlnosti a principy inkluzivního designu, tyto snahy zůstávají roztříštěné. Strukturální nerovnosti

⁴²³ Berthet, E., Lavalley, J., Anquetil-Deck, C. et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe". *Global Environmental Change* 86: 102841. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

⁴²⁴ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. "Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa". *Peace and Sustainability* 1(3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>.

⁴²⁵ Buolamwini, J., Gebru, T. 2018. "Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification". *Proceedings of Machine Learning Research* 81: 1-15. Dostupné na: <https://proceedings.mlr.press/v81/buolamwini18a/buolamwini18a.pdf>

⁴²⁶ UN Women. 2024. Artificial Intelligence and Gender Equality. UN Women Asia and the Pacific [online]. Dostupné na: <https://asiapacific.unwomen.org/en/stories/feature-story/2024/05/artificial-intelligence-and-gender-equality>

⁴²⁷ Dalton, D. 2025. "Why ChatGPT Advises Women to Ask for Lower Salaries Than Men". 3Plus International [online]. Dostupné na: <https://3plusinternational.com/why-chatgpt-advises-women-to-ask-for-lower-salaries-than-men/>

přetrvávají v celém životním cyklu umělé inteligence, od těžby surovin a pracovních podmínek až po produkci dat a správu algoritmů.

Co si odnést z této kapitoly:

- Ženy jsou v digitální zelené ekonomice výrazně podrepresentovány.
- Ačkoli je umělá inteligence propagována jako nástroj pro zvýšení efektivity, její vývoj se opírá o infrastruktury náročné na zdroje a těžební dodavatelské řetězce v zemích globálního Jihu, které neúměrně zatěžují marginalizované komunity zhoršováním životního prostředí a nebezpečnými pracovními podmínkami.
- Systémy umělé inteligence často reprodukuji a prohlubují strukturální nerovnosti prostřednictvím zaujatých trénovacích dat, což často vede k diskriminačním výstupům souvisejícím s genderem a rasou/etnicitou.

4.3 Dekarbonizace elektroenergetiky a gender

Očekává se, že odvětví elektroenergetiky v EU bude hrát klíčovou roli při dosahování cílů v oblasti zmírňování dopadů změny klimatu do roku 2030. Po dočasném nárůstu spotřeby fosilních paliv v letech 2021–2022, který souvisel s oživením po pandemii COVID-19 a válkou na Ukrajině, se intenzita emisí skleníkových plynů při výrobě elektřiny v EU vrátila ke svému dlouhodobému klesajícímu trendu. V roce 2023 bylo při výrobě jedné kilowatthodiny elektřiny vyprodukováno o 19 % méně CO₂ než v roce 2022 a o 35 % méně než v roce 2013. Ve srovnání s rokem 1990 to představuje pokles o 58 %.⁴²⁸

Tento vývoj odráží úspěch energetické a klimatické politiky EU, ale zároveň zdůrazňuje naléhavou potřebu urychlit dekarbonizaci, má-li EU do roku 2030 dosáhnout 55% čistého snížení emisí skleníkových plynů a do roku 2050 úplné uhlíkové neutrality.⁴²⁹

Z genderového hlediska v energetickém odvětví přetrvávají strukturální nerovnosti. Ženy jsou i nadále nedostatečně zastoupeny v technických a vedoucích pozicích v oblasti energetických inovací, které utvářejí priority a výsledky této transformace. Zároveň nerovnoměrné sociální dopady instalací zařízení na výrobu energie z obnovitelných zdrojů, jako jsou změny ve využívání půdy nebo dopady na místní blahobyt, zdůrazňují význam inkluzivního rozhodování. Pro spravedlivou energetickou transformaci je zásadní zajistit, aby při plánování a zavádění řešení v oblasti čisté energie byly rovnocenně vyslyšeny hlasy žen i mužů.⁴³⁰

⁴²⁸ EEA. 2025. Greenhouse gas emission intensity of electricity generation in Europe. European Environment Agency [online]. Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emission-intensity-of-1>

⁴²⁹ Tamtéž.

⁴³⁰ Grünwald, P., Diakonova, M. 2020. Societal differences, activities, and performance: Examining the role of gender in electricity demand in the United Kingdom. Energy Research & Social Science 69, 101719. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101719>

Tyto rozpory jsou zvláště patrné v evropském kontextu, kde se ambiciózní klimatické agendy stále střetávají s přetrvávajícími genderovými nerovnostmi. Například v Česku, v Ústeckém a Moravskoslezském kraji, se 40 miliard eur z fondů EU na dekarbonizaci zaměřuje na restrukturalizaci těžkého průmyslu, opomíjí však programy rekvalifikace zohledňující genderové aspekty pro ženy v podobných odvětvích služeb.⁴³¹ V důsledku toho se prohlubuje nerovnost v zelených pracovních místech – 78 % pracovních míst v odvětví obnovitelných zdrojů energie ve střední Evropě v současné době zastávají muži, což udržuje profesní segregaci.^{432 433} Další příklady pocházejí z národní politiky České republiky. Aktualizace Národního klimaticko-energetického plánu z roku 2024 nezahrnula genderovou analýzu navzdory požadavkům EU, což vedlo k opatřením pro přizpůsobení se změně klimatu, která ignorují zvýšenou zranitelnost žen vůči vlnám veder.⁴³⁴

Co si odnést z této kapitoly:

- Přestože se Evropské unii od roku 1990 podařilo výrazně snížit uhlíkovou intenzitu výroby elektřiny o 58 %, tato transformace zůstává ze sociálního hlediska nevyvážená, neboť ženy jsou kvůli národním politikám, které nezohledňují genderové aspekty, i nadále vyloučeny z vedoucích technických pozic a z přístupu k pracovním příležitostem v oblasti zelených technologií.

4.4 Spotřeba energie, udržitelnost a sociální spravedlnost v rámci energetické transformace

Spotřeba energie zůstává hlavním faktorem přispívajícím ke změně klimatu, přičemž představuje přibližně 60 procent celosvětových emisí skleníkových plynů. Fosilní paliva jsou hlavním zdrojem výroby elektřiny a produkují velké množství skleníkových plynů, které způsobují změnu klimatu a mají škodlivé dopady na blahobyt lidí i na životní prostředí. V současné době nemá přístup k elektřině přibližně 733 milionů lidí. Vzhledem k tomu, že celosvětová spotřeba elektřiny rychle roste, je kladen důraz na podporu spolehlivé, čisté a cenově dostupné energie. Pokud jde o udržitelnost, Cíl udržitelného rozvoje č. 7 (viz Schéma č. 2 výše) si klade za cíl zajistit do roku 2030 všeobecný přístup k elektřině prostřednictvím investic do čistých zdrojů energie, jako jsou sluneční, větrná a tepelná energie. Rozšiřování

⁴³¹ Březovská, R. 2024. An Invisible String: Gender (In)Equality & (Un)Just Transition in Czechia. In: Synergies between gender equality and climate action. Comment Paper – Czechia. European Commission [online]. Dostupné na: https://commission.europa.eu/document/download/2418e282-d00b-4d73-9446-9440a8d571b8_en?filename=mlp_cz_comments%20paper_february_2024_en.pdf

⁴³² European Environmental Bureau and WECF. 2021. Why the European Green Deal Needs Ecofeminism: Report. European Environmental Bureau [online]. Dostupné na: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/07/Report-16-1.pdf>

⁴³³ Ilyas, F. 2021. "European Green Deal's Gender Blind Spots Set to Widen Inequalities and Weaken Environmental Protection: Report." WECF International [online]. Dostupné na: <https://www.wecf.org/european-green-deals-gender-blind-spots/>

⁴³⁴ ČESKO. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Vnitrostátní plán České republiky v oblasti energetiky a klimatu [online]. Prosinec 2024 [cit. 2026-01-23]. Dostupné na: <https://mpo.gov.cz/assets/cz/energetika/strategicke-a-koncepcni-dokumenty/2025/10/Vnitrostatni-plan-Ceske-republik-y-v-oblasti-energetiky-a-klimatu.pdf>

infrastruktury a modernizace technologií za účelem poskytování čisté energie mohou podpořit růst a zároveň přispět k ochraně životního prostředí.⁴³⁵

Obnovitelné zdroje energie mohou mít nepříznivé dopady na životní prostředí a místní obyvatelstvo. Ovlivňují krajinu, využití půdy, oportunitní náklady na zabranou plochu, fragmentaci venkova a změny v pokryvu půdy. Mezi konkrétní dopady patří hluk u větrných elektráren nebo oslnění způsobené fotovoltaickými panely. Pokud jde o sociální udržitelnost, blahobyt místních obyvatel se často výrazně liší od dopadů na blahobyt široké veřejnosti. Instalace zařízení obnovitelných zdrojů energie v blízkosti obcí vyvolává otázky týkající se sociální spravedlnosti, jelikož významně ovlivňuje blahobyt obyvatel a dokonce i přírodní dědictví.⁴³⁶

Zvýšení financování inovací v energetice významně zlepšuje sociální spravedlnost jak přímo, tak nepřímo prostřednictvím urychlení energetické spravedlnosti ve vyspělých ekonomikách. Správné přidělování a využívání veřejných rozpočtů na energetické inovace je nezbytné pro podporu technologií čisté energie, prosazování spravedlivé energetické transformace a zlepšení sociální spravedlnosti, inkluze a zapojení komunity.⁴³⁷

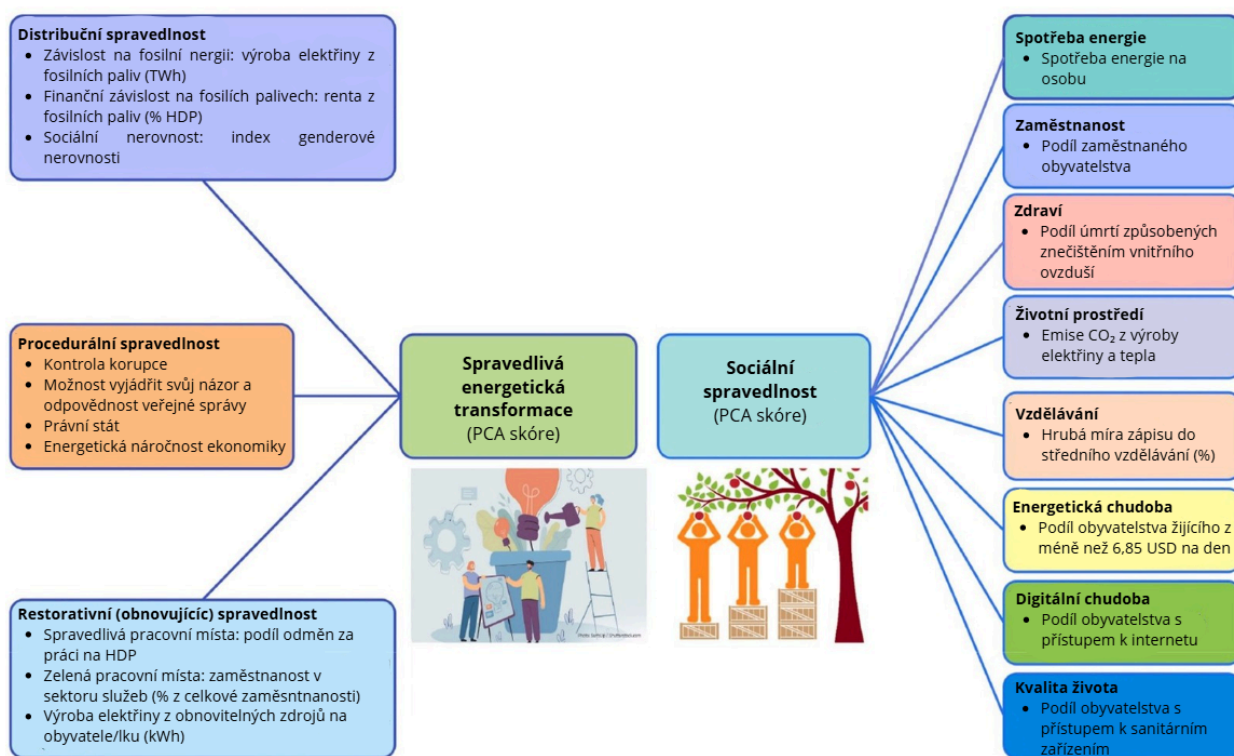

Schéma č. 6: Metoda hodnocení spravedlivé energetické transformace a sociální spravedlnosti podle Hosan a kol.⁴³⁸ (překlad projekt GreenClusivity)

⁴³⁵ UN. 2025. Sustainable Development Goals: 7 Affordable and Clean Energy. United Nations [online]. Dostupné na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/energy/>

⁴³⁶ Botelho, A., Pinto, L., Lourenço-Gomes, L., Valente, M., Sousa, S. 2016. "Social sustainability of renewable energy sources in electricity production: An application of the contingent valuation method". Sustainable Cities and Society 26: 429-437. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2016.05.011>

⁴³⁷ Hosan, S. et al. 2024. "Energy innovation funding and social equity: Mediating role of just energy transition". Renewable and Sustainable Energy Reviews 197, 114405. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2024.114405>

⁴³⁸ Tamtéž.

Podle studie Gender a energetika (2016) se postoje žen a mužů k jaderné energii liší. Ženy podporují jadernou energii v menší míře než muži. Ženy například v jaderné energii vidí méně přínosů, méně podporují investice do jaderné energie a jsou méně nakloněny výstavbě nových jaderných elektráren i rozšiřování těch stávajících. Ženy také více než muži podporují regulaci jaderné energie a mají větší obavy z nakládání s jaderným odpadem, jeho přepravy a likvidace. Nejčastějším vysvětlením rozdílů v postojích k jaderné energii mezi muži a ženami je to, že ženy se více obávají jakýchkoli rizik. Proto se také více obávají rizik spojených s jadernou energií. To je dáno především odlišnou socializací žen a mužů. Stejně závěry byly potvrzeny i v kontextu samotné České republiky.⁴³⁹

Co si odnést z této kapitoly:

- Zatímco globální strategie, jako je Cíl udržitelného rozvoje č. 7, usilují o všeobecný přístup k čisté energii, tato transformace zůstává ze sociálního hlediska složitá, protože místní dopady infrastruktury pro obnovitelné zdroje energie na životní prostředí – jako je hluk a změny krajiny – často vedou k nerovnostem, které neúměrně ovlivňují blahobyt okolních obyvatel, zejména žen, které mají tendenci se více obávat dlouhodobých rizik spojených s energetickým odpadem a novými energetickými technologiemi.

Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU

Stát: Česká republika

Název opatření: Rethink Architecture

Popis: Cílem organizace Rethink Architecture je inspirovat, vzdělávat a propojovat architekty a architektky s investory a investorkami za účelem vytváření udržitelných budov a čtvrtí. Organizace představuje zásady a výhody udržitelné architektury ve všech třech pilířích udržitelnosti: environmentálním, ekonomickém a sociálním. Zaměřuje se také na širokou veřejnost, konkrétně však na ženy (které častěji iniciují rekonstrukce), mladší lidi a interiérové designéry.

Odkaz: <https://www.rethinkarchitecture.cz/>

⁴³⁹ Marková Volejníčková, R., Pospíšilová, M., Křížková, A. 2016. Gender a energetika. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., a Heinrich-Böll-Stiftung [online]. Dostupné na: https://cz.boell.org/sites/default/files/gender_energetika_online.pdf

Stát: Barcelona, Španělsko

Název opatření: Projekt klimatická útočiště (Climate Shelters)

Popis: Cílem projektu je přizpůsobit školní prostředí tak, aby se ve vybraných částech Barcelony stala místy odolnými vůči změnám klimatu, a tím zmírnit efekt městského tepelného ostrova. Dětská hřiště se proměňují v klimatická útočiště, která jsou během období veder otevřena veřejnosti. Přizpůsobení se klimatickým změnám zahrnuje tři strategie:

- modrou – zavádění vodních prvků, které pomáhají ochlazovat prostředí a nabízejí možnosti rekreace,
- zelenou – posílení vegetace a přirozeného stínu za účelem snížení tepla, zlepšení pohodlí venku a podpory biologické rozmanitosti,
- šedou – modernizaci stávající infrastruktury pomocí řešení odolných vůči teple, jako jsou izolace a stínící konstrukce, s cílem zlepšit tepelný komfort a snížit vystavení teple.

Odkaz: <https://www.uia-initiative.eu/en/uia-cities/barcelona-call3>

Stát: Itálie, Milán

Název opatření: Innovation pub – Univerzita Milano-Bicocca

Popis: Innovation pub je měsíční série tematických setkání pořádaných Univerzitou Milano-Bicocca, která se konají vždy poslední úterý v měsíci. Tyto neformální akce podporují dialog mezi výzkumnictvem, studentstvem a místní komunitou na témata, jako jsou věda, demokracie, společenský dopad a inovace. Cílem je podporovat „třetí misi“ univerzity, která se zaměřuje na přenos znalostí do společnosti.

Významným příkladem je akce z 28. ledna 2025 s názvem „Ekologie a umělá inteligence: inspirace z přírody pro inovace“, která se zabývala tím, jak lze umělou inteligenci využít ke zmírnění dopadů na životní prostředí, se zaměřením na etiku a udržitelnost. Na akci vystoupily odbornice jako Gianna Martinengo, prezidentka Women&Tech® ETS, a Veronica Nava, výzkumnice na Katedře environmentálních a zemských věd Univerzity Bicocca. Tyto iniciativy zdůrazňují závazek univerzity k genderové inkluzi a environmentální udržitelnosti prostřednictvím výzkumu a veřejného dialogu.

Odkaz: <https://www.unimib.it/societa/innovation-pub>

Stát: Rakousko, Vídeň

Název opatření: Projekt sociálního bydlení Frauen-Werk-Stadt I (Women-Work-City)

Popis: Frauen-Werk-Stadt je první projekt sociálního bydlení zohledňující genderové hledisko, který ve Vídni v Rakousku navrhly ženy. Iniciativa „Women Transforming Cities“ si klade za cíl radikálně přesunout sociální, ekonomickou a politickou moc ve prospěch skupin, které si zaslouží rovné zacházení, a tím změnit to, kým a pro koho se města staví, aby byly uspokojeny potřeby komunit a aby se v nich každý mohl cítit jako doma, podílet se na jejich životě a prosperovat.

V letech 1995–1997 vzniklo v rámci této iniciativy 357 bytů, které navrhly výhradně ženy a které se zaměřovaly na každodenní život a zkušenosti žen s cílem usnadnit domácí práce a péči o rodinu, podpořit pocit sounáležitosti s komunitou a vytvořit pohodlné a bezpečné životní prostředí. To zahrnuje integraci vybavení a služeb do areálu, jako jsou mateřská škola, komunikační centrum, lékařské ordinace, lékárny, policejní stanice a obchody; včetně bytů pro osoby se zdravotním postižením a osoby seniorského věku; a upřednostňování potřeb chodců a chodkyň (například vytvoření centrálního prostoru bez automobilů) atd.

Odkaz: <https://www.womentransformingcities.org/>,
<https://womenfriendlycitieschallenge.org/wise-practices/gender-sensitive-housing-in-vienna-frauen-werk-stadt-women-work-city/>

Stát: Španělsko

Název opatření: 50:50 Sustainable Projects

Popis: Iniciativa „50:50 Sustainable Projects“, kterou vedla společnost ACCIONA, španělská nadnárodní firma zaměřená především na rozvoj infrastruktury a správu obnovitelných zdrojů energie, si kládla za cíl posílit roli a zapojení žen do projektů a výrobních center po celém světě, zejména v energetickém odvětví. Program se zaměřoval na rekvalifikaci a zvyšování kvalifikace žen, podporu a prosazování ženských talentů v rámci společnosti, zlepšování zaměstnatelnosti žen v klíčových hospodářských odvětvích a boj proti genderovým stereotypům. Mezi její významné úspěchy patřilo zajištění vyvážené účasti v týmu zabývajícím se síťovými předpisy a zvýšení zastoupení žen na důležitých pozicích souvisejících s výrobou větrné energie. Vytvářením nových příležitostí a aktivním podporováním zapojení žen přispěla tato iniciativa k větší diverzitě a inkluzivitě pracovní síly v odvětví obnovitelných zdrojů energie. Iniciativa byla dokončena v roce 2025.

Odkaz: <https://www.acciona.com/updates/articles/acciona-recognized-commitment-gender-equality-construction>

5. Globální rámec: gender, nerovnosti a klima

5.1 Ekonomické ztráty & nerovnoměrné zotavení: Kdo za to platí?

Klimatické extrémy nejsou pouze environmentálními, ale také ekonomickými šoky. Ničí majetek, snižují produktivitu a zatěžují veřejné rozpočty určené na zdravotnictví, sociální ochranu a infrastrukturu. Pokud se při tvorbě politik nezohledňuje genderová perspektiva, hrozí, že opatření zaměřená na obnovu budou reprodukovat již existující nerovnosti. Strategie EU pro přizpůsobení se změně klimatu (2021) usiluje o omezení těchto ztrát a posílení fiskální a sociální odolnosti napříč členskými státy.⁴⁴⁰ Strategie se v jedné ze svých částí zabývá také existujícími nerovnostmi mezi regiony a různými skupinami obyvatel.

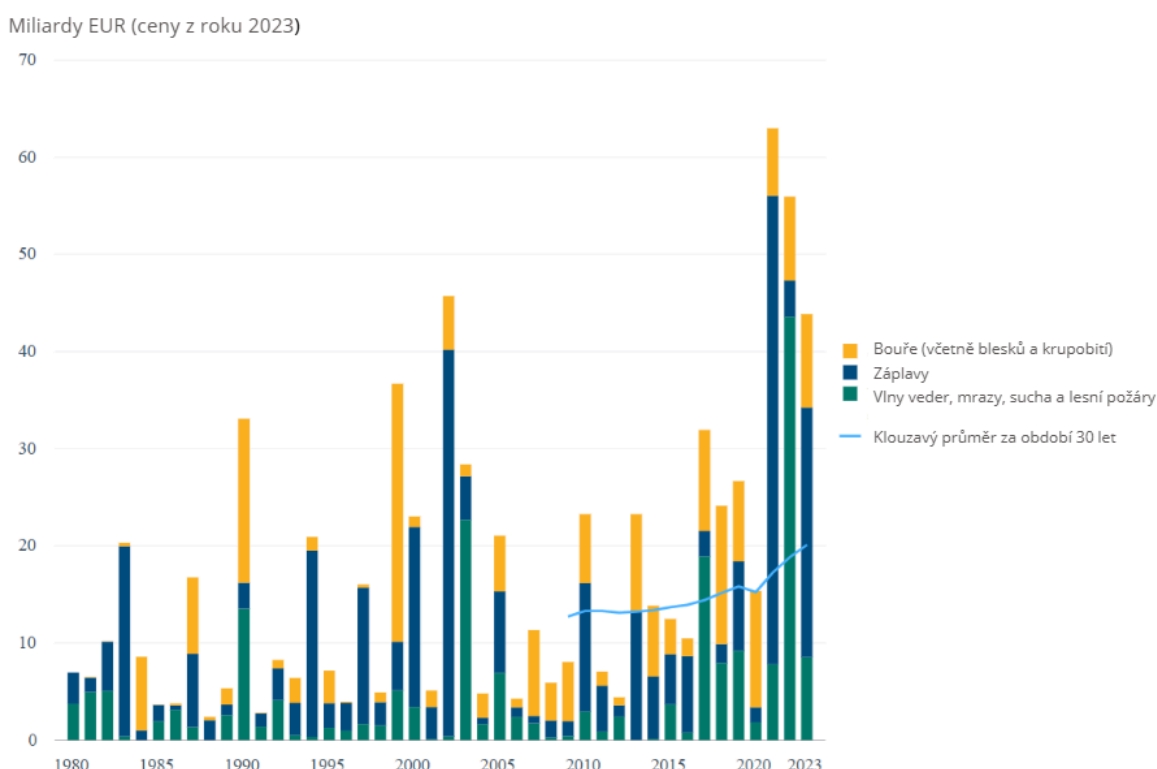

Schéma č. 7: Roční ekonomické ztráty způsobené extrémními meteorologickými a klimatickými jevy v členských státech EU.⁴⁴¹

Hydrologická rizika (povodně) představují 47 % celkových ztrát a meteorologická rizika (bouře včetně blesků a krupobití) přibližně 27 %. Pokud jde o klimatologická rizika, vlny veder způsobují téměř 18 % celkových ztrát, jsou však zodpovědné až za 95 % úmrtí. Zbývajících 8 % připadá na sucha, lesní požáry a vlny chladu.⁴⁴²

⁴⁴⁰ EEA. 2025. Economic losses from weather- and climate-related extremes in Europe. European Environment Agency [online]. Dostupné na:

<https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/economic-losses-from-climate-related>

⁴⁴¹ Tamtéž.

⁴⁴² Tamtéž.

Za většinu ekonomických ztrát je odpovědný poměrně malý počet událostí: 5 % klimatických událostí s nejvyššími ztrátami představuje 59 % všech ztrát a pouhé 1 % událostí způsobuje 37 % ztrát. Naopak 66 % událostí s nejnižšími zaznamenanými ztrátami dohromady představuje pouze 5 % celkových ztrát.⁴⁴³ Extrémní projevy počasí a klimatu způsobily v letech 1980–2024 v Evropské unii ekonomické ztráty na majetku ve výši 822 miliard eur, z čehož více než 208 miliard eur (25 %) připadá pouze na období 2021–2024.⁴⁴⁴

Tato čísla ukazují finanční rozsah dopadů změny klimatu, nikoli však jejich lidskou stránku. Ztráty ani proces obnovy nejsou nikdy rozloženy rovnoměrně – ženy a zranitelné skupiny často nesou největší část ekonomické i sociální zátěže.

Co si odnést z této kapitoly:

- Extrémní klimatické události, jako jsou povodně a bouře, způsobily od roku 1980 v EU ekonomické ztráty přesahující 822 miliard eur, přičemž významných 25 % těchto ztrát vzniklo jen v období 2021–2024.
- Klimatické šoky vedou k nárůstu neplacené pečovatelské práce v důsledku uzavírání škol a zdravotních dopadů, což prohlubuje časovou chudobu žen a zpomaluje jejich možnost vrátit se po katastrofě na trh práce.

5.2 Genderově podmíněný prostor: Městské plánování a environmentální spravedlnost

Souvislost mezi genderem a péčí o životní prostředí má hluboké historické kořeny. Historicky v některých částech Evropy stály ženy v čele občanských hnutí usilujících o zlepšení čistoty měst, hygienických podmínek a rozšíření přístupu k zeleným veřejným prostorům. Jejich aktivismus spojoval environmentální zájmy se sociální péčí a vycházel z širší představy, že právě ženy nesou odpovědnost za morální a fyzické zdraví městského života.⁴⁴⁵

Muži, kteří se do těchto aktivit zapojovali, byli někdy zesměšňováni jako „nemužní“, čímž se posilovalo symbolické rozdělení mezi maskulinitou a odpovědností za životní prostředí. Toto spojení environmentální odpovědnosti s feminitou přetrvávalo v různých podobách dodnes a ovlivňuje nejen to, od koho se očekává, že bude o městské prostředí „pečovat“, ale také to, kdo má odbornou autoritu při jeho navrhování a správě.⁴⁴⁶

⁴⁴³ EEA. 2025. Economic losses from weather- and climate-related extremes in Europe. European Environment Agency [online]. Dostupné na:

<https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/economic-losses-from-climate-related>

⁴⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁴⁵ Ellen Swallow Richards and the women's reform movement. Environmental History: Timeline and historical insights [online]. Dostupné na: <https://environmentalhistory.org/people/richards/>

⁴⁴⁶ Swim, J. K., Gillis, A., and Hamaty, K. J. 2020. "Gender Bending and Gender Conformity: The Social Consequences of Engaging in Feminine and Masculine Pro-Environmental Behaviors". *Sex Roles* 82(5): 363–85. [10.1007/s11199-019-01061-9](https://doi.org/10.1007/s11199-019-01061-9)

Městské plánování hraje klíčovou roli při utváření udržitelnosti, inkluзивity a odolnosti měst. S růstem světové městské populace a narůstajícím environmentálním tlakem je nezbytné věnovat pozornost tomu, jak jsou sociální a ekologické aspekty začleňovány do navrhování a správy městských prostor. Jedním z často přehlížených aspektů městského plánování je již zmíněný průsečík **genderu a environmentálních otázek**. Gender ovlivňuje, jak lidé městské prostředí prožívají, jak přistupují ke zdrojům a jak reagují na environmentální rizika.

Městské prostory nejsou neutrální: odrážejí a zároveň posilují společenské normy, včetně těch souvisejících s genderem. Ženy a muži často využívají městskou infrastrukturu odlišně v důsledku genderových rolí, obav o bezpečnost a nerovného přístupu k mobilitě a infrastruktuře.⁴⁴⁷ Ženy například častěji využívají veřejnou dopravu, chodí pěšky nebo cestují s osobami, o které pečují, během dne podnikají více krátkých cest⁴⁴⁸ a více se spoléhají na veřejnou dopravu a pěší trasy než na soukromé automobily.^{449 450} Tyto vzorce odrážejí jak socioekonomické role, tak pečovatelské povinnosti. Mnohé urbanistické plány upřednostňují infrastrukturu zaměřenou na automobily a přehlížejí prvky, jako je bezpečnost chodců, dostatečné osvětlení nebo univerzální přístupnost, které jsou přitom zásadní pro ženy, pečující osoby a další marginalizované skupiny.⁴⁵¹ Tento přístup často vychází z centralizovaných plánovacích modelů „shora dolů“, které kladou důraz na efektivitu a dojíždění namísto každodenní mobility chodců či pečujících osob, a tím odrážejí představy o využívání města formované převážně mužskou zkušeností.

Také z environmentálního hlediska přispívají města přizpůsobená chůzi a veřejné dopravě ke snižování emisí a podpoře veřejného zdraví. Zohlednění zkušeností žen tak může vést k vytváření inkluzivnějších veřejných prostor a zároveň podporovat environmentální cíle.⁴⁵²

Dopady změny klimatu a environmentálních rizik nejsou v městském prostředí rozloženy rovnoměrně. Ženy, zejména ty, které žijí v nízkopříjmových nebo neoficiálních osadách, jsou kvůli místu bydliště a ekonomickým omezením častěji vystaveny vlnám veder, povodním nebo znečištění ovzduší.⁴⁵³

Plánování, které je zároveň genderově citlivé a environmentálně odpovědné, uznává tuto komplexitu a usiluje o intersekcionální městskou spravedlnost. Znamená to uznat, že městské problémy se prolínají s dalšími formami nerovnosti, například třídou, rasou, věkem nebo zdravotním postižením.⁴⁵⁴

⁴⁴⁷ Schimmel, E. 2021. Guidelines: Towards a gender-sensitive urban development. Connective Cities [online]. Dostupné na:

https://www.connective-cities.net/wp-content/pdf-files/CC_19_01_22_Guidelines_Gender_sensitive_urban_development_Lina.pdf

⁴⁴⁸ McGuckin, N., Murakami, E. Examining Trip-Chaining Behavior: A Comparison of Travel by Men and Women. [online]. Dostupné na: <https://nhts.ornl.gov/1995/doc/chain2.pdf>

⁴⁴⁹ Hanson, S. 2010. "Gender and mobility: new approaches for informing sustainability". *Gender, Place & Culture* 17 (1): 5-23. <https://doi.org/10.1080/09663690903498225>

⁴⁵⁰ Levy, C. 2013. "Travel choice reframed: "deep distribution" and gender in urban transport". *Environment & Urbanization* 25 (1). <https://doi.org/10.1177/0956247813477810>

⁴⁵¹ Whitzman, C. 2013. Women's safety and everyday mobility. In: Legacy, C., Whitzman, C. et al. *Building Inclusive Cities: Women's Safety and the Right to the City*. Routledge. ISBN: 978-0-415-62815-0. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/263390118_Building_Inclusive_Cities_Women's_Safety_and_the_Right_to_the_City

⁴⁵² Greed, C. 1994. *Women and Planning: Creating Gendered Realities*. London: Routledge. ISBN 9780415079815

⁴⁵³ Jarvis, H., Cloke, J., Kantor, P. 2009. *Cities and Gender*. London: Routledge. ISBN 9780203878064

⁴⁵⁴ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. Dostupné na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

Dalším klíčovým prvkem genderově citlivého plánování je důraz na spravedlnost a dostupnost. Cílem je systematicky odstraňovat překážky, které ženám znevýhodňují každodenní pohyb po městě, ať už jde o přístup k veřejné dopravě, bezpečným veřejným prostorům nebo pracovním příležitostem. Výzkum ukazuje, že 20,2 % žen v EU zažilo od 15 let fyzické násilí nebo vyhrožování a/nebo sexuální násilí ze strany osoby, která nebyla jejich intimním partnerem. K takovým incidentům dochází také ve veřejných prostorech, například ve veřejné dopravě, na ulicích, v parcích, obchodech nebo při volnočasových aktivitách.⁴⁵⁵ Bezpečnost ve městě proto není pouze otázkou osvětlení či kamerového dohledu, ale součástí širšího úsilí zajistit všem stejné právo na pohyb, přítomnost a důstojnost ve veřejném prostoru.

V souvislosti se zaměstnaností se ve městech soustřeďuje většina pracovních příležitostí, což ženy často nutí stěhovat se z venkovských oblastí do měst. Přístup k městům proto musí tuto skutečnost zohledňovat například prostřednictvím kvalitnější veřejné dopravy (ženy mají tendenci využívat veřejnou dopravu více než automobily, viz kapitola [Mobilita a doprava](#)).⁴⁵⁶ Environmentální přístup zároveň zdůrazňuje, že přínosy kvalitního životního prostředí (například zeleň, čistý vzduch a infrastruktura odolná vůči klimatickým změnám) by měly být spravedlivě dostupné všemu obyvatelstvu města bez ohledu na jejich sociální postavení.

Roli hraje také podíl žen zapojených do městského plánování. V oblasti architektury však již došlo k určitému pokroku ve zvyšování zastoupení žen. Poměr žen a mužů v této profesi se postupně přibližuje rovnováze. Podíl žen vzrostl z 36 % v roce 2014 na 45 % v roce 2024 (evropský průměr). Na Slovensku tvoří ženy 81 % a muži 19 %, což představuje jeden z nejvyšších podílů žen mezi architekty v EU. Na druhou stranu v Itálii tvoří ženy dokonce 54 % osob v architektuře oproti 46 % mužů.⁴⁵⁷ Přesto jsou ženy v architektuře stále téměř neviditelné. Výzkum naznačuje, že to souvisí s problémy, kterým ženy čelí při návratu k profesi po mateřské dovolené, například s tím, že jim není umožněno pokračovat na stejné úrovni odpovědnosti jako před odchodem nebo získat přiměřenou pracovní dobu, která by odpovídala jejich potřebám jako rodičů.⁴⁵⁸ Také v politickém rozhodování zůstává zastoupení žen omezené. V Evropské unii tvoří ženy 28,6 % členstva regionálních zastupitelstev, 36 % členstva obecních zastupitelstev a pouze 15 % starostů a starostek. Udržitelných měst lze pravděpodobně dosahovat rychleji díky rozmanitějšímu zastoupení v mocenských strukturách.⁴⁵⁹ To je obzvláště důležité vzhledem k tomu, že ženy mají tendenci vykazovat environmentálně šetrnější vzorce spotřeby, například v oblasti stravování a dopravy, a jsou také ochotnější měnit své chování v reakci na environmentální tlak v porovnání s muži.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ FRA, EIGE, Eurostat. 2024. EU gender-based violence survey – Key results: Experiences of women in the 27 EU Member States. Publications Office of the European Union [online]. Dostupné na:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf

⁴⁵⁶ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. Dostupné na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

⁴⁵⁷ The Architects' Council of Europe. 2024. The Architectural Profession in Europe: 2024 Sector Study. Ace [online]. Dostupné na: <https://ace-cae.eu/wp-content/uploads/2025/03/2024-ACE-Sector-Study-EN-01042025.pdf?utm>

⁴⁵⁸ Nayak, A. 2025. Women architects who are balancing motherhood and planning. Rethinking The Future [online]. Dostupné na: <https://www.re-thinkingthefuture.com/know-your-architects/a2627-women-architects-who-are-balancing-motherhood-and-planning/>

⁴⁵⁹ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. Dostupné na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

⁴⁶⁰ Tamtéž.

5.2.1 Hrozba měst: fenomén městského tepelného ostrova

Vlny veder a jejich dopady patří mezi nejzávažnější důsledky změny klimatu. Očekává se, že četnost a intenzita rekordně vysokých teplot budou i nadále růst. Za posledních 40 let vedly extrémní povětrnostní a klimatické jevy v Evropě k přibližně půl bilionu eur škod a způsobily 85 000 až 145 000 úmrtí. Více než 85 % těchto úmrtí přitom bylo způsobeno vlnami veder, které se vyskytly v období 1981–2020. V posledních letech zažila řada hustě osídlených regionů nebývalé teploty. Extrémnímu horku je potenciálně vystaveno více než 1,7 miliardy obyvatel měst.⁴⁶¹

Vlny veder jsou charakterizovány jako déletrvající období nadměrně vysokých teplot, která mohou vést ke vzniku mikroklimatických jevů, jako jsou městské tepelné ostrovy. Dopady rostoucích teplot jsou obzvláště výrazné v městských oblastech, kde je vyšší pravděpodobnost zdravotních rizik a dalších závažných následků. Oteplování měst se stále zintenzivňuje a teploty ve městech často převyšují teploty v okolních předměstských a venkovských oblastech, což vede k přehřívání měst. Tento nárůst městských teplot je způsoben především množstvím teplo absorbujících zpevněných povrchů, vysokou koncentrací obyvatelstva a infrastrukturou produkující teplo. V kombinaci s omezeným prouděním vzduchu a nedostatkem zelených ploch a vodních prvků tyto faktory významně přispívají ke snížení přirozeného ochlazování měst.⁴⁶²

Efekt městského tepelného ostrova má významný dopad na lidské zdraví. Zvýšené teploty ve městech, zejména v kombinaci se znečištěním ovzduší, zhoršují respirační problémy tím, že podporují vznik přízemního ozonu a smogu, které mohou dráždit dýchací cesty, vyvolávat astmatické záchvaty a zhoršovat chronická onemocnění, jako je chronická obstrukční plicní nemoc. Tepelný stres dále zatěžuje kardiovaskulární systém a zvyšuje riziko infarktu, mrtvice a dalších zdravotních komplikací spojených s horkem. Dehydratace v horkém počasí může narušit rovnováhu elektrolytů a krevní tlak, což během extrémních veder přispívá ke zvýšené nemocnosti a úmrtnosti. Kromě fyzického zdraví může dlouhodobé vystavení vysokým teplotám negativně ovlivňovat také duševní pohodu a vést k poruchám spánku, podrážděnosti, kognitivním obtížím a zvýšené míře stresu. U lidí s již existujícími duševními onemocněními mohou být tyto účinky ještě výraznější a mohou snižovat celkovou kvalitu života i soudržnost komunity. Tyto zdravotní dopady nepoměrně více zatěžují zranitelné skupiny obyvatelstva, což poukazuje na naléhavou potřebu spravedlivých a komplexních strategií ke snižování městských teplot a ochraně veřejného zdraví.⁴⁶³ Nejvíce ohroženi efektem městského tepelného ostrova jsou lidé, kteří jsou více vystaveni vysokým teplotám a zároveň mají omezené možnosti, jak se jim přizpůsobit. Patří sem starší lidé, děti, nízkopříjmové domácnosti a osoby s již existujícími zdravotními obtížemi. Rizika jsou často dále prohlubována sociálními a ekonomickými nerovnostmi, protože čtvrti s nižšími příjmy a marginalizované komunity mívají méně zeleně a zároveň se v nich vyskytují vyšší teploty. Ohroženi jsou také sociálně izolovaní lidé, například senioři a seniorky.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ Iodice, S., Arbau, L.C., Maistralli, A., Marando, F., Melchiorri M., Proietti, P., Sulis, P., Tainguy, O., Vandecasteele, I. 2024. *EU cities and heat extremes*. JRC137891. European Commission [online]. Dostupné na:

<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC137891>

⁴⁶² Tamtéž.

⁴⁶³ The impact of urban heat islands on health. Pirta [online]. Dostupné na:

<https://www.pirta.com/education/the-impact-of-urban-heat-islands-on-health>

⁴⁶⁴ How does Urban Heat Impact Vulnerable People? CityGreen [online]. Dostupné na:

<https://citygreen.com/how-does-urban-heat-impact-vulnerable-people/>

Zelená infrastruktura zlepšuje kvalitu městského prostředí tím, že zmírňuje efekt městského tepelného ostrova, zachycuje znečišťující látky ve vzduchu a snižuje emise CO₂. Studie Péreze a kol. (2021) například ukázala, že začlenění malé zelené fasády s využitím přísavníku trojlaločného (*Parthenocissus tricuspidata*), a to na ploše pouhých 0,2 m² vegetací pokrytého povrchu, může ve středomořském klimatu snížit teplotu povrchu budovy až o 13 °C.⁴⁶⁵ Americká studie Bhatnagara a kol. (2023) zároveň ukázala, že stromy lemující ulice snižují riziko infarktu a přispívají k nižší míře výskytu diabetu a mrtvice.⁴⁶⁶

Co si odnést z této kapitoly:

- Městské prostředí není neutrální; odráží a posiluje společenské normy a předpoklady vycházející z mužské perspektivy, které často upřednostňují infrastrukturu zaměřenou na automobily před potřebami chodců a chodkyň či pečujících osob.
- Efektivní územní a městské plánování musí být intersekcionalní a genderově citlivé, aby zajistilo, že environmentální přínosy, jako jsou zelené plochy a infrastruktura odolná vůči změně klimatu, budou dostupné a bezpečné pro všechno obyvatelstvo bez ohledu na sociální postavení.

5.3 Klimatická (ne)spravedlnost: expozice, citlivost a adaptace

V návaznosti na definice uvedené v kapitole [Koncepční rámec: Životní prostředí, gender a moc](#), tato publikace zkoumá, jak nerovná míra expozice, citlivost a schopnost adaptace vytvářejí genderově podmíněné klimatické nespravedlnosti.

Jak bylo napsáno v předchozích kapitolách, četnost a intenzita klimatických extrémů v EU neustále rostou, což vytváří stále větší ekonomické a sociální tlaky. Tyto tlaky však nedopadají na všechny stejně. Stejně systémové nerovnosti, které ovlivňují přístup k příjmům, péči, bydlení a zdravotní péči, zejména u žen a dalších zranitelných skupin, zároveň určují, kdo je klimatickým rizikům nejvíce vystaven a kdo se po katastrofách zotavuje nejpomaleji.

Ačkoli se mnohé z nejzávažnějších příkladů klimatické nespravedlnosti odehrávají mimo Evropu, mechanismy, které za nimi stojí, nejsou geograficky omezené, ale jsou univerzální. Omezená mobilita, nerovný přístup ke zdrojům nebo řízení katastrof bez zohlednění genderové perspektivy mohou prohlubovat zranitelnost uvnitř společností EU stejně jako jinde ve světě. Globální klimatické krize zároveň stále více podporují migraci a vysídlování obyvatelstva, čímž vytvářejí nepřímé tlaky, které již Evropu ovlivňují a v nadcházejících desetiletích budou pravděpodobně dále narůstat.

⁴⁶⁵ Pérez, G. et al. 2021. "3D characterization of a Boston Ivy double-skin green building facade using a LiDAR system". *Building and Environment* 206, 108320.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360132321007186>

⁴⁶⁶ Bhatnagar, A. et al. 2023. "The Green Heart Project: Objectives, Design, and Methods". *American journal of Epidemiology* 16, kwae458. <https://doi.org/10.1093/aje/kwae458>

Porozumění těmto vzájemným souvislostem je zásadní pro tvorbu genderově citlivých adaptačních a obnovovacích politik, které posilují odolnost jak uvnitř EU, tak v rámci jejích globálních partnerství.

Nepoměrné dopady na ženy

Zranitelnost vůči změně klimatu je výsledkem tří vzájemně se překrývajících faktorů: **expozice změně klimatu, citlivosti na změnu klimatu a nedostatečné adaptační kapacity**.⁴⁶⁷ Ženy často dosahují vyšší míry zranitelnosti ve všech třech oblastech v důsledku sociálních a ekonomických znevýhodnění.⁴⁶⁸ Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC) rovněž upozorňuje, že extrémní projevy počasí nepoměrně více postihují ženy a dívky, protože vedou k delším cestám za základními potřebami, jako je voda a palivo, a zároveň zvyšují jejich izolaci a riziko genderově podmíněného násilí.⁴⁶⁹

V krizových oblastech může strach z genderově podmíněného násilí omezovat pohyb žen a jejich schopnost připravit se na katastrofy. Samotné katastrofy pak často vedou k prudkému nárůstu násilí a obchodování s lidmi. Prostředí po katastrofách se stává živnou půdou pro genderově podmíněné násilí a obchodování s lidmi, zejména v situacích, kdy dochází k rozpadu právního řádu a veřejné bezpečnosti.⁴⁷⁰

Ženy vykazují při mnoha katastrofách nepoměrně vysokou úmrtnost. UNESCO uvádí, že ženy a děti mají přibližně 14krát vyšší pravděpodobnost úmrtí při extrémních událostech než muži.⁴⁷¹ Například zprávy organizace Oxfam International (2005) ukázaly, že v několika oblastech nejvíce zasažených tsunami tvořily ženy nepoměrně vysoký podíl obětí, někdy až 70–80 %.⁴⁷² Tento rozdíl částečně souvisí s kulturně podmíněným nižším ekonomickým a fyzickým postavením žen. Například nižší úroveň plaveckých dovedností nebo více času stráveného uvnitř budov nemusely být dostatečně zohledněny v plánech připravenosti na katastrofy.⁴⁷³ V některých kulturách je navíc schopnost žen plavat omežována tradičním oděvem. Genderové nerovnosti v oblasti zdraví a výživy zároveň znamenají, že ženy čelí vyšší nemocnosti; narušení přístupu k vodě a zdravotní péči přitom obzvláště silně dopadá na těhotné a kojící ženy.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ Zebisch, M., Schneiderbauer, S., Fritzsche, K. et al. 2021. "The vulnerability sourcebook and climate impact chains – a standardised framework for a climate vulnerability and risk assessment". *International Journal of Climate Change Strategies and Management* 13 (1): 35-59. <https://doi.org/10.1108/IJCCSM-07-2019-0042>

⁴⁶⁸ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN Women [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

⁴⁶⁹ UNFCCC Climate Change. 2022. New Report: Why Climate Change Impacts Women Differently Than Men. *UN Climate Change News* [online]. Dostupné na: <https://unfccc.int/news/new-report-why-climate-change-impacts-women-differently-than-men>

⁴⁷⁰ Například po zemětřesení v Nepálu v roce 2015 se tisíce mladých žen staly terčem obchodníků s lidmi, kteří předstírali, že nabízejí pomoc, což vedlo k jejich únosům do nevěstinců.

Burke, J. 2015. Nepal quake survivors face threat from human traffickers supplying sex trade. *The Guardian* [online]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/05/nepal-quake-survivors-face-threat-from-human-traffickers-supplying-sex-trade>

⁴⁷¹ Okai, A. 2022. Women are hit hardest in disasters, so why are responses too often gender-blind? United Nations Development Programme Blog [online]. Dostupné na: <https://www.undp.org/blog/women-are-hit-hardest-disasters-so-why-are-responses-too-often-gender-blind>

⁴⁷² Oxfam International. 2005. The tsunami's impact on women. Oxfam International [online]. Dostupné na: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/server/api/core/bitstreams/a945258a-77e5-4590-bac3-29d88454e4f5/content>

⁴⁷³ Davis, A. 2023. In Climate Diplomacy, Being Gender-Blind Leaves Women Behind. Environmental and Energy Study Institute (EESI) [online]. Dostupné na: <https://www.eesi.org/articles/view/in-climate-diplomacy-being-gender-blind-leaves-women-behind>

⁴⁷⁴ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

Ekonomické dopady změny klimatu nesou ženy ve značné míře. Globální data ukazují, že ženy jsou nadměrně zastoupeny v nízko placených a neformálních pracovních pozicích,⁴⁷⁵ například v samozásobitelském zemědělství nebo příležitostné práci, které mohou být povodněmi či suchem zcela zničeny. Po katastrofách ženy často přicházejí o své jediné zdroje příjmů a současně na ně dopadá zvýšená zátěž péče v důsledku uzavření nebo zničení škol a dalších služeb.⁴⁷⁶

Kromě toho se předpokládá, že změna klimatu může do roku 2050 uvrhnout do chudoby až „158 milionů dalších žen a dívek, tedy o 16 milionů více než mužů a chlapců, v nejhorším klimatickém scénáři“.⁴⁷⁷ Tato projekce zdůrazňuje naléhavou potřebu genderově citlivých klimatických politik.

Systémy obnovy a kompenzací by měly zahrnovat také pracující v neformálním sektoru a pracující na částečný úvazek, mezi nimiž jsou často zastoupeny ženy. Politiky zaměřené na ekonomickou odolnost, například programy zelených pracovních míst a rekvalifikace, musí ženy aktivně podporovat, aby nedocházelo k prohlubování příjmových rozdílů po katastrofách.

Strukturální nerovnosti a mezery v politikách

Genderové nerovnosti v systémech včasného varování a krizové reakce nejsou náhodné, ale vycházejí ze strukturálních faktorů. Patří mezi ně přetrvávající nedostatečná pozornost věnovaná genderovým otázkám a omezená účast žen na rozhodování, což může vést k reakcím, které dostatečně nezohledňují potřeby žen.⁴⁷⁸ Ženy mají navíc menší přístup než muži ke zdrojům, jako jsou „půda, úvěry, zemědělské vstupy, rozhodovací struktury, technologie, školení a poradenské služby, které by posilovaly jejich schopnost adaptovat se na změnu klimatu“.⁴⁷⁹

V rámci EU je proto třeba zdůraznit, že systémy včasného varování a evakuace by měly zohledňovat omezenou mobilitu a pečující povinnosti některých lidí, například žen s dětmi, seniorstva nebo osob se zdravotním postižením. Systémy včasného varování, komunikace rizik a příprava komunit na krizové situace musí zohledňovat genderově podmíněnou realitu: kdo informace dostává, kdo je schopen podle nich jednat a kdo má přístup k bezpečným prostorům. Plánování ochrany veřejného zdraví během vln veder nebo povodní by mělo zahrnovat také specifické potřeby těhotných a kojících žen.

⁴⁷⁵ Our World in Data. 2025. Share of workers in informal employment: men vs. women, 2024. Our World in Data [online]. Dostupné na:

<https://ourworldindata.org/grapher/male-vs-female-informal-employment-as-share-of-total-employment>

⁴⁷⁶ UN. 2022. Why women are key to climate action. United Nations [online]. Dostupné na:

<https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/women>

⁴⁷⁷ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

⁴⁷⁸ Seck, P.A. et al. 2024. Progress On The Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2024. Online. Dostupné na:

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/10/WPSsourcebook-04E-GenderResponsiveEarlyWarning-en.pdf>

⁴⁷⁹ Osman-Elasha, B. 2009. Women...In The Shadow of Climate Change. United Nations [online]. Dostupné na: <https://www.un.org/en/chronicle/article/women-in-shadow-climate-change>

Je zapotřebí politik „transformativní adaptace“, které nejen řídí rizika, ale zároveň řeší základní strukturální příčiny nerovnosti.⁴⁸⁰ To zahrnuje podporu genderově rovných právních rámců, odstraňování diskriminačních praktik a rozšiřování inkluzivního přístupu k financím a vzdělávání. Smysluplné a inkluzivní zapojení nejzranitelnějších a marginalizovaných skupin do adaptace na změnu klimatu může v neposlední řadě zvýšit efektivitu, legitimitu i spravedlnost výsledných opatření.⁴⁸¹ Ženské vedení a lokální znalosti musí být zahrnuty nejen do konzultačních procesů, ale také do samotného rozhodování a implementace politik.

Řešení těchto rozdílů vyžaduje začlenění genderové perspektivy do všech fází klimatické politiky a snižování rizik katastrof. To zahrnuje shromažďování dat rozdělených podle pohlaví, zapojování žen do rozhodovacích procesů a zajištění toho, aby se klimatické financování dostávalo také k místním ženským organizacím. Pouze prostřednictvím takto komplexního přístupu lze dosáhnout environmentální spravedlnosti pro ženy a další zranitelné skupiny.⁴⁸²

Začlenění hodnocení genderových dopadů do klimatického financování a adaptačních fondů EU může zlepšit jak spravedlnost, tak efektivitu těchto opatření. V evropském kontextu je důležité porozumět tomu, jak jsou globální klimatické nespravedlnosti strukturovány podél linií genderu, třídy a etnicity. To umožňuje předvídat podobná rizika uvnitř EU a navrhopvat adaptační, sociálně-ochranné a migrační politiky tak, aby nerovnosti snižovaly, nikoli dále reprodukovaly.

5.3.1 Klimatická mobilita & genderově podmíněná rizika

Změna klimatu je stále více vnímána jako významný faktor ovlivňující lidskou mobilitu. Rostoucí hladina moří, sucha, povodně a extrémní projevy počasí každoročně vyhnají miliony lidí z jejich domovů. Podle projekcí by do roku 2050 mohlo při scénářích s vysokými emisemi až 216 milionů lidí přistoupit k vnitřní klimatické migraci.⁴⁸³ Toto klimaticky podmíněné vysídlování však není rozloženo rovnoměrně; nepoměrně více dopadá na komunity, které již čelí chudobě, marginalizaci a omezené schopnosti adaptace.

Migrace související se změnou klimatu může mít různé podoby: může být dočasná nebo trvalá, vnitrostátní nebo přeshraniční, dobrovolná nebo nucená. Většina migrace vyvolané zhoršováním životního prostředí zůstává vnitrostátní, lidé se přesouvají zejména z venkovských oblastí do měst, kde hledají bezpečí, příjem a dostupnější služby.⁴⁸⁴ V mnoha případech však migrace není skutečnou volbou, ale až posledním východiskem, a ne všichni lidé si mohou dovolit odejít. V důsledku toho vznikají takzvané „uvízlé populace“ – lidé, kteří jsou vystaveni riziku, ale nemají prostředky, aby mu unikli. Vedle migrace způsobené existenční tísni proto změna klimatu vede také k nedobrovolné nehybnosti, kterou je nutné vnímat jako stejně důležitý

⁴⁸⁰ Underfinanced. Underprepared.: Inadequate investment and planning on climate adaptation leaves world exposed. 2023. United Nations Environment Programme [online]. Dostupné na:

https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Finance_Gap_Update.pdf

⁴⁸¹ Mikaelsson, M.A., Lager, F. 2024. Justice and equity in climate change adaptation: overview of an emerging agenda. Climate Strategies [online]. Dostupné na:

<https://climatestrategies.org/wp-content/uploads/2024/08/Just-Resilience-Scoping-Paper-2024-Justice-and-equity-in-climate-change-adaptation.pdf>

⁴⁸² Underfinanced. Underprepared.: Inadequate investment and planning on climate adaptation leaves world exposed. 2023. United Nations Environment Programme [online]. Dostupné na:

https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Finance_Gap_Update.pdf

⁴⁸³ Clement, V., Rigaud, K.K., de Sherbinin, A. et al. 2021. *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*. World Bank [online]. Dostupné na:

<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>

⁴⁸⁴ Tamtéž.

problém při plánování rozvoje. Ačkoli má nehybnost více vzájemně propojených příčin, nepoměrně více postihuje nejzranitelnější skupiny, které nedokážou uniknout zhoršujícím se rizikům, chudobě, nedostatku potravin nebo konfliktům souvisejícím se změnou klimatu. Výzkum od Šedové a kol. (2021) ukazuje, že ženy a lidé v nízkopříjmových zemích čelí obzvláště vysokému riziku, že se ocitnou v této situaci – zejména v podmínkách extrémní chudoby, kdy jsou náklady na migraci neúnosné a environmentální problémy, například nedostatek vody, pohyb spíše znemožňují, než aby jej podporovaly.⁴⁸⁵

Dopady migrace způsobené změnou klimatu jsou výrazně genderově podmíněné. Ženy během vysídlení často čelí vyšším rizikům v důsledku společenských genderových rolí, nižšího socioekonomického postavení a vystavení genderově podmíněnému násilí. Během vysídlení a humanitárních krizí prudce narůstá zranitelnost žen a dívek vůči násilí, vykořisťování a obchodování s lidmi, zejména v prostředí se slabými institucemi a nedostatečným řízením. **Zatímco genderově podmíněné násilí postihuje podle odhadů přibližně 35 % žen na celém světě, v humanitárních krizích tento podíl může dosahovat až 70 %.**⁴⁸⁶

Je však důležité nevnímat ženy pouze jako pasivní oběti. Jak zdůrazňuje odborná literatura, posílení postavení žen a jejich zapojení do plánování reakce na katastrofy a vysídlování jsou zásadní pro budování odolnosti. Ženy disponují důležitými znalostmi o rizicích, která se týkají jich samotných či dívek a která mohou plánovači-muži přehlížet. Pokud jsou jejich perspektivy z migračních a přesídlovacích politik vyloučeny, hrozí, že tyto politiky přehlédnou nejen specifické potřeby žen, ale také jejich schopnost aktivně přispívat k odolnosti a obnově.⁴⁸⁷

Výzvy v oblasti politik a správy

Navzdory rostoucímu uznání změny klimatu jako faktoru podporujícího migraci zaostávají mezinárodní právní rámce za realitou. Ženevská Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 neuznává změnu klimatu jako legitimní důvod pro přiznání uprchlického statusu. V důsledku toho většině klimatických migrantů a migrantek chybí právní ochrana, což je činí zranitelnými vůči vykořisťování a upírání základních práv.⁴⁸⁸ Efektivní řízení klimaticky podmíněné mobility proto vyžaduje přístup založený na lidských právech a genderové citlivosti. To zahrnuje zajištění přístupu k právnímu statusu, bezpečných migračních cest a genderově citlivého plánování přesídlování.

Pro Evropu to znamená, že klimaticky podmíněnou mobilitu je třeba řešit jak jako otázku globální spravedlnosti, tak jako výzvu pro domácí adaptaci. Porozumění genderovým a socioekonomickým rozměrům migrace umožňuje EU vytvářet reakce, které jsou humánní, udržitelné a v souladu s jejími závazky v oblasti lidských práv.

⁴⁸⁵ Šedová, B., Čizmaziová, L., Cook, A. 2021. CEPA DP No. 29: A meta-analysis of climate migration literature. Center for Economic Policy Analysis (CEPA) [online]. Dostupné na:

<https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/49982/file/cepa29.pdf>

⁴⁸⁶ UN Women. 2025. Facts and figures: Ending violence against women. UN Women [online]. Dostupné na:

<https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-ending-violence-against-women#83918>

⁴⁸⁷ Center for Disaster Philanthropy. Women and Girls in Disasters. CDP [online]. Dostupné na:

<https://disasterphilanthropy.org/cdp-resource/women-and-girls-in-disasters/>

⁴⁸⁸ Clement, V., Rigaud, K.K., de Sherbinin, A. et al. 2021. *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*.

World Bank [online]. Dostupné na:

<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>

Co si odnést z této kapitoly:

- Ženy a děti čelí během klimatické krize nepoměrně vyššímu riziku – při extrémních projevech počasí je u nich přibližně 14krát vyšší pravděpodobnost úmrtí než u mužů. Strukturální sociální a ekonomické nerovnosti totiž vytvářejí „past zranitelnosti“, která omezuje jejich schopnost získat přístup ke zdrojům, přizpůsobit se environmentálním šokům nebo bezpečně migrovat z oblastí zasažených katastrofami.

5.4 Komu patří půda, voda a energie? Přístup ke zdrojům z hlediska genderu

Přístup k přírodním zdrojům (půdě, vodě, lesům a energii) je zásadní pro obživu, potravinovou bezpečnost a odolnost vůči změně klimatu. Tyto zdroje ovlivňují veřejné zdraví, výživu, příjmovou jistotu i ochranu životního prostředí. Jejich spravedlivé rozdělení určuje, kdo dokáže odolávat environmentálním otřesům a přizpůsobovat se změnám klimatu.

Evropská spotřeba a výroba přímo ovlivňují přístup lidí – a zejména žen – k přírodním zdrojům v jiných částech světa. Těžba lithia, kobaltu a niklu pro evropské baterie dopadá na životy žen pracujících v dolech v Demokratické republice Kongo a v celé Jižní Americe (viz kapitola [Elektroodpad: Nejrychleji rostoucí zdroj odpadu](#)). Podobně je produkce kávy, kakaa, bavlny (viz kapitola [Textilní průmysl](#)) nebo palmového oleje spojena se zátěží spojenou s půdou, vodou a prací, kterou nesou ženy v zemích globálního Jihu. Evropská environmentální a obchodní politika proto nemá pouze morální, ale i materiální důsledky pro genderové nerovnosti v jiných částech světa.

Tyto globální nerovnosti zároveň ovlivňují vlastní zelenou transformaci Evropy. EU získává suroviny a energii z regionů, kde jsou environmentální a sociální podmínky často nejméně udržitelné. Pokud přechod k „zeleným technologiím“ pouze přeneseme environmentální náklady do jiných zemí, hrozí, že bude reprodukovat novou podobu zeleného kolonialismu⁴⁸⁹. Porozumění genderově podmíněnému přístupu ke zdrojům je proto nezbytnou součástí spravedlivé a udržitelné transformace, nikoli pouze aktem solidarity.

Zhoršující se přístup k přírodním zdrojům má také přímé důsledky pro migraci a stabilitu (viz kapitola [Klimatická mobilita & genderově podmíněná rizika](#)). Když se půda, voda a palivo privatizují nebo vyčerpávají, ženy a jejich rodiny přicházejí o zdroje obživy. To podporuje vnitrostátní i přeshraniční migraci, se kterou se EU následně setkává na svých hranicích.

⁴⁸⁹ Zelený kolonialismus je praxe, při níž bohatší národy, korporace nebo dominantní skupiny vykořisťují okrajové regiony, rozvojové země nebo marginalizované komunity za účelem získání půdy, vody a surovin, a to pod morální záminkou boje proti změně klimatu a prosazování globální zelené transformace.

Pro více informací navštivte např.: Dohnal, R. 2019. Bohaté země vysávají bývalé kolonie skrz obnovitelné zdroje energie. Říká se tomu klimatický kolonialismus. ekolist.cz [online]. Dostupné na:

<https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/bohate-zeme-vysavaji-byvale-kolonie-skrz-obnovitelne-zdroje-energie.rika-se-tomu-klimaticky-kolonialismus>

Rozpoznání kořenových příčin těchto nerovností znamená řešit krize dříve, než vzniknou, a nespolehat pouze na následné humanitární reakce.

Genderová spravedlnost je zároveň předpokladem klimatické spravedlnosti. EU se zavázala, že její klimatická a rozvojová politika bude zohledňovat genderové hledisko, jak stanovuje Akční plán pro rovnost žen a mužů III⁴⁹⁰ (viz kapitola [Ekocida: Právo, moc a genderově podmíněné škody](#)). Bez pochopení toho, jak gender globálně ovlivňuje přístup k přírodním zdrojům, však tento závazek nelze v praxi naplnit.

Lidstvo v současnosti využívá ekvivalent 1,75 planety Země, aby pokrylo své potřeby spotřeby, což podtrhuje naléhavost spravedlivého a udržitelného nakládání se zdroji.⁴⁹¹ Nedostatek zdrojů a překračování ekologické kapacity planety však dopadají nepřiměřeně na skupiny, které již čelí strukturálním překážkám.⁴⁹²

Právní a institucionální bariéry

Ženy celosvětově tvoří téměř polovinu pracovní síly v zemědělství, přesto vlastní méně než 15 % zemědělské půdy.⁴⁹³ V mnoha zemích zákony i zvykové právo omezují právo žen půdu dědit, vlastnit nebo převádět. I tam, kde právní předpisy formálně zajišťují genderovou rovnost, ženám v uplatňování těchto práv často brání společenské normy, chybějící dokumentace a institucionální diskriminace.⁴⁹⁴

Světová banka upozorňuje také na to, že ženy mají menší přístup ke klíčovým zemědělským vstupům, jako jsou úvěry, poradenské služby a technologie podporující adaptaci na změnu klimatu. Tyto rozdíly v přístupu ke zdrojům posilují začarovaný kruh chudoby a snižují odolnost žen vůči klimatickým šokům.⁴⁹⁵

Nerovnosti v přístupu k vodě a energii

V mnoha rozvíjejících se a rozvojových ekonomikách nesou ženy a dívky velkou část odpovědnosti za domácí práce, jako je zajišťování vody a sběr palivového dřeva. Podle Mezinárodní energetické agentury (2023) nemá přibližně 2,2 miliardy lidí přístup k čistým palivům pro vaření a asi 2,3 miliardy lidí při vaření stále využívají tradiční paliva, jako je biomasa, uhlí nebo petrolej. Jde o časově náročné činnosti, jejichž hlavní břemeno nesou především ženy. S rostoucí četností extrémních jevů, jako jsou sucha a vlny veder, se tlak na

⁴⁹⁰ The Diplomatic Service of the European Union. 2020. Gender Action Plan III: towards a gender-equal world. European Union External Action [online]. Dostupné na:

https://www.eeas.europa.eu/eeas/gender-action-plan-iii-towards-gender-equal-world_en

⁴⁹¹ Earth Overshoot Day. 2025. [online]. Dostupné na: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ FAO. 2022. These numbers prove that rural women are crucial for a better future. But they're not getting what they need to succeed. Food and Agriculture Organization of the United Nations [online]. Dostupné na:

<https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1736642/>

⁴⁹⁴ UN Women. 2026. No country in the world has reached full legal equality for women and girls. UN Women [online]. Dostupné na:

<https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2026/03/no-country-in-the-world-has-reached-full-legal-equality-for-women-and-girls>

⁴⁹⁵ World Bank Group, FAO, IFAD. 2015. Gender in Climate-Smart Agriculture. World Bank [online]. Dostupné na:

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/654451468190785156/pdf/99505-REVISED-Box393228B-PUBLIC-Gender-and-Climate-Smart-AG-WEB-3.pdf>

zranitelné skupiny dále zvyšuje a tato práce se stává ještě náročnější, což prohlubuje dopady na zdraví a čas žen.⁴⁹⁶

Přístup k moderní energii a čistému vaření, například prostřednictvím domácích solárních systémů nebo čistých sporáků, může výrazně zlepšit život žen, a to zlepšením zdraví, zvýšením produktivity i podporou genderové rovnosti. Tyto technologie uvolňují značné množství času, které ženy v současnosti každodenně věnují sběru palivového dřeva. Významnou překážkou jejich zavádění však zůstávají vysoké počáteční náklady, protože domácnosti s nízkými příjmy mají omezené disponibilní příjmy a obtížný přístup k financování. Aby byla energetická transformace skutečně inkluzivní, je nezbytné poskytovat cílenou podporu a investovat do vzdělávacích a školicích programů, které ženám umožní budovat kariéru v energetice a podílet se na rozhodování.⁴⁹⁷

V důsledku toho může i přechod k čistší a ekologičtější energii zachovávat staré nerovnosti namísto jejich odstraňování. Podle SEforALL (2020) zahrnovalo v roce 2018 pouze přibližně 2–11 % rozvojového financování energetického sektoru cíl zaměřený na genderovou rovnost.⁴⁹⁸

Změna klimatu a degradace půdy

Změna klimatu a zhoršování stavu životního prostředí dále prohlubují genderové nerovnosti v přístupu k přírodním zdrojům. Například desertifikace a eroze půdy snižují produktivitu malých zemědělských hospodářství, která jsou nepoměrně často spravována ženami bez přístupu k zavlažování nebo financování adaptačních opatření. V některých regionech jsou ženy v důsledku záborů půdy, rozšiřování komerčního zemědělství nebo vysídlení způsobeného změnou klimatu vytlačovány na stále méně kvalitní půdu.⁴⁹⁹

Tyto procesy nejen ohrožují potravinovou bezpečnost, ale mohou také přispívat k sociálnímu napětí a genderově podmíněnému násilí. Když se zdroje stávají vzácnými, ženy mohou být nuceny cestovat stále větší vzdálenosti, vyjednávat o přístupu k půdě s vlastníky půdy či představiteli komunity nebo poskytovat sexuální služby výměnou za přístup k potravinám, palivu či vodě; což jsou podmínky, které byly zdokumentovány v humanitárních krizích a oblastech zvláště ohrožených změnou klimatu.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ IEA. 2023. *World Energy Outlook 2023*. The International Energy Agency [online]. Dostupné na: <https://www.energy.gov/sites/default/files/2024-02/004.%20IEA%2C%20World%20Energy%20Outlook%202023.pdf>

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ Girardeau, H., Woods, E., Campaign, S., Richmond, M. 2020. Greater finance needed for gender-focused energy access initiatives. Sustainable Energy for All [online]. Dostupné na: <https://www.seforall.org/news/greater-finance-needed-for-gender-focused-energy-access-initiatives>

⁴⁹⁹ UNCCD. Key facts and figures on women's rights. The United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD) [online]. Dostupné na: <https://www.unccd.int/sites/default/files/2023-06/DDD%20factsheet.pdf>

⁵⁰⁰ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

Co si odnést z této kapitoly:

- Přestože ženy tvoří téměř polovinu celosvětové pracovní síly v zemědělství, vlastní méně než 15 % zemědělské půdy a nadále čelí právním i společenským překážkám v přístupu k dědictví, úvěrům a technologiím podporujícím adaptaci na změnu klimatu.
- Poptávka globálního Severu po nerostných surovinách, jako je lithium a kobalt, které pohánějí jeho zelenou transformaci, často přenáší environmentální a sociální náklady na globální Jih a vytváří „dekarbonizační propast“, která ohrožuje přístup místních obyvatel, zejména žen, ke zdrojům a jejich obživu.
- Jak změna klimatu vyčerpává přírodní zdroje, ženy čelí rostoucí „časové chudobě“ kvůli nutnosti chodit pro vodu a palivo na stále větší vzdálenosti, zatímco nedostatek zdrojů často vede k záborům půdy a v mimořádně zranitelných podmínkách i k extrémním situacím, jako je „sex výměnou za zdroje“.

5.5 Greenwashing & gender: Moc, péče a trh

Greenwashing není jen zavádějící marketing. Udržuje nerovné a neudržitelné systémy tím, že odvádí pozornost veřejnosti od skutečných environmentálních a sociálních nákladů výroby. V kontextu genderové a klimatické spravedlnosti je důležitý proto, že zakrývá vykořisťování pracujících, posiluje stereotypy ve spotřebním chování a zpomaluje přechod ke skutečně udržitelným ekonomikám.

V době, kdy EU pokračuje v realizaci Zelené dohody pro Evropu (tzv. Green Deal) a Akčního plánu EU pro oběhové hospodářství, je zásadní umět rozlišit skutečnou udržitelnost od pouze naoko „zeleného“ budování značky. Nejde přitom jen o zajištění skutečného environmentálního pokroku, ale také o prevenci vzniku nových forem nerovnosti.

Greenwashing lze definovat jako „průnik dvou způsobů chování firem: špatné environmentální výkonnosti a pozitivní komunikace o jejich environmentální výkonnosti“.⁵⁰¹ Samotný pojem vznikl spojením slova „green“ ve smyslu zelený, ekologický a „brainwashing“, tedy „vymývání mozku“ ve významu snahy přimět někoho, aby něčemu uvěřil opakovaným tvrzením, že je to pravda, a současně mu zabránit v přístupu k jiným informacím.⁵⁰²

Slovo „zelený“ evokuje přírodu, šetrnost a přirozenost. V honbě za ekonomickým růstem však mnoho značek začalo tento jazyk zneužívat k zakrývání negativních dopadů svých aktivit. Veřejnosti předkládaly informace, které realitu zachycovaly pouze částečně, zdůrazňovaly drobné pozitivní stránky svých produktů a přehlížely jejich zásadní dopady. Taková praxe veřejnost uvádí v omyl tím, že vytváří dojem šetrnosti k životnímu prostředí, přestože samotné

⁵⁰¹ de Freitas Netto, S. et al. 2020. Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Science Europe 32 (19): 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

⁵⁰² brainwash. Cambridge Dictionary [online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brainwash>

fungování těchto firem nebo produktů zůstává neudržitelné či přímo škodlivé pro životní prostředí.⁵⁰³

Greenwashing se primárně týká environmentální stránky produktů, činností nebo dokonce celých organizací.⁵⁰⁴ Jeho dopady však zasahují i do sociální oblasti, například do pracovních práv, diversity, rovnosti a kvality života komunit.⁵⁰⁵

Greenwashing navíc nedopadá na všechny stejně. Protože ženy často představují hlavní spotřebitelky každodenních produktů, jako je oblečení, kosmetika nebo čisticí prostředky, jsou častěji vystaveny zavádějícímu „zelenému“ marketingu. Označení jako *přírodní, organické nebo ekologické* jsou často používána bez skutečného ověření. To nejen mate spotřebitelstvo, ale také posiluje představu, že právě ženy nesou osobní odpovědnost za řešení environmentálních problémů prostřednictvím svých nákupních rozhodnutí. Přijímají tak na sebe „emoční práci“ spojenou se snahou nakupovat eticky v systémech, které jsou samy o sobě neudržitelné.⁵⁰⁶

Současné tytéž značky, které prostřednictvím „udržitelných“ sdělení cílí na ženy (například *Shein*)⁵⁰⁷, často spoléhají na vykořisťování žen pracujících v zemích globálního Jihu – v oděvních továrnách, textilní výrobě nebo zemědělství – kde jsou pracovní podmínky nebezpečné, mzdy nízké a zaměstnanectvo nedostatečně chráněno (viz kapitola [Textilní průmysl](#)). Greenwashing tak zakrývá jak environmentální škody, tak sociální nespravedlnost: prodává obraz udržitelnosti, zatímco skutečné náklady nesou ženy žijící tisíce kilometrů daleko.

Stejná logika přesahuje oděvní a kosmetický průmysl. Také další odvětví, například rybolov nebo potravinářská výroba, používají vágní environmentální tvrzení k zakrývání ekologické destrukce a pracovního vykořisťování. V globálním rybářském průmyslu například označení „udržitelné“ často zakrývá nadměrný rybolov, ničení mořských ekosystémů a vykořisťující či dokonce nucenou práci, zejména mužů pracujících v nebezpečných podmínkách na průmyslových lodích.⁵⁰⁸ Greenwashingové narativy tak zakrývají skutečné sociální a environmentální náklady výroby a vytvářejí iluzi, že systémové problémy lze vyřešit pouze odpovědnou spotřebou jednotlivých osob.

Za účelem posílení transparentnosti a prevence greenwashingu musí nyní řada společností zveřejňovat zprávy v souladu s Evropskými standardy pro podávání zpráv o udržitelnosti (ESRS). Tyto zprávy zachycují, jak firmy přistupují k udržitelnosti v celé řadě oblastí – od změny klimatu a biodiverzity až po lidská práva a pracovní podmínky. Při správném uplatňování mohou ESRS investorům i veřejnosti pomoci porozumět skutečným sociálním a environmentálním dopadům činnosti firem. Pokud však tyto rámce nezahrnou genderovou a intersekcionální perspektivu, hrozí, že se i ESRS stanou další formou „zeleného budování značky“, která bude měřit spíše to, „co vypadá dobře“, než to, co skutečně přispívá k udržitelnosti a rovnosti.⁵⁰⁹

⁵⁰³ Pryor, E. 2024. What is greenwashing? Greenpeace [online]. Dostupné na:

<https://www.greenpeace.org/aotearoa/story/what-is-greenwashing/>

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ Ortigueira, J., Lopes, T.F. 2025. "Bridging gaps in biorefineries: The unexplored role of social dimension in life cycle assessment research". Sustainable Futures 9, 100818. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2025.100818>

⁵⁰⁶ de Freitas Netto, S. et al. 2020. Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Science Europe 32 (19): 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

⁵⁰⁷ CleanHub. 2025. Greenwashing Examples: The Nine Biggest Fines Handed Out So Far. CleanHub [online]. Dostupné na: <https://www.cleanhub.com/blog/greenwashing-examples>

⁵⁰⁸ Seaspiracy. Facts. Seaspiracy [online]. Dostupné na: <https://www.seaspiracy.org/facts>

⁵⁰⁹ European Commission. 2023. The Commission adopts the European Sustainability Reporting Standards [online]. Dostupné na: https://finance.ec.europa.eu/news/commission-adopts-european-sustainability-reporting-standards-2023-07-31_en?prefl_ang=sk

Co si odnést z této kapitoly:

- Greenwashing je definován jako průnik dvou specifických způsobů chování firem: špatné environmentální výkonnosti v kombinaci s pozitivní komunikací o jejich environmentální výkonnosti. Pojem spojuje slovo „green“ (přírodní/ekologický) s výrazem „brainwashing“ (vymývání mozku), který označuje praktiku opakovaného přesvědčování veřejnosti o určitém tvrzení, až mu uvěří – často s cílem zakrýt negativní dopady nebo neudržitelné praktiky.
- Protože ženy představují hlavní spotřebitelky každodenního zboží, jako je oblečení a kosmetika, jsou nepoměrně více vystaveny neověřeným označením typu „přírodní“ nebo „organické“. To posiluje představu, že právě ženy mají prostřednictvím svých nákupních rozhodnutí osobně řešit environmentální krizi.
- Greenwashing vytváří iluzi, že systémové problémy lze napravit individuální spotřebou, a současně zakrývá vykořisťování žen pracujících v zemích globálního Jihu. To poukazuje na potřebu, aby rámce pro firemní reporting zahrnovaly intersekcionalní perspektivy a umožňovaly skutečnou odpovědnost firem.

5.6 Ekocida: Právo, moc a genderově podmíněné škody

Ekocida označuje rozsáhlé ničení, poškozování nebo ztrátu ekosystémů na určitém území v takovém rozsahu, že je výrazně narušena možnost obyvatelstva tohoto území pokojně žít a využívat své prostředí. Jde o rozsáhlé poškozování životního prostředí způsobené lidskou činností, často spojené s průmyslovými, vojenskými nebo těžebními aktivitami.

O konceptu ekocidy jako trestného činu se diskutuje již od 70. let 20. století, kdy Richard A. Falk představil první návrh Mezinárodní úmluvy o zločinu ekocidy. Ekocida je stále více uznávána jako potenciální mezinárodní zločin po boku genocidy a zločinů proti lidskosti, a to vzhledem k jejím ničivým dopadům na planetu i lidský blahobyt. V červnu 2021 představila nezávislá expertní skupina svolaná nadací Stop Ecocide konsenzuální definici ekocidy jako protiprávního nebo svévolného jednání spáchaného s vědomím, že existuje podstatná pravděpodobnost, že toto jednání způsobí závažné, rozsáhlé nebo dlouhodobé poškození životního prostředí.⁵¹⁰

Genderové dopady ekocidy

Dopady ekocidy nejsou genderově neutrální. Ženy, zejména ženy z ohrožených komunit, často nesou nepoměrně velkou část jejích následků. Mnohé z nich jsou přímo závislé na přírodních zdrojích, jako jsou voda, potraviny a palivo, které potřebují pro své živobytí. Ničení ekosystémů proto zásadně ovlivňuje jejich každodenní život. Ekocida prohlubuje již existující nerovnosti a zvyšuje vystavení žen zdravotním rizikům, nucenému vysídlení a ekonomické nejistotě.⁵¹¹

⁵¹⁰ STOP Ecocide International. June 2021: historic moment as Independent Expert Panel launches definition of ecocide. STOP ECOCIDE International [online]. Dostupné na: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>

⁵¹¹ UN Women. 2023. Feminist climate justice: A framework for action. UN WOMEN [online]. Dostupné na: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-12/Feminist-climate-justice-A-framework-for-action-en.pdf>

Mladé ženy se po celém světě aktivně zapojují do hnutí za environmentální spravedlnost a vystupují jako jeho lídryně a advokátky, které prosazují systémové změny na ochranu lidí i planety. Ve Skotsku získal návrh zákona o prevenci ekocidy *Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill*⁵¹² podporu organizace Young Women's Movement. Ta zdůrazňuje potřebu právních rámců, které by činily korporace odpovědnými za ničení životního prostředí a zároveň chránily komunity, jež byly historicky vystaveny znečištění a environmentálním škodám.⁵¹³ Navrhovanou legislativu týkající se ekocidy vnímá jako příležitost vyslat jasný signál, že ochrana životního prostředí a sociální spravedlnost jsou prioritami a že je třeba chránit práva a blahobyt budoucích generací.⁵¹⁴

Právní uznání a výzvy

Navzdory rostoucímu uznání a podpoře kriminalizace ekocidy po boku genocidy a zločinů proti lidskosti přetrvávají významné právní a politické překážky. Patří mezi ně obtížné vymezení rozsahu a hranic toho, co lze za ekocidu považovat, hledání rovnováhy mezi předvídatelností a flexibilitou právní úpravy a stanovení odpovídající míry zavinění, která by zahrnovala i bezohledné jednání a opomenutí.

Přijetí a prosazování zákonů proti ekocidě na mezinárodní úrovni navíc komplikují politický odpor a praktické překážky. Odborníci a odbornice upozorňují, že účinná právní úprava ekocidy musí jít nad rámec pouhé analýzy nákladů a přínosů environmentálních škod a zajistit skutečnou odpovědnost jejich původců. Vzhledem k této složitosti by ekocida měla být chápána jako jeden z důležitých nástrojů širšího souboru právních a politických opatření zaměřených na prevenci a nápravu ničení životního prostředí. K udržení směřování k formálnímu uznání ekocidy jsou zároveň navrhována i přechodná opatření, například nezávazná prohlášení na její podporu.⁵¹⁵

Doporučení

Aby bylo možné ekocidě účinně předcházet a řešit její následky, mělo by ji mezinárodní právo formálně uznat jako trestný čin s jasnou definicí a účinnými mechanismy vymáhání. Politiky musí zároveň zahrnovat genderově citlivé přístupy, které zohledňují a zmírňují specifické dopady na ženy a marginalizované skupiny.

V návaznosti na rámce, jako je Akční plán pro rovnost žen a mužů III (2021–2025)⁵¹⁶, patří mezi hlavní doporučení:

- Shromažďovat genderově citlivá a intersekcionální data, která umožní vytvářet cílené a účinné politiky na ochranu životního prostředí.

⁵¹² Lennon, M. 2023. Proposed Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill. The Scottish Parliament [online]. Dostupné na: <https://www.parliament.scot/bills-and-laws/proposals-for-bills/proposed-ecocide-prevention-scotland-bill>

⁵¹³ The Young Women's Movement. 2024. Proposed Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill: Consultation Response from The Young Women's Movement. The Young Women's Movement [online]. Dostupné na: <https://youngwomenscot.org/policy-consultations/proposed-ecocide-prevention-scotland-billconsultation-response/>

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ Killeen, R. 2024. Ecocide Law and Policy. In: The Palgrave Handbook of Environmental Policy and Law. Palgrave Studies in Sustainable Futures. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-30231-23-1>

⁵¹⁶ European Centre for Development Policy Management (ECDPM). 2021. The EU's gender action plan: principles and practice. ECDPM [online]. Dostupné na: <https://ecdpm.org/work/the-eus-gender-action-plan-principles-and-practice>

-
- Zajistit inkluzivní účast žen, zejména žen z marginalizovaných komunit, na rozhodování o životním prostředí prostřednictvím formálních mechanismů a budování jejich kapacit.
 - Systematicky začleňovat genderová hlediska do tvorby environmentálních politik, včetně posuzování genderových dopadů a průběžného monitorování.
 - Podporovat mezioborovou spolupráci s cílem řešit vzájemně propojené sociální, ekonomické a environmentální aspekty ekocidy.
 - Vyčleňovat zdroje a podporovat místní iniciativy, včetně těch vedených ženami a marginalizovanými skupinami, s cílem posílit místní leadership a schopnost prosazovat změny.

Realizace těchto praktických kroků přispěje ke spravedlivějšímu, odpovědnějšímu a účinnějšímu environmentálnímu řízení a zároveň podpoří ochranu ekosystémů i sociální spravedlnost.

Co si odnést z této kapitoly:

- Ekocida je definována jako rozsáhlé ničení nebo ztráta ekosystémů, které závažně narušuje životní podmínky a blahobyt obyvatelstva. Tyto škody nejsou genderově neutrální; ženy, zejména ženy z ohrožených komunit, nesou nepoměrně velkou část jejich následků, protože jsou často přímo závislé na přírodních zdrojích jako zdroji obživy. To vede ke zvýšeným zdravotním rizikům a ekonomické nejistotě.
- Přestože je ekocida stále častěji vnímána jako potenciální mezinárodní zločin po boku genocidy, stanovení jasné právní definice a překonání politického odporu zůstávají zásadními výzvami. Účinná legislativa musí jít nad rámec jednoduchého posuzování nákladů a přínosů a zahrnovat genderově citlivé přístupy, například sběr intersekcionalních dat a zajištění formální účasti žen a marginalizovaných skupin na rozhodování o životním prostředí.

Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU

Stát Slovensko, Bratislava

Název opatření: INCIENT - Inštitút cirkulárnej ekonomiky

Popis: INCIENT je organizace vedená ženami, která patří k předním subjektům v oblasti ochrany životního prostředí a využívání odpadu jako zdroje. Prostřednictvím osvětových aktivit podporuje rozvoj principů cirkulární ekonomiky. Organizace nabízí workshopy a školení pro veřejnost, obce i podniky. Vypracovala řadu studií o udržitelnosti, zelené transformaci a uhlíkovém cyklu, včetně metodiky pro cirkulární veřejné zakázky. Aktivně se také podílí na utváření environmentální politiky na evropské úrovni.

Odkaz: <https://www.incien.sk/o-nas/>

Stát: Keňa

Název opatření: Hnutí The Green Belt

Popis: Hnutí The Green Belt, založené v roce 1977 profesorkou Wangari Maathai, vysadilo v Keni více než 51 milionů stromů. Hnutí působí na místní, národní i mezinárodní úrovni s cílem podporovat ochranu životního prostředí, posilovat odolnost vůči změnám klimatu a posilovat postavení komunit, zejména žen a dívek, a podporovat demokratický prostor a udržitelné zdroje obživy. Hnutí bylo založeno jako reakce na potřeby žen z keňského venkova, které hlásily, že jejich potoky vysychají, zásobování potravinami je nejisté a musí chodit stále dál a dál, aby sehnaly palivové dřevo a materiál na oplocení. Hnutí povzbudilo ženy, aby spolupracovaly na pěstování sazenic a výsadbě stromů, které zpevňují půdu, zadržují dešťovou vodu, poskytují potravu a palivové dřevo a za svou práci dostávají malou finanční odměnu.

Odkaz: <https://www.greenbeltmovement.org/>

6. Od politiky k moci: genderová rovnost v zemědělském a klimatickém řízení

Zemědělství se nachází na průsečíku klimatu, ekonomiky a sociální spravedlnosti: je jak zdrojem emisí skleníkových plynů, tak jedním ze sektorů, které jsou změnou klimatu nejvíce zasaženy. V rámci Evropské unie představuje Společná zemědělská politika (SZP) hlavní nástroj, který utváří společný rámec pro zemědělství. Způsob, jakým tento rámec jednotlivé členské státy zavádějí do praxe, rozhoduje o tom, zda se genderová rovnost skutečně posiluje, nebo naopak zůstává oslabována.

Evropská unie přijala významné závazky v oblasti podpory genderové rovnosti, zejména prostřednictvím Strategie pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025.⁵¹⁷ Tyto závazky se však dosud plně nepromítají do environmentální a klimatické politiky. Genderová perspektiva zůstává v jednotlivých oblastech životního prostředí roztržštěná, povrchní a často nekonzistentní. Tento rozpor mezi deklaracemi a realitou je zvláště patrný u klíčových politických nástrojů, jako je Evropská zelená dohoda (Green Deal), Nástroj pro oživení a odolnost a další národní strategie adaptace na změnu klimatu. Jak upozorňuje Rozvojový program OSN (2025)⁵¹⁸, účinný gender mainstreaming vyžaduje více než jen formální splnění požadavků – musí být pevně začleněn do samotné logiky a fungování environmentálního řízení.

Začlenění genderové rovnosti do řízení zemědělství proto není pouze otázkou spravedlnosti, ale také otázkou klimatické spravedlnosti. Vyloučení žen z vlastnictví půdy a z rozhodovacích procesů omezuje adaptační kapacitu celého sektoru a oslabuje společenskou legitimitu zelené transformace.

Tato kapitola zkoumá, jak jsou závazky SZP na období 2023–2027 převáděny do praxe v Itálii, na Slovensku a v Česku a kde se procedurální „gender mainstreaming“ střetává s mocenskými strukturami, které v konečném důsledku určují skutečný rozsah změn.

6.1 Gender mainstreaming⁵¹⁹ v zemědělské politice EU: případy Itálie, Slovenska a Česka

„Pokud by se výnosy z půdy obhospodařované ženami zvýšily na úroveň výnosů dosahovaných muži, vzrostla by zemědělská produkce v rozvojových zemích o 2,5 až 4 procenta. Zvýšení produkce v tomto rozsahu by mohlo snížit počet podvyživených lidí na světě přibližně o 12–17 procent. Podle nejnovějších odhadů FAO je v současnosti na

⁵¹⁷ The European Commission. 2020. The Gender Equality Strategy 2020–2025. European Commission [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

⁵¹⁸ Baumgartner, L. (Ed.) 2025. *Gender equality in climate action: Taking stock of progress and lessons learned from the NDC Support Programme (2017–2025)*. United Nations Development Programme [online]. Dostupné na: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-04/undp_ndc_lessons_learned_gender_equality_in_climate_action.pdf

⁵¹⁹ Pod pojmem gender mainstreaming rozumíme politickou a strategickou metodu, jejímž cílem je dosáhnout rovnosti žen a mužů či genderové rovnosti. Toto slovní spojení se dá do češtiny přeložit jako genderové začleňování.

světě 925 milionů podvyživených lidí. Odstranění genderových rozdílů v zemědělských výnosech by mohlo tento počet snížit až o 100–150 milionů lidí.“⁵²⁰

Ačkoli tento odhad vychází z globálních dat, jeho základní poselství platí všude: genderová rovnost v zemědělství není pouze otázkou sociální spravedlnosti, ale také ekonomickou a potravinově-bezpečnostní nutností.

V Evropské unii je situace odlišná. Většina právních rámců zaručujících rovnost již existuje, přetrvávající institucionální a kulturní překážky však stále omezují plnohodnotné zapojení žen do zemědělství. Pozornost se zde proto soustředí především na institucionální reformy, cílená opatření a kulturní změnu, které ženám umožní vstupovat do sektoru za rovných podmínek, rozvíjet vlastní podnikání a podílet se na rozhodovacích strukturách.

Společná zemědělská politika (SZP) na období 2023–2027 představuje hlavní rámec EU, jehož prostřednictvím mají být tyto cíle naplňovány. V rámci nové SZP na období 2023–2027 se Evropská unie zavázala podporovat genderovou rovnost jako jednu z průřezových priorit, které musí členské státy zohlednit při přípravě a provádění svých strategických plánů SZP.⁵²¹

Přestože genderová rovnost není samostatným cílem s právně závaznými opatřeními, členské státy musí ve svých plánovacích dokumentech prokázat, že tuto oblast zohlednily, například prostřednictvím analýzy potřeb, sledování údajů rozdělených podle pohlaví nebo cílených intervencí. Evropská komise zároveň členské státy aktivně podporuje v zavádění nástrojů, které posilují postavení žen na venkově, zejména pokud jde o přístup k půdě, financím, vzdělávání a účasti na rozhodování. Tento rámec tak vytváří prostor nejen pro podporu genderové rovnosti, ale také pro propojení genderových cílů s klimatickými cíli v rámci udržitelného zemědělství.⁵²²

6.1.1 Genderová rovnost ve Strategickém plánu České republiky pro Společnou zemědělskou politiku

Strategický plán České republiky pro Společnou zemědělskou politiku (SZP) na období 2023–2027 obsahuje pouze jednu výslovnou zmínku o genderové rovnosti, která se týká intervence zaměřené na generační obměnu v zemědělství. V rámci tohoto opatření byl vytvořen podprogram na podporu mladých zemědělek s cílem podpořit vstup žen do tohoto sektoru.

Tato zmínka formálně reaguje na očekávání Evropské komise v oblasti genderové rovnosti, chybí však širší začlenění rovnosti jako průřezové priority, což Evropská komise výslovně kritizovala.^{523 524} Plán neobsahuje komplexní analýzu genderových rozdílů, průřezová opatření

⁵²⁰ FAO. 2011. *The State of Food and Agriculture 2010–2011: Women in agriculture: Closing the gender gap for development*. Food and Agriculture Organization of the United Nations [online]. Dostupné na: <https://www.fao.org/3/i2050e/i2050e.pdf>

⁵²¹ European Commission. (n.d.). *CAP Strategic Plans – by country*. European Commission [online]. Available from https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_cs

⁵²² Women in the CAP. 2022. EU CAP NETWORK [online]. Dostupné na: https://eu-cap-network.ec.europa.eu/news/women-new-cap_en

⁵²³ „Komise je znepokojena nízkou mírou závazků obsažených v plánu, pokud jde o prosazování rovnosti žen a mužů a zvyšování účasti žen v zemědělství, v souladu se specifickým cílem podle čl. 6 odst. 1 písm. h) strategického plánu pro rozvoj venkova. Komise vybízí Česko, aby zvážilo řešení tohoto cíle prostřednictvím odůvodněných a přiměřených opatření.“

Czechia – CAP Strategic Plan. European Commission [online]. Dostupné na: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/czechia_cs#observation_letters

⁵²⁴ Czechia – CAP Strategic Plan. European Commission [online]. Dostupné na: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/czechia_cs#observation_letters

ani rámec monitorování založený na ukazatelích rozdělených podle pohlaví. Podle informační brožury Ministerstva zemědělství k projektovým intervencím (vydání z března 2025) se zavedení genderové dimenze omezilo na rozdělení rozpočtu dané intervence na dvě části – jednu pro muže a druhou pro ženy – bez dalších podpůrných mechanismů či kvalitativně stanovených cílů. Celkově tak český plán vykazuje velmi omezené naplňování požadavků EU týkajících se genderové rovnosti a zůstává především na úrovni formálního plnění, s jen minimálním strukturálním zohledněním postavení žen v zemědělství.

Tento omezený výklad genderové rovnosti se naplno projevil při zavedení opatření do praxe. V roce 2023 Ministerstvo zemědělství vyhlásilo výzvu pro začínající mladé zemědělce. Podle ministerstva mělo rozdělení prostředků, kdy byla mužům i ženám vyčleněna stejná částka ve výši 340 milionů Kč, podpořit jeden z hlavních cílů plánu: prosazování genderové rovnosti a zvyšování účasti žen v zemědělství.⁵²⁵ Vzhledem k nižšímu počtu žadatelek byla konkurence v dotačním programu určeném ženám výrazně nižší. Muži proto potřebovali k získání podpory více bodů, což vyvolalo veřejnou debatu o spravedlnosti a nastavení této politiky. Rozdělení rozpočtu bylo částí veřejnosti vnímáno jako nespravedlivé vůči mužským žadatelům. Navrhované řešení spočívá v tom, že během výběrového procesu budou dotace přidělovány tak, aby byl výsledný počet úspěšných mužských a ženských žadatelů přibližně vyrovnaný. Pokud tedy bude v určité výzvě více žadatelů než žadatelek, bude mužům přidělena poměrně větší část finančních prostředků, aby obě skupiny dosáhly přibližně stejné bodové hranice – a zabránilo se tak situaci, kdy by vyšší konkurence mezi muži vedla k nižší míře úspěšnosti ve srovnání se ženami.⁵²⁶

Tato debata o „spravedlnosti“ odhalila více než jen technický problém; ukázala absenci hlubšího strukturálního chápání genderu v zemědělské politice. Skutečnost, že jediná výslovná intervence byla zařazena do oblasti generační obměny a omezena na mechanické rozdělení rozpočtu mezi muže a ženy, poukazuje na nedostatek skutečné genderové analýzy a neochotu začlenit rovnost jako průřezový princip do celé politiky. Následná veřejná kritika opatření jako „diskriminačního vůči mužům“ a navrhovaná technická úprava – tedy zajištění přibližně stejného bodového výsledku mužů a žen při výběru projektů – dále potvrzují, že genderová rovnost je vnímána spíše jako administrativní problém, který je třeba řídit, než jako příležitost k proměně systému. Tento přístup nejen oslabuje legitimitu opatření zaměřených na genderovou rovnost, ale také zastírá strukturální překážky, kterým ženy v zemědělství nadále čelí. Namísto podpory systémové změny tak český přístup do značné míry reprodukuje stávající stav a zaostává za vizí Evropské unie pro klimaticky spravedlivé a sociálně inkluzivní zemědělství.

⁵²⁵ Ministerstvo zemědělství České republiky. 2026. Strategický plán společné zemědělské politiky na období 2023–2027: Projektové intervence. MZE [online]. Dostupné na: <https://mze.gov.cz/public/portal/mze/-a68950---Rsb1ExFB/informacni-brozura-projektove-intervence-aktualni-k-3-2025?linka=a642572>

⁵²⁶ Salát, P. 2024. Zemědělské dotace pro mladé příliš zvýhodňují ženy. Resort rozděluje přes 700 milionů. iRozhlas.cz [online]. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/zemedelske-dotace-pro-mlade-prilis-zvyhodnuji-zeny-resort-rozdeluje-pres-700_2408271542_pj

6.1.2 Genderová rovnost ve Strategickém plánu Slovenska pro Společnou zemědělskou politiku

Strategický plán Slovenska pro Společnou zemědělskou politiku (SZP) na období 2023–2027⁵²⁷ deklaruje genderovou rovnost jako průřezový princip a opakovaně zdůrazňuje, že opatření na podporu žen budou rozvíjena synergicky ve spolupráci s dalšími národními strategiemi, zejména v rámci „Program Slovensko“. Mezi tato opatření patří například flexibilní pracovní podmínky pro rodiče, podpora vzdělávání žen v technických oborech a lepší dostupnost pečovatelských služeb. Většina těchto opatření však nevychází přímo ze zemědělské politiky, ale spíše z širších programových rámců, a jejich dopad na postavení žen v zemědělství je proto pouze nepřímý. V rámci vlastních projektových intervencí SZP je podpora žen formulována velmi obecně a neobsahuje výzvy ani intervence s jasně definovanými opatřeními a cíli zaměřenými konkrétně na podporu žen v zemědělství.⁵²⁸

Slovenská strategie se z hlediska rétorického a politického rámování více přibližuje očekáváním Evropské komise, samotné uznání genderové rovnosti se však nemusí nutně promítat do nastavení dotačních výzev ani do realizace jednotlivých projektů. Ve srovnání s českým plánem nabízí komplexnější uznání významu genderové rovnosti, její praktické převedení do cílených opatření v zemědělství však zůstává velmi omezené.

6.1.3 Genderová rovnost ve Strategickém plánu pro Společnou zemědělskou politiku v Itálii

Italský Strategický plán Společné zemědělské politiky (SZP) na období 2023–2027 často odkazuje na rovné příležitosti žen a mužů, zejména v souvislosti s podporou mladých lidí a rozvojem venkova. Plán zahrnuje finanční podporu pro vznik nových podniků, zaměřenou na ženy a dlouhodobě nezaměstnané – například prostřednictvím bezúročných půjček nebo nevratných grantů. Potřeby žen jsou však často spojovány s potřebami mladých lidí, což může ztěžovat řešení specifických překážek, kterým ženy v zemědělství čelí – podobně jako v případě českého strategického plánu. Podpora je navíc obecně směřována spíše na podniky než na jednotlivé pracovníky a pracovnice. Důležité otázky, jako jsou rozdíly v odměňování nebo pracovní podmínky žen, plán neřeší. Regionální výjimky, například Toskánsko nebo Umbrie, kde je genderová rovnost diskutována konkrétněji, zůstávají spíše izolovanými případy.^{529 530}

Celkově lze říci, že ve všech třech sledovaných zemích (v Itálii, na Slovensku a v České republice) je genderová rovnost zmiňována, praktická opatření však zůstávají omezená a často mají převážně formální charakter. Slovenský plán je nejvíce propojen s dalšími národními politikami, italský věnuje genderové rovnosti největší pozornost ve své formulaci, zatímco český plán vykazuje z hlediska obsahu největší nedostatky.

⁵²⁷ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. 2023. Strategický plán SPP. MPSR [online]. Dostupné na: <https://www.mpsr.sk/download.php?flD=26933>

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ Streimikis, J., Kyriakopoulos, G. 2024. Gender dimension in EU agricultural policy. *Polish Journal of Management Studies*, 29(1), 335–355. <https://doi.org/10.17512/pjms.2024.29.1.20>

⁵³⁰ Ministero dell'Agricoltura, della Sovranità Alimentare e delle Foreste. 2025. *Piano Strategico della PAC 2023–2027 – Versione 4.1*. [online]. Dostupné na: https://www.reterurale.it/downloads/sfc2021-2023IT06AFSP001_4.1_202501291155_16130673482812078073.pdf

6.1.4 Strukturální bariéry a realita každodenního života

Jak ukazují poznatky z globálního Jihu i zemí s vysokými příjmy uvedené v předchozích kapitolách, genderové rovnosti v zemědělství nelze dosáhnout pouze prostřednictvím dotací na vstupy nebo technické podpory.

V zemích, jako jsou Zambie⁵³¹ a Malawi⁵³², programy na podporu zemědělských vstupů zvýšily přístup k osivu a hnojivům, nedokázaly však odstranit rozdíly v produktivitě mezi ženami a muži. Důvod leží hlouběji: nerovnosti ve vlastnictví půdy, přístupu k úvěrům a vzdělávání a vyloučení z rozhodovacích procesů omezují schopnost žen z těchto programů skutečně těžit.⁵³³ Pokud se tyto strukturální překážky neřeší, mohou dobře míněné programy místo změny stávajících mocenských vztahů naopak přispívat k jejich reprodukci.

Stejně strukturální nerovnosti se projevují také v pracovních podmínkách žen v zemědělství. Netýkají se pouze globálního Jihu, neboť ani země s vysokými příjmy nejsou výjimkou. Mnoho sezónních a migrujících pracovníků v evropském zemědělství, například těch, které pracují při pěstování jahod, je vystaveno toxickým látkám, jako jsou pesticidy, a v některých zdokumentovaných případech také vykořisťování a sexuálnímu násilí.⁵³⁴ Expozice pesticidům je spojována se závažnými dopady na reprodukční zdraví a zdraví dalších generací u žen i mužů, přesto zůstává specifická zranitelnost žen a její důsledky v zemědělské a pracovní-zdravotní politice z velké části přehlíženy.⁵³⁵

Tyto příklady ukazují, že genderové rozdíly v produktivitě, zdraví a bezpečnosti mají společné systémové příčiny. Chce-li je zemědělská politika řešit, musí překročit rámec formální rovnosti v přístupu a zabývat se sociálními a ekonomickými strukturami, které určují, kdo vlastní půdu, kdo získává vzdělávání a odbornou přípravu a kdo nese rizika zemědělské produkce. Teprve propojením genderové spravedlnosti s bezpečností práce a ochranou životního prostředí se zemědělství může stát skutečně spravedlivým a odolným vůči změně klimatu.

Co si odnést z této kapitoly:

- Přestože EU požaduje, aby genderová rovnost byla součástí zemědělských plánů Společné zemědělské politiky na období 2023–2027, reakce jednotlivých států jsou většinou povrchní. Česká republika použila mechanické rozdělení rozpočtu, které vyvolalo veřejnou kritiku, Slovensko formulovalo své cíle příliš obecně a Itálie spojila podporu žen především s podniky mladých lidí namísto podpory jednotlivých pracovníků a pracovníků.

⁵³¹ Ngoma, H., Machina, H., & Kuteya, A. N. 2019. "Can agricultural subsidies reduce gendered productivity gaps? Panel data evidence from Zambia". *Development Policy Review* 39(2): 303-323. <https://doi.org/10.1111/dpr.12483>

⁵³² Karamba, W., Winters, P. 2015. "Gender and agricultural productivity: implications of the Farm Input Subsidy Program in Malawi". *Agricultural Economics* 46 (3). <https://doi.org/10.1111/agec.12169>

⁵³³ Ngoma, H., Machina, H., & Kuteya, A. N. 2019. "Can agricultural subsidies reduce gendered productivity gaps? Panel data evidence from Zambia". *Development Policy Review* 39(2): 303-323. <https://doi.org/10.1111/dpr.12483>

⁵³⁴ Augere-Granier, M.-L. 2021. Migrant seasonal workers in the European agricultural sector. European Parliament [online]. Dostupné na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI\(2021\)689347_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI(2021)689347_EN.pdf)

⁵³⁵ United Nations General Assembly. 2024. Implications for Human Rights of the Environmentally Sound Management and Disposal of Hazardous Substances and Wastes. Report No. A/79/163. United Nations [online]. Dostupné na: <https://docs.un.org/en/A/79/163>

- Tradiční zemědělské dotace nedokážou odstranit genderové rozdíly, protože přehlížejí hluboce zakořeněné strukturální problémy. Ženy v Evropě nadále čelí významným nerovnostem ve skutečném vlastnictví půdy, omezenému přístupu k úvěrům a výraznému nedostatečnému zastoupení ve vedoucích a rozhodovacích funkcích.
- I evropské země s vysokými příjmy se stále potýkají se závažným vykořisťováním pracovníků a pracovnic v zemědělství. Mnoho sezónních a migrujících pracovníků a pracovnic čelí nebezpečným pracovním podmínkám, včetně přímého kontaktu s toxickými pesticidy, které poškozují reprodukční zdraví žen, a zdokumentovaným případům sexuálního násilí, jež v politických opatřeních zůstávají do značné míry přehlíženy.

6.2 Vliv zastoupení žen na environmentální politiku

Úroveň zastoupení žen v politických institucích není pouze otázkou demokratické spravedlnosti. Výzkum Gender Equity in Climate Leadership (2023) stále častěji ukazuje, že vyšší míra politického zastoupení žen často souvisí s ambicióznějšími závazky jednotlivých států v oblasti ochrany životního prostředí.⁵³⁶

Mezinárodní srovnávací studie^{537 538 539} poskytují přesvědčivé důkazy o této souvislosti. Země s vyšším podílem žen v parlamentu mají větší tendenci ratifikovat mezinárodní environmentální smlouvy⁵⁴⁰ a přijímat účinnější politiky v oblasti změny klimatu.⁵⁴¹ Vyšší zastoupení žen v zákonodárných sborech je navíc spojováno s měřitelným zlepšením stavu životního prostředí, například s nižšími národními emisemi CO₂⁵⁴² a nižší úrovní znečištění ovzduší.⁵⁴³

Zdá se, že zastoupení žen ovlivňuje také konkrétní politické nástroje. Výzkum ukazuje, že přítomnost žen v parlamentu významně souvisí se snahou omezovat vládní dotace na fosilní paliva, podporovat environmentální daně a zvyšovat veřejné výdaje na ochranu životního prostředí, zejména pokud ženy dosáhnou tzv. „kritického množství“ zastoupení (často uváděného kolem 30 %).⁵⁴⁴ Pokud tento koncept „kritického množství“ aplikujeme na země

⁵³⁶ Wray, B., Veidis, E.M., Flores, E.C., Phillips, A.A., Alani, O., Barry, M. 2023. "A Call to Action for Gender Equity in Climate Leadership. American Journal of Tropical Medicine and Hygiene 108 (6): 1088-1092. [doi:10.4269/ajtmh.22-0674](https://doi.org/10.4269/ajtmh.22-0674)

⁵³⁷ Tamtéž.

⁵³⁸ Lesi, S. 2023. Gender and climate action. European Investment Bank Group [online]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/stories/female-leaders-climate>

⁵³⁹ Njanganga, H., Tadadjeu, S., Kamguia, B. 2025. "From policy to progress: do female parliamentarians influence energy justice?" *Climate Policy* 25 (6). <https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2424231>

⁵⁴⁰ Lesi, S. 2023. Gender and climate action. European Investment Bank Group [online]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/stories/female-leaders-climate>

⁵⁴¹ Wray, B., Veidis, E.M., Flores, E.C., Phillips, A.A., Alani, O., Barry, M. 2023. "A Call to Action for Gender Equity in Climate Leadership. American Journal of Tropical Medicine and Hygiene 108 (6): 1088-1092. [doi:10.4269/ajtmh.22-0674](https://doi.org/10.4269/ajtmh.22-0674)

⁵⁴² Njanganga, H., Tadadjeu, S., Kamguia, B. 2025. "From policy to progress: do female parliamentarians influence energy justice?" *Climate Policy* 25 (6). <https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2424231>

⁵⁴³ Koengkan, M., Fuinhas, J. A., Auza, A., Castilho, D., & Kaymaz, V. 2024. "Environmental Governance and Gender Inclusivity: Analyzing the Interplay of PM2.5 and Women's Representation in Political Leadership in the European Union". *Sustainability* 16 (6), 2492. <https://doi.org/10.3390/su16062492>

⁵⁴⁴ Kandemir, A. S., Lone, R. R., & Simsek, R. 2024. "Women in Parliaments and Environmentally Friendly Fiscal Policies: A Global Analysis". *Sustainability* 16 (17), 7669. <https://doi.org/10.3390/su16177669>

sledované v této zprávě, objeví se poměrně rozdílný obraz. Itálie je jedinou zemí, která ve svých parlamentních výborech zaměřených na životní prostředí tohoto 30% prahu stabilně dosahuje nebo jej překračuje. Česká republika vykazuje nejednotný pokrok a této hranice dosahuje pouze v některých institucích, zatímco Slovensko zůstává výrazně pod touto hranicí. Podrobné údaje za jednotlivé země jsou uvedeny níže.

Studie z roku 2024 zaměřená na úroveň Evropského parlamentu naznačuje, že poslankyně Evropského parlamentu častěji podporují environmentální legislativu než jejich mužští kolegové a tento rozdíl přetrvává i po zohlednění vlivu politické strany či ideologického zaměření.⁵⁴⁵ Tato zjištění společně zdůrazňují význam účasti žen a naznačují, že jejich zapojení do rozhodovacích funkcí může významně přispívat k prosazování ochrany životního prostředí a opatření v oblasti klimatu.

Tyto globální vzorce jsou relevantní i v kontextu Evropské unie. Přestože je souvislost mezi zastoupením žen a environmentální ambicí dobře doložena výzkumem, údaje na národní úrovni stále ukazují značné nedostatky v politické a institucionální účasti žen – a to i ve třech zemích sledovaných v této zprávě.

6.2.1 Současné zastoupení žen v environmentálních politikách v zemích projektového konsorcia

Tato podkapitola poskytuje přehled současného genderového zastoupení v klíčových environmentálních výborech, na ministerstvech a v poradních orgánech v zemích zapojených do projektového konsorcia, tedy v České republice, na Slovensku a v Itálii. V rámci státní správy v zemích EU, zejména na ministerstvech, která provádějí environmentální a klimatickou politiku (například na jednotlivých ministerstvech životního prostředí a energetiky), činil v roce 2020 podíl žen na nejvyšších vedoucích pozicích 31,7 %, zatímco na druhé úrovni vedoucích pozic zastávaly ženy 42,5 % funkcí.⁵⁴⁶ Přestože tato čísla ukazují určitý pokrok, stále odrážejí strukturální genderový rozdíl na nejvyšších úrovních rozhodování.

6.2.1.1. Česká republika

V České republice zůstává zastoupení žen v politických rozhodovacích orgánech odpovědných za environmentální politiku omezené, což odráží širší genderové nerovnosti v politickém vedení země.

Členstvo Výboru pro životní prostředí Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky je složeno z 20 osob. Z nich je 6 žen (30 %), včetně předsedkyně výboru. Z celkem 5 místopředsednických pozic zastávají 2 ženy.⁵⁴⁷ Přestože je tedy vedení výboru tvořeno také ženami, jejich celkové zastoupení zůstává výrazně pod úrovní parity, což poukazuje na potřebu větší genderové vyváženosti.

⁵⁴⁵ Inglesi-Lotz, R., Oosthuizen, A.M., Jumaniyazova, S., Kuziboev, B. 2024. "Exploring the Impact of Women Governance on CO2 Emissions in the European Union and Central Asia". *International Journal of Energy Economics and Policy* 14 (3): 639-646. DOI:[10.32479/ijeep.15933](https://doi.org/10.32479/ijeep.15933)

⁵⁴⁶ EIGE. 2021. Decision-making in environment and climate change: women woefully under-represented in the EU Member States. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/decision-making-environment-and-climate-change-women-woefully-under-represented-eu-member-states?lang=hr&utm>

⁵⁴⁷ Výbor pro životní prostředí. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4601>. Zastoupení počítáno ke dnu 14. března 2025.

Výbor pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí Senátu Parlamentu ČR má 10 členů, z nichž 3 jsou ženy (30 %). Předsedou je muž, zatímco dvě ze čtyř místopředsednických pozic zastávají ženy. Jde o určitý posun, celková nerovnováha však přetrvává.

Ve Stálé komisi Senátu VODA - SUCHO, která se zabývá otázkami vody a sucha, jsou ženy výrazně nedostatečně zastoupeny. Z 11 členů jsou pouze 2 ženy (18 %) a také předsedou komise je muž. Tato nerovnováha poukazuje na širší genderové rozdíly v Senátu a vyvolává otázku, zda jsou specifické dopady problémů spojených s vodou – které například ve světě nepoměrně více postihují ženy ve venkovských oblastech – dostatečně zohledňovány.⁵⁴⁸

Rada vlády pro udržitelný rozvoj působí jako poradní a koordinační orgán pro strategie udržitelného rozvoje v České republice. Rada má 42 členů, z nichž 11 jsou ženy (26 %); její předsedou je ministr životního prostředí.⁵⁴⁹ Přestože jsou ženy v této radě stále nedostatečně zastoupeny, alespoň jeden člen zastupující organizace občanské společnosti zde reprezentuje zájmy žen. Toto zastoupení vytváří prostor pro začlenění genderově citlivých perspektiv do dlouhodobých strategií udržitelnosti. Celkové složení rady však nadále omezuje širší zastoupení genderově specifických témat.

Ministerstvo životního prostředí vede ministr Igor Červený a všechny tři pozice náměstků ministra rovněž zastávají muži.⁵⁵⁰ Z 20 ministrů, kteří toto ministerstvo vedli od vzniku samostatné České republiky, byly historicky pouze 2 ženy.⁵⁵¹ Také další relevantní ministerstva související s tímto tématem, například Ministerstvo dopravy a Ministerstvo zemědělství, vedou muži. Naopak, Ministerstvo pro místní rozvoj je veden ministryní. Tento výrazný genderový nepoměr na nejvyšších úrovních environmentálního řízení poukazuje na přetrvávající dominanci mužů v rozhodovacích funkcích.

Údaje EIGE z roku 2023 ukazují, že podíl žen mezi nejvýše postavenými představiteli ministerstev životního prostředí, dopravy a energetiky – tedy oblastí klíčových pro toto téma – činil v České republice 27 %, což je výrazně méně než průměr EU ve výši 45 %.⁵⁵² Česká republika se v tomto ukazateli řadí na třetí nejnižší místo; ještě nižší hodnoty vykazují Irsko a Dánsko.⁵⁵³ Novější údaje ukazují smíšený vývoj politického zastoupení žen v Česku v závislosti na úrovni rozhodování.⁵⁵⁴ Po volbách v roce 2025 dosáhlo zastoupení žen v národním parlamentu přibližně 33 %, což odpovídá průměru Evropské unie ve výši přibližně 33,4 % (2024). Česká republika tak patří mezi země, které v zákonodárných sborech postupně směřují

⁵⁴⁸ Stálá komise Senátu VODA - SUCHO. Senát Parlamentu České republiky [online]. Dostupné na: https://www.senat.cz/organy/index.php?ke_dni=9.3.2025&O=6&lng=cz&par_2=544. Zastoupení počítáno ke dnu 14. března 2025.

⁵⁴⁹ Rada vlády pro udržitelný rozvoj. ČR 2030 [online]. Dostupné na: <https://www.cr2030.cz/system/files/2025-02/%C4%8Dlenov%C3%A9%20RVUR%20ke%20dni%2019.2.2025.pdf>. Zastoupení počítáno ke dnu 14. března 2025.

⁵⁵⁰ Ministerstvo životního prostředí [online]. Dostupné na: https://www.mzp.cz/cz/organizacni_struktura. Zastoupení počítáno ke dnu 26. srpna 2026.

⁵⁵¹ Seznam ministrů životního prostředí České republiky. 2026. Wikipedie [online]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_ministrů_životního_prostředí_České_republiky

⁵⁵² EIGE. 2023. Gender Equality Index 2023: Towards a green transition in transport and energy. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender%20Equality%20Index%202023.pdf>

⁵⁵³ Tamtéž.

⁵⁵⁴ Vaughan H. 2025. Czech elections 2025: a record number of women elected to parliament. Czech Radio. Radio Prague International. [online]. Dostupné na: <https://english.radio.cz/czech-elections-2025-a-record-number-women-elected-parliament-8865060>

k genderové paritě.⁵⁵⁵ Toto zlepšení se však neodráží na úrovni výkonné moci. Na rozdíl od parlamentního zastoupení zůstávají ženy v národních vládách výrazně podrepresentovány. V celé EU zastávaly ženy v roce 2024 35,1 % ministerských funkcí, což představuje nárůst o 7,4 procentního bodu oproti roku 2014 (27,7 %).⁵⁵⁶ Ženy navíc v České republice zastávají pouze 23,4 % pozic v parlamentních výborech zaměřených na životní prostředí a změnu klimatu, ve srovnání s 30 % v Evropské unii. Tento rozdíl poukazuje na významnou genderovou nerovnováhu právě ve výborech, které se zabývají klíčovými otázkami ochrany životního prostředí a klimatické politiky.⁵⁵⁷

6.2.1.2. Slovensko

Výbor Národní rady Slovenské republiky pro zemědělství a životní prostředí je odpovědný za oblasti zahrnující mimo jiné zemědělství, lesnictví, vodní hospodářství, geodézii, kartografii, katastr nemovitostí, rozvoj venkova, ochranu životního prostředí a ochranu přírody. Výbor má 11 členů, z nichž 2 jsou ženy. Předsedou je muž, zatímco místopředsedkyní je žena. Toto složení odráží výraznou genderovou nerovnováhu, neboť ženy tvoří pouze 18 % jeho členů. Jejich nedostatečné zastoupení může ovlivňovat diskuse a rozhodování v oblasti zemědělství a ochrany životního prostředí.⁵⁵⁸

Hodnocení zastoupení žen ve vládních poradních orgánech na Slovensku je obtížné vzhledem k nedostatku veřejně dostupných seznamů členství. Ve Slovenské republice působily tři relevantní poradní orgány: Rada vlády pro Agendu 2030 pro udržitelný rozvoj, která podle zastaralého seznamu členstva⁵⁵⁹ zahrnuje pouze 6 žen (17 %) z celkových 35 členů; Rada vlády pro Evropskou zelenou dohodu⁵⁶⁰, jejíž poslední zasedání se uskutečnilo v roce 2022 a u níž není zastoupení žen známo; a Rada vlády pro Plán obnovy a odolnosti Slovenské republiky⁵⁶¹, pro kterou nebyl veřejně zveřejněn seznam členů. V lednu 2025 slovenská vláda zřídila Radu vlády Slovenské republiky pro udržitelný rozvoj a jeho financování, která tyto tři poradní orgány nahradila. Z veřejně dostupných informací vyplývá, že nová rada má 43 hlasujících členů či členek zastupujících státní instituce, regionální samosprávy, akademickou sféru, občanskou společnost a sociální partnery. Úplný seznam členstva ani údaje o jejich genderovém zastoupení však dosud nebyly veřejně zveřejněny.⁵⁶² Nejvýznamnější relevantní ministerstva, konkrétně Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo dopravy, Ministerstvo

⁵⁵⁵ Eurostat. 2025. 33.4% of parliamentarians across EU are women. Eurostat [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20250307-1>

⁵⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁵⁷ EIGE. 2025. Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparlcom/datatable?orderby=2025&orderdir=dsc

⁵⁵⁸ Výbor NR SR pre pôdohospodárstvo a životné prostredie. Národná rada Slovenskej Republiky [online]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=vybory/vybor&ID=178>. Zastoupení počítáno ke dnu 21. března 2025.

⁵⁵⁹ Rada vlády SR pre Agendu 2030 pre udržitelný rozvoj. 2020. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej Republiky [online]. Dostupné na:

https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/09/Clenovia-Rady-vlady-pre-Agendu-2030_-04_20201.pdf

⁵⁶⁰ Rada vlády pre Európsku zelenú dohodu. 2019. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej Republiky [online]. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/ezd/rada/>

⁵⁶¹ Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia [online]. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/poo/>

⁵⁶² ESDN. 2026. Single country profile: Slovakia. European Sustainable Development Network [online]. Dostupné na: <https://www.esdn.eu/country-profiles/detail/slovakia>

zemědělství a rozvoje venkova a Ministerstvo investic, regionálního rozvoje a informatizace, v současnosti vedou výhradně muži.⁵⁶³

Údaje EIGE ukazují, že Slovensko patří mezi přední země EU z hlediska zastoupení žen na vyšších pozicích státní správy v ministerstvech zaměřených na životní prostředí, dopravu a energetiku. V roce 2023 ženy zastávaly přibližně 53 % těchto pozic na Slovensku, ve srovnání s průměrem EU ve výši 45 %.⁵⁶⁴

Ženy však zastávají pouze 12,5 % pozic v parlamentních výborech zaměřených na životní prostředí a změnu klimatu na Slovensku, což je výrazně méně než průměr EU ve výši 30 %. Slovensko se tak v rámci EU řadí na čtvrté nejnižší místo v zastoupení žen v těchto výborech; horší výsledky vykazují například Rumunsko, Maďarsko a Kypr.⁵⁶⁵

Vyváženější situace panuje ve slovenských ministerstvech odpovědných za environmentální a klimatickou politiku, konkrétně na Ministerstvu životního prostředí, Ministerstvu dopravy a Ministerstvu hospodářství. Od roku 2023 ženy stabilně představují přibližně 22 % členstva vlády nebo politického vedení těchto ministerstev. Nadále jsou však nedostatečně zastoupeny na nižších ministerských pozicích (ministři bez členství ve vládě), kde tvoří pouze 16,7 %. Naopak mezi ministry s členstvím ve vládě ženy představují 33,3 %, což je nad průměrem EU. To naznačuje, že přestože jsou ženy celkově stále nedostatečně zastoupeny, Slovensko si na nejvyšší ministerské úrovni vede relativně lépe než v parlamentních rozhodovacích strukturách souvisejících s klimatickou a environmentální politikou.⁵⁶⁶

Na mezinárodní úrovni představovalo Slovensko pozitivnější příklad zastoupení žen v environmentálním rozhodování. Na klimatické konferenci COP28 v roce 2023 bylo Slovensko jedním z pouhých pěti členských států EU, které do čela své delegace jmenovaly ženu, společně s Estonskem, Itálií, Maďarskem a Slovinskem. To představuje významný kontrast k situaci na národní úrovni, kde jsou ženy v politických a vedoucích funkcích souvisejících s environmentálním řízením stále výrazně nedostatečně zastoupeny. Skutečnost, že Slovensko na jednom z nejvýznamnějších globálních klimatických jednání zastupovala žena, lze proto vnímat jako významný krok k posílení zastoupení žen v environmentální diplomacii a tvorbě politik.⁵⁶⁷

Mezinárodní zprávy zároveň upozorňují, že přestože se klimatických jednání účastní stále více žen, nerovnosti přetrvávají. Ženy mají během vyjednávání tendenci hovořit méně a méně často se účastní diskusí o financování a technologiích, zatímco jsou častěji spojovány s tématy, jako jsou genderová rovnost, vzdělávání a posilování postavení žen. Účast Slovenska na COP28

⁵⁶³ Členovia vlády. Úrad Vlády Slovenskej Republiky [online]. Dostupné na:

<https://www.vlada.gov.sk/vlada-sr/clenovia-vlady/>. Zastoupení počítáno ke dnu 21. března 2025.

⁵⁶⁴ EIGE. 2025. Impact driver: Marking milestones and opportunities for gender equality in the EU. Publications Office of the European Union, Luxembourg [online]. Dostupné na:

<https://www.astrid-online.it/static/upload/886a/886a23fb113601959af9e3b6519c732a.pdf>

⁵⁶⁵ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na:

https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparlcom

⁵⁶⁶ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: National ministries dealing with environment and climate change: ministers by seniority [online]. Dostupné na:

https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natmin_envmin/datatable

⁵⁶⁷ EIGE. 2025. Impact driver: Marking milestones and opportunities for gender equality in the EU. Publications Office of the European Union, Luxembourg [online]. Dostupné na:

<https://www.astrid-online.it/static/upload/886a/886a23fb113601959af9e3b6519c732a.pdf>

proto odráží jak pozitivní posun ve viditelnosti žen, tak širší výzvy, kterým ženy v procesech environmentálního rozhodování nadále čelí.⁵⁶⁸

6.2.1.3 Itálie

V Itálii zůstávají ženy v klíčových rozhodovacích orgánech odpovědných za environmentální a klimatickou politiku výrazně nedostatečně zastoupeny. Podle Evropského institutu pro rovnost žen a mužů (EIGE) klesl podíl žen v parlamentních výborech zabývajících se životním prostředím a změnou klimatu z 37,6 % v roce 2022 na 32,9 % v roce 2025, přesto však zůstává mírně nad průměrem Evropské unie, který činí přibližně 30 %.⁵⁶⁹

Naopak na úrovni výkonné moci je zastoupení žen v Itálii výrazně nižší. Ženy v současnosti zastávají přibližně 30 % ministerských funkcí (na vyšší i nižší úrovni), což představuje mírný pokles oproti roku 2023. Zároveň jejich zastoupení v národním parlamentu dosahuje přibližně 34 %, což naznačuje mírný pokrok na legislativní úrovni. Na regionální úrovni tvoří ženy 27 % členů regionálních zastupitelstev, což ukazuje, že genderové nerovnosti přetrvávají napříč různými úrovněmi řízení navzdory postupným zlepšením.⁵⁷⁰

Na místní úrovni pak nedávný výzkum italských obcí z let 2010 a 2019 zjistil, že vyšší podíl žen v obecních zastupitelstvech je kauzálně spojen s vyšší mírou recyklace odpadu v domácnostech. Studie však zároveň uvádí, že tento efekt má tendenci časem slábnout, pokud není podpořen hlubšími institucionálními nebo kulturními změnami.⁵⁷¹

Evropský institut pro rovnost žen a mužů (EIGE) poskytuje systematictější údaje o zastoupení žen v ekonomickém rozhodování. Podle nejnovějších dostupných údajů (2025) tvoří ženy 44 % členstva správních rad největších veřejně obchodovaných společností v Itálii, což výrazně převyšuje průměr Evropské unie ve výši 34 %. Itálie tak patří mezi země s lepší genderovou vyvážeností v oblasti řízení podniků. Tento relativně dobrý výsledek je však třeba interpretovat s určitou opatrností. Vyšší podíl žen ve správních radách podniků je z velké části způsoben regulačními opatřeními, jako jsou genderové kvóty, a nemusí tedy odrážet širší strukturální rovnost v ekonomickém rozhodování. Tento pokrok se proto nemusí plně promítat do rovného zastoupení ve výkonných vedoucích funkcích, zejména ve veřejných environmentálních institucích, ani na širším trhu práce.⁵⁷²

Celkově lze říci, že Itálie vykazuje relativně vyvážené genderové zastoupení v parlamentních výborech zabývajících se životním prostředím, avšak rozdíly přetrvávají ve vedení ministerstev, vyšší státní správě a veřejných environmentálních institucích. Tyto nedostatky oslabují začleňování genderově citlivých perspektiv do národních klimatických a udržitelných strategií.

⁵⁶⁸ EIGE. 2025. Impact driver: Marking milestones and opportunities for gender equality in the EU. Publications Office of the European Union, Luxembourg [online]. Dostupné na: <https://www.astrid-online.it/static/upload/886a/886a23fb113601959af9e3b6519c732a.pdf>

⁵⁶⁹ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparcom/datatable

⁵⁷⁰ EIGE. 2025. Gender Equality Index 2025: Italy. [online]. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: https://eige.europa.eu/modules/custom/eige_gei/app/content/downloads/factsheets/IT_2025_factsheet.pdf

⁵⁷¹ Lodi, C., Sacchi, A., Vidoli, F. 2024. "Gender politics, environmental behaviours, and local territories: Evidence from Italian municipalities". General Economics. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.06091>

⁵⁷² EIGE. 2025. Gender Equality Index: Power in Italy in 2025 edition. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2025/domain/power/IT>

6.2.1.4 Srovnání

Celkově případy České republiky, Slovenska a Itálie ukazují, že genderové rozdíly v environmentálním řízení přetrvávají i ve vyspělých demokraciích s vysokými příjmy. Tato zjištění z jednotlivých zemí zároveň odrážejí širší globální trendy. Ve většině světových regionů zůstává podíl žen na ministerstvech odpovědných za ochranu životního prostředí výrazně pod úrovní parity a v průměru dosahuje pouze 33 %, což představuje jednu z nejnižších hodnot napříč jednotlivými oblastmi veřejné politiky.⁵⁷³ Pouze Evropa a Severní Amerika se blíží genderové vyváženosti (47 %), zatímco Střední a Jižní Asie zůstává nejméně inkluzivním regionem, kde ženy tvoří méně než 10 % zaměstnanců ministerstev.⁵⁷⁴

rok ▶ oblast ▼	2025 ▲ ▼	2024 ▲ ▼	2023 ▲ ▼	2022 ▲ ▼
EU27_2020	30	30	30.5	30.4
CZ	23.4	22.7	22.7	20
IT	32.9	34.2	32.9	37.6
SK	12.5	12.5	10	16.7

Schéma č. 8: Zastoupení žen v parlamentních výborech zabývajících se životním prostředím a změnou klimatu (v %), podle roku a země.⁵⁷⁵

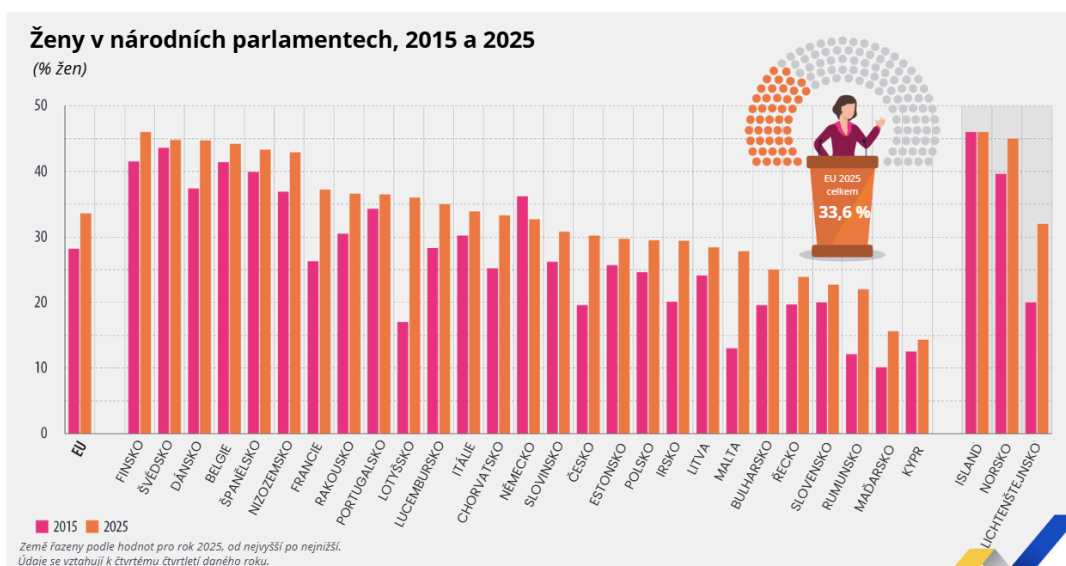

Schéma č. 9: Ženy v národních parlamentech, 2015 a 2025 (podíl v %).⁵⁷⁶

⁵⁷³ UNDP. Gender equality in public administration: Where are the women in environmental and climate change ministries?: Policy Brief. United Nations Development Programme [online]. Dostupné na: https://www.girl.pitt.edu/sites/default/files/undp-gepa-where-are-the-women-in-environmental-and-climate-change-ministries_0.pdf

⁵⁷⁴ Tamtéž.

⁵⁷⁵ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. Dostupné na: <https://1url.cz/BelAJ>

⁵⁷⁶ Eurostat. 2026. One-third of parliamentarians across the EU are women. Eurostat [online]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20260305-1>

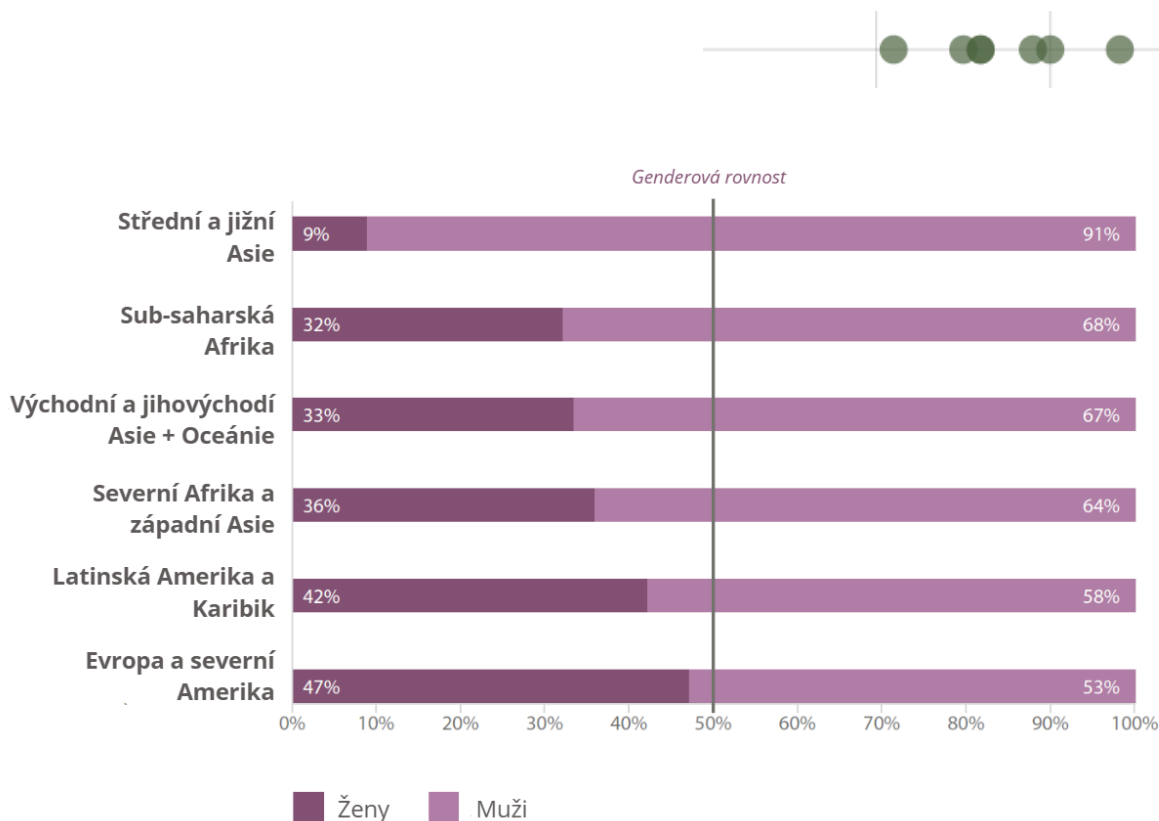

Schéma č. 10: Podíl žen a mužů mezi zaměstnanými ministerstev pro ochranu životního prostředí podle regionů.⁵⁷⁷

Kromě binárního pohledu na „zastoupení žen“ většina environmentálních politik stále nedostatečně zohledňuje **intersekcionalitu**. Nebinarní lidé, osoby s různým etnickým původem, migranti a migrantky a osoby se zdravotním postižením jsou často vyloučeni jak z politických diskusí, tak z rozhodovacích procesů. Přestože Evropská komise přijala intersekcionalní principy ve svých strategiích – zejména ve Strategii pro rovnost žen a mužů na období 2020–2025⁵⁷⁸ a Strategii pro práva osob se zdravotním postižením na období 2021–2030⁵⁷⁹ – jejich praktické uplatňování zůstává v členských státech nejednotné a nedostatečně rozvinuté.

Pokrok dále brzdí nedostatek intersekcionalních dat a analytických rámců. Většina hodnocení dopadů na životní prostředí a evaluací politik stále nerozlišuje údaje nad rámec binárního genderového členění, pokud je vůbec rozlišuje. Je tak téměř nemožné sledovat, jak jsou jednotlivé skupiny ovlivňovány nebo zda cílené politiky skutečně fungují.

Bez silnějšího závazku k intersekcionalnímu přístupu, podpořenému odpovídajícím financováním i praktickou implementací, tak environmentální politika v konečném důsledku riskuje reprodukci či dokonce prohlubování existujících sociálních nerovností namísto podpory inkluzivní a spravedlivé transformace.

⁵⁷⁷ UNDP. Gender equality in public administration: Where are the women in environmental and climate change ministries?: Policy Brief. UNDP [online]. Dostupné na: https://www.girl.pitt.edu/sites/default/files/undp-gepa-where-are-the-women-in-environmental-and-climate-change-ministries_0.pdf

⁵⁷⁸ European Commission. 2020. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025. European Commission [online]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0152>

⁵⁷⁹ European Union. 2021. Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021–2030. European Union [online]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3e1e2228-7c97-11eb-9ac9-01aa75ed71a1/language-en>

Co si odnést z této kapitoly:

- Vyšší zastoupení žen v politice je výrazně spojeno s ambicióznějšími environmentálními a klimatickými politikami, včetně nižších emisí CO₂, větší podpory environmentální legislativy a vyšších investic do ochrany životního prostředí. Výzkum naznačuje, že ženy v politickém rozhodování častěji podporují udržitelné politiky, zejména pokud jejich zastoupení ve výborech a institucích dosáhne tzv. „kritického množství“ kolem 30 %.
- Ze sledovaných zemí si Itálie vede nejlépe z hlediska zastoupení žen v environmentálních výborech, zatímco Česká republika vykazuje nejednotný pokrok a Slovensko zůstává v mnoha orgánech rozhodujících o životním prostředí výrazně pod úrovní genderové vyváženosti.
- Navzdory určitému zlepšení jsou ženy stále nedostatečně zastoupeny na vedoucích pozicích v oblasti životního prostředí na ministerstvech, ve vládách a parlamentních výborech, zejména v České republice a na Slovensku.
- Bez silnějšího intersekcionalního přístupu a kvalitnějšího sběru dat hrozí, že environmentální politiky budou reprodukovat existující sociální nerovnosti namísto vytváření spravedlivých a inkluzivních klimatických řešení.

6.3. Lobbying a hnutí proti Green Dealu

Politický odpor vůči klimatickým politikám, často označovaný jako „green backlash“ (v překladu zelený odpor), představuje významnou překážku zelené transformace. **Tento odpor není jednoduchou, spontánní reakcí veřejnosti.** Pro pochopení tohoto fenoménu je třeba jej analyzovat jako komplexní proces, který je vytvářen a zesilován třemi odlišnými, avšak vzájemně propojenými skupinami aktérů: (1) etablovanými korporátními lobbistickými skupinami, (2) populistickými politickými aktéry a aktérkami a (3) částmi veřejnosti mobilizujícími se kolem legitimních, avšak genderově specifických obav a křivd.

1. Odpor „Astroturf“⁵⁸⁰: Korporátní & průmyslový lobbying

Nejsilnější opozice přichází od etablovaných a převážně mužsky dominovaných korporátních lobbistických skupin (fosilní paliva, automobilový průmysl a průmyslové zemědělství), které se snaží chránit své zisky před dopady transformace. Tento lobbying shora vytváří politický a ekonomický kontext, v němž odpor vůči zelené transformaci vzniká a sílí.

Jejich hlavní strategií je prezentovat transformaci jako ekonomickou katastrofu pro „obyčejného člověka“. Tento narativ je obzvláště účinný v zemích se silnou průmyslovou základnou. Celý automobilový sektor představuje významnou součást ekonomiky všech tří sledovaných zemí a podílí se na celkové zaměstnanosti 6,7 % na Slovensku, 6,1 % v Česku a 2,6 % v Itálii.⁵⁸¹

⁵⁸⁰ Pojem „astroturfing“ označuje hnutí, která na první pohled vypadají jako spontánní veřejné protesty, ve skutečnosti jsou však vytvořena a financována korporátními či politickými zájmovými skupinami.

⁵⁸¹ Leončikas, T. et al. 2025. Employment in the EU's automotive sector. 2025. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [online]. Dostupné na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-eus-automotive-sector>.

Obavy, které tento lobbying využívá, přitom nejsou abstraktní: jak ukazují data Eurofoundu, jen v roce 2024 bylo v rámci rozsáhlých restrukturalizací oznámeno zrušení 2 630 pracovních míst v Česku, 1 670 v Itálii a 207 na Slovensku.⁵⁸² Úsilí těchto lobbistických skupin usnadňuje také genderová slepota počátečních politik transformace. Například Mechanismus pro spravedlivou transformaci EU byl výrazně kritizován za to, že směřuje finanční prostředky především do rekvalifikací pro tytéž mužsky dominované sektory (například těžbu uhlí a automobilový průmysl), zatímco přehlíží odpovídající potřebu investic do nízkouhlíkových, převážně ženských sektorů, jako je péče a vzdělávání.⁵⁸³

2. „Megafon“: Politické zneužívání a „karbonová maskulinita“

Populistické politické aktérstvo funguje jako „megafon“ těchto průmyslových obav a převádějí komplexní ekonomické nejistoty do jednoduchého a silného kulturního konfliktu. Ekonomický strach (ztráta zaměstnání) propojují se strachem o kulturní identitu (ztráta způsobu života). Tento rámec se stal charakteristickým politickým narativem, v němž populistická hnutí a média vykreslují konflikt jako střet „medvědů, aut a rozzlobených zemědělců“ s odtrženou bruselskou elitou.⁵⁸⁴

Právě zde se gender stává politickým nástrojem. Tento mechanismus, někdy označovaný jako „petromaskulinita“ nebo „karbonová maskulinita“, přímo propojuje činnosti s vysokými emisemi uhlíku s ohroženou mužskou identitou.⁵⁸⁵

V Itálii strana Liga Mattea Salviniho dlouhodobě prezentuje klimatická opatření jako útok na italský průmysl a způsob života. V Česku populistická pravicová strana Motoristé sobě nedávno uspěla ve volbách do Poslanecké sněmovny a získala 13 mandátů. Ve své kampani stavěla na tématech vlastnictví automobilů, odporu k ukončení používání spalovacích motorů v rámci Evropské unie a na odmítání environmentální politiky.^{586 587}

Tyto strany využívají symboly spojené s maskulinitou. Automobil se v tomto kontextu stává symbolem svobody. Skutečnost, že 68 % obyvatelstva Česka nesouhlasí s daněmi z pohonných hmot a že muži jsou výrazně častěji než ženy jejich rozhodnými odpůrci, tak není pouze otázkou ekonomické kalkulace, ale také obranou kulturní identity.

Tento lobbying shora a politická komunikace by však nebyly úspěšné, pokud by nenavazovaly na skutečné obavy veřejnosti „zdola“. Tyto obavy přitom nejsou jednotné; jsou hluboce genderově podmíněné a vytvářejí „klešťový efekt“, který různé skupiny vystavuje rozdílným tlakům. Hlavní

⁵⁸² Leončikas, T. et al. 2025. Employment in the EU's automotive sector. 2025. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [online]. Dostupné na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-eus-automotive-sector>.

⁵⁸³ European Environmental Bureau (EEB) & Women Engage for a Common Future (WECF). 2021. Why the European Green Deal Needs Ecofeminism: Moving from gender-blind to gender-transformative environmental policies. Report. Heinrich Böll Stiftung [online]. Dostupné na: <https://eu.boell.org/en/why-european-green-deal-needs-ecofeminism>

⁵⁸⁴ Mathiesen, K. et al. 2024. Bears, cars and angry farmers fuel green backlash. A 28-country guide to how climate policies are splitting Europe. Politico [online]. Dostupné na: <https://www.politico.eu/article/bears-cars-angry-farmers-fuel-green-deal-backlash-eu-agenda-european-commission-ursula-von-der-leyen/>

⁵⁸⁵ Daggett, C. 2018. "Petro-Masculinity: Fossil Fuels and Authoritarian Desire". *Millennium: Journal of International Studies*, 47(1): 25–44. Dostupné na: <https://www.pustaka-sarawak.com/eknowbase/attachments/1623207787.pdf>

⁵⁸⁶ Motorists for Themselves. 2025. Wikipedia [online]. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Motorists_for_Themselves.

⁵⁸⁷ Dahl, J. 2025. EU's green car push helps fuel political populists. Politico [online]. Dostupné na: <https://www.politico.eu/article/eu-green-car-push-helps-fuel-political-populists/>

obavou je ekonomická hrozba pro uhlíkově náročná odvětví s převahou mužské pracovní síly. Dokládají to ztráty pracovních míst v automobilovém sektoru⁵⁸⁸ i vzestup stran, jako jsou Motoristé sobě, které svou kampaň výslovně staví na obavách ze „ztráty výroby“ a které nacházejí větší podporu mezi muži.⁵⁸⁹ Tento strach je tak genderově kódován jako mužský a propojen s tradiční identitou „živitele rodiny“.

Shrnuto, „green backlash“ neboli zelený odpor představuje silnou politickou sílu, kterou vytvářejí průmyslové lobbistické skupiny a zesilují populističtí politici či političky. Funguje prostřednictvím využívání legitimních a výrazně genderově podmíněných ekonomických obav ze ztráty pracovních míst v uhlíkově náročných odvětvích a jejich spojování do jednotného a silného protielitářského kulturního hnutí.

Co si odnést z této kapitoly:

- Politický odpor vůči klimatickým politikám představuje **odpor shora**, který je poháněn převážně mužsky dominovanými korporátními lobbistickými skupinami v sektorech fosilních paliv, automobilového průmyslu a průmyslového zemědělství, které se snaží chránit své zisky.
- Populističtí politici či političky fungují jako megafon, který mění ekonomické obavy v kulturní konflikt a přímo propojuje činnosti s vysokými emisemi uhlíku s ohroženou mužskou identitou. Politická hnutí, jako jsou například Motoristé sobě v Česku, využívají maskulinní symboliku a prezentují vlastnictví automobilu a spalovací motory jako symboly osobní svobody stojící proti vnější regulaci.
- Fondy na podporu transformace zcela přehlížejí potřebu strategických investic do nízkouhlíkových sektorů s převahou žen, jako jsou péče a vzdělávání.

⁵⁸⁸ Leončikas, T. et al. 2025. Employment in the EU's automotive sector. 2025. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [online]. Dostupné na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-eus-automotive-sector>.

⁵⁸⁹ The coalition "Přísaha a Motoristé" received 10.26% of the vote, earning 2 seats.

CSU. 2024. Czechia has chosen new Members of the European Parliament. Czech Statistical Office [online]. Dostupné na: <https://csu.gov.cz/produkty/czechia-has-chosen-new-members-of-the-european-parliament>

Přenositelné poznatky: Chytré přístupy s potenciálem pro uplatnění v celé EU

Stát: Česká republika

Název opatření: Klimatická žaloba ČR

Popis: Tato strategická žaloba, která představuje přelomový příklad občanské iniciativy v oblasti klimatu, byla podána v dubnu 2021 sdružením Klimatická žaloba ČR společně s jednotlivými žalobci proti české vládě. Žalobci tvrdili, že nečinnost vlády při přijímání dostatečných opatření ke zmírnění změny klimatu porušuje jejich základní práva na život, zdraví a příznivé životní prostředí, jak je zaručují česká ústava a mezinárodní dohody.

Tato žaloba je působivým příkladem intersekcionalního přístupu ke klimatické spravedlnosti. Mezi žalobci byla rozmanitá skupina občanů: zemědělec postižený suchem, rodič obávající se o budoucnost svého dítěte a, co je zásadní, skupina starších žen (Klimaseniorky). Jejich zapojení poukazuje na nepřiměřený dopad klimatických změn, zejména extrémních veder, na zdraví a kvalitu života seniorů, čímž případu dodává silný genderový a věkový rozměr. V červnu 2022 vynesl Městský soud v Praze historický rozsudek, v němž shledal klimatické cíle vlády nedostatečnými a nařídil jejich posílení. Ačkoli byl tento rozsudek později zrušen Nejvyšším správním soudem, představuje tato žaloba významný příklad „osvědčené praxe“, jelikož úspěšně zvýšila povědomí o klimatických sporech a mobilizovala občanskou společnost. Případ pokračuje, jelikož žalobci v únoru 2025 podali stížnost k Ústavnímu soudu, kde v současné době čekají na rozhodnutí.

Odkaz: <https://www.klimazaloba.cz/>

Stát: Slovensko

Název opatření: Znepokojené matky

Popis: Znepokojené matky je iniciativa žen, která se zaměřuje na společnost, jež zodpovědně přistupuje k moderním hrozbám a zároveň klade důraz na práva matek a budoucích generací. Prosazuje opatření, která účinně řeší hrozby ekologického kolapsu Země – klimatickou krizi a krizi globálního úbytku biologické rozmanitosti.

Prostřednictvím kombinace nekonvenčních protestů, kreativních symbolických akcí, psychologické podpory a aktivit zaměřených na rodinu a komunitu se snaží prosazovat systémová klimatická řešení, zvyšovat zapojení veřejnosti, zejména žen a rodičů, a podporovat spravedlivou ekologickou transformaci.

Odkaz: <https://znepokojene.sk/kto-sme/>

Stát: Itálie

Název opatření: Poderosa – Ženy a ekologická transformace

Popis: Poderosa je iniciativa zaměřená na posílení postavení žen v Itálii, aby se mohly aktivně zapojit do odvětví ekologické transformace a oběhového hospodářství. Projekt nabízí inkluzivní vzdělávací programy zaměřené na environmentální žurnalistiku a zelený marketing, přičemž klade důraz na genderové perspektivy. Rovněž prosazuje principy ekofeminismu a zvyšuje povědomí o provázanosti genderu a udržitelnosti.

Kromě vzdělávání a osvěty podporuje Poderosa ženské podnikání tím, že ženám poskytuje nástroje a příležitosti k tomu, aby se mohly zapojit do zelených profesí a v nich prosperovat. Součástí iniciativy je pracovní portál, který ženám zprostředkovává pracovní příležitosti v oblasti ekologie, a podcast, v němž se sdílejí inspirativní příběhy žen-lídryň v ekologii a cirkulární ekonomice.

Odkaz: <https://economiecircolare.com/poderosa-donne-e-transizione-ecologica/>

Stát: Celosvětová síť

Name of the measure: GenderCC – Ženy za klimatickou spravedlnost

Popis: GenderCC je globální síť organizací, odborníků, aktivistů a aktivistek, která se věnuje začleňování genderové rovnosti do politik v oblasti změny klimatu. Síť GenderCC, založená v rámci mezinárodních klimatických jednání (UNFCCC), působí na místní, národní i mezinárodní úrovni s cílem zvyšovat povědomí, budovat kapacity a posilovat postavení žen a marginalizovaných skupin v rámci opatření proti změně klimatu. Síť zdůrazňuje význam klimatických politik zohledňujících genderové hledisko a prosazuje vedoucí úlohu žen v rozhodovacím procesu v oblasti životního prostředí.

Jednou z významných iniciativ GenderCC je iniciativa „Gender and Climate-Resilient Communities Initiative“ (GCRCI), realizovaná v Jižní Africe. Tento projekt se zaměřuje na adaptační strategie vedené na místní úrovni, přičemž zapojuje ženy do společného navrhování komunitních opatření v oblasti klimatu a do podniků šetrných ke klimatu. Tato iniciativa vedla k větší účasti žen ve vedoucích rolích, ke zlepšení rozhodovacích procesů a ke zvýšení odolnosti vůči změně klimatu v místních komunitách.

Odkaz: <https://gendercc.net/>

7. Kdo formuje zelené znalosti? Gender a nerovnost ve výzkumu a inovacích

7.1 7.1 Ideální vědecká kariérní dráha a její genderově podmíněné bariéry

Vědecká kariéra je často představována jako lineární, na zásluhách založený postup, který je poháněn výhradně talentem a odhodláním. Ve skutečnosti jsou však struktury určující, co je ve vědě považováno za „excelenci“, hluboce genderově podmíněné.

Koncept ideální vědecké kariérní dráhy označuje lineární a nepřerušovaný postup od počátečního vzdělávání přes doktorské studium a postdoktorandský výzkum až ke stabilní akademické nebo výzkumné kariéře. Tento model klade důraz na časnou specializaci, mezinárodní mobilitu, kontinuální publikační výkon a absenci přerušení kariéry. Nadále přitom představuje měřítko excelence ve většině akademických systémů, grantových schémat a postupů při kariérním povyšování.

Tento rigidní model však kvůli genderově podmíněným sociálním rolím, institucionálním předsudkům a nerovnému přístupu k podpoře znevýhodňuje některé skupiny více než jiné. Předpokládá plné pracovní nasazení a geografickou mobilitu, které je pro výzkumníky a výzkumnice s pečovatelskými povinnostmi obtížné dlouhodobě udržet. V Evropské unii jsou stále hlavními uživatelkami rodičovské dovolené ženy, přestože podíl mužů, kteří čerpají rodičovskou dovolenou, vzrostl z průměrných 19,1 % v roce 2013 na 26,1 % v roce 2023.⁵⁹⁰

V každé fázi této „ideální“ dráhy se postupně hromadí bariéry – od genderově podmíněného náboru a mentoringu až po znevýhodnění spojené s přerušením kariéry nebo omezenou mobilitou. Tyto strukturální překážky se odrážejí v ukazatelích She Figures 2024, které sledují genderovou segregaci mezi jednotlivými obory, zastoupení žen a mužů ve výzkumných sektorech, kariérní postup, zastoupení ve vedoucích pozicích a také začleňování genderových perspektiv do vědeckého obsahu.⁵⁹¹

Porozumění těmto bariérám je zásadní, protože neomezují pouze účast žen ve STEM oborech, ale zároveň ovlivňují, jaký výzkum je prováděn, či znalosti jsou považovány za hodnotné a jak inovace reagují na environmentální a sociální výzvy.

⁵⁹⁰ OECD. 2025. Paid leave for fathers: Recent OECD policy trends. OECD [online]. Dostupné na: https://www.oecd.org/en/publications/paid-leave-for-fathers_07442bed-en/full-report.html#section-d1e427

⁵⁹¹ European Commission. 2025. SheFigures 2024. Dostupné na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

Co si odnést z této kapitoly:

- Standardní měřítko vědecké excelence vyžaduje nepřerušovanou kariérní dráhu, plné pracovní nasazení a kontinuální geografickou mobilitu. Tento model strukturálně znevýhodňuje výzkumníky a výzkumnice s pečovatelskými povinnostmi, mezi nimiž převažují ženy čerpající rodičovskou dovolenou, protože kariérní přestávky penalizuje a omezuje jejich účast ve STEM.

7.2 Genderově podmíněné struktury výzkumu a inovací

Strukturální bariéry popsané v předchozí kapitole se jasně odrážejí v genderovém složení systémů výzkumu a inovací. Navzdory desetiletím pokroku zůstává genderová rovnost ve vědě stále vzdáleným cílem, zejména v technických a environmentálních oborech, které jsou klíčové pro zelenou transformaci.

Celosvětově tvoří ženy pouze 33 % výzkumného pracovníctva, a přestože jejich zastoupení postupně roste, pokrok je pomalý a nerovnoměrný.⁵⁹² V Evropské unii je genderová rovnost ve výzkumu a inovacích systematicky sledována prostřednictvím zprávy She Figures, která hodnotí šest klíčových oblastí včetně účasti, kariérního postupu, zastoupení ve vedoucích pozicích a začleňování genderové perspektivy do obsahu výzkumu.⁵⁹³

Podle She Figures 2024 se celková rovnost ve výzkumu a inovacích mírně zlepšila, přetrvávají však značné rozdíly mezi jednotlivými obory, zeměmi i úrovněmi institucí. Ze zemí zapojených do projektu se Itálie umístila na 14. místě (73,4 bodu), Slovensko na 15. místě (73,0 bodu) a Česká republika na 22. místě (65,2 bodu). Nejvýraznější rozdíly přetrvávají ve vedení výzkumu, technických oborech a soukromém sektoru.⁵⁹⁴

Tyto rozdíly jsou způsobeny dvěma vzájemně propojenými formami segregace:

- **Horizontální segregace**, tedy koncentrace žen a mužů v odlišných oborech (např. ženy v přírodních vědách a biologických oborech, muži ve strojírenství a ICT).
- **Vertikální segregace**, která označuje nedostatečné zastoupení žen ve vyšších a vedoucích pozicích.

Oba vzorce jsou posilovány genderovou socializací, implicitními předsudky a institucionální kulturou, která zvýhodňuje tradičně mužský model kariéry. Dívky jsou od raného věku méně podporovány v zájmu o technické předměty nebo kariéru ve fyzice, strojírenství či informatice –

⁵⁹² Unesco Science report 2021. Share of women among total researchers by country, 1996–2018 (%). Unesco [online]. Dostupné na: <https://www.unesco.org/reports/science/2021/en/dataviz/share-women-researchers-radial>

⁵⁹³ European Commission. 2025. *SheFigures 2024*. Office of the European Union [online]. Dostupné na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

⁵⁹⁴ Tamtéž.

oborech, které jsou stále vnímány jako „mužské“. Tato vnímání ovlivňují volbu vzdělávací dráhy, možnosti mentoringu a následně i přístup k vyšším pozicím v rámci výzkumné hierarchie.⁵⁹⁵

Data ze She Figures rovněž ukazují, že ženy jsou nepoměrně více zasaženy nejistými pracovními smlouvami, omezenými možnostmi mobility a nedostatkem podpory pro sladování pracovního a osobního života. V roce 2018 pracovalo 11,1 % výzkumných pracovníků ve vysokém školství na částečný úvazek a zároveň v nejistých pracovních podmínkách, oproti 7,2 % mužů.⁵⁹⁶ V roce 2022 se tento rozdíl změnil a v nejistých pracovních podmínkách pracovalo 18,85 % žen oproti 19,1 % mužů.⁵⁹⁷ Ženy rovněž tvořily pouze 29 % výzkumných pracovníků, kteří absolvovali mezinárodní mobilitu, ve srovnání se 42 % mužů.⁵⁹⁸ Tato omezení přímo odrážejí genderové předpoklady zabudované do výše popsaného konceptu „ideální vědecké kariérní dráhy“.

Na úrovni EU je genderové rovnováhy do značné míry dosaženo mezi studentstvem a absolventstvem bakalářského, magisterského a doktorského studia. S postupem akademické kariéry však zastoupení žen postupně klesá. Tento vzorec ilustruje koncept „**děravého potrubí**“ (**leaky pipeline**) ve vědě, kdy ženy postupně opouštějí akademickou dráhu nebo jsou z ní vytlačovány ještě před dosažením vedoucích pozic.⁵⁹⁹

Ženy v současnosti zastávají pouze přibližně 30 % nejvyšších akademických pozic (stupeň A, odpovídající profesorským pozicím) napříč všemi obory. Přestože je rozdíl patrný v humanitních a společenských vědách i v medicíně, obzvláště výrazný je v přírodních a technických vědách, kde ženy zastávají pouze přibližně pětinu pozic stupně A. Podobný trend se objevuje i v akademickém vedení: ženy tvoří pouze přibližně čtvrtinu vedoucích představitelů akademických institucí. Celkově tedy data ukazují, že ačkoli ženy vstupují do akademického prostředí v počtech srovnatelných s muži, výrazně méně z nich postupuje na nejvyšší úrovni akademické hierarchie.⁶⁰⁰

Takto nerovnoměrné zastoupení žen a mužů není pouze otázkou reprezentace; ovlivňuje samotný obsah inovací. Pokud v některých výzkumných týmech a vedoucích pozicích chybí perspektivy a zkušenosti žen, hrozí, že celé oblasti – včetně environmentálních věd, zelených technologií a digitální transformace – budou reprodukovat přehlížené potřeby a „slepá místa“, která oslabují jak spravedlnost, tak účinnost těchto inovací.

⁵⁹⁵ Unesco. 2017. Cracking the code: girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM). UNESDOC Digital Library [online]. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000253479>

⁵⁹⁶ European Commission. 2022. SheFigures 2021. European Commission [online]. Dostupné na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2021>

⁵⁹⁷ European Commission. 2025. SheFigures 2024. Dostupné na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

⁵⁹⁸ Tamtéž.

⁵⁹⁹ European Commission. 2025. *She figures 2024 – Infographic*. Office of the European Union [online]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a6eb251-e82e-11ef-b5e9-01aa75ed71a1/language-en>

⁶⁰⁰ European Commission. 2025. SheFigures 2024. Dostupné na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

Co si odnést z této kapitoly:

- Přestože se celková rovnost zlepšila, ženy tvoří celosvětově pouze 33 % výzkumných pracovníků a pracovnic a čelí výrazné horizontální segregaci (jsou koncentrovány mimo strojírenství a ICT) i vertikální segregaci (zastávají pouze 30 % nejvyšších akademických pozic).
- Zatímco mezi absolventstvem vysokých škol je genderová rovnováha do značné míry dosažena, s postupem akademické kariéry jsou ženy postupně vytlačovány kvůli nejistým pracovním smlouvám a omezeným možnostem mobility. Toto systémové vylučování vytváří zásadní slepá místa ve výzkumných týmech, které navrhují zelené technologie a digitální transformaci, čímž oslabuje jak spravedlnost, tak účinnost zelené transformace.

8. Závěr a doporučení

8.1 Závěry pro rozhodovací praxi: Převod intersekcionální rovnosti do ekologické stability

Komplexní zjištění této zprávy ukazují, že globální environmentální krize a systémové genderové nerovnosti nejsou oddělenými či izolovanými výzvami; představují hluboce propojené projevy extraktivistického socioekonomického paradigmatu orientovaného na růst. Napříč všemi analyzovanými oblastmi – od mikroúrovně každodenních domácích praktik až po makrodynamiku globálního klimatického vládnutí – určují společenské mocenské struktury, kdo spotřebovává zdroje, kdo těží ekonomické výhody z digitálních inovací a kdo v konečném důsledku nese fyzické a environmentální náklady ekologické degradace.

V centru současné zelené transformace se nachází hluboký strukturální paradox, který se projevuje jako výrazná dekarbonizační propast. Ambiciózní legislativní cesta Evropské unie ke klimatické neutralitě do roku 2050 je ze své podstaty závislá na technologiích náročných na minerální suroviny, čisté energetické infrastruktury a digitalizovaných systémech. Suroviny, které tuto transformaci pohánějí (například lithium, kobalt a prvky vzácných zemin), jsou však systematicky těženy v zemích globálního Jihu za nebezpečných a nedostatečně regulovaných podmínek. V těchto těžebních oblastech čelí ženy závažné dvojí zátěži: vykonávají namáhavou, špatně placenou a chemicky toxickou práci při zpracování surovin, zatímco současně nesou vysokou zátěž neplacené domácí práce v ekosystémech silně kontaminovaných průmyslovými odpady a těžkými kovy. Tento mechanismus zajišťuje, že zatímco bohaté země, mezi něž patří i Evropská unie, přenášejí své environmentální a sociální náklady jinam, zranitelné skupiny obyvatelstva globálního Jihu čelí přímému působení škodlivých látek na zdraví, fyzickému násilí a strukturálnímu vysídlování.

Tato globální asymetrie se uvnitř evropských společností odráží v přetrvávajícím nesouladu mezi politikami, jejich praktickou implementací a zastoupením v rozhodování. Na individuální úrovni ženy statisticky vykazují menší uhlíkovou stopu, větší ochotu přijímat udržitelnou rostlinnou stravu a ve větší míře využívají nízkoemisní veřejnou dopravu a strategie minimalizace odpadu. Každodenní péče o životní prostředí je však systematicky znehodnocována jako přirozené rozšíření neplacené péče nebo skryté domácí práce. Pokud se politiky transformace opírají spíše o individuální spotřebitelské volby než o účinnou institucionální regulaci, praktická odpovědnost za omezování chemické toxicity, třídění elektroodpadu, nakládání s potravinovým odpadem a zvládání nedostatků veřejné dopravy se nenápadně přesouvá na domácnosti. To vede k závažné časové chudobě žen. Korporátní greenwashing navíc využívá ekologicky uvědomělé spotřebitelky a spotřebitele prostřednictvím neověřeného označování výrobků jako „přírodní“ či „organické“, zatímco současně zakrývá rozsáhlé pracovní vykořisťování v mnohohrstevnatých dodavatelských řetězcích.

Zásadní je, že zatímco ženy vykonávají každodenní práci spojenou s udržitelností, zůstávají do značné míry vyloučeny ze strukturální moci potřebné k jejímu řízení. Vysoce hodnotné digitální ekologické inovace, dopravní inženýrství a národní energetické strategie zůstávají převážně doménou mužů, což vede k genderově slepým politikám, které přehlíží průřezové sociální zranitelnosti. V oblasti zemědělské správy redukuje formalistické naplňování požadavků

komplexní cíle sociální rovnosti na administrativní kolonky, jak ukazuje například mechanické rozdělení rozpočtu v českém strategickém plánu Společné zemědělské politiky. Takový přístup nedokáže odstranit strukturální nerovnováhy ve vlastnictví půdy, přístupu k financím a zastoupení ve vedoucích pozicích. Toto vyloučení dále posiluje akademické prostředí a STEM obory prostřednictvím fenoménu „děravého potrubí“ (leaky pipeline), kdy rigidní měřítko vědecké excelence znevýhodňuje osoby s pečovatelskými povinnostmi a vytlačují ženy z kariérní dráhy ještě předtím, než dosáhnou nejvyšších výzkumných nebo výkonných vedoucích pozic.

Tento nesoulad je výrazně posilován strukturálními překážkami v praxi, kde akutní nedostatek času, specializovaného vzdělávání a finančních zdrojů průběžně omezuje schopnost vzdělávacích pracovníků a pracovníc, veřejných činitelů a činitelek i dalšího odbornictva uplatňovat genderově citlivé přístupy v každodenní praxi. V důsledku toho se i v situacích, kdy je genderová rovnost výslovně uznána jako zastřešující politický cíl, institucionální aktérstvo setkává se závažnými praktickými překážkami při snaze propojit intersekcionální rovnost s rychlým rozvojem digitálních inovací, rozsáhlými zelenými transformacemi a vysoce komplexními regulačními rámci.

Tato zpráva v konečném důsledku potvrzuje, že technická efektivita, digitální inovace a tržně orientovaná environmentální řešení samy o sobě zcela nestačí. Skutečné udržitelnosti nelze dosáhnout v ekonomickém ani právním rámci, který zachází s přírodou a lidskou prací jako s postradatelnými externími vstupy. Urychlení skutečně spravedlivé zelené transformace vyžaduje zásadní odklon od ziskově orientovaného růstu směrem k inkluzivnímu modelu založenému na péči, který začlení sociální, genderovou a klimatickou spravedlnost přímo do jádra environmentálního vládnutí.

8.2 Shrnutí podle přínosu jednotlivých kapitol

Kapitola 1 & 2 (Úvod a Koncepční rámce):

Vymezují interdisciplinární rámec propojující životní prostředí, gender a moc. Přinášejí definice hegemonních systémů a využívají koncepty ekofeminismu a queer ekologie k argumentaci, že ekologická destrukce, kapitalismus a genderové hierarchie mají společný strukturální základ.

Kapitola 3 & 4 (Spotřeba a Sociálně-environmentální provázanosti):

Zkoumají ekogenderovou propast a uhlíkové stopy na individuální úrovni. Podrobně popisují každodenní práci žen spojenou se správou domácích zdrojů a odpadových toků (potravinový odpad, kosmetika, expozice chemickým látkám při hygieně a úklidu) v kontextu neplacené péče a přetrvávající horizontální segregace v oblasti zelených technologií a digitálního prostředí.

Kapitola 5 (Globální rámce a klimatická nespravedlnost):

Popisuje makrodynamiku, v níž poptávka globálního Severu po čistých technologiích přenáší vysoké materiální, sociální a fyzické náklady na globální Jih. Zabývá se tím, jak klimatické extrémy uvězní ohrožené skupiny obyvatelstva, jak přispívají k degradaci půdy, jak greenwashing přesouvá odpovědnost za systémová selhání na individuální emocionální práci a

jak právní struktury nedokážou účinně kriminalizovat rozsáhlou ekologickou destrukci neboli ekocidu.

Kapitola 6 (Politika a klimatické řízení):

Dokumentuje formalistický a povrchní přístup k genderovému mainstreamingu v národních strategických plánech společné zemědělské politiky (SZP) v Itálii, na Slovensku a v České republice. Ukazuje, jak tradiční dotační mechanismy přehlížejí základní strukturální vyloučení v oblasti vlastnictví půdy a přístupu k úvěrům, shrnuje početní rozdíly v zastoupení žen v environmentálních ministerstvech a podrobně popisuje sílu korporátního lobbingu, která stojí za odporem vůči zelené transformaci.

Kapitola 7 (Znalosti a inovace):

Vysvětluje, jak strukturální omezení, například očekávání spojená s rigidní lineární kariérní dráhou, publikační metriky a požadavky na geografickou mobilitu, znevýhodňují osoby s pečovatelskými povinnostmi. Tento mechanismus vytlačuje ženy z vyšších akademických a technologických rozhodovacích pozic a vytváří zásadní slepá místa ve výzkumných týmech, které navrhují budoucí podobu zelené transformace.

8.3 Strategická doporučení podle jednotlivých kapitol

Doporučení pro kapitolu 2: Koncepční rámec: Životní prostředí, gender a moc

Přechod od tržně orientovaných k regenerativním politikám: Environmentální politiky se musí odklonit od shora řízených, čistě technokratických a tržně založených řešení, která vnímají přírodu jako pasivní zdroj určený ke kontrole. Budoucí rámce by měly stavět na vztahových, ekofeministických a komunitně vedených přístupech, které oceňují péči o životní prostředí a zohledňují zkušenosti a každodenní realitu původního obyvatelstva a místních komunit.

Systémový přechod k oběhovému hospodářství: Klimatické rámce musí aktivně nahrazovat tradiční lineární systém „těžba–výroba–odpad“ modelem oběhového hospodářství, který se systematicky zaměřuje na omezování odpadu, opětovné využívání materiálů a obnovu přírodních systémů. Aby byl tento přechod sociálně spravedlivý, je nutné přepracovat systémy financování a podpory tak, aby odstraňovaly strukturální znevýhodnění podnikatelských modelů vedených ženami, komunitních a lokálních udržitelných podniků, které upřednostňují ekologickou integritu před rychlým rozšiřováním exportu.

Integrace queer ekologie do environmentálního plánování: Je třeba překonat rigidní binární uvažování (např. muž/žena, člověk/nečlověk) v politických a strategických dokumentech a zajistit, aby klimatické plánování reflektovalo proměnlivé sociální reality a uznávalo přirozenou rozmanitost a vzájemnou provázanost biologických ekosystémů.

Doporučení pro kapitolu 3: Genderovaná spotřeba: Každodenní život v době udržitelnosti

Zmírnění „třetí směny“ v domácnostech: Státní instituce musí přestat považovat každodenní péči o životní prostředí (např. třídění odpadu, nakládání s obaly nebo recyklaci) za přirozené rozšíření neplacené ženské domácí práce. Odpovědnost za transformaci musí být podpořena

kteře jsou přímo závislé na místních přírodních zdrojích pro každodenní přežití a zajištění obživy.

Ochrana obyvatelstva vysídleného v důsledku změny klimatu: Je třeba zavést migrační mechanismy a právní rámce založené na lidských právech a genderové citlivosti, které budou specificky zohledňovat tzv. „uvízlé populace“ a nedobrovolnou imobilitu způsobenou závažným vyčerpáním zdrojů. Cílem je předcházet vykořisťování, obchodování s lidmi a genderově podmíněnému násilí, jejichž výskyt se v humanitárních krizových oblastech zvyšuje.

Doporučení pro kapitolu 6: Od politiky k moci: Genderová rovnost v zemědělském a klimatickém řízení

Prerozdělení finančních prostředků v rámci Mechanismu pro spravedlivou transformaci: Je třeba přímo reagovat na kritiku Mechanismu pro spravedlivou transformaci změnou jeho finančních priorit. Zdroje by se měly odklonit od výhradního subvencování těžkého průmyslu a automobilového sektoru a aktivně směřovat do nízkouhlíkových odvětví s vysokou společenskou hodnotou, jako jsou formální systémy péče a vzdělávání, v nichž převažují ženy.

Komplexní přepracování implementace strategických plánů Společné zemědělské politiky (SZP): Je třeba opustit povrchní administrativní plnění požadavků, například mechanické rozdělení rozpočtu použité v českém strategickém plánu SZP, které nemění základní mocenské poměry. Budoucí zemědělská opatření musí obsahovat jasné kvalitativní cíle, které budou řešit hluboce zakořeněné strukturální překážky omezující přímý přístup žen k vlastnictví půdy, finančním úvěrům a odbornému vzdělávání.

Dosažení kritického množství různorodého zastoupení: Je třeba systematicky odstraňovat institucionální a kulturní bariéry s cílem zajistit minimální podíl (uznávané „kritické množství“ 30–40 %) různorodě zastoupených žen, pečujících osob a marginalizovaných skupin v místních zastupitelstvech, národních legislativních orgánech zabývajících se životním prostředím a mezinárodních klimatických delegacích.

Doporučení pro kapitolu 7: Kdo formuje zelené znalosti? Gender a nerovnost ve výzkumu a inovacích

Modernizace kritérií vědecké kariéry: Je třeba opustit tradiční, rigidní měřítka vědecké „excelence“, která vyžadují nepřerušovanou lineární kariéru, kontinuální publikační výkon a trvalou geografickou mobilitu. Systémy akademického postupu, náborové rámce a hodnotící komise pro granty musí upravit kritéria hodnocení tak, aby náležitě oceňovala a chránila výzkumníky a výzkumnice s pečujícími povinnostmi nebo na rodičovské dovolené.

Odstranění akademické segregace: Je třeba vytvořit cílené kariérní programy, inkluzivní mentorské sítě a stabilní mechanismy financování, které budou aktivně odbourávat horizontální i vertikální genderovou segregaci v oborech STEM. Zajištění spravedlivého zastoupení žen v týmech vytvářejících zelené technologie, v environmentálních vědách a v oblasti digitální transformace je zásadní pro odstranění systémových slepých míst, která oslabují celkovou účinnost zelené transformace.

GreenClusivity: 2026